UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
CZU: 343.6 (043.3)

URSU Daniela

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU TORTURĂ, TRATAMENT INUMAN SAU DEGRADANT

Specialitatea 554.01 – Drept penal şi execuţional penal

Teză de doctor în drept

Conducător ştiinţific _____ BRÎNZĂ Sergiu,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar,
Specialitatea 554.01 – Drept penal şi execuţional penal

Autor: _____

Chişinău, 2017

© URSU Daniela, 2017

CUPRINSUL

ADNOTARE (în limbile română, rusă, engleză) 5
LISTA ABREVIERILOR 8
INTRODUCERE 9

1. STUDIU TEORETICO-NORMATIV PRIVIND TORTURA, TRATAMENTUL INUMAN SAU DEGRADANT 16
1.1. Abordări doctrinare naționale și străine cu privire la infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant 16
1.2. Evoluția incriminării, natura juridică și fundamentarea criminalizării torturii, tratamentului inuman sau degradant 29
1.3. Concluzii la Capitolul 1 42

2. ELEMENTE CONSTITUTIVE ALE INFRACȚIUNILOR DE TORTURĂ, TRATAMENT INUMAN SAU DEGRADANT 44
2.1. Obiectul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant 44
2.2. Latura obiectivă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant 56
2.3. Latura subiectivă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant 81
2.4. Subiectul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant 101
2.5. Concluzii la Capitolul 2 113

3. ELEMENTE CIRCUMSTANȚIALE AGRAVANTE ALE INFRACȚIUNILOR DE TORTURĂ, TRATAMENT INUMAN SAU DEGRADANT 115
3.1. Tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite cu bună știință asupra unui minor sau asupra unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor 117
3.2. Tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite asupra a două sau a mai multor persoane 123
3.3. Tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite de două sau de mai multe persoane 127
3.4. Tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop 132

3.5. Tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârşite de o persoană cu funcţie de răspundere sau de o persoană cu funcţie de demnitate publică 140
3.6. Tortura, tratamentul inuman sau degradant care din imprudenţă au cauzat o vătămare gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii 151
3.7. Tortura, tratamentul inuman sau degradant care din imprudenţă au cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia.....156
3.8. Concluzii la Capitolul 3.....161

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI 166
DECLARAŢIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII 183
CV AL AUTORULUI 184

ADNOTARE
Ursu Daniela, „Răspunderea penală pentru tortură, tratament inuman sau degradant”, teză de doctor în drept la specialitatea 554.01 – Drept penal și execuțional penal, Chişinău, 2017

Structura lucrării: Introducere, 3 capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografia din 247 titluri, 165 pagini text de bază. Rezultatele obţinute sunt publicate în 10 lucrări ştiinţifice.

Cuvinte-cheie: tortură, tratament inuman, tratament degradant, durere, suferință fizică, suferință psihică, demnitate umană, intimidare, exercitare de presiuni, motiv de discriminare.

Domeniul de studiu. Lucrarea face parte din domeniul Dreptului penal, Partea Specială. Studiul este axat pe analiza juridico-penală a infracţiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM.

Scopul lucrării rezidă în elaborarea concepției științifico-practice privind răspunderea penală pentru tortură, tratament inuman sau degradant, fapte prejudiciabile incriminate la art.166^1 CP RM, în accepţiunea aspectelor *de lege lata* şi *de lege ferenda*.

Obiectivele: determinarea naturii juridice a torturii, tratamentului inuman sau degradant; analiza juridico-penală a elementelor constitutive și a elementelor circumstanțiale agravante ale infracţiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM; soluţionarea problemelor de încadrare ce derivă din concurenţa de norme penale şi concursul de infracţiuni, privite în raport cu art.166^1 CP RM; conturarea carenţelor ce marchează, în viziunea autorului, norma de la art.166^1 CP RM etc.

Noutatea ştiinţifică şi originalitatea rezultatelor obţinute constă în cercetarea complexă a răspunderii penale pentru faptele prejudiciabile incriminate la art.166^1 CP RM la nivel de teză de doctorat. Demersul a finalizat cu soluționarea problemei științifice constând în fundamentarea reconceptualizării incriminării torturii, tratamentului inuman sau degradant prin Legea nr.252 din 08.11.2012, fapt ce a determinat perceperea naturii juridice și a sferei de incidență a faptelor prevăzute la art.166^1 CP RM, în vederea creării premiselor teoretice de calificare corectă a respectivelor infracțiuni de către subiecții de aplicare în concret a legii penale.

Importanţa teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării. Studiul realizat reprezintă o bază conceptuală care descrie la nivel teoretic: algoritmul de aplicare a art.166^1 CP RM în procesul de încadrare juridică; modalitățile faptice ale relelor tratamente incriminate în art.166^1 CP RM desprinse din jurisprudența CtEDO în materie; soluțiile de ajustare a cadrului incriminator la standardele europene etc., rezultate care pot fi receptate în activitatea ştiinţifică, instructiv-formativă, în activitatea practică a organelor de drept și în procesul de legiferare.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice îşi găseşte oglindire în procesul de instruire a studenţilor, masteranzilor din cadrul instituţiilor de învăţământ superior cu profil juridic, dar și în activitatea practică a organelor de drept.

АННОТАЦИЯ

Урсу Даниела, «Уголовная ответственность за пытки, бесчеловечное или унижающее достоинство обращение», диссертация на соискание ученой степени доктора права, Специальность 554.01 – Уголовное и уголовно-исполнительное право, Кишинэу, 2017 г.

Структура диссертации: Введение, 3 главы, общие выводы и рекомендации, список литературы из 247 наименований, 165 страниц основного текста. Полученные результаты опубликованы в 10 научных работах.

Ключевые слова: пытка, бесчеловечное обращение, унижающее достоинство обращение, боль, физическое страдание, психическое страдание, человеческое достоинство, запугивание, оказание давления, причина дискриминации.

Область исследования. Работа относится к сфере уголовного права, часть Особенная. Исследование сосредоточено на уголовно-правовом анализе преступлений, предусмотренных ст.166^1 УК РМ.

Цель диссертации состоит в разработке научно-практической концепции уголовной ответственности за применение пыток, бесчеловечного или унижающего достоинство обращения, вредные деяния, инкриминируемые в ст.166^1 УК РМ, с точки зрения *de lege lata* и *de lege ferenda*.

Задачи исследования: определение правовой природы пытки, бесчеловечного или унижающего достоинство обращения; уголовно-правовой анализ составляющих элементов и отягчающих обстоятельств преступлений, предусмотренных ст.166^1 УК РМ; решение проблем квалификации преступлений, вытекающих из конкуренции уголовных норм и совокупности преступлений, рассматриваемых в свете ст.166^1 УК РМ; обозначение недостатков, которыми страдает, по мнению автора, положение ст.166^1 УК РМ и т.д.

Научная новизна и оригинальность полученных результатов заключается в комплексном исследовании, на уровне докторской диссертации, уголовной ответственности за вредные деяния, инкриминируемые в ст.166^1 УК РМ. Это исследование привело к решению научной проблемы, заключающейся в обосновании реконцептуализации инкриминирования пытки, бесчеловечного и унижающего достоинство обращения Законом № 252 от 08.11.2012 г., что позволило определить правовую природу и сферу действия деяний, инкриминируемых в ст.166^1 УК РМ, в целях создания теоретических предпосылок для правильной юридической квалификации расследуемых деяний субъектами, применяющими уголовный закон.

Теоретическая значимость и практическая применяемость результатов исследования. Настоящее исследование представляет собой концептуальную основу, которая описывает на теоретическом уровне: алгоритм применения ст.166^1 УК РМ в процессе квалификации; фактические способы плохого обращения, инкриминируемые в ст.166^1 УК РМ и соотнесенные с юриспруденцией ЕСПЧ по данным вопросам; решения по приведению основ обвинения в соответствии с международными стандартами т.д. Эти результаты могут быть использованы в научной, образовательной деятельности, в практической деятельности правоохранительных органов, а также в законотворчестве.

Внедрение научных результатов находит свое отражение в процессе обучения студентов, мастерандов высших учебных заведений юридического профиля, а также в практической деятельности правоохранительных органов.

ABSTRACT

Ursu Daniela, "Criminal liability for torture, inhuman or degrading treatment", PhD Thesis in Law, Speciality 554.01 – Criminal Law and law of penal execution, Chisinau, 2017

Thesis structure: Introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, references composed of 247 titles, 165 pages of main text. The results obtained have been published in 10 scientific works.

Key words: torture, inhuman treatment, degrading treatment, pain, bodily sufferings, mental sufferings, human dignity, intimidation, exercise of pressure, reasons for discrimination.

Field of study. This thesis is included into the Special Part of Criminal Law. The study is focused on legal and criminal analysis of the offences stipulated in article 166^1 of the Criminal Code of the Republic of Moldova.

The goal of the thesis lies in developing scientific and practical concept of criminal liability for torture, inhuman or degrading treatment, the prejudicial deeds incriminated in article 166^1 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, in the meaning of the aspects of *lex lata* and *lex ferenda*.

Objectives of research: identification of the legal nature of torture, inhuman or degrading treatment; legal and criminal analysis of the constitutive elements and aggravating circumstantial elements of the offences stipulated in article 166^1 of the Criminal Code of the Republic of Moldova; settlement of the classification issues arising from the concurrence of criminal rules and cumulative offences viewed in correlation with article 166^1 of the Criminal Code of the Republic of Moldova; outlining of the lacks in the provision of article 166^1 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, etc.

Scientific novelty and originality of the results obtained lies in complex research of criminal liability for the prejudicial deeds incriminated in article 166^1 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, at the level of the Ph.D. thesis. Such a step ended with settlement of a scientific problem lying in substantiation of reconceptualisation of incriminating the torture, inhuman or degrading treatment through the prism of Law no.252 dated the 08th of November 2012. This led to comprehension of the legal nature and of the field of incidence of the deeds incriminated in article 166^1 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, for the purpose of creation of the theoretical preconditions for correct legal classification by the subjects of the investigated prejudicial deeds in the contest of specific application of Criminal Law.

Theoretical significance and applicative value of the thesis. The study realised represents a conceptual basis describing at the theoretical level: algorithm of application of article 166^1 of the Criminal Code of the Republic of Moldova within the legal classification process; actual ways of maltreatments incriminated in article 166^1 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, detached from the ECHR jurisprudence related thereto; solutions for harmonisation of the incriminatory framework, etc., results that may take hold in scientific activities, in teaching and training activities, in practical activities of the law-enforcement authorities and within the process of law-making.

Implementation of scientific results is reflected in the process of students and master degree students training at the higher educational institutions of juridical profile, as well as in practical activities of the law-enforcement authorities.

LISTA ABREVIERILOR

art. – articol

alin. – alineat

lit. – literă

pct. – punct

nr. – număr

p. – pagină

n.a. – nota autorului

cet. – cetăţean

CoEDO – Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950

CtEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

CP RM – Codul penal al Republicii Moldova în redacţia din 2002

CPs – Comisariat de Poliție al sectorului

CPT – Comitetul European pentru Prevenirea Torturii şi Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante

IP – Inspectorat de poliție

INTRODUCERE

Actualitatea şi importanţa temei abordate. Relele tratamente exprimate în tortură, tratament inuman sau degradant constituie un fenomen alarmant al contemporaneității, cauza fiind intensitatea și extinderea cu care acestea se conturează. El nu este un fenomen al societății de astăzi, ci o componentă a acesteia, fiind caracteristic tuturor perioadelor istorice. Amploarea fenomenului, îndeosebi pe timpul ostilităților armate, dar și manifestarea relelor tratamente pe timp de pace, constituind un procedeu (evident, ilegal) de obținere a probelor în procesul penal, au determinat necesitatea unor politici armonizate la nivel internațional și regional. Necesitate dublată de cea privind elaborarea și implementarea unor instrumente juridice menite să prevină și să combată săvârșirea faptelor reprobabile de natura celor reprimate și în sfera legii penale a Republicii Moldova, context incriminator pe care îl regăsim *de lege lata* în prevederile art.166[1] CP RM. Comunitatea internațională, dar și autoritățile naționale au conștientizat gradul ridicat al pericolului social al relelor tratamente, considerent din care au interzis tortura, tratamentul inuman sau degradant în termeni absoluți, dat fiind valoarea socială lezată prin respectivele fapte odioase – demnitatea inerentă, inalienabilă și imanentă fiecărei ființe umane. Deci, în continuare politica penală trebuie să adopte vectorul toleranța zero și să prevină eficient aceste fapte prejudiciabile, mai ales atunci când respectivele ilegalități sunt comise de către agenți ai statului.

Abordarea juridico-penală a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant prezintă, fără ezitare, un interes deosebit în plan științific, dat fiind remanierile legislative operate prin Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012, remanieri datorate criticilor din partea mecanismelor internaționale și regionale pentru apărarea drepturilor omului. Necesitatea unei asemenea abordări este punctată mai ales de dinamica răspândirii numitelor infracțiuni și a violărilor constatate de către instanța europeană în cauzele moldovenești în raport cu art.3 din CoEDO – „Interzicerea torturii”, care ocupă locul doi după cauzele vizând încălcarea art.6 din CoEDO – „Dreptul la un proces echitabil”. Numai în anul 2016 CtEDO a constatat violarea art.3 din CoEDO în 9 cauze împotriva Republicii Moldova. Acești indici atestă că deși au fost operate numeroase amendamente orientate spre: combaterea torturii, tratamentului inuman sau degradant, relele tratamente incriminate la art.166[1] CP RM fiind încadrate în categoria infracțiunilor imprescriptibile; consacrarea inadmisibilității amnistierii și grațierii pentru comiterea acestor infracțiuni; majorarea pedepsei sub formă de închisoare, pentru a preîntâmpina suspendarea condiționată a executării pedepsei ori, după caz, liberarea de răspundere penală; majorarea pedepsei sub forma privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, pentru a exclude posibilitatea agenților statului care au săvârșit tortura, tratamentul inuman sau degradant de a avea acces la funcții publice pe

perioade mai lungi de timp etc., dar și modificarea propriu-zisă a preceptului incriminator, aceste amendamente nu s-au dovedit a fi eficiente. Din considerentele relevate, se prezintă ca vitală efectuarea unei cercetări substanţiale a caracteristicilor definitorii ale bazei incriminatoare în materie de tortură, tratament inuman sau degradant, suprapunerea acestora cu practica existentă şi formularea de propuneri menite să optimizeze nu doar modelul incriminator prevăzut la art.166[1] CP RM, dar şi practica de aplicare a acestuia. Cercetarea se impune mai cu seamă în contextul în care actualmente există o practică judiciară națională neuniformă referitoare la aprecierea juridico-penală a torturii, tratamentului inuman sau degradant comise de către polițiști. Context în care în unele cazuri se reține la încadrare una dintre variantele-tip ale numitelor infracțiuni, dat fiind că polițistul este conceput drept persoană publică, iar în alte cazuri soluția este una dintre variantele agravate prevăzute la lit.e) alin.(2) sau, după caz, la lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM, pe fundalul conceperii polițistului drept persoană cu funcție de răspundere. Nu putem să nu remarcăm că neuniformitatea soluției de încadrare este rezultatul instituirii unor standarde duble în legea penală; or, reieșind din litera legii (alin.(1) și alin.(2) art.123 CP RM), polițistul este atât persoană publică, cât și persoană cu funcție de răspundere. Această problemă şi-a găsit nu doar reflecţie în teza de doctorat, dar şi soluţii concrete, care, sperăm, să fie utile legiuitorului, subiecților oficiali îndrituiți cu aplicarea legii penale, doctrinarilor și (de ce nu?) formabililor în contextul instruirii profesionale inițiale și continue.

Scopul şi obiectivele tezei. *Scopul* prezentei teze de doctorat constă în elaborarea concepției științifico-practice privind răspunderea penală pentru tortură, tratament inuman sau degradant, fapte prejudiciabile incriminate la art.166[1] CP RM, în accepţiunea aspectelor *de lege lata* şi *de lege ferenda*.

Pentru atingerea scopului trasat sunt propuse următoarele *obiective*:

- cercetarea tezelor teoretice ale oamenilor de ştiinţă din ţară şi de peste hotare care au supus investigaţiei infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant;
- determinarea naturii juridice a torturii, tratamentului inuman sau degradant și fundamentarea criminalizării acestora;
- analiza juridico-penală a elementelor constitutive și a elementelor circumstanțiale agravante ale infracţiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM;
- desemnarea plenară şi precisă a tuturor subiecților speciali ai relelor tratamente pe care i-a avut în vedere legiuitorul prin modelul incriminator *de lege lata*;
- verificarea respectării de către legiuitor a principiului legalității incriminării, dat fiind că în art.166[1] CP RM lipsesc definiții explicite ale torturii, tratamentului inuman sau degradant;

- evidențierea modalităților faptice ale actelor de tortură, tratament inuman sau degradant prin raportare la jurisprudența CtEDO și la practica judiciară națională;

- sintetizarea asemănărilor între şi a deosebirilor dintre infracţiunile prevăzute la art.166[1] CP RM şi unele fapte penale conexe;

- soluţionarea problemelor de încadrare ce derivă din concurenţa de norme penale şi concursul de infracţiuni, privite în raport cu art.166[1] CP RM;

- cercetarea practicii judiciare referitoare la tragerea la răspundere penală pentru tortură, tratament inuman sau degradant, interpretarea legii penale în cauze concrete şi identificarea erorilor admise la aplicarea incriminării prevăzute la art.166[1] CP RM;

- conturarea neajunsurilor ce marchează prevederea de la art.166[1] CP RM și formularea de propuneri menite să contribuie la îmbunătăţirea calitativă a cadrului incriminator în materie.

Noutatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute derivă din modalitatea de abordare a investigării infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant prin prisma interdisciplinarității și a interferenței domeniilor de drept incidente, dar mai ales prin consolidarea reconcilierii prevederilor incriminatoare naționale cu aspectele doctrinare, precum și cu practica națională de urmărire penală și cu cea judiciară, cu instrumentele internaționale și regionale și cu mecanismele care le pun în acțiune. Privită în ansamblu, cercetarea întreprinsă constă într-o încercare, în premieră absolută pentru Republica Moldova, de a realiza la nivel de teză de doctorat o investigaţie complexă a răspunderii penale pentru faptele prejudiciabile incriminate la art.166[1] CP RM și, mai ales, de a **soluționa problema științifică** constând în fundamentarea reconceptualizării incriminării torturii, tratamentului inuman sau degradant prin Legea nr.252 din 08.11.2012, fapt ce a determinat perceperea naturii juridice și a sferei de incidență a faptelor prevăzute la art.166[1] CP RM, în vederea creării premiselor teoretice de calificare corectă a respectivelor infracțiuni de către subiecții de aplicare în concret a legii penale. De asemenea, au fost soluţionate şi unele probleme facultative care sunt insuficient tratate sau în genere nu sunt reflectate în literatura de specialitate. Astfel, cu titlu de noutate absolută, rezultatele ştiinţifice obţinute în urma investigaţiilor efectuate şi înaintate spre susţinere constau în: 1) Circumstanțierea gradului de compatibilizare între art.166[1] CP RM şi mecanismele internaționale și regionale pentru apărarea drepturilor omului; 2) Elaborarea unui algoritm de încadrare juridică a faptelor în acord cu art.166[1] CP RM; 3) Demonstrarea, în baza studiului empiric, că „pragul minim de gravitate” presupunând criteriul de delimitare între relele tratamente incriminate la art.166[1] CP RM nu este o ficțiune juridică, acesta fiind utilizat în soluționarea respectivelor cauze penale de către instanțele naționale; 4) Interpretarea proceselor psihice declanşate în cadrul mecanismului infracţional al actelor de tortură, tratament inuman sau degradant și verificarea coerenței dintre vinovăția con-

sacrată pentru preceptele incriminatoare de la alin.(1) și alin.(2) art.166[1] CP RM, pe de o parte, și jurisprudența CtEDO, pe de altă parte; 5) Raționalizarea extinderii cercului de subiecți ai infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant prin Legea nr.252 din 08.11.2012 și desemnarea sferei de extindere în raport cu aceștia, în special prin reliefarea conţinutului exact al sintagmei „persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice”; 6) Justificarea diferențierii răspunderii penale pentru actele de tortură, tratament inuman sau degradant în raport cu fiecare dintre elementele circumstanțiale agravante prevăzute la alin.(2) și alin.(4) art.166[1] CP RM și etalarea condițiilor în care devin operabile numitele circumstanțe; 7) Elucidarea criteriilor de delimitare a infracţiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM de unele infracţiuni adiacente, precum cele de la art.150, 309, 328 CP RM, dar și disocierea acestora de influența coercitivă legală; 8) Soluţionarea problemelor referitoare la concurenţa de norme penale şi concursul de infracţiuni, privite în raport cu calificarea faptei conform art.166[1] CP RM; 9) Etalarea propunerilor *de lege ferenda* în raport cu cadrul incriminator al art.166[1] CP RM, orientate spre înlăturarea deficienţelor tehnico-juridice de care suferă norma în cauză.

În vederea eliminării carenţelor ce marchează norma de la art.166[1] CP RM, au fost formulate următoarele propuneri *de lege ferenda*:

1) completarea alin.(1) art.166[1] CP RM cu cuvintele *„sau din imprudenţă”*, care să urmeze după sintagma *„cauzarea intenţionată”*;

2) înlocuirea, în prevederea de la alin.(3) art.166[1] CP RM, a cuvintelor *„cu scopul de a”* prin *„în special cu scopul de a”*;

3) excluderea sintagmei *„de o persoană cu funcţie de răspundere”* din lit.e) alin.(2) şi lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM;

4) completarea lit.g) alin.(2), respectiv, a lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM, astfel încât după cuvântul *„sinuciderea”* să urmeze *„ori tentativa de sinucidere a”*.

Importanţa teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării. Sub aspect teoretic, teza de doctorat reprezintă o analiză complexă a temeiului real al răspunderii penale pentru actele de tortură, tratament inuman sau degradant incriminate la art.166[1] CP RM, precum şi a temeiului juridic al răspunderii pentru infracţiunea corespunzătoare, constând în componenţele de infracţiune, fiind relevate unele aspecte care au fost tratate doar tangenţial sau care au fost chiar omise în literatura de specialitate. *Per ansamblu,* studiul realizat reprezintă o bază conceptuală care descrie la nivel teoretic: algoritmul de aplicare a art.166[1] CP RM în procesul de încadrare juridică; mecanismul de manifestare a urmărilor prejudiciabile ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, inclusiv în ipoteza evoluării acestora drept infracțiuni complexe; modalitățile faptice ale relelor tratamente incriminate în art.166[1] CP RM desprinse din jurisprudența CtEDO în materie;

procesele psihice semnalate de legiuitor pentru a se reține la încadrare una dintre infracțiunile prevăzute la art.166[1] CP RM; soluțiile de ajustare a cadrului incriminator în materie de tortură, tratament inuman sau degradant la standardele europene etc.

Valoarea aplicativă a rezultatelor cercetării rezidă în posibilitatea utilizării exegezelor, concluziilor şi recomandărilor teoretice prezentate în lucrare la cercetarea ulterioară a infracţiunii prevăzute la art.166[1] CP RM, în vederea soluţionării controverselor privind încadrarea juridică a torturii, tratamentului inuman sau degradant în situaţii atipice; în elaborarea recomandărilor pentru practica de urmărire penală şi cea judiciară menite să contribuie la soluţionarea unor probleme de interpretare ce rezultă din generalitatea textelor de lege prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM, dar și la uniformizarea practicii judiciare, prin aceasta facilitând actul de înfăptuire a justiţiei și asigurând predictibilitatea acestuia. De asemenea, rezultatele investigaţiei pot să-şi găsească utilizare în procesul de instruire a studenţilor şi masteranzilor facultăţilor de drept, dar şi în procesul de formare continuă a procurorilor, judecătorilor şi a altor persoane care contribuie la înfăptuirea justiţiei, precum şi în procesul de legiferare.

Aprobarea rezultatelor. Concluziile de bază şi recomandările formulate în teză sunt reflectate în cadrul a 10 publicaţii ştiinţifice. În acelaşi timp, unele viziuni, teze teoretice, exegeze, concluzii şi recomandări constituind rezultatul investigaţiei au fost prezentate la: Conferinţa ştiinţifică internaţională cu genericul „Rolul ştiinţei şi educaţiei în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană”, eveniment dedicat aniversării a 60 de ani ai academicianului Valeriu Canţer (Chişinău, 5 februarie 2015); Conferinţa ştiinţifică internaţională cu genericul „Perspectivele şi problemele integrării în spaţiul european al cercetării şi educaţiei” (Cahul, 5 iunie 2015); Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare” (Chişinău, 10-11 noiembrie 2015); Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare” (Chişinău, 28-29 septembrie 2016).

Sumarul compartimentelor tezei. Teza de doctorat elaborată cuprinde: Introducere; 3 capitole, care conţin 16 subcapitole; concluzii generale şi recomandări; bibliografia din 247 titluri; 165 pagini text de bază, declaraţia privind asumarea răspunderii; CV-ul autorului.

În **Capitolul 1 *„Studiu teoretico-normativ privind tortura, tratamentul inuman sau degradant”*** se realizează o examinare a materialelor ştiinţifice publicate în ţară şi peste hotare, dedicate problemelor privind răspunderea penală pentru tortură, tratament inuman sau degradant, fiind scoasă în evidenţă contribuţia doctrinei în elucidarea temeiului real şi a temeiului juridic ale răspunderii penale pentru infracţiunile prevăzute la art.166[1] CP RM. De asemenea, a fost stabilit gradul de investigaţie şi importanţa ştiinţifică pe care o implică studiile referitoare la infracţiunile de tortură, tratament inuman sau degradant, graţie cărora a fost identificată problema ştiinţifică,

fiind prezentate şi direcţiile de soluţionare a acesteia. În cea de-a doua secțiune se pleacă de la premisa istorică a relelor tratamente, fiind conturată evoluția incriminării torturii, tratamentului inuman sau degradant în legea penală a Republicii Moldova, avându-se în vedere cele trei modele de incriminare incidente celor două legi penale, și anume: Codul penal în redacția din 1961 (modelul incriminator prevăzut la art.101^1 CP (abrogat)) și Codul penal în redacția din 2002 (modelul incriminator prevăzut la art.309^1, respectiv, la art.328 alin.(2) lit.a) și c) CP RM (abrogat) și cel de la art.166^1 CP RM (în vigoare)). Tocmai datorită acestei analize istorico-comparative a reglementărilor penale ale Republicii Moldova, făcându-se referire și la unele modele de incriminare a torturii, tratamentului inuman sau degradan în legislația altor state, pe de o parte, şi sintetizării jurisprudenţei CtEDO în materie, pe de altă parte, a fost ilustrată natura juridică şi socială a acestor fapte prejudiciabile, din care s-au putut desprinde explicațiile de rigoare ce au stat la baza remanierilor legislative intervenite prin Legea Republicii Moldova pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012, fiind soluționată cu această ocazie și problema științifică de importanță majoră.

Capitolul 2 *„Elemente constitutive ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant* ” are ca obiectiv cercetarea temeiului juridic al răspunderii penale pentru infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant în variantele sale tip, în corespundere cu schema consacrată în ştiinţa dreptului penal naţional, presupunând analiza obiectului infracțiunii, a laturii obiective, a laturii subiective și a subiectului infracțiunii. Studiul întreprins debutează cu desemnarea *in toto* a valorilor sociale lezate în plan principal, dar și ocazional prin comiterea infracțiunilor investigate. Sunt analizate particularitățile victimei infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, explicându-se lipsa unei cerințe speciale referitoare la acest semn al obiectului infracțiunii. La fel, sunt etalate condițiile în care o terță persoană, alta decât cea care este supusă efectiv torturii, tratamentului inuman sau degradant, poate să obțină calitatea de victimă a infracțiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM. În contextul laturii obiective este verificată compatibilitatea dispozițiilor alin.(1) și alin.(3) art.166^1 CP RM cu principiul legalității incriminării. Datorită valorificării îndeosebi a jurisprudenței CtEDO, sunt expuse modalitățile faptice ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, grație căreia se ajunge la identificarea semnelor distinctive dintre diverse rele tratamente, dar și la disocierea acestora de influența coercitivă legală. O atenție deosebită se acordă delimitării infracțiunii de constrângere de a face declarații (art.309 CP RM) de infracțiunile prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166^1 CP RM. În perimetrul cercetării laturii subiective este scoasă în evidență lipsa corespunderii dintre vinovăția pentru tratamentul inuman sau degradant consacrat în alin.(1) art.166^1 CP RM și în jurisprudența CtEDO, fiind tratat amplu scopul și motivul caracteristice torturii, tratamentului

inuman sau degradant. În definitivă, este analizat conținutul fiecăruia dintre subiecții speciali consacrați în prevederile alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM, și anume: autoritățile publice propriu-zise, autoritățile publice asimilate și particularii.

Capitolul 3 *„Elemente circumstanțiale agravante ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant”* este destinat interpretării semnificaţiei juridico-penale pe care o implică fiecare dintre agravantele de la alin.(2) şi (4) art.166[1] CP RM, precum şi etalării raţionamentelor de agravare a răspunderii penale pentru fiecare dintre elementele de diferențiere a răspunderii penale. Pentru a percepe esenţa, conţinutul, particularităţile şi condiţiile reținerii la încadrare a unei sau altei agravante, dar şi pentru a fi scosă în evidenţă aplicarea neuniformă a elementelor circumstanțiale agravante au fost aduse cazuri concrete selectate din practica judiciară a Republicii Moldova. Îndeosebi, această notă caracteristică a fost evidențiată în raport cu elementele circumstanțiale agravante de la lit.e) alin.(2), respectiv de la lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM, caz în care tortura, tratamentul inuman sau degradant se comite de către polițist. În contextul conținutului aceluiași element agravant a fost determinat impactul intervenției Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.152 din 01.07.2016, care a lărgit substanțial cercul subiecților speciali care evoluează drept persoane cu funcție de demnitate publică. Studiului au fost supuse și elementele circumstanțiale agravante vizând calitatea specială a victimei infracțiunii, pluralitatea de victime, pluralitatea de făptuitori și pluralitatea de urmări prejudiciabile, ultima ipoteză situând tortura, tratamentul inuman sau degradant în categoria infracţiunilor complexe. Astfel, a fost explicat mecanismul de configurare a pluralității de victime, a pluralității de făptuitori și a pluralității de urmări prejudiciabile, fiind puse pe tapet condițiile în care operează variantele agravate avute în vedere. O atenție sporită a fost acordată soluționării ipotezelor referitoare la eroare, precum și situațiilor prespunând depășirea sferei de incriminare. În același perimetru de cercetare a circumstanțelor agravante au fost disociate infracțiunile de la lit.d) alin.(2) art.166[1], respectiv, lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM și cea de la lit.b) alin.(2) art.328 CP RM. Acest demers a fost întreprins dat fiind faptul că săvârșirea torturii, tratamentului inuman sau degradant prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop este o varietate a excesului de putere sau a depășirii atribuțiilor de serviciu, înscriindu-se în tipajul modalității faptice a infracțiunii prevăzute la art.328 CP RM, manifestate prin comiterea unei acţiuni de către persoana publică, respectiv persoana cu funcţie de demnitate publică cu încălcarea unor cerinţe sau circumstanţe speciale ori excepţionale indicate în lege.

1. STUDIU TEORETICO-NORMATIV PRIVIND TORTURA, TRATAMENTUL INUMAN SAU DEGRADANT

1.1. Abordări doctrinare naționale și străine cu privire la infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant

Deși doctrina în sistemul de drept al Republicii Moldova nu constituie izvor de drept, meritul acesteia este incontestabil. Or, anume cercetările științifice conținând alegații, idei, exegeze, teorii etc. sunt cele care, de cele mai dese ori, reprezintă o premisă în regândirea unor instituții juridice, renunțarea la incriminarea unor fapte fără un fundament sociojuridic sau, dimpotrivă, criminalizarea unor fapte prin demonstrarea gradului prejudiciabil caracteristic acestora. Anume ultima valoare a doctrinei pe care am menționat-o este propice și pentru materia pe care ne-am propus-o s-o analizăm. Astfel, meritul de a interzice și reprima tortura aparține anume doctrinei, în concret – renumitului criminolog C.Beccaria, care a și demascat caracterul inuman, inutilitatea și ineficiența juridică a torturii. Alegațiile lui C.Beccaria de a interzice tortura [8, p.68-75] au constituit o premisă ca societatea, aflată la etapa în care tortura intra în sfera procedurilor legale, să regândească modalitatea de obținere a probelor și să instituie anumite garanții în favoarea demnității umane. Tocmai din aceste rațiuni, cercetarea temei de doctorat pe care am ales-o va debuta cu investigarea studiilor doctrinare în materie de tortură, tratament inuman sau degradant, care ne va orienta, într-un fel sau altul, să percepem esența socială și de drept a acestor fapte prejudiciabile, să deducem algoritmi de calificare în raport cu art.166^1 CP RM, să soluționăm unele probleme de calificare ce derivă din conținutul textului de lege menționat etc. Nu în ultimul rând, tratările doctrinare ne vor permite să identificăm gradul de cercetare a aspectelor de drept penal material ale torturii, tratamentului inuman sau degradant și să trasăm anumite direcții de cercetare, prin intermediul cărora vom obține o lucrare complexă, acoperind toate golurile și neajunsurile doctrinei. Dar, cel mai important, considerăm că cercetarea materialelor științifice la tema tezei ne va permite să stabilim care sunt cele mai aprigi polemici cu care se confruntă doctrină și (de ce nu?) să determinăm care este problema științifică de importanță majoră în domeniu.

O primă constatare pe care o deducem este că, datorită semnificației și gradului de răspândire a torturii, tratamentului inuman sau degradant, oamenii de știință au efectuat multiple cercetări în materie. Trebuie însă să recunoaștem că o atenție sporită se acordă domeniului de aplicare a art.3 din CoEDO, respectiv reperelor jurisprudențiale ale CtEDO și mai puțin se valorifică aspectele juridico-penale ale relelor tratamente. Pentru a demonstra acest lucru, vom lua în vizor cele mai semnificative lucrări destinate în exclusivitate formelor de rele tratamente prevăzute în art.3 din CoEDO, care, în opinia noastră, conțin informații utile ce ne-au orientat

demersul nostru științific de a pleda pentru o cercetare juridico-penală complinitoare cu aspectele vizând jurisprudența CtEDO în materia relelor tratamente interzise de art.3 din CoEDO. La concret, lucrările autorilor A.Reidy [121], L.Clements, N.Mole, A.Simmons [49], J.-L. Charrier și A.Chiriac [48] ne-au ajutat să înțelegem:

1) esența trihotomică a noțiunii de rele tratamente și disocierea acestora;

2) oportunitatea inexistenței unei definiții a torturii, tratamentului inuman sau degradant în sistemul juridic incriminator național, dat fiind interpretarea semnelor constitutive prin raportare la instrumentul juridic european;

3) maniera în care instanța europeană analizează orice cauză în care se pretinde încălcarea interdicției universale și absolute de a aplica relele tratamente reținute de art.3 din CoEDO;

4) determinarea tipurilor de atentate asupra demnității umane ce decurg din art.3 din CoEDO;

5) esența principiilor directorii care guvernează sfera de aplicare a art.3 din CoEDO, ca parte integrantă a sistemului de drept, obligatorii pentru instanțele judecătorești naționale etc.

Cea de-a doua constatare pe care o desprindem din studierea *per ansamblu* a materialelor științifice constă în aceea că analiza infracțiunii de tortură primează asupra investigării tratamentelor inumane sau degradante. Abordarea mai vastă a infracțiunii de tortură este direct proporțională contextului incriminator al țării exponent al cărei este cercetătorul științific. Astfel, de exemplu, în Federația Rusă nu este incriminat cu titlu *de nomen iuris* tratamentul inuman sau degradant. Cu toate că nici tortura nu este incriminată distinct în legea penală a Federației Ruse, ea apărând pe post de formă agravată a infracțiunii de maltratare (art.117 alin.(2) lit.д)), surprindem un interes sporit al cercetătorilor ruși față de aspectele juridico-penale ale torturii. În ceea ce privește doctrina autohtonă, explicația este alta. Deoarece până la intervenția Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012 [105], legea penală nu cunoștea un model incriminator propriu-zis al tratamentului inuman sau degradant, atenția științifică era focalizată pe valorificarea analizei infracțiunii de tortură (art.309^1 CP RM – actualmente abrogat). Astfel, patrimoniul doctrinar în această materie este alcătuit din articole științifice [141, 142], manuale [13], comentarii științifico-practice [3] și chiar o teză de doctorat [9]. Deși toate aceste surse se referă la fostul cadru incriminator reținut în art.309^1 CP RM, caracterul interpretativ pe care-l atestăm în aceste lucrări referitoare la anumite semne care s-au mai păstrat în prevederea de la alin.(3) art.166^1 CP RM sunt valoroase pentru cercetarea noastră, considerent din care am făcut de mai multe ori uz de aceste surse pentru a ne crea propria viziune.

Bunăoară, am apelat în nenumărate rânduri la articolul științific dedicat infracțiunilor prevăzute la art.309[1] CP RM (actualmente abrogat), publicat în două părți, al autorului V.Stati [141, 142], viziunile expuse fiind adaptate la noile realități legislative care ne-au permis să înțelegem conținutul obiectului juridic al infracțiunii de tortură, dar şi semnificația semnelor secundare ale laturii subiective, precum scopul și motivul infracțiunii. De fapt, aceasta este una dintre reputatele lucrări consacrate nemijlocit elucidării elementelor componenței infracțiunii denumite marginal „Tortura", deoarece *de facto* norma incrimina și fapta de organizare sau instigare a acțiunilor de tortură (alin.(2) art.309[1] CP RM – actualmente abrogat). Contribuția acestui autor este evidentă; or, dânsul a probat că prin cauzarea unor dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice se aduce atingere relațiilor sociale referitoare la integritatea fizică sau psihică, nu însă la integritatea corporală, valori sociale care nu sunt echipolente. De asemenea, polemica referitoare la disensiunea consacrării infracțiunii de tortură în Capitolul XIV din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova „Infracţiuni contra justiţiei", dat fiind lipsa coraportării torturii la sfera înfăptuirii justiției, a servit drept premisă pentru legiuitor de a regândi sfera de dislocare a modelului incriminator în vigoare. Deși legiuitorul nu a fost solidar cu propunerea autorului de a redenumi Capitolul XIV din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova din „Infracţiuni contra justiţiei" în „Infracţiuni privind înfăptuirea justiţiei sau legate de înfăptuirea justiţiei", considerăm că o parte din meritul redimensionării torturii aparține anume lui V.Stati.

O altă lucrare cu caracter exegetic este cea aparținând autorului A.Bolocan [9]. Scopul pe care și-l pune la baza investigației în cadrul tezei de doctorat constă în cercetarea multiaspectuală şi complexă a fenomenelor torturii, tratamentului inuman şi degradant atât la nivel naţional, cât şi la nivel internaţional. În vederea tratării adecvate a subiectului în cauză, autorul și-a propus să realizeze o serie de obiective, precum:

- determinarea şi cercetarea actelor internaţionale care incriminează tortura şi relele tratamente; stabilirea distincţiei, prin prisma jurisprudenţei CtEDO, dintre tortură, tratament inuman şi tratament degradant;

- analiza situaţiei existente la momentul actual în domeniu, reieşind din sursele teoretice şi reglementările normative în vigoare;

- cercetarea legală a cazurilor de tortură, tratament inuman şi tratament degradant, ţinând cont de recomandările Protocolului de la Istanbul în materia respectivă;

- caracterizarea art.3 din Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale;

- efectuarea unei analize juridico-penale a componenţei de infracţiune „tortura", prevăzută la art.309[1] CP RM;

- reliefarea analizei juridico-penale a componenţei de infracţiune „organizarea sau instigarea acţiunilor de tortură”, prevăzută la alin.(2) art.309[1] CP RM;

- studiul circumstanţelor agravante prevăzute la alin.(3) art.309[1] CP RM, examinarea circumstanţelor agravante din Codul penal al Republicii Molova ce vizează tortura, tratamentul inuman şi tratamentul degradant, precum şi oportunitatea existenţei acestora în cadrul anumitor articole din Codul penal;

- delimitarea torturii de „excesul de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu”;

- examinarea răspunderii penale a participanţilor la infracţiune în cadrul art.309[1] CP RM;

- sistematizarea şi examinarea jurisprudenţei CtEDO în materia torturii şi relelor tratamente;

- analiza statisticii naţionale în materia torturii în perioada anilor 2007-2010;

- evidenţierea carenţelor normative în materia torturii şi a tratamentului inuman în scopul perfecţionării legii penale;

- formularea propunerilor *de lege ferenda* în vederea eliminării anumitor confuzii la calificarea faptelor de tortură şi tratament inuman.

Deloc întâmplător am trecut în revistă scopul și obiectivele stabilite în teza de doctorat elaborată de A.Bolocan. Datorită acestor obiective am putut să orientăm investigația noastră în albia evitării dublării cercetării în materia infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Iată de ce nu vom avea ca obiectiv de cercetare în prezenta lucrare analiza actelor internaţionale care incriminează tortura şi relele tratamente, această latură fiind elucidată amplu în lucrarea elaborată de A.Bolocan. Celelalte obiective, însă, vor constitui parte integrantă a studiului nostru, atât timp cât cercetarea pe care a realizat-o A.Bolocan în 2011 şi-a pierdut din actualitate, dat fiind abrogarea modelului incriminator prevăzut la art.309[1] CP RM și, respectiv, evoluarea semnificativă a jurisprudenței CtEDO din 2011 până în prezent.

Interes științific a manifestat autorul A.Bolocan și față de modelul incriminator prevăzut la alin.(3) art.166[1] CP RM. Astfel, în lucrarea publicată în 2013 sub forma unui îndrumar pentru avocați [10, p.5-27], dânsa își propune ca obiective elucidarea aspectelor juridice internaționale ale torturii și relelor tratamente, delimitarea torturii de tratamentul inuman și degradant, precum și analiza juridico-penală a prevederilor de la alin.(3) și de la alin.(4) art.166[1] CP RM. Studiul conținutului acestui Îndrumar în latura analizei juridico-penale a infracțiunii de tortură (alin.(3) art.166[1] CP RM) trezește unele semne de întrebare. Criticile combative se referă la contradicțiile pe care le admite autorul în desemnarea valorilor sociale ocrotite prin incriminarea *de lege lata* a torturii. La concret, autorul relevă că obiectul juridic special principal în cazul infracțiunii de tortură, ținând cont de modificările legislației penale referitoare la reintroducerea acesteia în

Capitolul „Infracţiuni contra libertății, cinstei şi demnității persoanei”, îl constituie relațiile sociale cu privire la libertatea persoanei, sub aspectul obligației organelor statale sau a altor persoane care acționează cu titlu oficial de a asigura persoanelor implicate în activități judiciare sau legate de activitatea judiciară un tratament uman cu respectarea drepturilor omului [10, p.14]. Nu putem să nu observăm că la descrierea conținutului obiectului juridic principal A.Bolocan scapă din vedere că tortura nu se reduce la un fond judiciar și nici nu este legată exclusiv de un fond judiciar. Mai mult ca atât, prin raportare la art.3 din CoEDO și la jurisprudența CtEDO în materie, nu putem susține că prin comiterea torturii este lezată libertatea persoanei.

În conținutul Îndrumarului autorul recunoaște că în practica judiciară deseori există probleme de calificare ce rezultă din delimitarea eronată a normelor penale, care, aparent, au multe similitudini în sens juridico-penal. Astfel, delimitarea torturii de alte infracţiuni adiacente – tratamentul inuman (alin.(1) art.166^1 CP RM), constrângerea pentru a obţine declaraţii (art.309 CP RM), excesul de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu (art.328 CP RM) – se face în funcţie de fiecare element al componenţei de infracţiune. În plus, se evidenţiază că infracţiunea de tortură este o normă specială în raport cu altele, distingându-se prin semne specifice care contribuie la o încadrare juridică corectă [10, p.19]. Considerăm că prin însăşi natura investigației autorul trebuia să identifice la concret care sunt liniile de demarcație între numitele fapte penale adiacente și să stabilească expres între care infracțiuni se impune o concurență de norme penale în sensul art.116 CP RM. Or, schema la care face trimitere A.Bolocan, presupunând delimitarea în funcție de elementele componenței infracțiunii, este una generică, specifică pentru toate ipotezele de delimitare a unor infracțiuni conexe. Acest neajuns ne-a determinat să suplinim golul doctrinar surprins, motiv din care printre obiectivele de bază pe care le urmărim în prezenta lucrare se numără sintetizarea asemănărilor între şi a deosebirilor dintre infracţiunile prevăzute la art.166^1 CP RM şi unele fapte penale conexe, cum ar fi cea de la art.150, art.309, art.328 CP RM etc., și soluționarea problemelor de încadrare ce derivă din concurența de norme penale și concursul de infracţiuni, privite în raport cu art.166^1 CP RM.

Pentru a atinge acest obiectiv, am analizat și unele surse doctrinare axate pe delimitarea infracțiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM de excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu (art.328 CP RM). O astfel de sursă este articolul științific elaborat de V.Savva [122, p.73-76]. Autorul străduie să identifice corelația dintre numitele infracțiuni și să surprindă dificultatea ce derivă din intervenția legii noi ca efect al abrogării art.328 alin.(2) lit.c) CP RM. Astfel, V.Savva consideră că raportul dintre art.328 alin.(2) lit.c) și art.309^1 CP RM (norme abrogate) era unul de la parte la întreg (art.118 CP RM), în rolul normei-întreg figurând fapta prevăzută la art.328 alin.(2) lit.c) CP RM. Unica normă în acest sens, pretinde autorul, a fost și a

rămas cea prevăzută la art.328 alin.(1) CP RM care forma reguli de concurență cu norma prevăzută la art.328 alin.(2) lit.c) CP RM. Pe cale de consecință, odată cu intrarea în acțiune, la 21 decembrie 2012, a legii de modificare a Codului penal, soluția de calificare sugerată de V.Savva este art.328 alin.(1) CP RM, nu însă art.328 alin.(2) lit.c) CP RM sau art.166^1 CP RM, deoarece reținerea acestei din urmă soluții ar fi pus în acțiune anumite incoerențe obiective [122, p.76]. Însă, această viziune a autorului vine în contradicție cu Decizia Plenului Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 30 iunie 2014, prin care a fost examinat recursul în interesul legii formulat de Procurorul General al Republicii Moldova cu privire la aplicarea Legii nr.252 din 08 noiembrie 2012 [79].

Cu referire la abrogarea art.328 alin.(2) lit.c) CP RM, Plenul Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a făcut următoarele precizări: *„La lit.c) alin.(2) art.328 CP RM, în calitate de calificativ al excesului de putere sau depăşirii atribuţiilor de serviciu se evidenţiau două modalităţi distincte: 1) tortură sau 2) acţiuni care înjosesc demnitatea părţii vătămate. Tortura din cadrul acestei componenţe de infracţiune avea conţinut similar cu tortura prevăzută în art.309^1 Cod penal (în redacţia de până la intrarea în vigoare a Legii nr.252 din 08.11.2012) şi cu tortura prevăzută de actuala redacţie a alin.(3) art.166^1 CP RM. Abrogarea în acest sens a lit.c) alin.(2) art.328 CP RM a fost o consecinţă a faptului că tortura din conţinutul acestei forme agravante a excesului de putere sau depăşirii atribuţiilor de serviciu se suprapunea cu infracţiunea de tortură, în special pentru că acestea <u>erau considerate lex specialis ale componenţei prevăzute de art.309^1 CP RM</u>* (sublinierea ne aparține – *n.a.*). *Acţiunile care înjosesc demnitatea părţii vătămate ca şi calificativ al excesului de putere sau depăşirii atribuţiilor de serviciu au un alt înţeles decât tortura. Calificativul „acţiuni care înjosesc demnitatea părţii vătămate”, adică a doua modalitate de manifestare a excesului de putere sau depăşirii atribuţiilor de serviciu prevăzută la lit.c) alin.(2) art.328 CP RM, se încadrează în prevederile alin.(1) art.166^1 CP RM. Pe cale de consecinţă, invocăm că tratamentul inuman sau degradant a fost incriminat de legea penală şi până la modificările şi completările introduse prin Legea nr.252 din 08.11.2012 şi acest tratament inuman sau degradant nu a fost dezincriminat odată cu abrogarea lit.c) alin.(2) art.328 CP RM”* [79].

După cum putem remarca, coraportul dintre art.328 alin.(2) lit.c) și art.309^1 CP RM (abrogate) era cel dintre normă generală și normă specială, nu însă dintre normă parte și norma întreg, așa cum susține V.Savva. La fel, prin soluționarea recursului în interesul legii s-a mai stabilit că acțiunile care înjosesc demnitatea părții vătămate (care anterior erau prevăzute la art.328 alin.(2) lit.c) CP RM) nu au fost abrogate, ele regăsindu-se la alin.(1) art.166^1 CP RM. Dat fiind ultima constatare, soluția dată de V.Savva privind inadmisibilitatea aplicării art.328 alin.(2) lit.c) CP

RM nu are şanse de viabilitate, atât timp cât, în acord cu art.7 alin.(9) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, deciziile Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie pronunţate ca urmare a examinării recursului în interesul legii sunt obligatorii pentru instanţele de judecată în măsura în care situaţia de fapt şi de drept pe cauză rămâne cea care a existat la soluţionarea recursului.

Interesul ştiinţific faţă de infracţiunea de tratament inuman sau degradant a apărut odată cu incriminarea distinctă a acesteia (alin.(1) art.166[1] CP RM). Totuși, lucrările științifice dedicate acestui subiect sunt numeric reduse. Or, nu există o monografie sau anumite studii consistente, decât câteva publicații tangențiale în care se interpretează conținutul elementelor componenței infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.166[1] CP RM. Relevăm că studiul monografic publicat în anul 2013, cu denumirea „Tratamente inumane: aspecte teoretice și practice", elaborat de N.Buza [16], reprezintă o exegeză doctrinară a tratamentelor inumane ca formă distinctă a infracțiunilor de război, prevăzute la art.137 CP RM, actualmente având titulatura „Infracțiuni de război împotriva persoanelor". Prin urmare, această sursă doctrinară este străină prevederii de la alin.(1) art.166[1] CP RM, motiv din care nu va constitui un material științific publicat la tema tezei noastre de doctorat, deci nu va fi supusă analizei.

Nemijlocit la publicațiile privind cercetarea elementelor componenței infracțiunii de tratament inuman sau degradant, în sensul alin.(1) art.166[1] CP RM, se referă studiile autorilor I.Mărgineanu și P.Iarmaliuc [112], A.Eșanu [111, p.29-48], S.Brînza și V.Stati [14, p.516-532], care de fapt au îmbinat investigația cu infracțiunea de tortură după schema consacrată în literatura de specialitate națională, presupunând relevarea obiectului, laturii obiective, laturii subiective și a subictului respectivelor infracțiuni. Comun acestor surse este și faptul că aspectele teoretice se îmbină cu jurisprudența CtEDO. Mai mult, în tratatul autorilor S.Brînza și V.Stati sunt puse pe tapet și câteva exemple din practica judiciară națională pentru a demonstra unele ipoteze în care s-a reținut scopul special al infracțiunii de tortură sau pentru a etala depășirea cadrului infracțiunii de tratament inuman sau degradant atunci când există urmări prejudiciabile de natura celor care lezează suplimentar sănătatea victimei. Îmbinarea aspectului teoretic cu cel practic ni s-a părut util și pentru demersul nostru științific, considerent din care printre obiectivele noastre de cercetare se vor regăsi și cercetarea practicii judiciare referitoare la tragerea la răspundere penală pentru tortură, tratament inuman sau degradant, interpretarea legii penale în cauze concrete şi identificarea erorilor admise la aplicarea incriminării prevăzute la art.166[1] CP RM.

Apelând la conţinutul materialelor ştiinţifice indicate *supra,* am putut să interpretăm unii termeni şi unele sintagme ce apar în textul de lege prevăzut la art.166[1] CP RM, cum ar fi: *„persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități"*, *„persoana care acționează cu titlu*

oficial” etc. Tot datorită studierii acestor surse doctrinare am putut desprinde momentul de consumare a infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, relevarea formei şi tipului vinovăţiei, conținutul scopului şi motivului infracţiunilor cercetate, particularităţile subiectului numitelor infracţiuni etc. În raport cu ultimul aspect abordat, am semnalat lipsa unei viziuni uniforme referitoare la necesitatea reținerii în continuare a răspunderii penale agravate pentru tortură, tratament inuman sau degradant, atunci când acestea se comit de către o persoană cu funcție de răspundere (lit.e) alin.(2) art.166^1 CP RM sau, după caz, lit.e) alin.(4) art.166^1 CP RM). Alegațiile autorului A.Eșanu [111, p.43] referitoare la aplicabilitatea lit.e) alin.(2) art.166^1 CP RM sau, după caz, a lit.e) alin.(4) art.166^1 CP RM exclusiv făptuitorului care este considerat persoană cu funcție de demnitate publică ne-a trezit un viu interes de a examina rațiunile acestei viziuni, constituind premisa cercetării practicii judiciare a torturii, tratamentului inuman sau degradant comise de către polițiști, care, potrivit alin.(1) și alin.(2) art.123 CP RM, se raportează atât la categoria persoanelor cu funcție de răspundere, cât și la categoria persoanelor publice. O relevanţă pronunţată comportă această sursă prin faptul că, remarcăm, este destinată procurorilor în vederea investigării eficiente de către aceștia a infracțiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM, în latura cercetării elementelor circumstanţiale agravante stipulate la alin.(2), respectiv la alin.(4) art.166^1 CP RM, dar și delimitării infracțiunilor prevăzute la art.166^1 de cea prevăzută la art.309, respectiv, la art.328 CP RM. Deși pare un studiu amplu în materia delimitării acestor infracțiuni, autorul scapă din vedere similitudinile dintre infracțiunea de exces de putere sau depășirea atribuţiilor de serviciu însoţită de aplicarea armei (lit.b) alin.(2) art.328 CP RM), pe de o parte, și cea prevăzută la lit.d) alin.(2), respectiv, la lit.d) alin.(4) art.166^1 CP RM, caz în care tortura, tratamentul inuman sau degradant se comit prin folosirea armei, pe de altă parte. Aceste similitudini ridică semne de întrebare în ceea ce privește eventuala soluție de încadrare, care, cu regret, nu-și găsește reflectare în niciun studiu dedicat tematicii noastre de doctorat. Considerând acest subiect absolut relevant pentru subiecții oficiali de aplicare în concret a legii penale, ne vom strădui să soluționăm problema referitoare la disocierea lit.b) alin.(2) art.328 CP RM de lit.d) alin.(2), respectiv, lit.d) alin.(4) art.166^1 CP RM și, ca rezultat, să stabilim dacă între aceste norme există sau nu o concurență sau, eventual, o suprapunere de norme, deci o carență a legiuitorului.

În altă ordine de idei, lucrările autorilor I.Mărgineanu și P.Iarmaliuc [112, p.128-140], S.Brînza și V.Stati [14, p.516-532] ne-au trezit interes îndeosebi în latura ce ține de determinarea esenței juridice a torturii, tratamentului inuman sau degradant. În linii generale, acești autori recunosc că comiterea în special a torturii reprezintă cel mai direct act la demnitatea persoanei, polemizând în prealabil cu privire la maniera legiuitorului de a disloca tortura într-un anumit capitol, facând o paralelă între cadrul incriminator în materie de până la și după

intervenţia Legii pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012. Totuşi, anumite fundamente tranşante în raționalizarea reconceptualizării relelor tratamente în formula legislativă prevăzută la art.166[1] CP RM nu le găsim în niciun studiu. Mai mult ca atât, viziunea pe care am remarcat-o *supra*, aparținând autorului V.Stati, referitoare la păstrarea torturii în Capitolul XIV din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova, însă cu reformularea titulaturii acestuia în „Infracţiuni privind înfăptuirea justiţiei sau legate de înfăptuirea justiţiei" [141, p.19], de rând cu alte materiale științifice care nu împărtășesc această viziune [234, p.13; 238, p.40], imprimă caracter problematic locului și esenței relelor tratamente.

În linii generale, am putut remarca că poziţionarea torturii într-un grup sau altul de infracţiuni depinde de faptul ai cărei legislaţii sunt exponenţi cercetătorii. Bunăoară, în literatura de specialitate rusă, în pofida faptului că în legea penală a Federației Ruse nu este incriminată distinct tortura, se raționalizează necesitatea inserării unei norme de tip *nomen iuris* vizând această faptă, locul căreia, după unii autori, ar fi în capitolul dedicat infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei [238, p.40], iar după alții – în capitolul destinat infracțiunilor contra justiției [233, p.21]. Deși autorul rus I.Dvoreanskov susține într-o publicație [233, p.21] că locul torturii este în capitolul dedicat infracțiunilor contra justiției, într-un alt demers științific, în care abordează, printre altele, natura juridică a torturii, se contrazice. Or, dânsul reține că actul de tortură este cel mai periculos atenat asupra persoanei [234, p.13]. Reieșind din această polemică, ținând cont și de realitatea juridică a cadrului incriminator național, deducem că în literatura de specialitate problema științifică de importanță majoră constă în fundamentarea reconceptualizării incriminării torturii, tratamentului inuman sau degradant prin Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012. *A priori*, soluționarea acestei probleme ne va facilita perceperea naturii juridice și a sferei de incidență a faptelor prevăzute la art.166[1] CP RM, în vederea creării premiselor teoretice de calificare corectă a respectivelor infracțiuni de către subiecții de aplicare în concret a legii penale.

Direcţiile de soluţionare a problemei ştiinţifice de importanţă majoră pe care am sesizat-o – fundamentarea reconceptualizării incriminării torturii, tratamentului inuman sau degradant prin Legea nr.252 din 08.11.2012 – vor fi orientate în teza noastră de doctorat spre:

- nuanţarea jurisprudenței CtEDO şi coraportarea acesteia conţinutului normativ *de lege lata*;

- analiza Notei informative la Proiectul Legii pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012;

- interpretarea dispoziţiilor art.166[1] CP RM în cauze concrete, prin elaborarea unui algoritm de încadrare juridică;

- argumentarea clară, completă şi convingătoare a limitelor aplicării răspunderii penale în conformitate cu art.166[1] CP RM;

- abordarea evoluției incriminării relelor tratamente pe teritoriul actual al Republicii Moldova;

- studierea unor modele incriminatoare ale faptelor de tortură, tratament inuman sau degradant în conformitate cu legislația altor state etc.

Un segment mai puțin cercetat este acela ce vizează abordarea incidenței unor cauze care înlătură caracterul penal al faptei în raport cu relele tratamente. De exemplu, cercetătorul autohton Gh.Ulianovschi, într-o lucrare elaborată în coautorat [3, p.680], formulează anumite alegații care sunt foarte valoroase. La concret, dânsul conchide că organul ierarhic sau dispoziția de a comite acte de tortură sunt vădit ilegale, considerent din care persoana care a comis acte de tortură în vederea executării ordinului ierarhic sau dispoziției, precum și persoana care a emis un astfel de ordin sau dispoziție sunt trase la răspundere penală, deducând că art.40[1] CP RM – „Executarea ordinului sau dispoziției superiorului" este inaplicabil. Într-adevăr, nicio circumstanță excepțională nu poate justifica aplicarea torturii, tratamentul inuman sau degradant; or, de la dreptul conferit, anume – dreptul de a nu fi supus relelor tratamente – nu pot exista derogări, alegație pe care ne propunem s-o dezvoltăm în prezentul demers științific. Abordarea autorului Gh.Ulianovschi ne-a orientat să medităm în general asupra cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, sub aspectul aplicabilității lor prevederilor de la art.166[1] CP RM.

Pe lângă cele consemnate, oamenii de ştiinţă sunt preocupaţi, într-o masură mai mare sau mai mică, de îmbunătăţirea calitativă a normei ce incriminează faptele prejudiciabile cercetate. În special, studiul critic al cadrului incriminator îl atestăm în doctrina rusă. Probabil că interesul față de elaborarea unui model incriminator al torturii pe care-l atestăm în doctrina rusă se datorează lipsei unei incriminări distincte a torturii în Codul penal al Federației Ruse. Astfel, de exemplu, autorul G.Iu. Gladchih [232, p.8-9] propune cu titlu *de lege ferenda* suplimentarea legii penale ruse cu un nou articol, devenind art.117[1], cu denumirea „Tortura", având următorul conținut:

- alin.(1): „Înaintarea cerințelor, personal sau prin intermediul unor terți, și constrângerea la realizarea acestor cerințe prin cauzarea intenționată a daunelor sănătății persoanei sau apropiaților ei, precum și utilizarea de dispozitive, instrumente sau obiecte adaptate, care pot cauza daune sănătății ori demonstrarea acestora";

- alin.(2): „Aceleași acțiuni comise:

а) asupra a două sau mai multor persoane;

б) de către o persoană cu funcție de răspundere;

в) cu bună știință asupra unei femei gravide;

г) asupra unui minor;

д) cu bună știință asupra unei persoane care se află în stare de neputință;

е) de un grup de persoane prin înțelegere prealabilă sau de un grup criminal organizat.”

Autorul rus R.S. Ciobanean [246, p.10-11] vine cu aceeași propunere de a insera un nou articol în legea penală rusă, același art.117^1 cu denumirea „Tortura”, însă propune un alt conținut incriminator, după cum urmează:

- alin.(1): „Tortura, adică cauzarea intenționată și ilegală unei alte persoane a suferințelor fizice sau psihice în scopul obținerii de mărturisiri, declarații sau informații de la aceasta sau de la un terț, creării artificiale a probelor, constrângerii la anumite acțiuni sau abținerii de la acestea, intimidării ori discriminării”;

- alin.(2): „Aceleași acțiuni comise:

а) asupra a două sau mai multor persoane;

б) cu bună știință asupra unei femei gravide;

в) cu bună știință asupra unui minor sau asupra unei persoane care se află în stare de neputință ori în dependență materială sau altă dependență față de făptuitor;

г) cu folosirea situației de serviciu;

д) de un grup de persoane prin înțelegere prealabilă;

е) la comandă.”

Critica imperfecțiunilor legii penale, de rând cu modelele incriminatoare etalate în cele două lucrări, cu semnificaţia ştiinţifico-practică a infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant la etapa actuală de dezvoltare a legii penale, dar și lipsa în literatura de specialitate autohtonă a preocupărilor de a identifica carențele cadrului incriminator în materie, au reținut încă un obiectiv de cercetare în lucrarea noastră, anume: conturarea neajunsurilor ce marchează prevederea de la art.166^1 CP RM și formularea de propuneri menite să contribuie la îmbunătăţirea calitativă a cadrului incriminator în materie, fapt care consolidează încă o dată oportunitatea investigării infracţiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM.

Printre materialele ştiinţifice publicate peste hotare, axate, direct sau tangenţial, pe tematica investigaţiei noastre, putem remarca şi unele studii dedicate cercetării aspectelor criminologice ale infracţiunii de tortură. La acestea se referă lucrarea lui R.S. Ciobanean [246, p.24-30]. În compartimentul 3 din lucrare sunt analizate starea, cauzele și condițiile torturii, sunt relevate măsurile de prevenție împotriva torturii, fiind prezentate mecanismele internaționale de realizare a cooperării în latura prevenirii acestei infracțiuni. Indubitabil, analiza criminologică reținută în literatura de specialitate cu privire la această faptă, analiza premiselor şi condiţiilor ce au deter-

minat apariţia acestui flagel infracţional, dar deopotrivă şi identificarea unor măsuri de prevenire a acesteia sunt binevenite. Însă, interes ştiinţific pentru tematica noastră de cercetare ele nu au prezentat, avându-se în vedere că demersul nostru ştiinţific, aşa cum am statuat în preliminarii, a fost orientat spre investigarea aspectelor de drept penal al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, în dubla lor ipostază: teoretică şi practică. Or, tocmai o analiză de ansamblu a tuturor materialelor ştiinţifice destinate relelor tratamente ne-a convins că cele mai mari probleme apar pe fundalul analizei juridico-penale a respectivelor fapte prejudiciabile, nicidecum însă criminologice. Or, în literatura de specialitate nu găsim investigaţii temeinice destinate relevării particularităţilor subiectului infracțiunilor cercetate; o atenţie sumară s-a acordat consemnării şi argumentării incidenţei obiectului juridic secundar ocazional; nu s-a făcut o analiză privind stabilirea gradului de compatibilizare a textului de lege prevăzut la art.166[1] CP RM cu cerinţele de legalitate la nivel de incriminare ce decurg din jurisprudenţa CtEDO şi, nu în ultimul rând, a fost superficial investigată practica judiciară în materie. Considerăm că aceste segmente de investigaţie sunt de o importanţă primordială în contextul infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, motiv din care reticenţa acestora, pe care am şi reţinut-o în acest studiu, ne-a determinat să acordăm o atenţie sporită problemelor consemnate.

Totodată, am pornit şi de la ideea că o cercetare lipsită de aspectul practic nu va putea răspunde necesităţilor sociale şi juridice care derivă din materialitatea faptelor prejudiciabile de tortură, tratament inuman sau degradant, rămânând o lucrare fără substanță. De asemenea, am putut constata că o atenţie sumară se acordă relevării conţinutului circumstanţelor agravante ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Dar, cel mai semnificativ este faptul că nu există în doctrina naţională studii temeinice care ar soluţiona anumite probleme ce ţin de Partea Generală a Dreptului penal în contextul stabilirii răspunderii pentru infracțiunile prevăzute la art.166[1] CP RM, şi anume: nu au fost explicate regulile concurenţei de norme şi ale concursului de infracţiuni, privite în raport cu art.166[1] CP RM; nu s-a acordat o atenție suficientă activității infracționale neconsumate; nu au fost examinate ipotezele în care făptuitorul s-ar afla în eroare referitor la unele aspecte de ordin obiectiv sau subiectiv; nu au fost valorificate pe deplin semnele facultative ale laturii obiective a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant; nu au fost determinate plenar limitele şi conţinutul exact al valorilor sociale apărate împotriva actelor de tortură, tratament inuman sau degradant; nu a fost supusă polemicii raționalizarea vârstei de la care începe răspunderea penală pentru infracțiunile prevăzute la art.166[1] CP RM etc. În același timp, am remarcat că în literatura de specialitate autohtonă lipsește cu desăvârșire un studiu dogmatic presupunând relevarea temeiului represiunii penale şi formele pe care le îmbracă această represiune, aşa cum ele au evoluat în timp în contextul unei permanente modificări a

fenomenului relelor tratamente, după cum nu găsim o cercetare a evoluției incriminării torturii, tratamentului inuman sau degradant avându-se în vedere cele trei modele incriminatoare ale torturii, și anume:

- art.101^1 CP RM în redacția din 1961 (abrogat);
- art.309^1 CP RM în redacția din 2002 (abrogat);
- art.166^1 CP RM în redacția din 2002 (în vigoare).

Iată de ce, elucidarea evoluției incriminării torturii, tratamentului inuman sau degradant și verificarea temeiniciei criminalizării respectivelor fapte vor constitui două direcţii principale de cercetare în lucrarea noastră.

În această ordine de idei, cercetarea segmentară a infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, pe care am surprins-o în literatura de specialitate, semnificaţia ei ştiinţifică şi practică la etapa actuală de dezvoltare a legii penale fundamentează încă o dată relevanța și importanța investigării acestor infracţiuni atât sub aspect teoretic, cât şi sub aspect aplicativ. Ca o trecere în revistă a direcţiilor prioritare de cercetare care se impun în studiul de faţă se numără:

- *dintr-o perspectivă teoretică*: abordarea evoluției incriminării relelor tratamente pe teritoriul actual al Republicii Moldova și stabilirea factorilor care au condiționat remanieri legislative în plan incriminator; determinarea naturii juridice a faptelor prejudiciabile de tortură, tratament inuam sau degradant; cercetarea unor modele de criminalizare a relelor tratamente, în vederea receptării experienţei pozitive a altor state în acest sens; nuanţarea jurisprudenței CtEDO şi coraportarea acesteia la conţinutul normativ *de lege lata*;

- *dintr-o perspectivă exegetică*: interpretarea dispoziţiilor prevăzute la art.166^1 CP RM sub aspectul relevării elementelor constitutive obiective şi subiective ale numitelor infracțiuni; interpretarea dispoziţiilor art.166^1 CP RM în cauze concrete, prin elaborarea unui algoritm de încadrare juridică; argumentarea clară, completă şi convingătoare a limitelor aplicării răspunderii penale în conformitate cu art.166^1 CP RM; delimitarea infracţiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM de unele fapte penale similare; soluționarea problemelor de încadrare ce derivă din concurenţa de norme penale şi concursul de infracţiuni, privite în raport cu art.166^1 CP RM;

- *dintr-o perspectivă critică*: determinarea carenţelor de care suferă cadrul incriminator în materia infracțiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM; formularea recomandărilor de ajustare a cadrului incriminator în unison cu exigenţele politicii penale la nivel european.

1.2. Evoluția incriminării, natura juridică și fundamentarea criminalizării torturii, tratamentului inuman sau degradant

De lege lata, în Republica Moldova tortura, tratamentul inuman sau degradant constituie fapte prejudiciabile incriminate la art.166[1] CP RM, găsindu-şi sediul în Capitolul III din Partea Specială sub denumirea „Infracţiuni contra libertăţii, cinstei şi demnităţii persoanei."

De remarcat că la momentul adoptării legii penale a Republicii Moldova în redacția din 2002 legiuitorul a omis incriminarea expresă a torturii (or, o formă rudimentară de răspundere penală pentru relele tratamente o atribuim art.154 CP RM (abrogat prin Legea nr.292 din 21.12.2007), cu denumirea „Maltratarea intenționată sau alte acte de violență"), chiar dacă în Codul penal în redacția din 1961 [53] tortura constituia preceptul incriminator al art.101[1]. Abia după mai bine de doi ani de la intrarea în vigoare a Codului penal în redacția din 2002, prin Legea pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr.139 din 30.06.2005 [97], tortura a fost incriminată cu titlu de *nomen iuris* la art.309[1] CP RM. Prin aceasta, Republica Moldova și-a onorat obligaţia pozitivă de a încorpora în dreptul intern reglementări internaţionale, precum şi obligaţia de a modifica legislaţia anterioară dacă aceasta este în dezacord cu normele dreptului internaţional pozitiv, obligații ce derivă din ratificarea: Convenţiei ONU împotriva Torturii şi altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante [62] (în continuare – Convenția ONU împotriva torturii) şi a Protocolului Opţional la Convenţia ONU împotriva Torturii şi altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante; a Convenţiei Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale [63] (în continuare – CoEDO), precum şi a Convenţiei Europene pentru Prevenirea Torturii şi a Pedepselor ori Tratamentelor Inumane sau Degradante [61]. În special, art.4 alin.(1) din Convenția ONU împotriva torturii prevede că „fiecare Stat parte va veghea ca toate actele de tortură să constituie infracțiuni din punctul de vedere al dreptului penal"; este pe larg recunoscut faptul că statele părți la Convenția ONU împotriva torturii sunt obligate să pedepsească o infracțiune de tortură ca o infracțiune în conformitate cu prevederile codurilor lor penale.

Nici tratamentul inuman sau degradant nu și-a găsit reflectare printr-o incriminare distinctă în Codul penal al Republicii Moldova în redacția din 2002 la momentul adoptării acestuia. Chiar dacă până la adoptarea Legii pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002, nr.64 din 04.04.2013 [107], art.137 CP RM era intitulat „Tratamente inumane" (actualmente – „Infracțiuni de război împotriva persoanelor"), respectivul precept incriminator nu făcea parte din contextul noțional prevăzut de art.3 din CoEDO, ci era o reflecție a Statutului Curții Penale Internaționale de la Roma [144], dar și a celor patru Convenţii de la Geneva din 1949 și a Protocoalelor adiționale la acestea:

- Convenţia (I) pentru îmbunătăţirea sorţii răniţilor şi bolnavilor din forţele armate în campanie [57];

- Convenţia (II) pentru îmbunătăţirea sorţii răniţilor, bolnavilor şi naufragiaţilor din forţele armate marine [58];

- Convenţia (III) cu privire la tratamentul prizonierilor de război [59];

- Convenţia (IV) cu privire la protecţia persoanelor civile în timp de război [60].

O dovadă în acest sens o constituie și una dintre explicațiile pe care le regăsim în Nota informativă la Proiectul de Lege pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova: „Codul penal al RM în prezent reglementează în Capitolul I din Partea Specială doar câteva prevederi care se încadrează în categoria crimelor de război, şi anume: art.137 „Tratamente inumane" ... (sublinierea ne aparține – *n.a.*)" [113].

În același timp, până la intervenţia Legii pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012 [105], tratamentul inuman sau degradant era acoperit parţial de unele prevederi, precum: lit.a) și c) alin.(2) art.328 CP RM, adică excesul de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu însoţite de aplicarea violenței ori de acţiuni care înjosesc demnitatea părţii vătămate. Despre acest fapt ne convingem analizând Decizia Plenului Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 30 iunie 2014, prin care a fost examinat recursul în interesul legii formulat de Procurorul General al Republicii Moldova cu privire la aplicarea Legii nr.252 din 08 noiembrie 2012 [79]. Astfel, soluționând recursul în interesul legii, Plenul Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a conchis că *„calificativul „acţiuni care înjosesc demnitatea părţii vătămate", adică a doua modalitate de manifestare a excesului de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu prevăzută la lit.c) alin.(2) art.328 CP RM, se încadrează în prevederile alin.(1) al art.166[1] CP RM. Pe cale de consecinţă, tratamentul inuman sau degradant a fost incriminat de legea penală şi până la modificările şi completările introduse prin Legea nr.252 din 08 noiembrie 2012* (sublinierea ne aparține – *n.a.*) *şi acest tratament inuman sau degradant nu a fost dezincriminat odată cu abrogarea lit.c) alin.(2) art.328 CP RM. ... Violenţa prevăzută la lit.a) alin.(2) art.328 CP RM coincide în esenţă după conţinut cu tratamentul inuman sau degradant prevăzut la alin.(1) art.166[1] CP RM; or, aplicarea violenţei de către o persoană publică (poliţist), însoţită de cauzarea de suferinţe fizice şi morale, poate fi interpretată ca şi tratament inuman sau degradant. Pentru a fi calificată astfel, violenţa trebuie să fie de natură să provoace tulburări psihice sau de natură umilitoare, înjositoare. În aşa mod, prin excluderea calificativului prevăzut la lit.a) alin.(2) art.328 CP RM, acesta şi-a găsit locul în noua componenţă de infracţiune prevăzută de art.166[1] CP RM. Analizând învinuirile înaintate în deciziile anexate 1-3, Plenul constată că în ele se regăseşte întru totul dispoziţia art.166[1]*

alin.(1), (2) CP RM, adică „cauzarea intenţionată a unei dureri sau a unei suferinţe fizice ori psihice, care reprezintă tratament inuman ori degradant, de către o persoană publică…”, iar dispoziţia lit.a) alin.(2) art.328 Cod penal este o normă mai generală, care incrimina şi astfel de fapte (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), *ce s-a statuat şi prin practica CtEDO, hotărârile Pădureţ contra Republicii Moldova din 05 ianuarie 2010 şi Roşca Valeriu şi Nicolae contra Republicii Moldova din 20.10.2009”.*

În definitivă, până la intervenția Legii pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012, tortura era incriminată cu titlu de *nomen iuris,* în timp ce tratamentul inuman sau degradant constituiau varietăți ale unor incriminări. Mai mult ca atât, remarcăm că odată cu amendamentele la care ne-am referit *supra* legiuitorul și-a schimbat substanțial concepția de sistematizare în legea penală a faptelor prejudiciabile de tortură, tratament inuman sau degradant. Deci, actualmente infracțiunea de tortură nu mai este o infracțiune contra justiției, iar tratamentul inuman sau degradant nu mai este o faptă prejudiciabilă care atentează la buna desfășurare a activității în sfera publică. Întrucât este principială această remaniere, ne propunem să găsim rațiunile care au stat la baza reconceptualizării torturii, tratamentului inuman sau degradant, lucru pe care-l vom realiza printr-o incursiune asupra cadrului incriminator de până la intervenția Legii pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012.

Ab initio, raportând valoarea socială protejată prin prisma Capitolului XIV din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova „Infracţiuni contra justiţiei” la conţinutul art.309[1] din Codul penal al Republicii Moldova (abrogat), deducem că cadrul incriminator în materie de tortură viza o sferă de relaţii sociale mai vaste. Aceasta deoarece, reieşind din prevederile art.114 din Constituţia Republicii Moldova [56], justiţia se înfăptuieşte în numele legii numai de către instanţele judecătoreşti. Însă, analizând conţinutul art.309[1] CP RM, sesizăm că prin săvârşirea faptelor prejudiciabile descrise în textul de lege, inclusiv a faptei de tortură, poate fi împiedicată nu doar activitatea instanţelor judecătoreşti, dar şi activitatea ce precede judecata şi activitatea ulterioară judecării. Deci, se aduce atingere relaţiilor sociale referitoare la activitatea de înfăptuire a justiţiei şi la activitatea prin care se contribuie la înfăptuirea justiţiei. Iată de ce în literatura de specialitate s-a intervenit cu propunerea de a redenumi Capitolul XIV din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova din „Infracţiuni contra justiţiei” în „Infracţiuni privind înfăptuirea justiţiei sau legate de înfăptuirea justiţiei” [141, p.19], astfel încât să fie cuprinsă şi activitatea prejudiciară, şi cea postjudiciară. Totuşi, legiuitorul moldav a ales o altă variantă de ajustare a acestei disensiuni, şi anume: de a trece tortura într-un alt capitol. Raţiunea unei astfel de remanieri legislative o găsim în Nota informativă la Proiectul de Lege

pentru modificarea şi completarea unor acte legislative [114]. Potrivit acesteia, *„includerea infracţiunii de tortură în Capitolul III din Partea Specială a Codului penal se datorează faptului că, similar altor infracţiuni, cum ar fi sclavia sau traficul de fiinţe umane, care au drept scop direct degradarea fiinţei umane până la un simplu obiect, tortura constituie cel mai direct atac la demnitatea umană* (sublinierea ne aparţine – *n.a.*). *Clasificarea actuală a art.309[1] în Capitolul XIV din Partea Specială a Codului penal drept infracţiune împotriva justiţiei pare să sugereze că subiectul principal al protecţiei ce urmează a fi realizată prin criminalizarea torturii este administrarea şi înfăptuirea corespunzătoare a justiţiei. În timp ce nu poate fi negat că actele de tortură sunt de cele mai multe ori comise cu scopul de a obţine mărturisiri la etapele timpurii ale urmăririi penale, scopul său protectiv ar fi redus la asigurarea actului cuvenit de justiţie, ceea ce ar fi o interpretare absolut greşită şi ar contraveni spiritului şi naturii interzicerii complete a torturii în conformitate cu dreptul internaţional."*

O asemenea abordare legislativă ridică ca firească întrebarea: Există suficiente motive de a consacra tortura, tratamentul inuman sau degradant drept infracţiune contra demnităţii persoanei? Întrebarea ridicată apare în special pe fundalul modelelor incriminatoare a torturii, tratamentului inuman sau degradant potrivit legislaţiilor altor state. De exemplu, în Codul penal al României astăzi în vigoare [55] supunerea la tratamente degradante ori inumane este incriminată la alin.(2) art.281, iar tortura se regăseşte la art.282, care, la rândul lor, se raportează la Titlul IV al Părţii Speciale, denumit „Infracţiuni contra înfăptuirii justiţiei". Dimpotrivă, în Codul penal al Spaniei găsim tortura şi tratamentul degradant în Titlul VII având denumirea „Tortura şi alte infracţiuni contra integrităţii morale" [227], iar o analiză a acestora ne permite să constatăm că atât prin comiterea elementului material al tratamentului degradant (art.173), cât şi prin săvârşirea faptei de tortură de către o autoritate sau un funcţionar public (alin.(1) art.174), inclusiv de către un funcţionar din penitenciare sau din centrele de reeducare a minorilor (alin.(2) art.174), făptuitorul limitează sau atacă integritatea morală a victimei. Potrivit legislației penale franceze, tortura și actele de cruzime comise de către persoana ce dispune de putere publică sau de către persoanele care îndeplinesc obligații de serviciu în sfera publică, în timpul sau în legătură cu exercitarea funcțiilor sau obligațiilor lor de serviciu (art.223-3 pct.7), fac parte din Secțiunea 1 – „Despre atentate intenționate asupra inviolabilității persoanei" a Capitolului II din Partea Specială a Codului penal al Franței – „Despre atentate asupra inviolabilității fizice și psihice a persoanei" [244]. Limitându-ne la aceste exemple, sintetizăm că, în plan comparativ pe orizontală, nu există o concepţie unitară referitoare la natura juridică a faptei de tortură, tratament inuman sau degradant. Acest subiect ni se pare principial, întrucât valoarea socială şi, implicit, relaţiile sociale referitoare la aceasta, ce alcătuiesc conţinutul obiectului juridic special al infracţiunii,

sunt într-o conexiune de derivaţie organică cu valoarea şi relaţiile sociale ce reprezintă obiectul juridic generic al infracţiunii. Deci, de corecta sistematizare a unei infracţiuni depinde şi conţinutul unuia dintre elementele componenţei infracţiunii, adică al obiectului infracţiunii. Iată de ce, în literatura de specialitate română se susţine că obiectul juridic principal al infracţiunii de tortură (art.282 CP al României) constă în relaţiile sociale privind înfăptuirea justiţiei, care sunt incompatibile cu provocarea unei persoane a puternice suferinţe fizice ori psihice în oricare dintre scopurile menţionate în norma de incriminare [117, p.310], nu însă în relaţiile sociale referitoare la demnitatea persoanei.

În altă ordine de idei, reamintim că categorisirea torturii drept infracţiune contra demnităţii persoanei era propice şi Codului penal al Republicii Moldova în redacţia din 1961 (abrogat). Astfel, tortura (art.101^1) îşi găsea sediul în Capitolul II din Partea Specială a legii penale în redacţia din 1961 – „Infracţiuni contra vieţii, sănătăţii, libertăţii şi demnităţii persoanei". Sintetizând asupra evoluţiei cadrului incriminator în materie de tortură, reiterăm că pe teritoriul actual al Republicii Moldova această faptă era iniţial concepută drept infracţiune contra demnităţii persoanei, după care – drept infracţiune contra justiţiei, ca într-un final să se revină la concepţia primară. Cu toate acestea, considerăm că revizuirea conceptuală legislativă privind categorisirea torturii, pe care am descris-o, nu este fundamentată de premisa istorică [151, p.104]. Există alte motive serioase pe care legiuitorul le-a luat în calcul pentru a proceda astfel. Iată de ce, în continuare ne propunem să găsim răspuns la întrebarea pe care am ridicat-o prin explorarea instrumentelor şi mecanismelor internaţionale şi europene.

Articolul 5 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului [82], art.7 din Pactul Internaţional cu privire la Drepturile Civile şi Politice [115], art.1 din Convenţia ONU împotriva Torturii şi altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante [62], art.3 din Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturile Omului și a Libertăților Fundamentale [63], preambulul din Convenţia Europeană pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor ori Tratamentelor Inumane sau Degradante [61] etc. consfinţesc una dintre cele mai fundamentale valori ale unei societăţi democratice, şi anume: dreptul de a nu fi supus torturii şi unor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante. Deşi laconic formulat în textele instrumentelor enumerate, profunzimea dreptului consacrat este în afara oricăror dubii, fiind un drept general de la care nu se admit derogări, nici chiar în contextul unui pericol iminent care ameninţă viaţa persoanei ori chiar viaţa naţiunii. O probă în acest sens o constituie chiar jurisprudenţa CtEDO. Astfel, de exemplu, în cauza *Gäfgen contra Germaniei* [165, §107] instanţa europeană a semnalat că *„tortura, tratamentele inumane sau degradante nu pot fi aplicate chiar dacă viaţa unei persoane este supusă riscului. [...] Fundamentul filosofic care stă la baza naturii absolute a dreptului*

garantat de art.3 nu permite nicio excepţie sau factori justificativi sau echilibrarea intereselor, indiferent de comportamentul persoanei sau natura infracţiunii în cauză". De asemenea, în cauza *Chahal contra Regatului Unit* [162, §79] instanţa europeană a semnalat că *„Curtea este pe deplin conştientă de dificultăţile cu care se confruntă statele în timpuri moderne pentru protejarea comunităţilor lor de violenţa teroristă. Cu toate acestea, chiar şi în aceste circumstanţe, Convenţia interzice în termeni absoluţi tortura şi tratamentele sau pedepsele inumane sau degradante, indiferent de comportamentul victimei. Spre deosebire de majoritatea clauzelor materiale ale Convenţiei şi protocoalelor 1 şi 4, art.3 nu suferă nicio derogare în temeiul art.15, chiar şi în vremuri de pericol public care ameninţă viaţa naţiunii".*

În legătură cu această particularitate, a fost lansată opinia, potrivit căreia interdicţia torturii a dobândit statutul de drept absolut întrucât s-a bazat pe teza morală că nu există o violare mai mare decât demnitatea umană [228, p.108]. Aceeaşi idee o evocă şi alţi autori. Potrivit acestora, interzicerea torturi şi a altor forme de rele tratamente decurge direct din demnitatea inerentă, inalienabilă și imanentă fiecărei ființe umane, care trebuie să fie respectată şi protejată în termeni absoluţi, indiferent de comportamentul persoanei concrete şi în orice circumstanţe [111, p.16].

În aceeaşi ordine de idei, prevederile internaţionale şi europene în materia drepturilor omului se referă indirect la demnitatea umană atunci când interzic tortura, tratamentele ori pedepsele inumane sau degradante. De exemplu, în Preambulul mai multor documente cu vocaţie universală, cum ar fi Pactul Internaţional cu privire la Drepturile Civile şi Politice, se face menţiunea, potrivit căreia drepturile fundamentale ale omului decurg din demnitatea inerentă persoanei umane.

De remarcat că şi instrumentele internaţionale speciale evocă aceeaşi idee. Bunăoară, în Declaraţia Naţiunilor Unite privind protecţia tuturor persoanelor contra torturii şi altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante se arată: *„Considerând că ... recunoaşterea demnităţii inerente tuturor membrilor familiei umane şi a drepturilor egale şi inalienabile este fundamentul libertăţii justiţiei şi păcii în lume"* [80]. De asemenea, în Declaraţia Naţiunilor Unite privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială [81] se precizează că discriminarea între oameni pe motive de rasă, culoare sau origine etnică constituie o jignire a demnităţii umane şi trebuie condamnată, ca o încălcare a drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale şi ca un fapt de natură să tulbure pacea şi securitatea popoarelor. Invocarea prevederilor acestui din urmă act internaţional nu este pur întâmplătoare. Pentru a exclude orice nedumerire în ceea ce priveşte relevanţa lui la subiectul nostru de cercetare, menționăm că, în acord cu art.1 din Convenţia ONU împotriva Torturii şi altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante, dar şi în conformitate cu alin.(3) art.166^1 CP RM, tortura se

comite, *inter alia*, din orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea. Reieşind din prevederile menţionate, deducem că tortura, pedepsele sau tratamentele crude, inumane sau degradante lezează în principal demnitatea persoanei.

Atât la nivel jurisprudenţial european [180, §33], cât şi la nivel doctrinar [121, p.23], a fost relevat faptul că scopul principal al art.3 din Convenţia europeană pentru drepturile omului rezidă în protejarea demnităţii şi integrităţii fizice umane. În acelaşi timp, protecţia art.3 se extinde peste mai multe tipuri de atentate asupra demnităţii umane şi integrităţii fizice. Aceasta deoarece dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentelor şi pedepselor inumane şi degradante constituie terenul unde CtEDO a procedat la succesive interpretări şi la elaborarea unor concepte cu caracter de principiu pornind de la gradele de afectare a demnităţii persoanei. Astfel, de exemplu, în cauzele *Ribitsch contra Austriei* [173, §38], *Tekin contra Turciei* [178, §53], *Assenov şi alţii contra Bulgariei* [157, §94], *Labita contra Italiei* [168, §120], *Pantea contra României* [171, §180], *Rupa contra României (nr.1)* [174, §94], *Saviţchi contra Republicii Moldova* [181, §64], *Fiodorov contra Republicii Moldova* [164, §56], *Buhaniuc contra Republicii Moldova* [158, §33], *Lolayev contra Rusiei* [169, §78] etc., instanţa europeană a ridicat la rang de principiu faptul că „în ceea ce priveşte o persoană lipsită de libertate, orice recurgere la forţă fizică, pe care propriul comportament al acesteia n-a făcut-o strict necesară, afectează demnitatea umană (sublinierea ne aparţine – *n.a.*) şi constituie, în principiu, o violare a dreptului garantat de art.3 din CoEDO".

Mai mult ca atât, recurgerea la forţă lezează demnitatea umană indiferent dacă victima a suferit sau nu un efect fizic sever sau de lungă durată [151, p.106]. La concret, în cauza *Tyrer contra Regatului Unit* [180, §33] CtEDO a statuat că, deşi reclamantul nu a suferit vreun efect fizic sever sau de lungă durată, pedeapsa aplicată (trei lovituri cu o nuia de mesteacăn peste posterior, bucăţi de nuia rupându-se după prima lovitură, reclamantul fiind impus să-şi dea pantalonii şi lenjeria în jos, să stea aplecat deasupra mesei, fiind ţinut de doi poliţişti, în timp ce un al treilea îi administra pedeapsa; loviturile de nuia doar au zgâriat pielea persoanei, provocându-i o durere de o săptămână şi jumătate după incident) – prin care persoana a fost tratată ca un obiect în puterea autorităţilor – constituia o atingere la demnitatea şi integritatea sa fizică, întrucât reclamantului i-au fost cauzate vătămări corporale semnificative şi umilinţă, care au atins nivelul de gravitate al tratamentului şi pedepsei degradante în sensul art.3 din CoEDO.

Pe lângă recurgerea la forţă fizică faţă de o persoană care se află în custodia statului, demnitatea persoanei este lezată şi în cazul discriminării, oricare ar fi ea. Astfel, de exemplu, în §113 al Hotărârii din 12 iulie 2005, în cauza *Moldovan şi alţii contra României (nr.2)* [170, §113], instanţa europeană apreciază că discriminarea etnică la care reclamanţii au fost supuşi în

mod public prin modul de soluţionare a petiţiilor acestora de către autorităţi, precum şi condiţiile locative ale reclamanţilor aduc atingere demnităţii lor umane, constituind, în lumina circumstanţelor cauzei, tratamente degradante în sensul art.3 din CoEDO. De altfel, şi fosta Comisie a estimat în cauza *Patel (Asiatiques d'Afrique Orientale) contra Regatului Unit* [225, p.215] că discriminarea rasială la care au fost supuşi reclamanţii prin aplicarea legislaţiei referitoare la imigrare constituie o afectare a demnităţii umane, care, în împrejurările speţei (expulzarea în masă a asiaticilor din Africa de Est, dintre care unora, chiar dacă deţineau un paşaport britanic valabil, li s-a refuzat rezidenţa în Regatul Unit) a condus la un tratament degradant, în sensul art.3 din CoEDO. Astfel, tratamentele degradante au în vedere acele atingeri grave ale demnităţii umane, dovedindu-se de natură să coboare statutul social al unei persoane, situaţia sau reputaţia ei putând fi considerată a constitui un asemenea tratament, în sensul art.3 din CoEDO, dacă ea atinge un anumit grad de gravitate [5, p.32].

În aceeaşi ordine de idei, demnitatea umană este încălcată şi atunci când persoana este supusă unui tratament medical forţat, dacă acesta nu se dovedeşte a fi de o necesitate terapeutică. Deşi rămâne încă un teren slab explorat de Curte, nu putem să omitem constatarea pe care o face instanţa europeană la acest subiect. Ne referim la cauza *Gorobeţ contra Republicii Moldova* [166, §41, 42, 52], potrivit căreia reclamantul a pretins că detenţia sa şi tratamentul psihiatric forţat ce i-a fost aplicat la staţionarul de psihiatrie i-au cauzat suferinţe mentale severe, care constituie un tratament inuman şi degradant. În circumstanţele acestei cauze, CtEDO nu vede niciun motiv pentru a nu fi de acord cu reclamantul şi observă că nu s-a demonstrat faptul că a existat o necesitate medicală pentru a-l supune pe reclamant unui tratament psihiatric; prin urmare, supunerea lui unui tratament psihiatric a fost ilegală şi arbitrară. Mai mult, CtEDO observă că tratamentul medical a fost de o durată considerabilă – de patruzeci şi una de zile – şi că pe durata detenţiei sale reclamantul nu a avut contact cu lumea exterioară. În opinia Curții, asemenea tratament ilegal şi arbitrar i-ar fi putut trezi reclamantului cel puţin sentimentul de frică, agonie şi inferioritate, motiv din care CtEDO a decis că tratamentul psihiatric la care a fost supus reclamantul a constituit, cel puţin, un tratament degradant, în sensul articolului 3 din CoEDO.

Reieşind din instrumentele şi mecanismele internaţionale şi europene, dar şi din materialitatea faptei de tortură, tratament inuman sau degradant pe care o desprindem din ordinea juridică a Republicii Moldova, precum şi din câmpul de aplicare a acestora, am putut remarca că numitele conduite acoperă diverse modalităţi prin care se lezează grav demnitatea umană, acestea constând în: recurgerea la forţa fizică asupra persoanelor private de libertate; instituirea ori aplicarea unor pedepse corporale instituţionalizate; uzul de tratament discriminatoriu; aplicarea

tratamentului medical forţat etc. Din aceste raţiuni, incriminarea torturii, tratamentului inuman sau degradant în Capitolul III din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova reprezintă cea mai potrivită soluţie legislativă bazată pe interpretarea sistemică a legii penale [150, p.200]. Pe cale de consecinţă, *de lege lata*, nu există niciun impediment în susţinerea faptului că valoarea socială protejată în plan principal prin incriminarea faptelor infracționale prevăzute la art.166^1 CP RM este reprezentată de demnitatea persoanei [151, p.107].

O altă problemă pe care nu o putem trece cu vederea este legată de structura tehnico-legislativă pe care a abordat-o legiuitorul în raport cu tortura, tratamentul inuman sau degradant. În opoziție cu legislația penală a României și Spaniei, după cum am sesizat mai sus, în care supunerea la tratamente degradante ori inumane și tortura sunt incriminate în articole distincte, legiuitorul Republicii Moldova a ales varianta incriminării tuturor relelor tratamente sub egida unui singur articol, astfel încât art.166^1 CP RM este alcătuit din două variante-tip şi două variante agravate. Respectiv, la varianta-tip prevăzută la alin.(1) art.166^1 CP RM este incriminată fapta de tratament inuman sau degradant, iar la varianta-tip prevăzută la alin.(3) art.166^1 CP RM este incriminată fapta de tortură. Fiecăreia dintre cele două variante-tip îi corespunde câte o variantă agravată cu conţinut identic, dar prevăzute la alineate diferite (alin.(2) art.166^1 CP RM şi, respectiv, alin.(4) art.166^1 CP RM). În legătură cu aceasta s-a subliniat că acest mod de abordare a elementelor circumstanţiale agravante are menirea de a diferenţia răspunderea penală în unison cu gradul de pericol social pe care-l comportă, pe de o parte, tratamentul inuman sau degradant şi, pe de altă parte, tortura [111, p.29]. Nu putem să nu fim de acord cu această explicație la care ne aliniem, însă aceasta lămurește doar rațiunea disjungerii circumstanțelor agravante, lăsând fără răspuns esența întrebării: Care sunt rațiunile de a incrimina în limitele aceluiași articol tortura, tratamentul inuman sau degradant? Răspunsul la această întrebare se pare că are profunde conotații procesuale. Mai sus am menționat că încălcarea art.3 din CoEDO de către țara noastră se situează pe locul II după violarea art.6 din CoEDO. Interferența art.6 din CoEDO se ascunde tocmai în Nota informativă la Proiectul de Lege pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova: *„În termeni practici, orice act care se încadrează în limitele prevederilor proiectului art.166^1 ar trebui să fie examinat mai întâi prin prisma întrunirii elementelor torturii; în cazul în care unul sau mai multe elemente lipsesc, actul urmează a fi calificat drept tratamente inumane sau degradante”* [113]. O astfel de formulă de calificare, în eventualitatea incriminării torturii în articol distinct de cea a tratamentului inuman sau degradant, ar genera un pericol real de încălcare a echității procesului, caz în care reîncadrarea s-ar realiza în instanța de judecată; or, prin această stare de lucruri inculpatul este privat să-şi exercite dreptul la apărare, nefiind informat din timp cu privire la noua încadrare juridică a faptei pentru care a fost trimis în

judecată. Credem că tocmai din considerente de a se evita încălcarea dreptului la apărare legiuitorul a incriminat mai multe fapte sub egida unui singur articol, cu o diferențiere a răspunderii penale având la bază gradul de pericol social. Astfel, orice tortură reținută în actul de învinuire, dar neconfirmată în instanța de judecată, lipsind pragul minim de severitate a suferințelor sau durerilor fizice ori psihice inerente torturii, va avea drept consecință reîncadrarea faptei din tortură (alin.(3) art.166^1 CP RM) în tratament inuman ori degradant (alin.(1) art.166^1 CP RM). Astfel, dacă instanța de judecată va decide în rezultatul deliberării că fapta comisă de inculpat constituie un tratament inuman și nu o tortură, în opoziție cu acuzarea, noua încadrare juridică nu este lipsită de previziune pentru apărare, întrucât tortura reprezintă același tratament inuman, presupunând o durere sau o suferință *puternică*. De aceea, dacă instanța ajunge la concluzia că durerea sau suferința nu atinge un nivel de intensitate și atrocitate, îi va reține inculpatului infracțiunea de tratament inuman (alin.(1) art.166^1 CP RM), prin aceasta nefiindu-i lezat dreptul la apărare. Astfel, de exemplu, prin Sentința Judecătoriei Fălești din 4 februarie 2016, inculpații S.S. și C.I. au fost recunoscuți vinovați de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.166^1 alin.(2) lit.c) CP RM (în contradicție cu actul de acuzare prin care aceștia au fost învinuiți în comiterea infracțiunii prevăzute la art.166^1 alin.(4) lit.c) CP RM) (sublinierea ne aparține – *n.a.*), dat fiind următoarele circumstanțe: *la data de 3 mai 2014, între orele 22.00 și 24.00, S.S. și C.I., colaboratori de poliție, își exercitau în s.Pârlița, r-nul Fălești, funcțiile: S.S. – de șef de post, ofițer superior de sector al Postului de Poliție Pârlița al SP nr.2 (Glinjeni) a IP Fălești, iar C.I. – de ofițer de sector al Postului de Poliție Răuțela IP Fălești. Pentru faptul că Ș.R. s-a împotrivit să-i urmeze până la primăria s.Pârlița, r-nul Fălești, aceștia au hotărât s-o pedepsească, manifestându-și superioritatea față de ea. C.I. a doborât-o la pământ, a încătușat-o și ambii au condus-o în mod forțat la automobilul ce se afla la poarta casei victimei. Ajunși la primărie, C.I. a expus-o în public într-o manieră umilitoare, i-a încătușat mâna de răzătoarea pentru încălțăminte amplasată în fața primăriei. Astfel, victimei Ș.R. i-au fost cauzate leziuni corporale sub formă de echimoze și excoriații circulare la articulațiile radiocarpiene, specifice încătușării mâinilor, leziuni ce se încadrează în categoria de leziuni corporale neînsemnate* [133].

Nu putem trece cu vederea motivarea instanței în ceea ce privește reîncadrarea juridică a faptei imputate, pe care o regăsim în pct.36 al Sentinței: „Cu toate că instanța a constatat că inculpații au cauzat intenționat dureri și suferințe psihice, care au depășit pragul minim de severitate și care reprezintă tratament inuman sau degradant, totuși, ținând cont de condițiile în care a fost săvârșită fapta, de natura și caracterul faptei, de gravitatea leziunilor corporale, reprezentată de leziuni corporale neînsemnate, de durata acestor acțiuni (aproximativ 15 minute

au durat acțiunile de încătușare și conducere forțată și aproximativ 30 de minute a stat prinsă cu cătușele de răzătoare, fiind expusă public), de persoana victimei, nivelul său de dezvoltare, consideră că durerile și suferințele psihice cauzate nu pot fi considerate puternice, existând dubii în acest sens, astfel încât să se impună calificarea faptei în temeiul art.166[1] alin.(4) lit.c) CP RM. Dacă persistă îndoieli privind gradul de gravitate a durerii sau a suferinței cauzate victimei, răspunderea urmează a fi aplicată conform alin.(1), nu conform alin.(3) art.166[1] CP RM". În concluzie, sintetizând asupra oportunității incriminării torturii, tratamentului inuman sau degradant în limitele aceluiași articol (art.166[1] CP RM), putem remarca că această tehnică legislativă a fost abordată din rațiuni procesuale, pentru a se evita încălcarea dreptului la apărare al acuzatului, fiind o condiție esențială a echității procedurii consfințite în art.6 din CoEDO.

Revenind la identificarea raționamentelor sociojuridice de criminalizare a torturii, respectiv a tratamentului inuman sau degradant, subliniem că pe lângă obligaţia pozitivă de a încorpora în dreptul intern reglementări internaţionale pe care le-am enumerat în debutul acestei secțiuni, precum şi obligaţia de a modifica legislaţia anterioară, dacă aceasta este în dezacord cu normele dreptului internaţional pozitiv, mai există și alte raționamente care nu pot fi neglijate. În primul rând, nu putem nega că una dintre premisele incriminării unei fapte drept infracțiune rezidă în gradul de pericol social abstract, fiind principala premisă obiectivă a incriminării şi sancţionării penale a făptuitorului. Astfel, gradul de pericol social al tratamentelor inumane sau degradante incriminate la alin.(1) art.166[1] CP RM se atestă prin caracterul faptelor prejudiciabile implicând o agresiune şi al urmărilor ce derivă din acestea (dureri sau suferinţe fizice ori psihice), precum și, în unele cazuri, prin urmărirea unui scop anume: de a umili sau înjosi persoana și, nu în ultimul rând, prin calitatea specială a subiectului infracțiunii. La rândul său, gravitatea torturii (alin.(3) art.166[1] CP RM) reiese constant din următorii factori determinanți: caracterul faptelor prejudiciabile, implicând o agresiune având un prag de gravitate mai mare decât cel al tratamentelor inumane sau degradante; caracterul urmărilor prejudiciabile (dureri sau suferinţe fizice ori psihice puternice); scopul sau motivul activităţii infracţionale; calitatea specială a subiectului infracțiunii. Bazându-ne în special pe elementul material al infracțiunilor cercetate, atribuim tortura, tratamentul inuman sau degradant la categoria infracţiunilor întâlnite sub denumirea *malum in se,* necesitatea incriminării cărora nu este pusă la îndoială; or, după natura lor, sunt fapte atât de grave, încât contravin normelor fireşti de conduită general acceptate în societate. Întru confirmarea acestei alegații, îl citățm pe autorul R.S. Ciobanean, potrivit căruia natura socială a torturii este echivocă. Pe de o parte, este una dintre cele mai periculoase forme de atentare asupra persoanei, încălcând importante norme sociale (nu doar cele juridice, dar și moral etice), care s-au format de-a lungul evoluției. Valoarea personalității umane este actuală nu

numai pentru ea însăși și nici nu doar pentru cercul apropiat acesteia. Ea este în mare parte o valoare fundamentală a societății contemporane, fără de care nu ne putem imagina progresul dezvoltării. Oricare realizare, procese, sarcini sau funcții trebuie să fie apreciate prin prisma persoanei, a valorii și securității ei. Încălcarea acestor criterii nu poate fi justificată. De aceea, tortura trebuie să fie concepută ca o faptă prejudiciabilă de sine stătătoare [245, p.330].

În al doilea rând, în vederea asigurării funcționale a dezideratelor pe care le-a consacrat legiuitorul în alin.(1) art.2 CP RM, se face simțită nevoia de a supune punibilității actele de tortură, tratament inuman sau degradant, în aspirația de a apăra în primul rând persoana, ca cea mai importantă valoare socială și, implicit, de a restabili ordinea de drept. Or, trebuie să recunoaștem că inadmisibilitatea probelor colectate prin aplicarea torturii, tratamentului inuman sau degradant (sancțiune impusă în plan procesual în temeiul art.94 alin.(1) pct.1) CPP RM) este prea lejeră pentru un act de natură a cauza grave repercusiuni asupra integrității fizice sau psihice a persoanei și chiar a afecta direct sau indirect statutul procesual al persoanei față de care se aplică actele de violență ce se înscriu în tipajul acestor activități infracționale.

În al treilea rând, necesitatea apărării unor relații sociale cu privire la demnitatea persoanei, la integritatea fizică și psihică a acesteia prin mijloace juridico-penale se poate justifica și prin dinamica răspândirii relelor tratamente care se înscriu în conținutul normativ al art.166^1 CP RM, dinamică care logic o raportăm la perioada de până la intervenția Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012. În prim-plan scoatem în evidență cauzele de tortură în perioada evenimentelor din aprilie 2009. La fel, în perioada anilor 2009-2011 numărul cauzelor de maltratare înregistrate a rămas la același nivel, confirmându-se că tortura mai persistă în Republica Moldova. În anul 2011, procuratura a înregistrat 958 de cauze de maltratare, ceea ce este cu doar 34 de cereri (3%) mai puțin decât în anul 2009, când câteva sute de persoane au fost abuzate de poliție în urma evenimentelor din aprilie 2009. În prima jumătate a anului 2012 au fost înregistrate 485 de cauze, ceea ce este chiar mai mult decât în prima jumătate a anului 2011 (479) [87, p.121].

Vorbind despre existența fenomenului torturii în țara noastră, nu putem neglija nici constatările Curții Europene vizând violarea art.3 din CoEDO admisă de către Republica Moldova, raportată tot la perioadă de până la remanierile legislative prin care s-a reincriminat tortura, tratamentul inuman sau degradant într-o formulă diferită decât cea existentă anterior. Așadar, în perioada anilor 1997-2011 CtEDO a constatat 69 de încălcări ale art.3 din CoEDO de către Republica Moldova, sau 20% din totalitatea violărilor articolelor din CoEDO, situându-se pe locul II, după violarea art.6 din CoEDO – Dreptul la un proces echitabil, în perioada de referință constatându-se 117 violări ale acestuia. Dezvoltând ideea violării art.3 din CoEDO, prin

studiile în materie s-a ajuns la următorul tablou alarmant: din cele 69 de cauze de condamnare a Republicii Moldova la CtEDO vizând violarea art.3 CoEDO, 13 cauze de condamnare au fost pronunțate în 2011. În 14 hotărâri s-a constatat că reclamanţii au fost maltratați, în 24 de hotărâri maltratarea nu a fost investigată adecvat, în 16 hotărâri reclamanţii au fost deţinuţi în condiţii proaste, iar în 12 cazuri nu a fost acordată asistenţa medicală necesară deţinuţilor [87, p.121]. Firește, chiar dacă aceste cifre nu denotă interferența exclusivă cu incriminările din art.166^1 CP RM, dat fiind violarea art.3 din CoEDO și din punct de vedere procesual, chiar și o astfel de constatare are substrat de fundamentare a criminalizării torturii, tratamentului inuman sau degradant. Or, CtEDO a interpretat în mod solid obligațiunile procedurale de a investiga, urmări și pedepsi eficient tortura și alte forme de maltratare, sub sancțiunea violării art.3 din CoEDO. De aici decurge și raționamentul pe care-l formulăm sub formă de întrebare: Cum poate Republica Moldova să-și onoreze această obligație procesuală dacă nu ar exista un cadru incriminator propice prin care s-ar reprima numitele fapte odioase?

De asemenea, incriminarea torturii, tratamentului inuman sau degradant cu titlu de *nomen iuris* poate fi justificată și din rațiuni ale simetriei sau compensației. La concret, dacă pentru anumite categorii de persoane se acordă o protecție suplimentară atunci când reprezintă victime ale unor acte de violență, se impune și o sancțiune mai aspră, diferențiată, atunci când respectivele categorii reprezintă subiecți ai aceleiași infracțiuni ce se înscriu în tipajul violental. Avem în vedere infracțiunile de amenințare sau violență săvârșite asupra unei persoane cu funcție de răspundere sau asupra unei persoane care își îndeplinește datoria obștească (art.349 CP RM), ale căror victime sunt tocmai persoanele cu funcție de răspundere (persoane care sunt deopotrivă și subiecți ai infracțiunilor prevăzute la lit.e) alin.(2) art.166^1 CP RM şi la lit.e) alin.(4) art.166^1 CP RM), precum și persoanele care își îndeplinesc datoria obștească (persoane care constituie o categorie a persoanelor care acționează cu titlu oficial, subiecți ai infracțiunilor prevăzute la alin.(1) și la alin.(3) art.166^1 CP RM).

1.3. Concluzii la Capitolul 1

Generalizând asupra analizei întreprinse în Capitolul 1, deducem următoarele *concluzii*:

1) Printre cei mai de vază oameni de ştiinţă care au cercetat tortura, tratamentul inuman sau degradant din perspectiva dreptului penal material, viziunile și exegezele cărora au constituit baza ştiinţifico-teoretică a tezei, se numără: S.Brînza, V.Stati, A.Bolocan-Holban, A.Eşanu, I.Mărgineanu, Gh.Ulianovschi (*Republica Moldova*); C.Butiuc, T.-C. Medeanu (*România*); G.Iu. Gladchih, I.Dvoreanskov, R.S. Ciobanean (*Federaţia Rusă*) etc.

2) În doctrină, problemelor privind răspunderea penală pentru tortură, tratament inuman sau degradant li s-a acordat o atenţie sumară, iar majoritatea materialelor ştiinţifice care au abordat direct sau tangenţial aspectele de drept penal material ale torturii, tratamentului inuman sau degradant sunt de natură exegetică și critică.

3) Nivelul de elaborare a concepţiei ştiinţifice privind răspunderea penală pentru tortură, tratament inuman sau degradant nu poate fi recunoscut ca fiind temerar, motiv din care se impune suplinirea acestui gol prin elaborarea unei baze conceptuale care ar descrie la nivel teoretic: algoritmul de aplicare a art.166^1 CP RM în procesul de încadrare juridică; mecanismul de manifestare a urmărilor prejudiciabile ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, inclusiv în ipoteza evoluării acestora drept infracțiuni complexe; modalitățile faptice ale relelor tratamente incriminate în art.166^1 CP RM desprinse din jurisprudența CtEDO în materie; procesele psihice semnalate de legiuitor pentru a se reține la încadrare una dintre infracțiunile prevăzute la art.166^1 CP RM; soluțiile de ajustare a cadrului incriminator în materie de tortură, tratament inuman sau degradant la standardele europene etc.

4) Problema ştiinţifică de importanţă majoră constă în fundamentarea reconceptualizării incriminării torturii, tratamentului inuman sau degradant prin Legea nr.252 din 08.11.2012, fapt ce a determinat perceperea naturii juridice și a sferei de incidență a faptelor incriminate la art.166^1 CP RM, în vederea creării premiselor teoretice de calificare corectă a respectivelor infracțiuni de către subiecții de aplicare în concret a legii penale.

5) Cele mai importante direcții de soluționare a problemei științifice vor consta în: nuanţarea jurisprudenței CtEDO şi coraportarea acesteia la conţinutul normativ *de lege lata*; analiza Notei informative la Proiectul Legii nr.252 din 08.11.2012; interpretarea dispoziţiilor art.166^1 CP RM în cauze concrete; argumentarea clară, completă şi convingătoare a limitelor aplicării răspunderii penale în conformitate cu art.166^1 CP RM etc.

6) Reieşind din instrumentele şi mecanismele internaţionale şi europene, dar şi din materialitatea faptei de tortură, tratament inuman sau degradant pe care o desprindem din ordinea juridică a Republicii Moldova, precum şi din câmpul de aplicare a acestora, incriminarea torturii, trata-

mentului inuman sau degradant în Capitolul III din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova reprezintă cea mai potrivită soluţie legislativă.

7) Structura tehnico-legislativă specifică art.166^1 CP RM, presupunând incriminarea torturii, tratamentului inuman sau degradant în limitele aceluiași articol, are la bază raţiuni procesuale, astfel încât în ipoteza reîncadrării faptei în sensul atenuării să se evite încălcarea dreptului acuzatului la apărare, fiind o condiție esențială a echității procedurii (art.6 din CoEDO).

Reieşind din situaţia în domeniul de cercetare pe care am surprins-o, în coroborare cu necesităţile ştiinţei dreptului penal şi ale practicii de aplicare a legii penale, *scopul* prezentei teze de doctorat constă în elaborarea concepției științifico-practice privind răspunderea penală pentru tortură, tratament inuman sau degradant, fapte prejudiciabile incriminate la art.166^1 CP RM, în accepţiunea aspectelor *de lege lata* şi *de lege ferenda*.

Pentru atingerea scopului trasat sunt propuse următoarele *obiective*:

- cercetarea tezelor teoretice ale oamenilor de ştiinţă din ţară şi de peste hotare care au supus investigaţiei infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant;
- determinarea naturii juridice a torturii, tratamentului inuman sau degradant și fundamentarea criminalizării acestora;
- analiza juridico-penală a elementelor constitutive și a elementelor circumstanțiale agravante ale infracţiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM;
- desemnarea plenară şi precisă a tuturor subiecților speciali ai relelor tratamente pe care i-a avut în vedere legiuitorul prin modelul incriminator *de lege lata*;
- verificarea respectării de către legiuitor a principiului legalității incriminării, dat fiind că în art.166^1 CP RM lipsesc definiții explicite ale torturii, tratamentului inuman sau degradant;
- evidențierea modalităților faptice ale actelor de tortură, tratament inuman sau degradant prin raportare la jurisprudența CtEDO și la practica judiciară națională;
- sintetizarea asemănărilor între şi a deosebirilor dintre infracţiunile prevăzute la art.166^1 CP RM şi unele fapte penale conexe;
- soluţionarea problemelor de încadrare ce derivă din concurenţa de norme penale şi concursul de infracțiuni, privite în raport cu art.166^1 CP RM;
- cercetarea practicii judiciare referitoare la tragerea la răspundere penală pentru tortură, tratament inuman sau degradant, interpretarea legii penale în cauze concrete şi identificarea erorilor admise la aplicarea incriminării prevăzute la art.166^1 CP RM;
- conturarea neajunsurilor ce marchează prevederea de la art.166^1 CP RM și formularea de propuneri menite să contribuie la îmbunătăţirea calitativă a cadrului incriminator în materie.

2. ELEMENTE CONSTITUTIVE ALE INFRACȚIUNILOR DE TORTURĂ, TRATAMENT INUMAN SAU DEGRADANT

2.1. Obiectul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant

Reieşind din sistematizarea faptelor prejudiciabile în grupuri de infracţiuni, în special din denumirea dată de legiuitor capitolului în care sunt prevăzute infracţiunile de tortură, tratament inuman sau degradant, putem constata conţinutul obiectului juridic generic și al celui suprageneric al infracţiunilor cercetate. În acest sens, dat fiind faptul că *de lege lata* infracţiunile prevăzute la art.166[1] CP RM sunt dislocate în Capitolul III din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova având titulatura „Infracţiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei", este fără tăgadă că *obiectul juridic suprageneric* al numitelor infracțiuni este alcătuit din relaţiile sociale cu privire la ocrotirea persoanei, valoare socială apărată și prin intermediul incriminărilor prevăzute la Capitolele II, IV şi VII din Partea Specială a legii penale, iar *obiectul juridic generic* al infracţiunilor cercetate este reprezentat de relaţiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei. Amintim cu această ocazie că tocmai datorită incriminării torturii, tratamentului inuman sau degradant în Capitolul III din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova s-a acoperit lacuna ce rezulta din denumirea generică dată grupului respectiv de infracțiuni; or, până la intervenția Legii pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012, normele de incriminare cuprinse în art.164-169 CP RM atentau în exclusivitate la libertatea persoanei, nu și la cinstea și demnitatea acesteia. Deoarece în compartimentul precedent am adus argumentele de rigoare care fundamentează derivația organică a torturii, tratamentului inuman sau degradant din conceptul de demnitate umană, dat fiind incidența în titlul Capitolului III din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova a unei valori sociale reprezentate de termenul „cinste", nu putem să nu ne întrebăm dacă este sau nu de prisos acest atribut al persoanei, stipulat ca valoare socială generică apărată împotriva faptelor prejudiciabile cuprinse în limitele numitului capitol.

Din punct de vedere uzual, cinstea reprezintă corectitudine, onestitate, probitate, respect, stimă, considerație [83, p.357], al cărei echivalent în rusă este „честь" și în engleză „honour", desemnând în linii generale o categorie morală, o trăsătură socială obiectivă. Aceasta deoarece cinstea sau onoarea reprezintă reflectarea, însoţită de o apreciere pozitivă, a calităţilor persoanei în conştiinţa socială [247, p.16]. La rândul său, demnitatea umană, la fel ca și cinstea, este guvernată tot de principiile moralității.

Cinstea și demnitatea umană reprezintă concepte care însă nu sunt definite de instrumentele juridice internaţionale şi regionale. O definiţie a conceptelor de cinste şi demnitate umană nu este dată nici în ordinea juridică internă. Totuşi, unele precizări asupra naturii demnităţii umane le

desprindem din Legea Fundamentală a Republicii Moldova, potrivit căreia demnitatea umană este concepută drept valoare centrală, iar respectarea acesteia constituie un principiu primordial. Dovadă în acest sens este dispoziția de la alin.(3) art.1 din Constituţie, potrivit căreia Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate. De aici deducem concluzia că demnitatea umană este un principiu constituţional, o valoare supremă a statului de drept, nu însă un drept fundamental, poziţie constituţională împărtăşită de altfel şi de alte state, cum ar fi, de exemplu, Franţa. În legătură cu aceasta, în literatura de specialitate franceză s-a susţinut că demnitatea persoanei este nu doar un principiu constituţional, dar şi unul universal care presupune apărarea persoanei împotriva oricărei forme de aservire, de degradare şi chiar de umilire [183, p.150]. Dat fiind lipsa unei definiţii legale a demnităţii umane, vom face uz de interpretarea judiciară a acesteia, pe care o găsim în pct.5 al Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova *„Cu privire la aplicarea legislaţiei despre apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale a persoanei fizice şi juridice”*, nr.8 din 09.10.2006 [90], potrivit căreia demnitatea reprezintă autoaprecierea persoanei întemeiată pe aprecierea societăţii. Tot în acest act interpretativ oficial regăsim și definiția onoarei, reprezentând aprecierea pozitivă care reflectă calitatea persoanei în conştiinţa socială. Pe bună dreptate, în literatura de specialitate se punctează asupra interferenței dintre onoare și demnitate, subliniindu-se că demnitatea este categoria etică strâns legată de onoare, care reprezintă atitudinea morală specifică a persoanei faţă de sine însăşi şi care caracterizează reputaţia acestei persoane în societate (înţelepciunea, percepţia lumii, calităţile morale, nivelul studiilor şi cunoştinţelor, respectarea regulilor de convieţuire şi modul decent de viaţă etc.) [14, p.445-446; 242, p.63]. Intima legătură între demnitate și onoare raportate la relele tratamente o desprindem și din practica judiciară națională. Astfel, de exemplu, într-o cauză penală prin care inculpatul a fost recunoscut vinovat în comiterea infracțiunii de tortură săvârșită cu bună știință asupra unui minor, instanța a reținut următoarele: *Ș.V., ofițer operativ de sector al Postului de Poliție Bobeica al CP Hâncești, la 11 octombrie 2010, aproximativ între orele 16.30 și 17.00, a fost surprins de minorul G.C. în timp ce acela își satisfacea necesitățile fiziologice în stradă, în preajma gospodăriei lui E.V. din aceeași localitate, pentru care fapt minorul i-a făcut observație. Tot atunci, urmărind scopul de a-l intimida și pedepsi pe G.C, despre care știa cu certitudine că este minor, pentru faptul că i-a făcut observație, sub un presupus pretext precum că acesta ar fi manifestat un comportament neadecvat la școală și în societate, în acest sens neavând însă careva materiale spre examinare, Ș.V. l-a urmat pe minor până la poarta gospodăriei în care locuiește. Fără a primi în prealabil*

acordul proprietarilor, S.V. a pătruns în ograda gospodăriei familiei G. și i-a provocat, în mod intenționat, minorului G.C. o puternică durere fizică și suferință psihică, ultima manifestată prin adresarea cuvintelor necenzurate, care <u>înjoseau onoarea și demnitatea acestuia</u> (sublinierea ne aparține – *n.a.*). *Apoi, l-a apucat pe minor de gât și i-a aplicat multiple lovituri cu pumnii în față și peste alte părți ale corpului, acțiuni care au fost urmărite de mai multe persoane. La cerința acestora de a înceta acțiunile infracționale nu a reacționat și, în continuarea lor, l-a amenințat pe minor și pe rudele lui cu răfuială prin întemnițare* [134].

Referințe indirecte privind lezarea onoarei în cazul relelor tratamente deducem și din jurisprudența CtEDO. Astfel, în cauza *Mirosław Garlicki contra Poloniei* [208, §77] instanța europeană, luând în calcul că reclamantul nu s-a plâns cu privire la utilizarea forței fizice, dar a contestat măsurile aplicate de autorități (ofițeri mascați) în vederea arestării sale, care au fost, în concepția lui, umilitoare (deoarece au avut loc în fața unui mare număr de persoane, fiind mediatizate pe larg în presă), a recunoscut că cererea civilă pentru despăgubiri, prevăzută de legislația poloneză în cazurile de încălcare a drepturilor personale, precum dreptul la sănătate, libertate, <u>onoare și demnitate umană, constituia un remediu potrivit în privința presupuselor încălcări ale art.3 din CoEDO</u> (sublinierea ne aparține – *n.a.*).

Sintetizând asupra abordărilor doctrinare și jurisprudențiale relevate *supra*, deducem că onoarea, *alias* cinstea persoanei, reprezintă o valoare socială care poate fi tangențial lezată în cazul relelor tratamente, de exemplu când acestea se manifestă în mod public știrbind în conștiința socială calitățile pozitive ale victimei; spre deosebire de demnitatea umană, care suportă o vătămare directă prin uzul de rele tratamente, cinstea nu poate fi lezată decât ocazional. Chiar și ocazional, cinstea merită să se regăsească în titlul Capitolului III din Partea Specială a Codului penal [154, p.27].

Pentru a diferenția tortura, tratamentul inuman sau degradant de celelalte infracțiuni prevăzute în Capitolul III din Partea Specială a Codului penal (art.164, 164[1], 165, 165[1], 166, 167, 168 și 169 CP RM) se impune desemnarea *obiectului juridic special* al infracțiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM. Or, spre deosebire de obiectul juridic generic, cel special reprezintă valoarea socială individuală <u>concretă</u> care este lezată sau pusă în pericol nemijlocit prin comiterea unei fapte infracționale concrete [64, p.113]. În doctrină nu există unanimitate de opinii în ce privește desemnarea obiectului juridic special al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Această lipsă de unitate are în mare parte ca explicație faptul exponent al cărei țări este autorul. De exemplu, în doctrina română se susține că obiectul juridic special este complex și este constituit, în principal, din relații sociale cu privire la înfăptuirea justiției, în sens larg al acestei noțiuni, iar în secundar – din acele relații sociale care se referă la protejarea drepturilor omului [116,

p.454]. Fără a nega cele statuate, unii autorii vin să concretizeze drepturile omului incidente obiectului juridic secundar: dreptul la viață, la integritatea corporală și la sănătate [7, p.708]. La fel, T.Toader relevă că obiectul juridic principal constă în relațiile sociale referitoare la înfăptuirea justiției; în cazul torturii, acestea fiind încălcate prin provocarea persoanei a unor dureri sau a unor suferințe puternice, fizice sau psihice, în unul dintre scopurile sau din motivele arătate în text. Obiectul juridic secundar constă în relațiile sociale privind atributele fundamentale ale persoanei [146, p.313]. A.Boroi se opune conținutului obiectului juridic principal desemnat, semnalând că acesta este reprezentat de relațiile sociale care privesc exercitarea autorității publice în conformitate cu legea (cu precădere, a autorității judiciare), iar în secundar – de relațiile sociale care privesc drepturile și libertățile fundamentale ale omului, universal recunoscute [11, p.341]. După cum putem remarca, ceea ce este comun viziunilor enunțate constă în faptul că obiectului juridic special i se atribuie caracter complex, conținutul căruia este desprins din realitatea normativ-incriminatoare a României. Or, amintim că în legea penală a acestui stat infracțiunile pe care le cercetăm sunt atribuite de legiuitor la categoria infracțiunilor contra înfăptuirii justiției. Reieșind din diferențele pe care le discerne tortura, tratamentul inuman sau degradant, fapte prejudiciabile incriminate în sistemul de drept național și în cel al României, Rusiei, Franței etc., ne vom limita la polemizarea obiectului juridic special al numitelor infracțiuni luând în calcul viziunile doctrinare autohtone. Comun acestor opinii este și faptul că niciunul dintre cercetători nu reține pentru infracțiunile prevăzute la art.166^1 CP RM un obiect juridic simplu (unic). Bunăoară, într-un studiu în materie se relevă că obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.166^1 CP RM se prezintă sub forma relațiilor sociale ce se referă la siguranța și bunăstarea, integritatea fizică și psihică, precum și la demnitatea și onoarea persoanei; obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.166^1 CP RM este constituit din relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei, integritatea fizică și psihică a acesteia [112, p.133, 136]. Din analiza acestei viziuni doctrinare deducem următoarele: siguranța și bunăstarea reprezintă valori sociale ocrotite doar prin incriminarea tratamentului inuman sau degradant; integritatea fizică și psihică, precum și demnitatea și onoarea persoanei sunt valori sociale comune, ocrotite atât prin incriminarea torturii, cât și prin incriminarea tratamentului inuman sau degradant.

S.Brînza și V.Stati indică asupra naturii obiectului juridic special al infracțiunilor cercetate, statuând asupra caracterului multiplu [14, p.519, 528], în timp ce A.Eșanu distinge un caracter dualist [111, p.29, 35], divizându-l în obiect juridic principal și obiect juridic secundar. Pe bună dreptate, obiectului juridic special al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant i se atribuie un caracter multiplu sau dualist, nu însă complex; or, atât infracțiunea prevăzută la

alin.(1), cât și cea de la alin.(3) art.166[1] CP RM dispun de o singură faptă prejudiciabilă (în contradicție cu infracțiunile așa-zise complexe, a căror latură obiectivă se formează din două fapte infracţionale interdependente), aptă să lezeze simultan mai multe valori sociale, dintre care, din punct de vedere gradual, unele sunt principale şi altele secundare, fiind intercondiționate. Această concretizare este absolut necesară, atât timp cât are o importanță practică decisivă în planul încadrării juridice a faptei. Cu această ocazie, amintim că în cazul infracțiunilor cu obiect juridic multiplu necomplex calificarea se face în dependență de obiectul juridic principal [64, p.116]. Totuși, atunci când analizăm circumstanțele agravante prevăzute la lit.f) și lit.g) alin.(2), respectiv, la lit.f) și lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM, în virtutea metamorfozării torturii, tratamentului inuman sau degradant în infracțiuni complexe, dat fiind producerea unor rezultate mai grave decât cele prevăzute în variantele-tip, deducem că obiectul juridic devine complex.

În general, conținutul obiectului juridic special poate fi desprins din descrierea faptei incriminate, din cerința producerii unei urmări prejudiciabile, din prevederea motivului sau scopului infracțiunii în calitate de semne obligatorii ale laturii subiective etc. În raport cu obiectul juridic principal al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant (alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM), în literatura de specialitate se susține că acesta este reprezentat de relațiile sociale cu privire la demnitatea persoanei [14, p.519, 528; 111, p.29, 35], alegație la care subscriem. În opoziție, în ceea ce privește infracțiunea de tortură (alin.(3) art.166[1] CP RM) există și opinii care se opun celei de mai sus. Astfel, de exemplu, în concepția autorului A.Bolocan-Holban, obiectul juridic special principal în cazul infracţiunii de tortură îl constituie relaţiile sociale cu privire la libertatea persoanei, sub aspectul obligaţiei organelor statale sau a altor persoane care acţionează cu titlu oficial de a asigura persoanelor implicate în activităţi judiciare sau legate de activitatea judiciară un tratament uman cu respectarea drepturilor omului [10, p.14]. Nu putem fi de acord cu această optică, din următoarele raţiuni: prin comiterea torturii, ca, de altfel, și a tratamentului inuman sau degradant, nu se aduce atingere directă libertății persoanei; or, art.166[1] CP RM fiind prototipul art.3 din CoEDO, care reprezintă un drept absolut, se opune ideii libertății persoanei ca pretinsă valoare socială lezată prin relele tratamente, care se impune prin caracterul său limitat, derivat din chintesența definiției libertății. Deci, dacă prin tortură, tratament inuman sau degradant s-ar proteja în plan principal libertatea persoanei, atunci de la norma de incriminare prevăzută la art.166[1] CP RM ar trebui să existe derogări, lucru inadmisibil în lumina jurisprudenței CtEDO. Mai mult ca atât, din formularea obiectului juridic special al torturii, față de care ne opunem, rezultă că tortura ar avea un fond judiciar sau legat de un fond judiciar, lucru care nu corespunde nici realității normative și nici realității practice, aspecte pe care ni le propunem să le elucidăm în contextul examinării laturii obiective. În definitivă, ne aliniem

opiniei potrivit căreia obiectul juridic principal al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant (alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM) este reprezentat de relațiile sociale cu privire la demnitatea persoanei. Argumentele nu se lasă așteptate. Se subliniază că, generic, tratamentul inuman sau degradant, respectiv tortura, fac parte din categoria relelor tratamente ce subzistă într-un comportament reprobabil care aduce atingere gravă demnității umane [111, p.29, 35].

Deoarece demnitatea umană ca un tot unitar include aspecte obiective (caracterizează demnitatea ca o valoare independentă de alte particularităţi sau alte calităţi ale persoanei, ca un tot unitar de calităţi morale și fizice) și subiective (exprimă conștientizarea de către individ a importanţei sale ca om, în general, dar și ca persoană concretă) [85, p.46], considerăm că prin incriminarea torturii, tratamentului inuman sau degradant sunt apărate ambele aspecte (obiective și subiective) ale demnității persoanei [154, p.28]. Aceasta se explică prin legătura indisolubilă dintre obiectul juridic principal şi obiectul juridic secundar (categorii de relaţii sociale) ocrotite de lege, astfel că, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM, lezarea relaţiilor sociale care constituie obiectul juridic special principal al infracţiunii – demnitatea persoanei – nu este posibilă decât prin încălcarea relaţiilor sociale care constituie obiectul ei juridic special secundar. În acest sens, obiectul juridic secundar poate fi dedus din urmările prejudiciabile ale infracțiunilor cercetate. Deoarece acestea sunt reprezentate de dureri sau suferințe fizice sau psihice (în cazul alin.(1) art.166[1] CP RM) și, respectiv, de dureri sau suferințe fizice sau psihice puternice (în cazul alin.(3) art.166[1] CP RM), valoarea socială care suportă influență nemijlocit infracțională constă, în toate cazurile, în integritatea fizică sau integritatea psihică a persoanei, valori sociale care se regăsesc atât în elementul (aspectul) obiectiv, cât și în cel subiectiv ale demnității umane. Dezvoltând ideea cu privire la conținutul obiectului juridic secundar, achiesăm la explicația autorului V.Stati, potrivit căruia: „Deloc întâmplător, la caracterizarea obiectului juridic secundar al infracţiunii date (se are în vedere tortura – *n.a.*) am utilizat formula „integritatea fizică sau psihică a persoanei”, dar nu „sănătatea persoanei”. Dacă ar fi să stabilim o conexiune între obiectul infracţiunii şi urmările prejudiciabile ale infracţiunii, ar trebui să deosebim net următoarele două variante: 1) relaţiile sociale cu privire la integritatea fizică sau psihică a persoanei – durerea sau suferinţa puternică, fizică ori psihică; 2) relaţiile sociale cu pricire la sănătatea persoanei – prejudiciul (vătămarea) sănătăţii persoanei” [141, p.23]. Nu avem temei să nu-i dăm dreptate autorului, îndeosebi judecând prin prisma Legii Fundamentale. Atât timp cât garantarea prin dispozițiile constituționale (alin.(2) art.24 din Constituția Republicii Moldova) a dreptului de a nu fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante se realizează prin ocrotirea persoanei sub aspectul integrității fizice și psihice (dreptul la viață și integritate fizică și psihică), nu există dubii că tocmai integritatea fizică și psihică constituie

valori sociale apărate fără rezerve prin incriminările de la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM. Același autor atenționează că noţiunea „integritate corporală” nu trebuie confundată cu „integritatea fizică sau psihică” [141, p.23]. Integritatea corporală este lezată ca urmare a producerii leziunilor corporale (fără a se aduce prejudiciu sănătăţii), specificate în Partea a V-a din Regulamentul Ministerului Sănătăţii de apreciere medico-legală a gravităţii vătămării corporale, nr.199 din 27.06.2003 [120]. Într-adevăr, în acord cu pct.74 al actului normativ vizat, din leziunile corporale care nu cauzează prejudiciu sănătăţii (sublinierea ne aparţine – *n.a.*) fac parte leziunile ce nu generează o dereglare a sănătăţii mai mult de 6 zile sau o incapacitate permanentă de muncă. De aici rezultă că integritatea corporală este lezată prin comiterea activităților infracționale violentale, care au drept consecință dereglarea sănătăţii până la 6 zile, urmare care este străină torturii, tratamentului inuman sau degradant. De asemenea, este limpede că nu poate fi pus semn de egalitate între leziunea corporală și durerea sau suferința fizică sau psihică propice tratamentului inuman sau degradant, respectiv durerea sau suferința fizică sau psihică puternică tipice torturii. Integritatea corporală ca valoare socială este protejată, așa cum se demonstrează în doctrină, prin intermediul circumstanței ce agravează răspunderea penală pentru o serie de infracțiuni întâlnite pe larg în legea penală, desemnată prin formula legislativă „violență nepericuloasă pentru viața sau sănătatea persoanei” [65, p.61-62].

Subliniem că integritatea fizică sau psihică a persoanei și, implicit, relațiile sociale aferente acestora alcătuiesc statornic conținutul obiectului juridic secundar; or, atât timp cât conținutul constitutiv al infracțiunilor leagă consumarea torturii, tratamentului inuman sau degradant de survenirea unor urmări prejudiciabile determinate, aceste valori sociale vor rămâne invariabile, indiferent de conjuncturi. Asupra conjuncturilor la care ne referim se pronunță, bunăoară, autorul rus R.S. Ciobanean, în opinia căruia tortura reprezintă una dintre cele mai periculoase varietăți de atentate asupra persoanei, iar în cazul comiterii acesteia în contextul activității organelor de ocrotire a normelor de drept – este pusă la îndoială legitimitatea lor, se diminuează substanțial autoritatea puterii și credibilitatea cetățenilor în funcționarea corectă și echitabilă a acesteia [245, p.330]. Deci, în unele cazuri, prin comiterea torturii având la bază exercițiul autorității se poate aduce atingere în plan secund și altor valori sociale, cum ar fi, de exemplu, încrederea publică în activitatea organelor de drept, exercitarea corectă, fără abuzuri sau excese, a atribuțiilor de serviciu etc. De asemenea, în plan secund și cinstea (onoarea) poate fi lezată prin tortură, tratament inuman sau degradant, fapt probat mai sus. Nu este exclus ca prin comiterea infracțiunilor cercetate să fie lezată și libertatea psihică, caz în care relele tratamente ce se incriminează prin art.166[1] CP RM se comit prin amenințare. Or, așa cum vom vedea *infra*, nu este exclus ca o amenințare să se ridice la pragul de gravitate specific torturii, tratamentului inuman sau degradant. La fel,

prin comiterea infracțiunii de tortură (alin.(3) art.166[1] CP RM) pot fi știrbite inviolabilitatea și libertatea sexuală a persoanei, caz în care tortura se realizează prin comiterea violului sau a homosexualității ori satisfacerii poftei sexuale în forme perverse, situații care, regretabil, au fost constatate și în practica națională [33]. Totuși, valorile sociale enumerate *supra* pot fi vătămate doar ocazional, în legătură cu circumstanțe atipice infracțiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM vizând ambianța, modul, metoda comiterii infracțiunii, subiectul infracțiunii etc. Iată de ce, relevăm că obiectul juridic secundar al infracțiunilor prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM poate fi împărțit, convențional, în: obiect juridic secundar permanent (constant) *și* obiect juridic secundar ocazional. Deși doctrinei îi este străină o astfel de clasificare a obiectului juridic secundar, considerăm că pentru o mai bună însușire a esenței sociale și de drept a torturii, tratamentului inuman sau degradant divizarea în cauză este utilă în planul infracțiunilor cercetate. De asemenea, luând în calcul că relele tratamente constituie varietăți ale violenței [241, p.38], iar violența, la rândul său, poate fi cauzatoare de vătămări ale sănătății sau deces, în plan secundar tortura, tratamentul inuman sau degradant pot leza sănătatea sau chiar viața persoanei. Reieșind din importanța acestor valori sociale, spre deosebire de libertatea psihică, inviolabilitatea sexuală și libertatea sexuală, cinstea persoanei, îndeplinirea fără excese și abuzuri a atribuțiilor de serviciu etc., legiuitorul a agravat răspunderea penală atunci când sănătatea și viața persoanei suportă o daună efectivă (lit.f) și lit.g) alin.(2), respectiv, lit.f) și lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM).

În continuarea demersului nostru științific, luând în calcul că obiectul material al infracțiunii ține de sistemul de referință al obiectului infracțiunii, vom examina dacă tortura, tratamentul inuman sau degradant dispun sau nu de obiect material ori, după caz, de obiect imaterial. Întrebarea ridicată se explică prin faptul că, spre deosebire de obiectul juridic, care există în cazul oricărei infracțiuni, în ceea ce privește obiectul material, pentru existența infracțiunii nu este obligatoriu ca făptuitorul să exercite în toate cazurile o influență asupra unei entități materiale. Întâi de toate, subliniem că prin obiect material se înțelege bunul împotriva căruia se îndreaptă nemijlocit acțiunea sau inacțiunea și care poate fi vătămat în integritatea sa ori pus în pericol prin această acțiune [145, p.351]. Astfel, punctul de pornire pentru identificarea obiectului material este latura obiectivă a infracțiunii. Din această perspectivă, proiecția faptelor prejudiciabile descrise în alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM sub aspectul finalității (suportarea efectivă a unei dureri sau suferințe (în cazul tratamentului inuman sau degradant), respectiv a unei dureri sau suferințe puternice (în cazul torturii)), ne arată că entitatea materială care suportă consecințe este tocmai corpul persoanei. În literatura de specialitate se susține, argumentat, că corpul persoanei poate evolua în calitate de obiect material al infracțiunilor cercetate doar în eventualitatea în care fapta prejudiciabilă se manifestă prin cauzarea unei dureri sau suferințe

fizice unei persoane (în cazul tratamentului inuman sau degradant), respectiv prin cauzarea unei dureri sau suferinţe fizice puternice unei persoane (în cazul torturii). În contrast, dacă fapta prejudiciabilă ia forma cauzării unei suferinţe psihice (puternice în cazul torturii) unei persoane, psihicul uman este obiectul influenţării nemijlocite infracţionale şi, de vreme ce acesta este lipsit de corporalitate, în ipoteza respectivă obiect material nu există [111, p.29-30, 35]. Altfel spus, dacă activitatea făptuitorului privește direct corpul persoanei, acesta constituie obiect material al infracțiunii [146, p.313]. Abordând acest punct de vedere, întâi de toate înțelegem că o entitate corporală devine obiect material al infracțiunii atunci când proiectarea faptei asupra sa și lezarea ei determină vătămarea sau punerea în pericol a valorii sociale ocrotite. Astfel, lezarea integrității fizice a unei persoane este rezultatul suportării unor dureri sau suferințe fizice, rezultat care-l suportă însuși corpul persoanei. Dimpotrivă, lezarea integrității psihice a unei persoane este rezultatul suportării unor suferințe de ordin psihic care nu se mai integrează din punctul de vedere al materialității în conceptul de corp al persoanei; or, corpul uman, ca expresie corporală a vieții sau sănătății persoanei, este conceput, pe de o parte, ca un ansamblu de organe și, pe de altă parte, ca un ansamblu de elemente (organe și țesuturi) și produse ale corpului uman (sânge, spermă, lapte matern etc.) [86, p.74]. La rândul său, psihicul uman reprezintă un ansamblu de stări și procese, care au legătură cu creierul uman ca organ (parte integrantă a corpului persoanei), deoarece modul de funcţionare a psihicului este legat de funcţionalitatea creierului, dar nu se identifică cu el. Astfel, dacă corpul uman reprezintă o expresie corporală, atunci psihicul este impalpabil, ceea ce se opune conceptului de obiect material al infracțiunii. De aceea, psihicul persoanei reprezintă obiect imaterial al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, caz în care făptuitorul a conceput și executat activitatea infracțională fără o influențare nemijlocită asupra corpului victimei. Întru confirmarea existenței obiectului material în cazul relelor tratamente manifestate prin cauzarea durerilor și a suferințelor fizice, aducem următorul exemplu din practica judiciară: *C.V., inspector de patrulare în Regimentul „Nord" al INP din cadrul IGP al MAI, deținând gradul special de sergent major de poliție, fiind astfel, conform prevederilor art.123 alin.(2) CP RM, persoană publică, la 15 august 2013, aflându-se în s.Văratic, r-nul Râșcani, aproximativ la ora 14.00 s-a oprit cu automobilul de serviciu lângă camionul de model „Volkswagen T4", parcat în apropiere de gospodăria cet. M.D. Lângă camion se afla minorul M.D., de la care C.V. a solicitat permisul de conducere și actele pentru camion. M.D. i-a spus însă că nu a condus camionul și că nu dispune de acte ce vizează unitatea respectivă de transport, la ce C.V. i-a ordonat să urce în automobilul de serviciu, cu care vor merge în or.Râșcani. Însă, M.D. a refuzat să urce în automobilul de serviciu. Atunci C.V. l-a apucat de mâna dreaptă și a încercat să-l urce forțat în partea din spate a salonului automobilului. Deoarece minorul*

M.D. se opunea, în scopul de a-i cauza dureri fizice îndreptate spre exercitarea presiunii asupra acestuia și de a-i provoca sentimente de frică, inferioritate și umilință, C.V. intenționat a lovit cu piciorul încălțat în regiunea piciorului drept al victimei (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), *cauzându-i, conform raportului de expertiză medico-legală nr.112/D din 20 noiembrie 2013, contuzie a plantei drepte sub formă de edem al țesuturilor moi și echimoză pe partea dorsală, ceea ce corespunde categoriei de vătămări corporale neînsemnate* [138]. Din circumstanțele descrise sesizăm că C.V. a exercitat o influență nemijlocită asupra corpului victimei, influență manifestată în apucarea de mână, precum și în aplicarea unei lovituri cu piciorul în regiunea piciorului drept al victimei, cauzându-i cel puțin dureri fizice. Deci, a fost lezată integritatea fizică a persoanei, concluzie ce acreditează alegația existenței unei interconexiuni de derivație între obiectul material și obiectul juridic special, dar și o conexiune cu latura obiectivă. La fel, prin tratamentul inuman și degradant incident în speță s-a mai cauzat, pe lângă durerile fizice, și o vătămare neînsemnată; deci, pe lângă integritatea fizică a suportat o daună și integritatea corporală, valoare socială care, așa cum am și demonstrat *supra*, este ocazională în cazul relelor tratamente. Totuși, ținem să precizăm că incidența acestei urmări depășește cadrul incriminator al art.166[1] CP RM, considerent din care orice vătămare neînsemnată se acoperă de alin.(1) art.78 din Codul contravențional.

În alt context, deoarece ***victima infracţiunii*** face parte din sistemul de referinţă al obiectului juridic al infracţiunii, în cele ce urmează vom supune analizei acest semn obiectiv, ceea ce, considerăm, va contribui la o mai bună cunoaștere a conținutului infracțiunilor și la justa evaluare a gradului prejudiciabil al faptelor care se înscriu în tipajul infracțional. Sub aspectul condițiilor generale de existență, victimă a infracțiunii poate fi în principiu orice persoană, fie că aceasta este fizică sau juridică, întrucât ambele dispun de dreptul la protecția juridică împotriva faptelor prejudiciabile calificate ca infracțiuni. Totuși, pentru a-i atribui calitatea de victimă, trebuie să se constate dacă acea persoană este titulara valorii sociale ocrotite de norma de incriminare concretă. Întrucât am constatat că prin infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant se aduce atingere în plan principal relațiilor sociale referitoare la demnitatea persoanei și în plan secundar relațiilor sociale cu privire la integritatea fizică sau psihică a persoanei, este fără tăgadă că o persoană juridică nu poate fi recunoscută ca victimă a acestor infracțiuni; or, demnitatea, integritatea fizică și psihică reprezintă atribute ale persoanei fizice, nu și ale celei juridice.

În conţinutul normativ al infracţiunilor prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM legiuitorul nu a enumerat cazuist cercul de persoane care pot să apară în calitate de victime ale torturii, tratamentului inuman sau degradant. Doar în cazul circumstanțelor agravante prevăzute la lit.a) alin.(2) și la lit.a) alin.(4) art.166 CP RM sunt enumerate trei categorii de persoane care

beneficiază de o protecție specială împotriva actelor de tortură, tratament inuman sau degradant: minorii, femeile gravide și persoanele aflate în stare de neputință.

În jurisprudența recentă a CtEDO au fost remarcate câteva categorii de persoane considerate vulnerabile, și anume:

- ***persoane deținute sau arestate*** (*Zhyzitskyy contra Ucrainei* [223]);

- ***persoane cu handicap*** (*Đorđević contra Croației* [27]);

- ***minorii*** (*Ateșoglu contra Turciei* [186]);

- ***bătrânii*** (*Taștan contra Turciei* [177], *Cestaro contra Italiei* [161]);

- ***cetățeni străini care nu cunosc limba statului în care sunt derulate proceduri*** (*Razzakov contra Federației Ruse* [211]);

- ***migranții*** (*Zontul contra Greciei* [182]) etc.

După cum putem remarca, la unele dintre acestea s-a referit legiuitorul în conținutul agravantelor prevăzute la lit.a) alin.(2) și la lit.a) alin.(4) art.166 CP RM, la a cărei analiză vom reveni în perimetrul de cercetare a elementelor circumstanțiale agravante ale respectivelor infracțiuni. La moment, ne limităm la investigarea victimei specifice variantelor-tip ale infracțiunilor de la art.166[1] CP RM. În legătură cu acest aspect, în doctrină se susține că atât victimă a tratamentului inuman sau degradant, cât și victimă a torturii poate fi orice persoană supusă unor măsuri de constrângere având la bază exercițiul autorității publice. Această calitate o poate avea și persoana reținută, percheziționată, adusă forțat, supusă unor măsuri de siguranță, supusă tratamentului psihiatric, supusă acțiunii mijloacelor speciale etc. [14, p.520, 528]. Într-adevăr, reieșind din dispozițiile incriminatoare de la art.166[1] CP RM, subiecți ai infracțiunilor cercetate nu sunt doar persoane cu obligațiuni procesuale. Implicit, relele tratamente incriminate de legea penală nu presupun un fond procesual, motiv din care victimă a infracțiunii poate fi oricare persoană (indiferent dacă împotriva ei a fost inițiată sau nu o procedură oficială ori dacă aceasta este penală sau are altă natură juridică), aflată în dominația făptuitorului, care nu este doar o autoritate publică veritabilă, dar și una asimilată. Iată de ce, tocmai diferențele care se impun în legătură cu victima infracțiunii (firește, alături și de alte criterii de delimitare) fac posibilă delimitarea infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.166[1] CP RM de cea specificată la lit.d) alin.(1) art.135[1] CP RM, care denotă anumite trăsături individualizante:

1) victimă poate fi doar persoana aflată sub paza făptuitorului sau asupra căreia acesta exercită controlul în orice alt mod. Se are în vedere că victima își execută pedeapsa cu închisoarea sau este deținută într-o altă formă, sau este altfel privată sever de libertate fizică. Nu are importanță dacă făptuitorul este sau nu un funcționar public, nici dacă face parte sau nu din personalul militar;

2) implică producerea fie a vătămărilor grave ale integrității corporale sau ale sănătății, fie a durerilor sau suferințelor psihice ce depășesc consecințele sancțiunilor admise de dreptul internațional;

3) este săvârșită în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac. Aplicarea răspunderii în baza lit.d) alin.(1) art.135^1 CP RM exclude calificarea suplimentară conform alin.(3) sau (4) art.166^1 CP RM [143, p.145].

De asemenea, victimă a infracțiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM nu poate fi persoana protejată de dreptul internațional umanitar (în sensul art.127^1 CP RM). Or, conducându-ne de regula de calificare prevăzută la alin.(2) art.116 CP RM, vom aplica lit.b) alin.(3) art.137 CP RM – „Aplicarea torturii sau supunerea la tratamente inumane sau degradante, săvârșită în cadrul unui conflict armat sau cu caracter internațional, împotriva uneia sau a mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar", nu însă alin.(1) sau (3) art.166^1 CP RM.

Din formularea dată de dispoziția incriminatoare de la alin.(3) art.166^1 CP RM rezultă că victimă poate fi și o terță persoană, alta decât cea efectiv torturată. Astfel, s-a remarcat că, în ipoteza respectivă, victimă a infracțiunii (persoana terță) se atestă în măsura în care există o persoană efectiv torturată [14, p.528; 111, p.35]. Deși în alin.(1) art.166^1 CP RM nu există o asemenea mențiune, nu este exclus ca și în cazul tratamentului inuman sau degradant ca victimă să evolueze o terță persoană care, prin supunerea efectivă la tratament inuman sau degradant a victimei propriu-zise, suportă o constrângere psihică, este intimidată, supusă unor presiuni morale. Așadar, putem fi în prezența unei pluralități de victime, considerent din care, la calificare se va reține, în dependență de infracțiunea comisă, una dintre cele două variante agravante: lit.b) alin.(2) sau lit.b) alin.(4) art.166^1 CP RM. Pentru a reține în sarcina făptuitorului respectivele agravante, trebuie să fie întrunite anumite cerințe, pe care le vom examina în Capitolul 3 al tezei. Totuși, la această etapă de cercetare relevăm că făptuitorul trebuie să manifeste intenţie unică (dublată de un scop unic) în raport cu torturarea, supunerea la tratament inuman sau degradant a victimei efectiv torturate, supuse efectiv la tratament inuman sau degradant (victima principală) și a persoanei terțe (victima secundară).

Considerăm că calificarea unui terț (altul decât cel efectiv torturat, supus tratamentului inuman sau degradant) drept victimă a infracțiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM trebuie să depindă de existența factorilor speciali ce amplifică suferința într-o măsură și într-un mod distinct de tulburarea emoțională care poate fi considerată inevitabilă pentru persoana care asistă la aplicarea violenței față de persoana efectiv torturată sau supusă la tratament inuman sau degradant, mai ales atunci când între acestea există legături de rudenie, de afinitate sau de prietenie.

2.2. Latura obiectivă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant

Pentru a incrimina fapta de tratament inuman sau degradant, legiuitorul a recurs la o formulare generalizată și laconică, limitându-se la indicarea în textul de lege prevăzut la alin.(1) art.166[1] CP RM a urmărilor prejudiciabile desemnate prin expresia *„cauzarea unei dureri sau a suferinței fizice ori psihice”*, fără a condiționa existența acestei varietăți de rele tratamente de nicio împrejurare specială, astfel încât să fie supuse punibilității toate formele în care se poate manifesta un tratament inuman sau degradant. Modelul incriminator prevăzut la alin.(1) art.166[1] CP RM este însă criticat în literatura de specialitate, reglementările catalogându-se drept evazive și echivoce, deoarece, așa cum afirmă autorii, expresia *„cauzarea intenționată a unei dureri sau a suferinței fizice ori psihice, care reprezintă tratament inuman ori degradant”* nu prevede expres modalitățile laturii obiective, lăsând teren de interpretare pentru practica judiciară națională [10, p.11].

Întrucât există suspiciuni privind încălcarea de către legiuitor a principiului legalității incriminării, se cuvine să soluționăm problema referitoare la previzibilitatea și claritatea normei de incriminare prevăzute la alin.(1) art.166[1] CP RM. Întâi de toate, precizăm că principiul legalității incriminării este consacrat în art.7 din CoEDO, presupunând interdicția instanțelor de a interpreta dispozițiile penale într-o manieră exclusiv în detrimentul acuzatului. Reieșind din scopul și obiectivul prevederii de la art.7 din CoEDO, principiul legalității incriminării trebuie interpretat și aplicat astfel încât să asigure o protecție eficace contra urmăririi penale, condamnărilor și sancțiunilor arbitrare [214, §34]. În aceeași ordine de idei, subliniem că claritatea și previzibilitatea legii penale depinde de mai mulți factori, precum: conținutul textului de lege; domeniul de incidență a normei; numărul și calitatea destinatarilor în anumite situații speciale.

Pentru a stabili dacă o normă este sau nu previzibilă, implicit clară, CtEDO folosește un criteriu practic, presupunând întrebuințarea de *„sfaturi lămuritoare”* din partea unor profesioniști ai dreptului, pentru a evalua în mod rezonabil consecințele ce pot decurge dintr-un act determinat. În acest sens, relevantă este cauza *Tolstoy Miloslavsky contra Regatului Unit al Marii Britanii* [215, §37], cauză în care CtEDO a statuat că previzibilitatea legii nu se opune ca persoana interesată să fie nevoită să recurgă la o bună consiliere pentru a evalua, la un nivel rezonabil în circumstanţele cauzei, consecinţele ce ar putea decurge dintr-o anumită acţiune. Acest lucru se întâmplă de obicei cu profesioniştii obişnuiţi să facă dovada unei mari prudenţe în exercitarea meseriei lor. Pe lângă buna consiliere care desființează lipsa de claritate și previzibilitate, CtEDO a evidențiat în cauza *Kokkinakis contra Greciei* [200, §40] că legalitatea incriminării este îndeplinită *„atunci când individul poate să ştie, pornind de la prevederea normei pertinente şi, la nevoie, cu ajutorul interpretării date de jurisprudenţă, ce acţiuni şi*

omisiuni sunt de natură să-i angajeze responsabilitatea penală”. Raportând constatările instanței europene la dispoziția alin.(1) art.166[1] CP RM, deducem că laconismul cu care a operat legiuitorul nu este de natură să încalce previzibilitatea normei de incriminare; or, paleta de subiecți ai infracțiunii consacrați în textul de lege, în virtutea lor de exponenți ai puterii (*de facto* sau *de iure*) sau în virtutea caracterului oficial cu care acționează, după caz, în virtutea unui consimțământ al persoanelor care acționează în regim de putere sau cu titlu oficial, pot să deducă preceptul incriminator, deci pot să anticipeze consecințele ce decurg din încălcarea unui act reprobabil. Mai mult, modalitățile faptice ale tratamentului inuman sau degradant pot fi desprinse din jurisprudența instanțelor naționale sau a instanței europene. Finalizând polemica referitoare la principiul legalității incriminării tratamentului inuman sau degradant, nu putem trece cu vederea poziția fermă a CtEDO pe care o consacră în rezultatul examinării cauzei *Dragotoniu şi Militaru-Pidhorni contra României* [28, §36, 37], stabilind, printre altele, că chiar din cauza principiului generalității legilor conţinutul acestora nu poate prezenta o precizie absolută. Una dintre tehnicile-tip de reglementare constă în recurgerea mai degrabă la categorii generale decât la liste exhaustive. De asemenea, numeroase legi se folosesc de eficacitatea formulelor mai mult sau mai puțin vagi, pentru a evita o rigiditate excesivă şi a se putea adapta la schimbările de situaţie. Interpretarea şi aplicarea unor asemenea texte depinde de practică. Funcţia de decizie încredinţată instanţelor serveşte tocmai înlăturării îndoielilor ce ar putea să rămână în ce priveşte interpretarea normelor, ţinându-se cont de evoluţia practicii cotidiene, cu condiţia ca rezultatul să fie coerent cu substanţa infracţiunii şi rezonabil de previzibil. Astfel, omisiunea de a opera cu o definiție amplă a tratamentului inuman sau degradant în instrumentarul incriminator național (alin.(1) art.166[1] CP RM) comportă avantajul de a nu limita subiecții de aplicare în concret a legii penale în aprecierea unui tip de tratament ca inuman ori degradant, fiind interpretat prin raportare la actualitate.

La fel, la descrierea laturii obiective a infracțiunii de tortură (alin.(3) art.166[1] CP RM) legiuitorul a abordat un text cuprinzător, făcând referire la termenul „*orice faptă”* și la urmările prejudiciabile desemnate prin expresia *„provoacă o durere sau suferințe fizice ori psihice puternice”*, cuprinzând astfel toate formele în care se pot manifesta actele de tortură. Dacă în cazul alin.(1) art.166[1] CP RM nu se încălcă principiul legalității incriminării, fapt constatat și argumentat *supra*, cu atât mai mult acest principiu nu este atins prin formularea dispoziției de la alin.(3) art.166[1] CP RM; or, spre deosebire de textul de lege care incriminează tratamentul inuman sau degradant, textul de lege care definește tortura, sub aspect obiectiv, face referință la elementul material (prin indicarea termenului *„orice faptă”*) și, sub aspect subiectiv, indică asupra incidenței unui scop sau motiv anume. De aici apare o altă întrebare: Care sunt raționa-

mentele de a defini tortura prin termeni de sorginte obiectivă și subiectivă? Considerăm că, pe lângă argumentul realizării angajamentelor Republicii Moldova de a implementa în dreptul intern definiția de tortură așa cum este ea prevăzută în art.1 al Convenției ONU împotriva Torturii și altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante [62], există și raționamente de ordin practic: de a trasa o linie de demarcație între tortură, pe de o parte, și tratament inuman ori degradant, pe de altă parte.

Dincolo de demarcația de ordin subiectiv, ceea ce ne interesează la această etapă de cercetare este ***latura obiectivă***. Trebuie să remarcăm că, din punct de vedere structural, latura obiectivă a infracțiunii de tratament inuman sau degradant (alin.(1) art.166^1 CP RM) și cea a infracțiunii de tortură (alin.(3) art.166^1 CP RM) este identică, în sensul incidenței următoarelor semne obligatorii: fapta prejudiciabilă, urmarea prejudiciabilă și legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmarea prejudiciabilă. Deosebiri se impun însă sub aspectul conținutului acestor semne obligatorii ale laturii obiective. Astfel, din textele de lege de la alin.(1) și alin.(3) art.166^1 CP RM deducem că gravitatea durerii sau a suferinței constituie un criteriu esențial în determinarea torturii. Or, fapta prejudiciabilă a infracțiunii de tratament inuman sau degradant (alin.(1) art.166^1 CP RM) constă într-o acţiune sau inacţiune de cauzare a unei dureri sau suferinţe, fizice sau psihice, unei persoane, iar urmarea prejudiciabilă constă în durerea sau suferinţa, fizică ori psihică, cauzată unei persoane, pe când fapta prejudiciabilă a infracțiunii de tortură (alin.(3) art.166^1 CP RM) presupune o acțiune sau o inacțiune de provocare a unei dureri sau suferințe puternice, fizice sau psihice, iar consecința prejudiciabilă constă în durerea sau suferinţa puternică, fizică ori psihică, provocată unei persoane. În concluzie, actele de tortură, tratament inuman sau degradant nu se definesc în funcţie de natura actului în sine, ci depind de mai mulți factori, la care vom reveni *infra*. Deci, subiectul oficial de aplicare în concret a legii penale, ținând cont de evoluția practicii judiciare cotidiene, va determina tipul relelor tratamente luând în calcul în mod prioritar criteriul obiectiv de delimitare a acestora consacrat în jurisprudența CtEDO, supranumit „prag minim de gravitate” sau „nivel minim de severitate”. Altfel spus, trebuie determinat punctul de la care suferința produsă unei persoane nu poate fi considerată o simplă brutalitate produsă, ci suficient de gravă pentru a putea fi calificată ca tratament inuman ori degradant sau chiar tortură [4, p.201]. Există o scală graduală ierarhizată, potrivit căreia tortura reprezintă cea mai gravă formă a relelor tratamente, fiind urmată de tratamentul inuman, după care se situează şi tratamentul degradant. Astfel, nivelul durerilor sau suferinţelor fizice ori psihice cauzate victimei în cazul torturii se situează pe o scară mai mare decât în cazul tratamentului inuman şi, implicit, al celui degradant. De aceea, urmarea prejudiciabilă – ca cel mai esenţial criteriu de delimitare între infracţiunea prevăzută la alin.(1)

art.166[1] şi cea de la alin.(3) art.166[1] CP RM – trebuie să fie examinată cu implicarea activă şi nemijlocită a victimei [111, p.36].

„Pragul minim de gravitate" la care ne referim nu este o ficțiune juridică și nici un concept teoretic fără aplicabilitate practică. Aceasta deoarece, la soluționarea cauzelor penale referitoare la relele tratamente, instanțele naționale se conduc de criteriul nominalizat, grație căruia se poate da o apreciere juridico-penală privind incidența infracțiunii de tortură sau, după caz, de tratament inuman sau degradant. De exemplu, în Sentința Judecătoriei Ocnița din 24 iunie 2014 găsim următoarea explicație:*„Pentru a cădea sub incidența art.166[1] CP RM, tratamentul aplicat victimei trebuie să depăşească un anumit prag de gravitate, o simplă brutalitate nu constituie tratament inuman sau degradant* (sublinierea ne aparține – *n.a.*). *În cazul în care constrângerea exercitată asupra victimei nu adoptă forma tratamentului inuman sau degradant, fapta nu poate fi calificată în baza art.166[1] CP RM. Raportând, printre altele, acest imperativ la prezenta cauză, se evidențiază faptul că în acțiunile lui M.O. lipseşte, printre altele, latura obiectivă a infracțiunii imputate inculpatei – art.166[1] alin.(2) lit.e) CP RM, având în vedere următoarele circumstanțe: M.O., director interimar al Liceului Teoretic „M.Eminescu" din or.Otaci, r-nul Ocnița, la 21 ianuarie 2013, în jurul orei 07.30, ajungând la locul de muncă, şi anume: în fața biroului de serviciu, a depistat că presupusul semn de la uşă lipseşte. Atunci a chemat-o în biroul său de serviciu pe V.L., care în zilele de odihnă a îndeplinit temporar funcţia de paznic de noapte, cerându-i explicaţii privitor la faptul pătrunderii în biroul de serviciu al directorului. Ultima, negând faptul pătrunderii în biroul sus-menţionat, a plecat, iar M.O. nu a apelat pe faptul dat la organele de poliţie. La 22 ianuarie 2013, M.O., venind la serviciu în jurul orei 07.30, unde deja se afla V.L., prin abuz de încredere, sub pretextul de a clarifica pretinsele acţiuni de pătrundere în biroul său de serviciu în perioada 18-21.01.2013, i-a cerut ultimei s-o urmeze. Ca rezultat, V.L. mai întâi a intrat în anticameră, unde M.O. a încuiat uşa la lacăt. Apoi, la cererea ultimei, V.L. a intrat în biroul de serviciu al directorului, unde M.O. din nou a încuiat uşa la lacăt, astfel privând-o de libertate pe V.L. până la ora 10.10, când a fost eliberată la venirea colaboratorilor de poliţie apelaţi de V.L. În acelaşi timp şi în aceleaşi circumstanţe, M.O. a ameninţat-o pe V.L. cu închisoare şi cu faptul că va fi lipsită de pensia pentru limită de vârstă, urmărind astfel scopul de a obţine de la ea informaţii şi de a recunoaşte presupusul fapt de pătrundere în biroul său de serviciu, precum şi explicaţii privind persoanele care au pătruns în acest birou, de unde, ca rezultat, au dispărut bani şi/sau documente, fără a concretiza cât şi ce anume"* [136].

Dimpotrivă, instanța de apel a conchis că acțiunile inculpatei M.O. au devansat nivelul minim admisibil de severitate, depășind în mod vădit atribuțiile sale prevăzute de art.10 din

Codul muncii, M.O. neavând dreptul de a-și asuma atribuțiile organului de urmărire penală și de a efectua interogatoriul părții vătămate. Considerent din care a conchis că acțiunile inculpatei au depășit în mod vădit raporturile de serviciu dintre directorul școlii și subaltern, trecând în sfera penală, recunoscând-o astfel vinovată pe M.O., printre altele, în comiterea infracțiunii prevăzute la art.166[1] alin.(2) lit.e) CP RM [70]. În soluționarea recursului ordinar pe caz, Curtea Supremă de Justiție a avut ca punct de pornire tot „pragul de gravitate". Astfel, instanța de recurs a relevat următoarele: *„Pentru a cădea sub incidenţa alin.(1) art.166[1] CP RM, tratamentul aplicat victimei trebuie să depăşească un anumit „prag de gravitate", adică să nu reprezinte o simplă brutalitate* (sublinierea ne aparține – *n.a.*). *Dacă persistă îndoieli privind suficienţa de gravitate a tratamentului aplicat victimei, răspunderea nu poate fi aplicată în baza alin.(1) art.166[1] CP RM. Infracţiunea specificată la alin.(1) art.166[1] CP RM este o infracţiune materială, care se consideră consumată din momentul producerii durerii sau suferinţei fizice ori psihice. Reieşind din declaraţiile martorilor, din declaraţiile părţii vătămate şi din actul nr.199a din 06.06.2013 de expertiză psihiatrico-legală a cet. V.L., Colegiul lărgit reţine că în cauză nu a fost stabilită cert cauzarea suferinţei părţii vătămate, iar în cazul existenţei acesteia – gradul de gravitate a suferinţei cauzate victimei, nefiind stabilită şi legătura cauzală dintre acţiunile imputate inculpatei şi înrăutăţirea stării de sănătate a victimei. Astfel, Colegiul ajunge la concluzia că în acţiunile inculpatei M.O. nu se constată existenţa infracţiunii prevăzute la art.166[1] alin.(2) lit.e) CP RM, şi anume: că aceasta i-ar fi cauzat intenţionat părţii vătămate V.L. dureri şi suferinţe fizice şi psihice, care reprezintă tratament inuman şi degradant. Or, în speţă, relevant este faptul că tratamentul aplicat victimei trebuie să depăşească un anumit „prag de gravitate", adică să nu reprezinte o simplă brutalitate"* [67]. De aceea, instanța de recurs a reținut doar soluția încadrării acțiunilor din speță în baza art.166 alin.(2) lit.c) CP RM, adică privațiune ilegală de libertate, profitând de starea de neputință a victimei, condiționată de vârsta înaintată.

Referința la această speță nu este întâmplătoare. Prin ilustrarea poziției diferite a instanței de fond, a instanței de apel și a celei de recurs asupra „pragului minim de gravitate" am urmărit să scoatem în evidență natura relativă și interpretativă a criteriului obiectiv indicat, fapt recunoscut și în literatura de specialitate. În legătură cu aceasta, se susține că, întrucât „pragul de gravitate" presupune o apreciere relativă prin esența sa, subiecții oficiali de aplicare în concret a legii penale urmează să se conducă de mai multe circumstanțe, care, luate în ansamblu, pot fi apreciate ca întrunind trăsăturile nivelului de gravitate. În special, aceste circumstanţe se referă la: intensitatea acţiunii sau inacţiunii de cauzare a unei dureri sau suferinţe, fizice sau psihice, unei persoane; durata aplicării acestora; efectele faptei asupra fizicului şi psihicului persoanei; mijloacele aplicabile; metoda de operare; ambianţa acţiunii sau inacţiunii de cauzare a unei

dureri sau suferinţe, fizice sau psihice, unei persoane; sexul; vârsta; starea de sănătate a victimei etc. Toate în ansamblu pot să ilustreze dacă durerea sau suferinţa este sau nu puternică. Deci, pentru a fi „puternică", durerea sau suferinţa trebuie să atingă un nivel de intensitate şi atrocitate [111, p.36].

Într-adevăr, în lumina jurisprudenței CtEDO, asemenea circumstanțe obiective sunt luate în considerare în mod constant la aprecierea încălcării art.3 din CoEDO sub aspect substanțial. De aceea, în continuare ne vom referi la anumiți factori sau circumstanțe concrete de ordin obiectiv care au fost decisive pentru CtEDO pentru a opta în favoarea reținerii torturii, nu însă a tratamentului inuman sau degradant. De exemplu, în cauza *Selmouni contra Franței* [176], instanța europeană a remarcat că chiar dacă sănătatea victimei nu a fost afectată în mod considerabil, intensitatea gravă și cumplită a suferințelor poate conduce spre aprecierea relelor tratamente drept tortură. Acest indicator a fost relevat şi de Comisia pentru drepturile omului a Organizaţiei Naţiunilor Unite, care a raționalizat, în constatările sale adoptate la 29 martie 1983 în cauza *Estrella contra Uruguay* (Comunicarea nr.74/1980) [226], că autorul comunicării, un pianist concertist, a fost supus unor torturi psihologice dure, întrucât a fost amenințat că i se vor tăia mâinile cu ferăstrăul electric pentru a-l determina să mărturisească activitățile subversive (sublinierea ne aparţine – *n.a.*). Comisia pentru drepturile omului a opinat că autorul comunicării a fost supus torturii, ceea ce a determinat o încălcare a art.7 din Pactul Internaţional cu privire la Drepturile Civile şi Politice din 1966 [115]. Deci, datorită intensității grave și cumplite a suferințelor, tortura poate să se manifeste atât prin violență fizică, cât și prin violență psihică, presupunând amenințarea cu tortura; deci, realizarea elementului material al acestei infracțiuni poate să ia forma unor influențe fizice ori a unor influențe psihice asupra victimei. În jurisprudența CtEDO însă, majoritatea cauzelor de tortură se referă la violența fizică și doar ca excepție întâlnim varietăți de tortură care îmbină în sine violența fizică și psihică. De exemplu, în cauza *Akkoç contra Turciei* [184], victima, pe lângă altele, a fost supusă la şocuri electrice, tratamentului cu apă fierbinte şi rece, aplicându-i-se lovituri în cap (ceea ce presupune o violență fizică) şi fiind amenințată cu maltratarea copiilor săi (ceea ce presupune o violență psihică). Nu putem trece cu vederea nici circumstanțele din speța *Selmouni contra Franței,* caz în care CtEDO a constatat supunerea victimei la violență fizică manifestată în: lovituri puternice aproape pe tot corpul, târârea de păr și impunerea de a alerga pe un coridor unde polițiștii erau aliniaţi de ambele părţi pentru a-i pune piedică, impunerea de a îngenunchea în faţa unei tinere, urinarea asupra victimei de către polițiști și supunerea victimei la violență psihică constând în amenințarea victimei cu o lampă de lipit şi apoi cu o seringă [176, §103]. CtEDO a observat că aceste acţiuni erau nu doar violente, dar şi odioase şi umilitoare pentru oricine, indiferent de

condiţia în care se află, constatând iarăşi că violenţa fizică şi psihică, considerate ca un tot unitar, aplicate victimei au cauzat dureri şi suferinţe „grave” (sublinierea ne aparţine – *n.a.*) şi au fost deosebit de aspre şi crude, motiv din care un asemenea comportament trebuie calificat ca acte de tortură în sensul art.3 din CoEDO [176, §105].

Deoarece ameninţarea poate caracteriza profilul torturii, tratamentului inuman sau degradant, ne întrebăm dacă infracţiunea prevăzută la art.155 CP RM, adică ameninţarea cu omorul ori cu vătămarea gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, se absoarbe de alin.(1) sau, după caz, alin.(3) art.166^1 CP RM? Pentru a răspunde la această întrebare, vom apela la interpretarea sistemică a normelor în discuţie în planul limitelor de pedeapsă, procedeu care ne va permite să identificăm gradul de pericol social al torturii, tratamentului inuman sau degradant, pe de o parte, şi al ameninţării cu omorul ori cu vătămarea gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, pe de altă parte, şi, implicit, să găsim soluţia de încadrare potrivită. Aşadar, în corespundere cu art.155 CP RM, pedeapsa sub formă de închisoare pentru ameninţarea cu omorul ori cu vătămarea gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii este de la 1 la 3 ani, iar în cazul tratamentului inuman sau degradant (alin.(1) art.166^1 CP RM) pedeapsa cu închisoarea este de la 2 la 6 ani; respectiv, pedeapsa sub formă de închisoare pentru tortură (alin.(3) art.166^1 CP RM) este de la 6 la 10 ani. Deci, ameninţarea cu omorul ori cu vătămarea gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii – infracţiune cu un grad de prejudiciabilitate exponenţial mai mic decât tortura, tratamentul inuman sau degradant – se absoarbe de către alin.(1) sau, după caz, alin.(3) art.166^1 CP RM; astfel, suntem în prezenţa unei concurenţe de norme de tip parte-întreg, ceea ce presupune lipsa necesităţii de a reţine suplimentar la încadrare şi art.155 CP RM.

În ceea ce priveşte manifestările violenţei fizice ale torturii, cele mai răspândite vizează „spânzurătoarea palestiniană” (surprinsă în cauza *Aksoy contra Turciei* [185]), electrocutarea (întâlnită în cauzele *Buzilov contra Moldovei* [20], *Razzakov contra Federaţiei Ruse* [211]), lovirea în tălpi, supranumită „falaka” (specifică cauzelor *Corsacov contra Moldovei* [26], *Ateşoglu contra Turciei* (asociată cu ridicarea de urechi) [186]) etc. Aceste manifestări scot în evidenţă cruzimea activităţii infracţionale, fiind în esenţă nişte procedee sau metode de aplicare a violenţei, decisive pentru CtEDO în vederea catalogării relelor tratamente drept tortură. Pe lângă metoda aplicării violenţei, nu poate fi neglijată nici ambianţa în care se realizează tortura; or, în cauza *Levinţa contra Moldovei* [39, §102] s-a decis că lăsarea victimei în custodia celora care anterior au aplicat violenţa faţă de ea reprezintă în sine o continuare a maltratării, contrar art.3 din CoEDO, motiv din care aceste circumstanţe au amplificat gravitatea tratamentului, în speţă reţinându-se tortura.

Durata aplicării relelor tratamente (mai mult de șase ore) constituie unul dintre motivele ce au determinat instanța europeană să califice actele de violență drept tortură, cu ocazia examinării cauzei *Bursuc contra României* [19, §89, 91], dat fiind:

- aplicarea de către mai mulți polițiști a loviturilor cu bastoanele care au adus victima în stare de semiinconștiență;
- călcarea cu picioarele;
- stropirea cu apă;
- scuiparea și urinarea asupra victimei.

Caracterul deosebit de mizerabil și josnic al comportamentului făptuitorilor îl deducem din cauza *Aydin contra Turciei* [187, §83], speță în care CtEDO a statuat că violul comis asupra unei fete tinere de 17 ani în timp ce se afla în custodia jandarmilor atinge nivelul torturii, elementele fizice şi psihice fiind suficient de grave, „inerent devalorizante". În cauza *Maslova și Nalbandov contra Rusiei* [207, §107, 108], instanța europeană a constatat aceeaşi natură odioasă a repercusiunilor violului asupra victimelor, statuând că violul lasă cicatrice psihologice profunde victimelor, pe care timpul nu le tratează la fel de repede ca și alte forme de violență fizică și psihică. Victima mai trăiește și durerea fizică acută care se datorează penetrării forțate, provocându-i sentimente de degradare, motiv din care violul în speță a fost atât fizic, cât și emoțional. În perimetrul acestei cercetări se face simțită nevoia de a soluționa problema privind posibilitatea absorbției art.171 CP RM de prevederea de la alin.(3) art.166 CP RM. Amintim cu această ocazie că în contextul circumstanței agravante de la lit.f) alin.(2) art.171 CP RM legiuitorul a agravat răspunderea penală pentru viol în ipoteza comiterii acestuia cu deosebită cruzime.

Totuși, reținerea la încadrare a lit.f) alin.(2) art.171 CP RM este propice doar dacă cauzarea unor dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice constituie unul dintre procedeele de realizare a violului de care uzează un subiect general, nu însă unul special, așa cum ni se prezintă în dispozițiile art.166^1 CP RM. Tocmai comiterea violului de către o persoană publică, o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice etc., victimei cauzându-i-se dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice, este un caz particular în raport cu lit.f) alin.(2) art.171 CP RM. Din aceste rațiuni, la încadrare se va reține nu lit.f) alin.(2) art.171 CP RM, ci un concurs de infracțiuni între alin.(3) art.166^1 și art.171 (cu excepția lit.f) alin.(2)) CP RM. Soluția concursului de infracțiuni este justificată pe fundalul exegezei, potrivit căreia o infracțiune absorbantă nu poate avea un grad de prejudiciabilitate mai mic decât infracțiunea absorbită. Pentru a fi expliciți, reiterăm că algoritmul de interpretare aplicabil în acest caz este următorul: lit.f) alin.(2) art.171 CP RM prevede o pedeapsă de la 5 la 12 ani de închisoare, iar alin.(3) art.166^1 CP RM prevede pedeapsa închisorii de la 6 la 10 ani. Întrucât violul săvârșit cu deosebită cruzime este comis de

către un subiect special tipic, aplicabil va fi alin.(3) art.166[1] CP RM. Însă, această din urmă normă nu acoperă integral gradul de prejudiciabilitate al faptei comise, fiind depășite limitele laturii obiective a torturii, considerent din care pentru a nu subevalua gradul de pericol social, dar, totodată, pentru a nu intra în coliziune cu principiul *non bis in idem*, soluția cea mai optimală ar fi: concursul de infracțiuni dintre alin.(3) art.166[1] și art.171 (cu excepția lit.f) alin.(2)) CP RM.

Deopotrivă, acest caracter reprobabil îl desprindem și din cauza *Ciorap contra Moldovei* [22], caz în care s-a constatat tortură, ca efect al alimentării silite repetate a persoanei, nefiind determinată de motive medicale valabile, ci, mai degrabă, având scopul de a forţa reclamantul-deținut să stopeze protestul său, efectuată fiind într-un mod care l-a expus inutil pe acesta la o durere fizică mare şi la umilire. *Per a contrario*, în cauza *Herczegfalvy contra Austriei* [195, §82, 83] administrarea forțată a mâncării și a medicamentelor unui pacient violent, bolnav mintal, nu a fost de natură să intre sub incidența art.3 din CoEDO, atât timp cât această măsură putea fi justificată „pentru a menține sănătatea fizică și mentală a pacienților care nu erau capabili să hotărască pentru sine și pentru care ... [autoritățile medicale] sunt în întregime răspunzătoare."

Instrumentele utilizate în cadrul exercitării violenței pot fi şi ele un indiciu al „pragului minim de gravitate". Sub acest aspect, determinant a fost pentru instanța europeană în aprecierea relelor tratamente drept tortură în cauza *Lenev contra Bulgariei* [205] faptul că torționarul a plasat obiecte ascuțite sub unghiile victimei.

Consecințele violenței exercitate cu ocazia relelor tratamente sunt incontestabil relevante pentru aprecierea maltratării drept tortură. Bunăoară, în cauza *Gurgurov contra Moldovei* [30, §60] CtEDO a motivat incidența torturii făcând referire în special la intensitatea relelor tratamente, în rezultatul cărora victima a suferit vătămări corporale foarte grave, care, la rândul lor, au generat invaliditate permanentă (gradul II de invaliditate).

Nu sunt de neglijat pentru calificarea relelor tratamente drept tortură și alți indicatori, precum sexul, vârsta victimei (fragedă (*Ateşoglu contra Turciei* [186]) sau înaintată (*Cestaro contra Italiei* [161])), precum și starea ei de sănătate (*Đorđević contra Croației* [27]).

Firește, unele dintre criteriile de mai sus sunt utile și în planul aprecierii relelor tratamente drept inumane și/sau degradante, fiind incidente în măsura în care nu dispun de suficientă intensitate pentru a se situa pe poziția torturii și depășesc simpla brutalitate, inerentă în ipoteza unor măsuri de constrângere.

În continuarea studiului nostru ştiinţific, ne vom concentra atenția asupra delimitării celor două precepte incriminatoare stipulate la alin.(1) art.166[1] CP RM, demers izvorât din utilizarea conjuncției *„ori"* între noţiunea „tratament inuman" şi noţiunea „tratament degradant". Pentru a putea desemna un comportament drept inuman sau drept degradant, aşa cum rezultă din practica

CtEDO, ne ajută același barometru „nivelul minim de severitate”. Astfel, principiul pragului de gravitate a fost întrebuințat pentru a califica relele tratamente drept inumane în cauza *Irlanda contra Regatului Unit* [197, §162]: „Pentru a cădea sub incidența art.3 din CoEDO, o maltratare trebuie să atingă un prag de gravitate. Aprecierea acestui minim este relativă prin esență, ea depinde de ansamblul circumstanțelor cauzei, în special de durata tratamentului și de efectele sale fizice sau mintale, precum și, uneori, de sexul, vârsta sau starea de sănătate a victimei”.

Conceptual, tratamentul inuman este acel tratament care produce o suferință fizică și mintală intensă, pe când tratamentul degradant generează victimei un sentiment de frică, suferință și inferioritate, susceptibil de a umili și înjosi victima și, probabil, de a înfrânge rezistența fizică și morală a acesteia [49, p.212]. Deși există diferențe între aceste două forme de rele tratamente, suntem părtașii viziunii, potrivit căreia, din punct de vedere moral, nu putem nega că tot ceea ce reprezintă un tratament inuman este, implicit, şi un tratament degradant şi viceversa: tot ceea ce reprezintă un tratament degradant constituie şi un tratament inuman. Dovadă a acestei alegații este și cauza *Jalloh contra Germaniei* [199, §82], caz în care CtEDO a reținut că modul în care măsura contestată a fost realizată (forțarea victimei de a voma din rațiuni non-terapeutice, în scop de a obține mijloace de probă) a fost de natură să stârnească sentimente de frică, angoasă și inferioritate, pasibile de a umili și înjosi victima. În plus, procedura implica riscuri pentru sănătatea reclamantului, nu în ultimul rând, din cauza incapacității de a obține o anamneză corectă în prealabil, ceea ce a cauzat atât durere fizică, cât și suferință psihică. Prin urmare, victima a fost supusă unui tratament inuman și degradant, contrar art.3 din CoEDO.

Într-un demers metodologic se susține că tratamentul inuman este acel tratament care provoacă victimei leziuni (prejudiciu corporal efectiv) sau suferinţe fizice ori psihice, susceptibile a produce intense tulburări psihice, depăşind nivelul minim de severitate al tratamentului degradant, dar care totodată nu atinge nivelul şi natura urmărilor prejudiciabile specifice torturii [111, p.30-31].

Ținând cont de jurisprudența CtEDO în cauzele contra Moldovei, putem identifica următoarele modalități faptice ale tratamentului inuman ce se înscriu în dispoziția alin.(1) art.166^1 CP RM:

– violența fizică aplicată de către polițiști, care nu atinge intensitatea unei torturi (*Colibaba contra Moldovei* [24, §51], *Fiodorov contra Moldovei* [29, §69] etc.);

– excesul de forţă la reţinerea persoanei sau, în alte circumstanţe, în cazul în care aplicarea violenţei este permisă de lege, dar forţa la care se recurge este vădit neproporţională situaţiei (*Victor Savițchi contra Moldovei* [218, §69], *Petru Roşca contra Moldovei* [43, §50] etc.);

– neacordarea asistenţei medicale de bază şi lipsa unei asistenţe medicale corespunzătoare persoanelor deţinute (*Boicenco contra Moldovei* [17, §119], *Holomiov contra Moldovei* [32, §121], *Veretco contra Moldovei* [47, §46] etc.);

– încarcerarea solitară pentru perioade îndelungate cu o singură oră de plimbări pe zi (*Ivanţoc şi alţii contra Moldovei şi Rusiei* [37, §124]).

Chiar dacă cele mai multe condamnări ale Republicii Moldova de către CtEDO pentru încălcarea art.3 din CoEDO vizează condiţiile neadecvate de detenţie referitoare la spaţiu, igienă, alimentaţie etc. (de exemplu, *Ostrovar contra Moldovei* [41, §76-90], *Haritonov contra Moldovei* [31, §29-32], *Constantin Modârcă contra Moldovei* [25, §25-27], *Şişanov contra Moldovei* [46, §87-90], *Savca contra Moldovei* [213, §35-37] etc.), condițiile precare de detenție nu pot să întrunească elementele constitutive ale infracțiunii de tratament inuman sau degradant (alin.(1) art.166^1 CP RM) atât timp cât aceasta este o problemă de sistem (datorată lipsei mijloacelor financiare, operaționale etc.), care trebuie pusă spre soluționare autorităților publice centrale, nu însă administrației locurilor de detenție sau lucrătorilor din locurile de detenție. Această alegație își găsește suport în explicația pe care o face instanța europeană în cauza *Mamedova contra Rusiei* [206, §63]: „Dacă suprapopularea s-a datorat lucrărilor de întreţinere sau altor cauze, este irelevantă pentru analiza CtEDO, fiind obligaţiunea Guvernului reclamat să-şi organizeze sistemul de penitenciare în aşa mod, încât să asigure respectarea demnităţii deţinuţilor, indiferent de dificultăţile financiare sau de logistică”.

Deci, în măsura în care detenția precară nu este imputabilă nemijlocit subiecților speciali stipulați la alin.(1) sau lit.e) alin.(2) art.166^1 CP RM, fiind rezultatul administrării proaste a locurilor de detenție din Republica Moldova, această varietate a relelor tratamente nu va putea genera răspundere penală în acord cu art.166^1 CP RM. Doar în ipoteza în care administrația centrului de detenție sau un lucrător al acestuia plasează deținutul în condiții inumane, fiind un act deliberat (pentru a-l pedepsi sau a se răzbuna pe deținut pentru anumite acțiuni), de exemplu într-o celulă întunecoasă, expunându-l la temperaturi joase sau înalte, aceasta în pofida faptului că centrul de detenție dispune de locuri suficiente ce ar putea să-i asigure o detenție adecvată, s-ar putea reține la calificare alin.(1) sau, după caz, una dintre circumstanțele agravante ale alin.(2) art.166^1 CP RM. Concretizăm că această soluție de calificare se impune doar în situația în care se dovedește că măsura plasării deținutului în condiții inumane a fost inutilă și irezonabilă pentru asigurarea securităţii celorlalți deținuți şi a ordinii sau administrării corespunzătoare a locurilor de detenție.

Este degradant acel tratament care creează victimei sentimentul de fobie (teamă), de neliniște, de inferioritate, de pudoare, susceptibil a o umili sau înjosi şi, eventual, a-i înfrânge

astfel rezistenţa fizică şi/sau psihică, tratament care atinge nivelul minim de severitate, constituind un grad de prejudiciabilitate mai redus decât tratamentul inuman [111, p.30]. Reieșind din jurisprudența CtEDO în cauzele contra Moldovei, putem identifica următoarele modalități faptice ale tratamentului degradant ce se înscriu în dispoziția alin.(1) art.166^1 CP RM:

– aducerea în fața instanței în cătușe și plasarea inculpatului în cușcă în timpul ședințelor de judecată, fără ca o astfel de măsură să fie necesară în mod rezonabil pentru asigurarea securităţii şi ordinii publice sau administrării corespunzătoare a justiției (*Șarban contra Moldovei* [45, §88, 90]);

– încătușarea deținutului de un calorifer pe durata aflării lui la spital pentru a-i face o operație, fără a exista un risc de evadare sau de cauzare a violenței (*Istratii și alții contra Moldovei* [36, §57, 58]);

– detenţia ilegală într-o instituţie psihiatrică şi supunerea unui tratament psihiatric forţat, în mod arbitrar, în lipsa necesităţii medicale de a-i fi administrat un asemenea tratament (*Gorobeț contra Republicii Moldova* [166, §52]).

Pe lângă modalitățile faptice ale tratamentului inuman și degradant constatate de CtEDO în cauzele împotriva Republicii Moldova, instanța europeană a scos la iveală și alte varietăți ale acestor rele tratamente, pe care nu putem să nu le menționăm. De exemplu, în cauza *Valašinas contra Lituaniei* [217, §117] instanța europeană a calificat drept degradant tratamentul ce presupune desfăşurarea percheziţiei corporale de către o persoană de sex opus, cu dezgolirea victimei, atingerea organelor ei genitale și a produselor alimentare cu mâinile goale, întrucât au arătat o lipsă evidentă de respect față de deținut, lezându-i demnitatea umană. La fel, în cauza *Duval contra Franței* [163, §53] CtEDO a considerat că aplicarea lanțurilor și cătușelor unui deținut, combinate cu prezența constantă a paznicilor sau a polițiștilor în timpul unei consultații medicale care prezenta un anumit caracter intim, în afara locului de detenție, constituie un tratament degradant.

Recrutarea și menținerea unei persoane în etate (de peste 70 de ani) în serviciul militar în termen, inclusiv cu obligarea de a participa la antrenamente și exerciții militare alături de alți recruți cu mult mai tineri, la fel reprezintă un tratament degradant, fapt constatat în cauza *Taştan contra Turciei* [177, §31], deoarece au provocat suferințe deosebit de dureroase și au încălcat demnitatea persoanei.

Relevantă este și cauza *Campbell și Cosans contra Regatului Unit* [191, §26], cauză în care CtEDO a sugerat o nouă modalitate faptică a tratamentului inuman, presupunând amenințarea reală și serioasă cu tortura, fără ca aceasta să fie adusă la îndeplinire. În cauza *Gäfgen contra Germaniei* [165] această modalitate faptică a tratamentului inuman a fost chiar constatată,

considerându-se că ameninţările reale şi imediate făcute la adresa persoanei pentru a obţine de la ea informaţii au atins pragul minim de gravitate dorit pentru ca comportamentul contestat să intre sub incidenţa art.3 din CoEDO. În speţă, în timpul interogatoriului inspectorul E., la indicaţiile directorului adjunct al Poliţiei din Frankfurt pe Main, D., l-a ameninţat pe reclamant (aproximativ timp de 10 minute) că îi vor fi aduse suferinţe insuportabile dacă refuză să spună unde se afla cadavrul lui J. În aceste circumstanţe, CtEDO a ajuns la concluzia, redată în §108 din hotărâre, că ameninţarea cu aplicarea relelor tratamente deliberate şi iminente în cursul interogatoriului i-au provocat reclamantului teamă, nelinişte şi suferinţe psihice considerabile (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), iar metoda de interogare la care a fost supus Magnus Gäfgen a fost suficient de gravă pentru a fi considerată tratament inuman (sublinierea ne aparţine – *n.a.*) interzis de art.3 din CoEDO, dar nu a avut nivelul de cruzime cerut pentru a atinge pragul torturii, întrucât o ameninţare cu tortură fizică reprezintă o tortură psihologică sau, după caz, un tratament inuman sau degradant, în dependenţă de ansamblul circumstanţelor cauzei, în special de forţa presiunii exercitate şi de intensitatea suferinţei psihice astfel cauzate.

Generalizând asupra faptei prejudiciabile a infracțiunilor prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM, deducem că nu doar acțiunea prejudiciabilă este cea care caracterizează elementul material (manifestat de cele mai dese ori prin acțiuni fizico-mecanice de lovire, electrocutare, înțepare, penetrare), ci și omisiunea poate să atingă pragul de severitate specific relelor tratamente incriminate în legea penală. Ne-am convins analizând modalitățile faptice ale tratamentului inuman, dintre care la inacțiunea prejudiciabilă se referă neacordarea asistenței medicale de bază victimei. De remarcat că, pentru a fi imputată o astfel de inacțiune în sarcina făptuitorului, ea trebuie să îndeplinească anumite cerințe, și anume: acordarea asistenței medicale trebuie să constituie o acţiune juridiceşte obligatorie, obiectiv necesară şi realmente posibilă [156, p.110].

În cauzele *Kudła contra Poloniei* [202, §94] şi *Kalaşnikov contra Rusiei* [38, §95, 100] CtEDO relevă că, deşi art.3 din CoEDO nu poate fi interpretat ca prevăzând o obligaţie generală de a elibera deţinuţii pe motive de sănătate, impune o obligaţie statului de a asigura şi proteja o stare fizică bună a persoanelor private de libertate. La fel, instanța europeană acceptă faptul că asistenţa medicală disponibilă în penitenciar nu poate fi întotdeauna la acelaşi nivel ca în instituţiile medicale pentru publicul larg. Cu toate acestea, statul trebuie să se asigure că starea de sănătate a deţinuţilor este asigurată în mod adecvat, oferindu-le, între altele, asistenţă medicală corespunzătoare.

De asemenea, am putut remarca că tortura, tratamentul inuman sau degradant pot fi comise atât prin violență fizică, cât și prin violență psihică, deoarece natura relelor tratamente acoperă atât durerea fizică, cât şi suferința psihică, ca urmări prejudiciabile specifice infracțiunilor

investigate. Sintetizând asupra modalităților faptice ale torturii, putem constata că, în fond, tortura este în toate cazurile o infracțiune violentală. De aceea, are dreptate G.Iu. Gladchih când susține că conceptul generic în raport cu tortura este violența [232, p.14]. În contrast, tratamentele inumane sau degradante pot fi și non-violentale; or, nealimentarea, neacordarea asistenței medicale de bază în esență nu implică violență, însă, datorită repercusiunilor asupra organismului victimei, aceste omisiuni pot cauza suferințe și durere.

Dar ce presupune durerea și suferința? Care este conținutul și întinderea acestor urmări prejudiciabile? Îndeosebi ne interesează acest subiect, deoarece infracțiunile prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166^1 CP RM sunt cu componență materială, fapt ce presupune că momentul de consumare este legat nemijlocit de survenirea durerii sau suferinței în cazul tratamentului inuman sau degradant, respectiv de survenirea durerii sau suferinței puternice în cazul torturii.

În literatura de specialitate, prin „durere" se înțelege reacția psihofiziologică a organismului, produsă ca efect al unei puternice excitări a terminațiilor nervoase din organele şi ţesuturile umane, exprimându-se în senzaţii fizice negative cu grad variat de pronunţare, iar prin „suferință" se are în vedere trăirile negative profunde, condiționate de excitanţi fizici sau psihici [14, p.521].

Reieșind din textele de lege de la alin.(1) și alin.(3) art.166^1 CP RM, putem constata că infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant se consumă din momentul survenirii fie a durerii (în cazul torturii, aceasta trebuie să fie puternică), fie a suferinței (care la fel în cazul torturii trebuie să fie puternică), fie relele tratamente implică ambele consecințe, adică atât durerea, cât și suferința. Tot din textele de lege deducem că suferința poate fi fizică sau psihică.

Indubitabil, suferința este inerentă în cazul torturii, afirmă G.Iu. Gladchih, însă, în virtutea caracterului estimativ al termenului „suferinţă", fapt care face imposibilă determinarea nivelului de cauzare a acestei stări, se propune excluderea lui din definiția torturii [232, p.9]. Nu putem fi de acord cu această propunere, întrucât suferința reprezintă o caracteristică determinantă în aprecierea relelor tratamente. Cu toate că termenul „suferinţă", ca de altfel și termenul „durere", sunt estimativi prin esență, în practică este posibil de a stabili incidența lor și legătura de cauzalitate dintre comportamentul făptuitorului și consecințele care emană de la *actus reus.* O judecată de valoare bazată pe anumiți factori, în special de natură obiectivă, poate să ne furnizeze informații prețioase referitoare la existența pe caz a suferinței.

Potrivit unor recomandări metodologice, „suferinţa fizică" presupune starea ce induce alterări funcţionale şi/sau lezionale ale elementelor corporale umane. Aceasta poate fi determinată de foame, sete (deshidratarea organismului), hipotermie (răcirea corpului), hipertermie (sufocarea din cauza expunerii organismului la călduri înalte), iradiere (expunerea organismului

la radiaţie ionizată) etc. La rândul său, „suferinţa psihică” presupune starea psihotraumantă generată de aplicarea unor factori psihogeni care influenţează asupra psihicului uman. La categoria factorilor care pot cauza suferinţe psihice putem raporta: ameninţarea, oricare ar fi ea: cu aplicarea violenţei, cu distrugerea sau deteriorarea bunurilor, cu răspândirea unor ştiri defăimătoare; batjocura manifestată prin atitudinea obraznică şi dispreţuitoare faţă de persoana victimei sau față de o persoană apropiată ei; insulta, expectorarea (scuiparea) etc. [111, p.31].

Deși pare banal, amenințarea cu distrugerea sau deteriorarea bunurilor poate să cauzeze victimei suferințe psihice grave ca urmare a nesiguranței privind soarta sa, a cărei intensitate este amplificată și de alte acțiuni care, luate în ansamblu, conduc la atingerea pragului de gravitate specific relelor tratamente. De exemplu, amenințarea victimei supuse maltratării cu aruncarea casei familiei sale în aer, dacă nu recunoaște legăturile sale cu grupări paramilitare active din Republica Cecenia, asociate cu tehnici care cauzează pierderea simțurilor sau alte dereglări grave ale simțurilor și orientării (aplicarea loviturilor cu bastonul, aplicarea unei pungi de plastic peste cap, aplicarea bandei adezive peste ochi și gură și aplicarea loviturilor cu picioarele, electrocutarea și arderea mâinilor și picioarelor cu țigări, aplicarea obiectelor ascuțite în regiunea craniană a victimei, ce au produs sângerări abundente etc.), circumstanțe pe care le regăsim în cauza *Gisayev contra Rusiei* [194, §17-22, 144], au fost de natură să cauzeze victimei suferințe psihice grave ca urmare a anxietăților, nesiguranței privind soarta sa și sentimentul de neputință totală cauzată de astfel de tratamente, apreciate de CtEDO ca fiind tortură. Cu atât mai mult, distrugerea sau deteriorarea efectivă a bunurilor poate să intre în sfera relelor tratamente, întrucât această acțiune infracțională este la fel susceptibilă de a provoca suferințe. De exemplu, atât Comisia, cât și CtEDO au constatat în cauza *Bilgin contra Turciei* [190, §99, 103] că deteriorarea bunurilor şi distrugerea casei prin ardere de către forțele de securitate au constituit un act de violență, cu ignorarea totală a siguranței și bunăstării solicitantului care, împreună cu familia sa, a rămas fără adăpost și în circumstanțe care i-au provocat neliniște și suferință, atingând nivelul de severitate pentru a concepe atare fapte drept tratament inuman.

Totuși, survenirea suferințelor de ordin psihic ține nemijlocit de persoana victimei, de sensibilitatea acesteia, de temperamentul și caracterul ei, raționament pe care îl găsim, bunăoară, și în cauza *Campbell și Cosans contra Regatului Unit* [191, §30]: „O amenințare îndreptată către o persoană extrem de insensibilă poate să nu aibă niciun efect semnificativ asupra ei, dar, cu toate acestea, să fie incontestabil degradantă; și invers, o persoană extrem de sensibilă (deci, susceptibilă de suferințe psihice – *n.a.*) ar putea fi profund afectată de o amenințare, care ar putea fi descrisă ca fiind degradantă doar printr-o denaturare a sensului obișnuit ori uzual al cuvântului”. În cauza *Kurt contra Turciei* [204, §131, 134], incertitudinea și temerile încercate de

reclamantă, mamă a unui băiat dispărut în cadrul unor operațiuni militare turcești în regiunea locuită în majoritar de kurzi, au condus la apariția unor sentimente care i-au cauzat suferințe mentale grave (adică, suferințe psihice, sublinierea ne aparţine – *n.a.*) și profundă neliniște, fiind considerate tratament inuman și degradant. Acesta este un caz excepție, în care sesizăm că relele tratamente au cauzat doar suferințe psihice; or, în majoritatea ipotezelor, tortura, tratamentul inuman și degradant este generator de suferințe psihice și fizice. Din aceste rațiuni, ne alăturăm opiniei, potrivit căreia suferinţa fizică şi suferinţa psihică constituie stări ce se află într-o strânsă conexiune, uneori imposibil de demarcat. Bunăoară, foamea poate să cumuleze nu doar extenuarea de natură fizică, dar şi de natură psihică sau, de exemplu, introducerea în organismul persoanei a unei substanţe cu efect halucinogen implică atât extenuarea fizică, cât şi pe cea psihică [111, p.31]. Dovadă a acestei alegații este și cauza *Irlanda contra Regatului Unit* [197], renumită prin tehnicile de interogatoriu de dezorientare și privare senzorială (forţarea deţinuţilor să rămână pentru mai multe ore într-o „poziţie de stres", descrisă de victime ca „stând la perete cu membrele desfăcute, cu degetele de la mână deasupra capului, picioarele depărtate lateral şi în spate, impunându-i să stea în degetele de la picioare cu toată greutatea corpului concentrată în degetele de la mână"; punerea pe capul deţinuţilor a unui sac negru sau albastru-închis şi, cel puţin iniţial, menţinerea lui tot timpul, cu excepţia interogatoriilor; expunerea la zgomot: înainte de interogatoriu, ţinerea deţinuţilor într-o cameră unde era un zgomot şuierător, continuu şi puternic; privarea de somn: înainte de interogatoriu, deţinuţii erau privaţi de somn; privarea de mâncare şi băutură: supunerea deţinuţilor la o dietă redusă pe durata şederii lor în centru şi pe durata interogatoriilor. Astfel, CtEDO, cu o majoritate de voturi, a calificat tratamentul respectiv ca inuman şi nu ca tortură (în dezacord cu fosta Comisie) [121, p.13]. CtEDO a considerat că aceste cinci tehnici au fost aplicate în mod combinat, cu premeditare şi timp de mai multe ore, cauzând persoanelor supuse lor suferinţe fizice şi psihice (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), cel puţin intense şi, de asemenea, determinând tulburări psihice acute pe durata interogatoriilor. Astfel, aceste tratamente se includ în categoria tratamentelor inumane în sensul art.3 din CoEDO. Tehnicile, de asemenea, au fost degradante din moment ce erau de aşa natură, încât să provoace victimelor frică, anxietate şi inferioritate, de natură să le umilească şi să le înjosească şi, posibil, chiar să le învingă rezistenţa fizică şi morală. Totuşi, aceste tratamente nu au provocat suferinţe de o intensitate şi cruzime deosebită, în înţelesul termenului de tortură.

De asemenea, uneori este dificil a face o distincţie între durere şi suferinţă fizică. De notat că una şi aceeaşi modalitate de operare poate fi raportată la ambele urmări prejudiciabile. De aceea, identificarea concretă a urmării prejudiciabile depinde de mai mulţi factori. De exemplu, expunerea persoanei la sunete stridente (puternice) poate provoca dureri sau suferinţe în

dependenţă de intensitatea sunetului, frecvenţa (tonalitatea), periodicitatea (frecvenţa de repetare) şi durata acţiunii. Astfel, dacă intensitatea sunetului atinge nivelul a 140 decibeli, atunci în calitate de urmare prejudiciabilă apare durerea. Dacă intensitatea este mai mică de 140 decibeli, nu este exclus ca urmarea prejudiciabilă să se exprime într-un disconfort şi leziuni apreciate ca suferinţe fizice [111, p.31-32]. Într-adevăr, prin coroborarea mai multor factori, CtEDO a ajuns la concluzia, în cauza *Dikme contra Turciei* [192, §95-97], că loviturile aplicate victimei erau de natură să cauzeze dureri şi suferinţe atât fizice, cât şi psihice (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), agravate de izolarea totală a acesteia şi de faptul că era legată la ochi. Instanța europeană a constatat astfel că victima a fost supusă unui tratament de natură să genereze frică, anxietate şi vulnerabilitate, susceptibile a o umili, înjosi şi a-i înfrânge rezistenţa şi voinţa. De asemenea, instanţa europeană a luat în calcul durata tratamentului şi a remarcat că victima era supusă acestui tratament pe durata şedinţelor lungi de interogare, care au avut loc pe tot parcursul reţinerii sale în custodia poliţiei. Bazându-se pe aplicarea intenţionată a tratamentului cu scopul obţinerii informaţiilor, CtEDO a susţinut că violenţa aplicată, examinată ca un tot unitar, ţinând cont de scopul şi durata ei, a fost deosebit de gravă şi crudă, în stare să cauzeze durere şi suferinţă „profundă" (sublinierea ne aparţine – *n.a.*). Astfel, ea a constituit o tortură în sensul art.3 din CoEDO.

În prezentul studiu am făcut referință în nenumărate rânduri la anumiți factori sau circumstanțe concrete de ordin obiectiv care au fost decisivi pentru CtEDO în planul diferențierii torturii de tratamentul inuman și/sau de tratamentul degradant. Cu toate că acești factori sunt determinanți în aprecierea relelor tratamente, subliniem că locul, timpul, ambianța, circumstanțele comiterii infracțiunii etc. reprezintă semne facultative ale laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM. Dat fiind faptul că aceste semne pot să ne furnizeze informații utile în planul distingerii sau constatării relelor tratamente, în continuare vom dedica spațiu de cercetare anume semnelor facultative ale laturii obiective a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Oportunitatea cercetării unora dintre ele se deduce chiar din alegațiile instanței europene, pe care le regăsim în cauzele *Selmouni contra Franței* [176, §99] și *Gisayev contra Rusiei* [194, §143]: „În orice caz, în ceea ce privește persoanele private de libertate, recurgerea la forța fizică, care nu a fost făcută strict necesară de către propriul lor comportament, diminuează demnitatea umană și este, în principiu, o încălcare a dreptului prevăzut la art.3 din CoEDO". De aici desprindem concluzia că locul comiterii infracțiunii – locul de detenție – este cel care are valență în aprecierea unui tratament ca intrând în sfera art.3 din CoEDO. Referindu-ne la locul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, acest semn facultativ se caracterizează printr-un spațiu determinat, în limitele căruia se săvârșesc respectivele fapte prejudiciabile.

Despre diversitatea locului comiterii infracțiunii de tortură ne putem da seama analizând studiul efectuat de procurori, potrivit căruia pe parcursul ultimelor 6 luni ale anului 2016 s-a stabilit că criteriul locului comiterii actelor de tortură este următorul: în stradă sau în alte locuri publice – 157 de cazuri; în incinta inspectoratelor de poliţie – 70; în instituţiile penitenciare – 23; în sectoarele, posturile de poliţie – 31; la domiciliul victimei – 17; pe teritoriul unităţilor militare – 14; în încăperile din izolatoarele de detenţie preventivă – 11; în instituţiile de învăţământ – 6; în instituţiile psihiatrice – 2 [88].

Dacă tortura, tratamentul inuman sau degradant sunt aplicate cu scopul de a obţine informaţii sau mărturisiri, faptele prejudiciabile se comit la etapa iniţială a reţinerii, când au loc interogatorii. Aplicarea acestor rele tratamente poate avea loc mai mult la poliţie decât în instituţiile penitenciare. Acest fapt de asemenea a fost reflectat în cazurile examinate de CtEDO şi de experienţa Comitetului European pentru Prevenirea Torturii şi Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (în continuare – CPT), care doreşte să sublinieze că, din experienţa sa, perioada imediat următoare privării de libertate este cea în care riscul intimidării şi al maltratării fizice este cel mai mare [230, §15]. CPT de asemenea a remarcat că atât pentru adulţi, cât şi pentru minori, riscul de a fi maltrataţi în mod intenţionat este mai mare în localurile poliţiei decât în alte locuri de recluziune [231, §23].

Cu toate acestea, subliniem că în dispoziţiile de la alin.(1) şi alin.(3) art.166^1 CP RM legiuitorul nu a prevăzut condiţii speciale referitoare la locul comiterii infracţiunilor. La fel, este irelevant timpul, circumstanțele comiterii infracțiunilor, după cum este fără relevanță juridico-penală modul comiterii infracțiunilor, situația-premisă, ceea ce presupune că aceste semne pot fi luate în considerare doar la individualizarea pedepsei. Nu au relevanță nici mijloacele și instrumentele pe care făptuitorul le-a utilizat pentru a comite tortura, tratamentul inuman sau degradant, cu excepția armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop, caz în care fapta va fi încadrată, în dependență de tipul relelor tratamente, în baza lit.d) alin.(2) ori lit.d) alin.(4) art.166^1 CP RM.

Nici modul public de comitere a infracțiunii nu este obligatoriu. De exemplu, în jurisprudența CtEDO s-a considerat că absența publicității nu împiedică ca un tratament să fie considerat degradant; or, „este suficient ca victima să apară umilită în propriii săi ochi”, chiar dacă aceasta nu este cunoscută și de alte persoane (*a se vedea: Raninen contra Finlandei* [210, §55], *Tyrer contra Regatului Unit* [180, §33]). Cu toate acestea, caracterul public poate constitui, alături de alte criterii, un element pertinent și agravant (*Gorodnitchev contra Rusiei,* §100), fiind alimentat de ideea că, de regulă, tratamentul degradant este orientat spre umilirea sau înjosirea victimei. Irelevanța caracterului public al tratamentului inuman sau degradant se desprinde și din

următoarea speță din practica judiciară națională: *C.I., fiind persoană publică și acționând cu titlu oficial, reprezentând Ministerul Afacerilor Interne, la 27 octombrie 2011, aproximativ la ora 13.00, fără careva împuterniciri legale, s-a deplasat la punctul de control și trecere al Brigăzii 1 Infanterie Motorizată dislocate în mun. Bălți, unde G.I. își făcea serviciul militar în termen. C.I. urmărea scopul de a se răzbuna pe G.I.* (*a se citi* din motiv de răzbunare – *n.a.*), *bănuindu-l de maltratarea rudei sale apropiate – C.V. Sub pretextul necesității de a-l interoga pe C.I., s-a prezentat ca colaborator al CPR Nisporeni. Folosindu-se de situația de serviciu creată, când se afla în sediul punctului de control doar cu G.I.* (sublinierea ne aparține – *n.a.*), *învinuindu-l, C.I. l-a intimidat psihologic, adresându-i cuvinte necenzurate. După care i-a aplicat o lovitură cu partea dorsală a palmei în regiunea gâtului sub bărbie și o lovitură cu genunchiul în regiunea abdomenului, cauzându-i părții vătămate dureri fizice* [135].

În alt context, relevăm că nu orice act de violență care provoacă dureri sau suferințe fizice ori psihice, inclusiv puternice, cade sub incidența alin.(1) sau alin.(3) art.166^1 CP RM. Astfel, se face distincția dintre relele tratamente și influența coercitivă legală comisă de către persoana abilitată, acțiuni impuse de circumstanțele cauzei, având forță juridică legală, precum: reprimarea comiterii unei infracțiuni; reținerea persoanei; aplicarea măsurilor de influență disciplinară asupra condamnatului etc. Un exemplu elocvent de circumstanțe deosebite, afirmă unii autori [111, p.32], ce justifică aplicarea forței fizice, aplicarea mijloacelor speciale sau a armei de foc îl regăsim în alin.(1) art.223 din Codul de executare al Republicii Moldova [51], potrivit căruia, în cazul opunerii de către condamnați a rezistenței, nesupunerii cerințelor legale și întemeiate ale personalului sistemului penitenciar, participării la tulburări de masă, luării de ostatici, atacării altor persoane sau săvârșirii unor alte acțiuni socialmente-periculoase, în cazul evadării sau reținerii evadaților din penitenciar, precum și în scopul de a preveni pricinuirea de către condamnați celor din jur sau sieși a unor daune, pot fi aplicate forța fizică, mijloace speciale și arma de foc. Pentru o justă apreciere a celor comise, violența (agresiunea) reținută trebuie să fie raportată la principiul proporționalității cu toată exactitatea: nimic nu trebuie utilizat ce nu este justificat de scopul vizat [159, §98]. Într-adevăr, însăși CtEDO este conștientă de potențialul de violență care există în instituțiile penitenciare și de faptul că neascultarea de către deținuți poate degenera repede într-o revoltă (cauza *Vladimir Romanov contra Rusiei* [220, §63]). CtEDO acceptă că utilizarea forței poate fi necesară uneori pentru a asigura securitatea închisorii, menținerea ordinii sau pentru a preveni criminalitatea în instituțiile penitenciare. Cu toate acestea, o asemenea forță poate fi utilizată numai în cazul în care ea este strict necesară. Deci, este justificată doar acea agresiune care nu este disproporționată sau excesivă, fapt reconfirmat și în cauzele *Ivan Vasilev contra Bulgariei* [198, §63] și *Kurnaz și alții contra Turciei* [203, §52]: „Articolul 3 din CoEDO

nu interzice utilizarea forței în anumite situații bine definite. Însă, aceasta poate fi aplicată în caz de necesitate stringentă și nu trebuie să fie excesivă." Cu toate acestea, deși folosirea forței în cursul operațiunilor poliției în scopuri legitime este considerată excesivă în unele circumstanțe specifice ale cazului, totuși aceasta nu se califică drept tortură, deoarece îi lipsesc scopurile specifice prevăzute de art.1 al Convenției ONU împotriva torturii [62] și va fi considerată ca tratament inuman sau degradant. În afară de aceasta, de îndată ce persoana este, totuși, arestată sau se află în puterea sau sub controlul direct al unui ofițer de poliție, aplicarea de mai departe a forței fizice cu scop de intimidare, pedepsire sau discriminare ar putea fi calificată drept tortură [229, p.76].

Deoarece constrângerea este o caracteristică definitorie și a infracțiunii prevăzute la art.309 CP RM, apare necesitatea delimitării constrângerii de a face declarații de infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant (alin.(1), respectiv, alin.(3) art.166^1 CP RM).

Ab initio, amintim că prin Legea Republicii Moldova pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012 [105], art.309 CP RM a căpătat următorul conţinut legal: „Constrângerea persoanei, prin ameninţare sau prin alte acte ilegale, de a face declaraţii, de a încheia acord de recunoaştere a vinovăţiei, constrângerea, în acelaşi mod, a expertului de a face concluzia sau a traducătorului, sau a interpretului de a face o traducere sau interpretare incorectă de către persoana care constată infracţiunea, ofiţerul de urmărire penală, procuror sau de către judecător, dacă aceasta nu constituie tortură, tratament inuman sau degradant" (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), păstrându-se însă titulatura incriminării. Drept element de noutate apare, *inter alia*, concretizarea făcută de legiuitor la finele incriminării, potrivit căreia fapta va constitui constrângere de a face declaraţii, cu condiţia ca aceasta să nu constituie tortură, tratament inuman sau degradant. O astfel de abordare legislativă este specifică şi pentru alte incriminări. De exemplu, în dispoziţia alin.(1) art.196 CP RM se incriminează cauzarea de daune materiale în proporţii mari proprietarului prin înşelăciune sau abuz de încredere, indicându-se în mod expres cerinţa, potrivit căreia fapta nu constituie o însuşire. Tot astfel legiuitorul a procedat descriind dispoziţia alin.(1) art.247 CP RM: „Constrângerea de a încheia o tranzacţie sau de a refuza încheierea ei, însoţită de ameninţări cu aplicarea violenţei, cu nimicirea sau deteriorarea bunurilor, precum şi cu răspândirea unor informaţii care ar cauza daune considerabile drepturilor şi intereselor ocrotite de lege ale persoanei sau rudelor ei apropiate, în lipsa semnelor de şantaj" (sublinierea ne aparţine – *n.a.*). Prin instituirea unor formule condiţionate sugestive în dispoziţiile incriminatoare legiuitorul a urmărit să scoată în evidenţă similitudinile care există între incriminările operate; pe cale de consecinţă, această situaţie juridică creează teren propice de a interveni în planul identificării liniilor de demarcaţie. Astfel privite lucrurile, în continuarea

demersului nostru ştiinţific ne propunem ca obiectiv relevarea *in toto* a deosebirilor care se impun între constrângerea de a face declaraţii (faptă incriminată la art.309 CP RM), pe de o parte, şi infracţiunile de tortură, tratament inuman sau degradant (art.166^1 CP RM), pe de altă parte, nu înainte de a concretiza convergenţele care marchează aceste infracţiuni.

Astfel, o analiză a textelor de lege ne permite să constatăm următoarele similitudini:

1) Victima infracţiunilor comparate poate să coincidă. Astfel, de exemplu, bănuitul, învinuitul, inculpatul, victima (în sens procesual), partea vătămată, martorul ca potenţiale victime cu calităţi speciale ale infracţiunii prevăzute la art.309 CP RM sunt persoane supuse unor măsuri de constrângere având la bază exerciţiul autorităţii publice, fapt caracteristic infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant.

2) Subiectul special al infracţiunilor comparate de asemenea poate fi similar. Astfel, persoana care constată infracţiunea, ofiţerul de urmărire penală, procurorul sau judecătorul, ca subiecţi speciali ai infracţiunii prevăzute la art.309 CP RM, sunt nu altceva decât persoane publice, respectiv persoane cu funcţie de demnitate publică, calităţi speciale specifice pentru subiectul infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant.

3) Vinovăţia în cazul celor trei infracţiuni se caracterizează prin intenţie. Totuşi, diferenţe se impun pe fundalul tipului de intenţie. Sub acest aspect, distingem diferenţe dintre infracţiunea de tratament inuman sau degradant (alin.(1) art.166^1 CP RM) care poate fi comis atât cu intenţie directă, cât şi cu intenţie indirectă, pe când în cazul constrângerii de a face declaraţii (art.309 CP RM) fapta se comite doar cu intenţie directă.

4) În cazul torturii (alin.(3) art.166^1 CP RM), precum şi în cazul constrângerii de a face declaraţii (art.309 CP RM), *actus reus* se comite cu un scop special. În cazul constrângerii de a face declaraţii, scopul poate fi de a determina victima: să facă declaraţii; să încheie acord de recunoaştere a vinovăţiei; să facă o concluzie; să facă o traducere incorectă; să facă o interpretare incorectă. În cazul infracţiunii de tortură, scopul infracţiunii poate consta, alternativ, în: obţinerea de la persoana supusă torturii sau de la o persoană terţă de informaţii sau mărturisiri; pedepsirea pentru un act pe care persoana supusă torturii sau o terţă persoană l-a comis sau este bănuită că l-ar fi comis; intimidarea sau exercitarea presiunii asupra persoanei supuse torturii sau asupra unei terţe persoane. După cum putem remarca, unele scopuri ale celor două infracţiuni se suprapun. Bunăoară, scopul obţinerii de la o persoană a unor informaţii sau mărturisiri, prevăzut la alin.(3) art.166^1 CP RM, coincide cu scopul de a determina victima să facă declaraţii, scop inserat la art.309 CP RM.

5) Profilului activităţii infracţionale în cadrul celor trei infracţiuni îi este caracteristică constrângerea, cu particularitatea că în cazul infracţiunilor de tratament inuman sau degradant

(alin.(1) art.166[1] CP RM) şi de tortură (alin.(3) art.166[1] CP RM) constrângerea este deductibilă, nu însă explicită ca în cazul infracţiunii prevăzute la art.309 CP RM. Caracterul deductibil al constrângerii în cazul infracţiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM este prefigurat, bunăoară, de ipoteza în care provocarea unei dureri sau suferinţe, fizice ori psihice (puternice), unei persoane este comisă cu scopul de a obţine de la această persoană sau de la o terţă persoană informaţii sau mărturisiri. Această particularitate distinctivă ţine de modul de consacrare în textul de lege a constrângerii şi nu ne ajută în practică să identificăm norma aplicabilă. O demarcaţie cu un profund substrat practic rezidă în rolul pe care-l îndeplineşte constrângerea în cadrul laturii obiective a infracţiunii. În această ordine de idei, în ipoteza art.309 CP RM, constrângerea apare pe post de modalitate normativă desemnând acţiunile prejudiciabile cu caracter alternativ:

- constrângerea persoanei, prin ameninţare sau prin alte acte ilegale, de a face declaraţii sau de a încheia acordul de recunoaştere a vinovăţiei;

- constrângerea expertului, prin ameninţare sau prin alte acte ilegale, de a face concluzia;

- constrângerea traducătorului sau interpretului, prin ameninţare sau prin alte acte ilegale, de a face o traducere sau interpretare incorectă.

În literatura de specialitate se susţine că în sensul art.309 CP RM termenul „constrângere" are înţelesul de influenţare asupra victimei, astfel încât aceasta să fie lipsită de posibilitatea de a-şi dirija acţiunile [15, p.790]. Această interpretare poate să definească şi fizionomia constrângerii specifice infracţiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM. Însă, spre deosebire de tortură, tratament inuman şi degradant, în cazul infracţiunii prevăzute la art.309 CP RM, reieşind din textul incriminator, influenţarea pe care o exercită făptuitorul asupra victimei se realizează prin una dintre următoarele metode:

1) ameninţarea;

2) alte acte ilegale – apărând pe post de semn obligatoriu al laturii obiective a infracţiunii.

Firește, aceste metode pot să caracterizeze şi infracţiunile prevăzute la art.166[1] CP RM, însă, spre deosebire de infracţiunea prevăzută la art.309 CP RM, constrângerea în cazul infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant se poate realiza şi prin aplicarea violenţei. Sub acest aspect, ne facem părtaşii opiniei, potrivit căreia aplicarea violenţei nu poate să constituie metodă de comitere a infracţiunii de constrângere de a face declaraţii (art.309 CP RM); or, în sensul art.309 CP RM, aplicarea violenţei nu constituie o varietate a metodei „alte acte ilegale". Această afirmaţie se fundamentează pe interpretarea istorică a legii penale. Până la intervenţia Legii nr.252 din 08.11.2012, aplicarea violenţei constituia circumstanţă agravantă a numitei incriminări, prevăzută la lit.a) alin.(2) art.309 CP RM. După intervenţia Legii nr.252 din 08.11.2012, alin.(2) art.309 CP RM a fost abrogat. Acest amendament nu a lărgit însă varietăţile

metodei „alte acte ilegale”. Acestea rămân în continuare acţiuni având un substrat psihologic şi/sau informaţional (hipnoza, tehnica influenţării psihologice graduale sau lingvistice, care au menirea de a dezorienta persoana etc.) [111, p.45].

În continuarea demersului nostru ştiinţific, relevăm că ameninţarea ca metodă de realizare a faptei prejudiciabile a infracţiunii prevăzute la art.309 CP RM presupune o influenţă asupra psihicului victimei pasibilă a genera temerea că ea sau apropiaţii ei vor suporta consecinţe nefaste, constând în săvârşirea faţă de aceştia a unei infracţiuni (ameninţarea cu aplicarea violenţei, ameninţarea cu răpirea persoanei, cu distrugerea sau deteriorarea bunurilor etc.) sau a unei fapte neinfracţionale, însă indezirabile (ameninţarea cu răspândirea unor ştiri defăimătoare (veridice sau neveridice) despre persoană, apropiaţii acesteia, a căror răspândire poate conduce la lezarea onoarei şi demnităţii persoanei etc.), dacă victima nu-şi va conforma comportamentul potrivit cerinţelor formulate de făptuitor, constând în: a face declaraţii sau a încheia acordul de recunoaştere a vinovăţiei, a face concluzia, a face o traducere sau interpretare incorectă. Concluzia firească care se impune în raport cu ameninţarea specificată la art.309 CP RM rezidă în aceea că, legalmente, ameninţarea este una condiţionată. În contrast, în cazul infracţiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM ameninţarea poate fi şi necondiţionată. La concret, atunci când lipseşte intenţia făptuitorului asupra unei finalităţi comportamentale din partea victimei, de exemplu atunci când ameninţarea exercitată îşi găseşte originea într-un motiv anume pe care-l manifestă făptuitorul (bunăoară, în cazul torturii acesta se bazează pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea), nu putem vorbi despre o ameninţare condiţionată. Într-o astfel de ipoteză, ameninţarea obţine caracter independent în contextul activităţii infracţionale, deoarece nu mai constituie o metodă a constrângerii. Constrângerea în asemenea situaţie dispare în genere. Pentru a ne fundamenta optica relevată, pornim chiar de la sensul uzual al termenului *„constrângere”*. Conform Dicţionarului explicativ uzual al limbii române [84, p.125], verbul *„a constrânge”* presupune forţarea unei persoane de a îndeplini o obligaţie, o acţiune sau de a săvârşi o faptă. Deci, concluzia firească care se impune în acord cu această interpretare rezidă în aceea că constrângerea în cazul infracţiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM apare doar ca excepţie, nefiind o condiţie *sine qua non* a incriminării.

În aceeaşi ordine de idei, trebuie să remarcăm că comun pentru cele trei infracţiuni este şi faptul că ameninţarea reprezintă o influenţă contrară legii asupra psihicului persoanei, determinând limitarea libertăţii manifestării de voinţă. Astfel, în cazul infracţiunii de constrângere de a face declaraţii (art.309 CP RM), influenţa exercitată asupra psihicului victimei nu este producătoare de suferinţe psihice (morale); or, infracţiunea în cauză, fiind o componenţă de infracţiune formală, se consumă din momentul comiterii faptei prejudiciabile. *Per a contrario,*

atât tortura, cât şi tratamentul inuman sau degradant sunt, aşa cum am demonstrat *supra*, componenţe de infracţiuni materiale. Astfel, pentru a reţine la încadrare tratamentul inuman sau degradant (alin.(1) art.166[1] CP RM) ori tortura (alin.(3) art.166[1] CP RM), ameninţarea trebuie să fie întotdeauna producătoare de urmări prejudiciabile care se pot manifesta sub forma suferinţelor psihice, în cazul torturii acestea fiind puternice. Din aceste raţiuni, au dreptate autorii [111, p.45] care susţin că structura laturii obiective şi, implicit, momentul de consumare a infracţiunii este cel mai relevant criteriu de demarcare a numitelor fapte. De aceea, dacă victima aflată în dependenţă faţă de făptuitor, având la bază exerciţiul autorităţii publice, este constrânsă prin ameninţare în scopul de a o determina să facă declaraţii, *alias* să presteze informaţii sau mărturisiri, nu suportă anumite urmări prejudiciabile care afectează integritatea psihică a victimei, atunci cele comise alcătuiesc elementele componenţei de infracţiune prevăzute la art.309 CP RM. Dimpotrivă, dacă în atare ipoteză ameninţarea va fi producătoare de suferinţe psihice puternice, cele comise vor fi încadrate în baza alin.(3) art.166[1] CP RM.

Trebuie să remarcăm că scopul de a obţine informaţii sau mărturisiri poate fi comun şi infracţiunii de tratament inuman sau degradant (alin.(1) art.166[1] CP RM). Faptul că în textul dispoziţiei de la alin.(1) art.166[1] CP RM acest scop nu este prevăzut nu-l exclude din sfera finalităţilor urmărite de făptuitor. Astfel privite lucrurile, dacă victima va fi supusă ameninţărilor în scopul de a o determina să facă declaraţii (să presteze informaţii sau mărturisiri), care vor antrena suferinţe psihice, dar care nu ating nivelul de intensitate şi atrocitate specific torturii, cele săvârşite vor implica reţinerea la încadrare a alin.(1) art.166[1] CP RM, fapta constituind un tratament degradant, dat fiind că tratamentul degradant este comportamentul orientat spre a produce suferinţă (sublinierea ne aparţine – *n.a.*) şi a umili victima [49, p.210] ori, după caz, un tratament inuman.

Bazându-ne pe similitudinile referitoare la semnele obiective şi semnele subiective ale componenţei de infracţiune care se impun în raport cu cele trei infracţiuni, considerăm că, în raport cu ipoteza în care constrângerea este săvârşită de către persoană publică (persoana care constată infracţiunea, ofiţerul de urmărire penală), respectiv de către o persoană cu funcţie de demnitate publică (procuror, judecător), având la bază exerciţiul autorităţii publice, prin ameninţarea victimei aflate în dependenţă faţă de făptuitor (bănuit, învinuit, inculpat, victimă (în sens procesual), parte vătămată, martor), ameninţare producătoare de suferinţe psihice, în scopul de a o determina să facă declaraţii, *alias* să presteze informaţii sau mărturisiri, poate fi invocată concurenţa dintre normele prevăzute la art.309 şi la art.166[1] CP RM. Argumentăm opinia noastră prin prisma prevederii de la alin.(1) art.118 CP RM: „Concurenţa dintre o parte şi un întreg reprezintă existenţa a două sau mai multor norme penale, una dintre ele cuprinzând fapta

prejudiciabilă în întregime, iar celelalte – numai unele părţi din ele.” După cum am putut remarca, în situaţia descrisă se atestă două norme penale cuprinse în întregime în art.166[1] CP RM. Deoarece structura laturii obiective a infracţiunilor de tortură, tratament inuman şi degradant este marcată şi de urmări prejudiciabile, convenim asupra faptului că constrângerea de a face declaraţii (art.309 CP RM) este o normă parte, iar tortura (alin.(3) art.166[1] CP RM), tratamentul inuman sau degradant (alin.(1) art.166[1] CP RM) reprezintă norme întreg, în sensul art.118 CP RM [148, p.91]. Din atare raţiuni, dacă în rezultatul situaţiei ipotetice descrise ameninţarea va fi generatoare de urmări prejudiciabile care vor leza integritatea psihică, aplicând regula de calificare prevăzută la alin.(2) art.118 CP RM, cele comise se vor încadra doar în baza uneia dintre infracţiunile prevăzute la art.166[1] CP RM, ţinându-se cont de pragul de gravitate al suferinţei psihice cauzate.

După soluționarea problemei privind delimitarea infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant de infracțiunea de constrângere de a face declarații, ne orientăm cercetarea spre etapele activității infracționale neconsumate. Subliniem că infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant pot fi susceptibile de acte de pregătire și de tentativă. Despre posibilitatea existenței pregătirii la infracțiunile cercetate (pregătire care se pedepsește în virtutea catalogării de către legiuitor a acestora drept infracțiuni grave) ne putem da seama din caracterul intenționat al acestora, fapt expres prevăzut în alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM, dar și din specificul metodei aplicate de către făptuitor. Sub acest aspect, nu putem să nu fim de acord cu instanța europeană, atunci când afirmă că, în cazul „spânzurătorii palestiniene”, „era necesar un anumit nivel de pregătire şi de efort pentru a acţiona astfel” [185, §64]. În principiu, și tentativa este posibilă în cazul infracțiunilor prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM. Aceasta deoarece, în cazul infracțiunilor materiale, așa cum ni se prezintă tortura, tratamentul inuman sau degradant, este posibilă tentativa, fiind incidentă în ipoteza în care fapta prejudiciabilă îndreptată nemijlocit spre săvârșirea torturii, fie a tratamentului inuman sau degradant, din cauze independente de voința făptuitorului, nu și-a produs efectul (art.27 CP RM), adică nu au survenit dureri sau suferințe fizice ori psihice (în cazul tratamentului inuman ori degradant), respectiv nu au survenit dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice (în cazul torturii). Îndeosebi, tentativa la infracțiunea de tortură se poate prolifera în cazul în care făptuitorul aplică violența, de exemplu pentru a obține mărturisiri (deci, acționează cu intenție directă), dorind să-i provoace dureri perseverente sau suferințe fizice ori psihice puternice victimei, însă, din cauze independente de voința lui (bunăoară, din cauza faptului că torționarul nu a cunoscut că victima la momentul influențării fizice asupra corpului ei era în stare de inconștiență sau din cauza intervenirii unei pane de curent la momentul începerii electrocutării victimei etc.), aceste urmări nu survin.

2.3. Latura subiectivă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant

În variantele-tip (alin.(1), respectiv, alin.(3) art.166[1] CP RM), tortura, tratamentul inuman sau degradant se comit numai cu intenție; or, legiuitorul a indicat expres forma vinovăției specifică activității infracționale.

De remarcat că, reieșind din jurisprudența Curții Europene în materia relelor tratamente, atitudinea psihică a făptuitorului reprezintă un criteriu decisiv, alături de „pragul de gravitate", în planul disocierii torturii de tratamentul inuman sau degradant. Astfel, de exemplu, în cauzele *V. contra Regatului Unit* [216, §71], *Peers contra Greciei* [209, §74], *Kalaşnikov contra Rusiei* [38, §101], *Gorodnitchev contra Rusiei* [167, §108], instanța europeană a reținut că chiar dacă nu există indicii ale intenției de a umili sau înjosi victima, aceasta nu exclude încălcarea art.3 din Convenție, fiind incident un tratament degradant. În special, în cauza *Gorodnitchev contra Rusiei*, instanța europeană a decis, în §108 al hotărârii sale, că obligarea persoanei să poarte cătuşe în sala de judecată, chiar dacă nu a fost dovedită intenția autorităților de a o înjosi ori de a o umili, constituie un tratament degradant, din moment ce nu s-a dovedit că o asemenea măsură a fost impusă de asigurarea securității publicului ori bunei administrări a justiției. *Per a contrario*, tortura nu poate fi decât intenționată: este necesar ca actul incriminat să fie un act deliberat din partea autorului său [48, p.70]. De menționat că instrumentele internaționale în materie abordează aceeaşi concepție. În acest sens, caracterul intenționat al torturii îl desprindem, îndeosebi, din prevederile art.1 al Convenției împotriva Torturii şi altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante, adoptate de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 10 decembrie 1984 [62], potrivit căreia tortura reprezintă „orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție (sublinierea ne aparține – *n.a.*), o durere sau suferință puternică, fizică ori psihică, în special în scopul de a ...". Cu toate că Convenția nu dă un răspuns privind forma de vinovăție specifică altor rele tratamente decât tortura, în §35 al Raportului din 23 decembrie 2005 [224] prezentat de raportorul special pentru tortură, Manfred Nowak, se explică că actele în care lipsesc caracteristicile înscrise în definiția torturii, în special actele care sunt comise fără intenție sau nu vizează un scop specific torturii, pot intra sub incidența art.16 din Convenția ONU, constituind tratamente sau pedepse cu cruzime, inumane sau degradante.

Deşi instrumentele internaționale în materie, dar şi jurisprudența CtEDO, admit caracterul imprudent al relelor tratamente, altele decât tortura, în contextul preceptului incriminator al tratamentului inuman sau degradant (alin.(1) art.166[1] CP RM) legiuitorul autohton nu admite decât forma intenționată în raport cu urmările prejudiciabile. Aceasta deoarece, potrivit dispoziției de la alin.(1) art.166[1] CP RM, doar cauzarea intenționată (sublinierea ne aparține – *n.a.*) a unei dureri sau suferințe fizice ori psihice reprezintă tratament inuman sau degradant. Sub

acest aspect, suntem părtaşii opiniei, potrivit căreia nu cad sub incidenţa art.166[1] alin.(1) CP RM, deşi constituie tratament degradant dat fiind prezența pragului de gravitate:

1) inacţiunea ofiţerului de urmărire penală care, cunoscând starea de sănătate precară a persoanei reţinute, caracterizată prin existenţa unei boli cronice care necesită administrarea sistematică de preparate medicamentoase de a căror utilizare depinde funcţionarea normală a sistemului respirator (de exemplu, bronhopneumopatie cronică obstructivă), nu satisface cerinţa persoanei reţinute de a i se pune la dispoziţie, bunăoară prin intermediul rudelor, preparatul necesar (factorul intelectiv se caracterizează prin conştientizarea caracterului prejudiciabil al faptei, prevederea urmărilor prejudiciabile sub formă de durere sau suferinţă, fizică ori psihică), considerând în mod neserios că durerea sau suferinţa, fizică ori psihică, vor fi evitate (factorul intelectiv), inacţiune care a condus la dispnee (dificultatea respiraţiei, gâfâială, tuse severă etc.), iar aflarea îndelungată în stare de dispnee i-a produs deopotrivă victimei senzaţia de nelinişte pentru starea sa de sănătate şi teama de a intra în hipoxie hipoxică şi, eventual, de a deceda. În ipoteza descrisă fapta se comite cu încredere exagerată [111, p.33];

2) omisiunea de a asigura condamnatul supus încarcerării cu apă şi hrană timp de 5 zile din cauza că persoana responsabilă a uitat că deţinutul se află în celula izolatorului disciplinar. În ipoteza descrisă fapta se comite din neglijenţă. Aceasta deoarece făptuitorul nu-şi dădea seama de caracterul prejudiciabil al inacţiunii sale, ca efect al uitării; nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor prejudiciabile (factor intelectiv), deşi trebuia şi putea să le prevadă în virtutea obligaţiilor sale de serviciu (factor volitiv) [111, p.33-34].

De aici, apare ca firească întrebarea: Care este soluţia de încadrare pentru cauzarea din imprudenţă a unei dureri sau suferinţe fizice ori psihice, care atinge pragul de gravitate al unui tratament degradant?

Întrucât faptele descrise *supra* constituie în fond varietăţi ale neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligaţiilor de serviciu, ne vom focaliza atenţia asupra infracţiunii prevăzute la art.329 CP RM. Astfel, în primul caz suntem în prezenţa unei încrederi exagerate, iar cauza subiectivă a neîndeplinirii obligaţiilor de serviciu constă în atitudinea neconştiincioasă faţă de obligaţiile de serviciu; cel de-al doilea caz reflectă imprudenţa comisă prin neglijenţă, iar cauza subiectivă a neîndeplinirii obligaţiilor de serviciu rezidă în atitudinea neglijentă faţă de obligaţiile de serviciu. Totuşi, pentru a se reţine la încadrare infracţiunea de neglijenţă în serviciu este absolut obligatoriu ca inacţiunile descrise *supra* să cauzeze daune în proporţii mari intereselor publice sau drepturilor şi intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice şi juridice (alin.(1) art.329 CP RM). La aprecierea cuantumului acestor daune se va ţine cont de prevederea de la alin.(1) art.126 CP RM, fapt ce denotă că în cazul alin.(1) art.329 CP RM dauna cauzată prin

infracţiune este exclusiv patrimonială, parametrii valorici ai căreia depăşesc 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate.

Puţin probabil că valoarea pagubei pricinuite sănătăţii în exemplele de mai sus depăşeşte acest cuantum. Astfel, dacă valoarea daunei cauzate prin neglijenţă în serviciu nu depăşeşte 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, reieşind din prevederile lit.f) art.57 al Legii privind funcţia publică şi statutul funcţionarului public, nr.158 din 04.07.2008 [99], cele săvârşite constituie o abatere disciplinară.

Considerăm că un asemenea tratament sancţionator nici pe departe nu este adecvat sistemului de valori sociale, motiv din care ne permitem să susţinem că omisiunea legiuitorului de a interveni prin mijloace juridico-penale pentru fapta de tratament inuman sau degradant comis din imprudenţă reprezintă un vid legislativ. Cel mai convingător argument întru susţinerea acestei alegaţii rezidă în gradul de pericol social al respectivelor fapte [149, p.180]. Desigur, forma imprudentă a vinovăţiei minimalizează pericolul social, însă nu în măsura în care să constituie o inoportunitate incriminatoare. Iată de ce, propunem completarea alin.(1) art.166^1 CP RM cu cuvintele „sau din imprudenţă”, care să urmeze după sintagma „cauzarea intenţionată”, remaniere legislativă care va contribui esenţial la realizarea obligaţiei pozitive a statului nostru de a aduce legislaţia internă în corespundere cu normele dreptului internaţional pozitiv şi cu jurisprudenţa Curţii Europene.

Revenind la cadrul incriminator *de lege lata*, ne punem întrebarea dacă tratamentul inuman sau degradant poate fi comis în ambele sale modalităţi ale intenţiei: directă şi indirectă. Această întrebare apare în special pe fundalul faptului că în literatura de specialitate nu există o unitate conceptuală referitoare la modalitatea intenţiei specifice tratamentului inuman sau degradant. Astfel, de exemplu, în timp ce unii autori pledează în favoarea ambelor modalităţi ale intenţiei [14, p.524; 111, p.33], alţii nu admit pentru existenţa infracţiunii prevăzute la alin.(1) art.166^1 CP RM decât o intenţie directă, motivându-şi opţiunea prin aceea că făptuitorul urmăreşte cauzarea durerii sau suferinţei fizice ori psihice cu scopul de a umili sau de a înjosi persoana, cauzând astfel anxietate şi suferinţă acesteia [112, p.134]. În principiu, este adevărată teza, potrivit căreia urmărirea de către făptuitor a unui scop concret scoate în evidenţă caracterul determinat al activităţii sale infracţionale, considerent din care s-a şi susţinut că dacă scopul este cerut de conţinutul legal al infracţiunii, infracţiunea se comite întotdeauna cu intenţie directă [6, p.100].

Dar oare în latura subiectivă a infracţiunii de tratament inuman sau degradant (alin.(1) art.166^1 CP RM) intră, ca semn obligatoriu, un scop special? Cel puţin legiuitorul nu-l prevede în mod expres, aşa cum o face în cazul dispoziţiei de la alin.(3) art.166^1 CP RM. Un răspuns tranşant la întrebarea dată îl găsim în anumite recomandări metodologice [111, p.33] destinate

subiecților oficiali de investigare a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Potrivit acestora, nici scopul și nici motivul infracțiunii nu constituie semne secundare obligatorii ale faptei incriminate la alin.(1) art.166[1] CP RM. De regulă, scopul infracţiunii prevăzute la alin.(1) art.166[1] CP RM rezidă în tendinţa făptuitorului de a umili ori de a înjosi victima. Însă, absenţa acestui scop nu exclude într-o manieră definitivă prezenţa laturii subiective. Totuşi, în ipoteza în care s-ar reţine un tratament inuman, reieşind din materialitatea faptei, scopul făptuitorului implică tocmai tendinţa de a înjosi victima. Nu putem să nu fim de acord cu această optică; or, *supra* am și trecut în revistă cauzele pertinente din jurisprudența CtEDO care ne conving despre cele susținute. Cu riscul de a ne repeta, amintim că în cauzele *V. contra Regatului Unit* [216, §71], *Peers contra Greciei* [209, §74], *Valašinas contra Lituaniei* [217, §101], *Kalaşnikov contra Rusiei* [38, §101], *Gorodnitchev contra Rusiei* [167, §108] CtEDO a statuat că chiar dacă nu există indicii ale intenţiei de a umili sau înjosi victima, aceasta nu exclude încălcarea art.3 din Convenţie, fiind incident un tratament degradant. Firește, făptuitorul tratamentului inuman sau degradant poate să urmărească un scop identic celui ce este specific actelor de tortură, și anume: scopul de a obține de la persoana supusă tratamentului inuman sau degradant sau de la o terță persoană informații sau mărturisiri; de a pedepsi persoana supusă tratamentului inuman sau degradant pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-ar fi comis; de a intimida sau exercita presiuni asupra persoanei supuse tratamentului inuman sau degradant ori asupra unei terțe persoane. Dacă făptuitorul urmărește oricare din aceste trei scopuri, este obligatoriu ca durerea sau suferința care se cauzează să nu fie puternice; în caz contrar, răspunderea se va aplica potrivit alin.(3) art.166[1] CP RM [14, p.524].

Despre incidența scopurilor specifice torturii în cazul tratamentului inuman sau degradant ne convingem analizând și practica judiciară. Bunăoară, prin Sentința Judecătoriei Călărași din 03 noiembrie 2014, C.V. a fost recunoscut vinovat de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.166[1] alin.(1) CP RM, având în vedere următoarele circumstanțe reținute: *C.V., ofițer operativ superior de sector al Postului de Poliție Pârjolteni al IP Călărași, având gradul special de locotenent de poliție, la 17.04.2013, în jurul orei 22.00, se afla în centrul satului Pârjolteni, r-nul Călărași. Timp în care în acel loc partea vătămată C.S. se certa cu P.N. Acționând cu intenție, <u>având scopul de a-l intimida și umili pe C.S.</u> în prezența mai multor persoane <u>și scopul de a-l pedepsi pentru că a inițiat o altercație cu P.N.</u>* (sublinierea ne aparține – *n.a.*), *C.V. s-a apropiat de ei și, fără careva temei legal, i-a adresat lui C.S. etichetări necenzurate, intenționat aplicându-i o lovitură cu pumnul în față. Ultimul, pierzându-și echilibrul în rezultatul loviturii primite, a căzut la pământ, după care inculpatul a continuat să aplice asupra lui violență fizică, manifestată prin lovituri cu pumnii în diferite regiuni ale corpului. Ca rezultat, părții vătămate C.S. i-au fost*

provocate vătămări corporale ușoare cu dereglarea sănătății de scurtă durată (între 7 și 21 de zile). La fel, acesta a suportat o traumă psihologică de intensitate ușoară, manifestată prin instabilitate emoțională, sentiment de inferioritate, nesiguranță, anxietate și dereglări de somn [125].

Astfel privite lucrurile, deducem că întrucât legiuitorul nu a prevăzut în mod expres în dispoziția de la alin.(1) art.166^1 CP RM un scop special, ba nici jurisprudența CtEDO nu incubă, cu titlu obligatoriu, tratamentului inuman sau degradant o intenție calificată printr-un scop anume, este lesne de înțeles că aceste varietăți ale relelor tratamente pot fi comise atât cu intenție directă, cât și cu intenție indirectă. Un alt argument în favoarea reținerii ambelor modalități ale intenției pentru tratamentul inuman sau degradant derivă din conținutul obiectiv al infracțiunii. Prin extrapolare, achiesând la regula, potrivit căreia infracţiunile al căror moment de consumare este recunoscut de legiuitor ca fiind săvârşirea acţiunii sau inacţiunii nu pot fi comise cu intenţie indirectă [239, p.313], ajungem la concluzia că, întrucât infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.166^1 CP RM este una materială (deoarece se consumă din momentul survenirii urmărilor prejudiciabile cerute de lege), intenția indirectă, alături de cea directă, poate să caracterizeze atitudinea psihică a făptuitorului. În concluzie, dacă făptuitorul tratamentului inuman sau degradant va urmări ca prin cauzarea unei dureri sau suferințe fizice ori psihice să umilească sau să înjosească victima, să obțină de la persoana supusă tratamentului inuman sau degradant sau de la o terță persoană informații sau mărturisiri, să pedepsească persoana supusă tratamentului inuman sau degradant pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-ar fi comis, să intimideze sau să exercite presiuni asupra persoanei supuse tratamentului inuman sau degradant ori asupra unei terțe persoane, atunci vinovăția va fi marcată de intenția directă, fiind expresia unei atitudini conștiente și voite a făptuitorului. Dimpotrivă, în ipoteza în care nu se vor reține în cadrul probatoriului asemenea scopuri, atitudinea psihică a făptuitorului se va caracteriza prin intenție indirectă, caz în care acesta va conștientiza caracterul prejudiciabil al faptei sale, va prevedea urmările ce derivă din activitatea infracțională, admițându-le în mod conștient. De asemenea, la stabilirea concretă a vinovăției pentru infracțiunea de tratament inuman sau degradant există, pe lângă analiza subiectivă, și unele date de ordin obiectiv care pot să conducă la identificarea intenției concrete cu care a acționat făptuitorul, acestea constând în: entitatea materială utilizată de făptuitor pentru a-i cauza dureri sau suferințe, regiunea anatomică vizată prin acțiunea acestuia, intensitatea (apreciată în baza gravității vătămărilor provocate) și numărul loviturilor, vârsta și starea de sănătate a victimei etc.

Deoarece tratamentul inuman sau degradant de cele mai dese ori vizează tendinţa făptuitorului de a umili ori de a înjosi victima, în cele ce urmează vom analiza conținutul și întinderea acestor scopuri.

Ab initio, vom porni de la sensul uzual al termenilor, pe care îi reproducem din Dicţionarul explicativ ilustrat al limbii române. Astfel, lexemul *„a umili”* semnifică a pune în situația de inferioritate (nejustificată, nedreaptă), a înjosi [83, p.2117], iar cuvântul *„a înjosi”* are înțelesul de a umili, a dezonora [83, p.975]. Deci, în fond este vorba despre o sinonimie, care denotă devalorizarea ființei umane. Sub acest aspect, nu putem face abstracție de cauza *Șarban contra Moldovei* [45, §88, 90], în rezultatul examinării căreia CtEDO a reiterat că omisiunea de a asigura asistenţă medicală de bază reclamantului atunci când acesta, în mod clar, a necesitat-o şi a solicitat-o, la fel ca şi refuzul de a permite o asistenţă medicală specializată independentă, împreună cu alte forme de umilire (aducerea în fața instanței în cătușe și plasarea reclamantului-inculpat în cușcă în timpul ședințelor de judecată în pofida unei paze permanente și a unei stări fizice precare în care se afla, întrucât purta un guler chirurgical în jurul gâtului, precum și măsurarea tensiunii arteriale de către medic printre gratiile cuștii în fața publicului), au constituit tratament degradant în sensul art.3 din Convenţie.

La fel, în cauza *Ostrovar contra Moldovei* [41, §78] Curtea a considerat tratamentul ca fiind „inuman”, deoarece, *inter alia,* acesta a fost premeditat, a fost aplicat ore în şir şi a cauzat fie leziuni corporale, fie suferinţe fizice sau psihice intense. Curtea a considerat un tratament ca fiind „degradant”, deoarece el a cauzat victimelor sentimente de frică, îngrijorare şi inferioritate susceptibile a le umili şi înjosi. Pentru a determina dacă o anumită formă de tratament este „degradantă” în sensul art.3 din Convenție, Curtea ia în calcul dacă scopul acestui tratament a fost de a umili şi înjosi persoana (sublinierea ne aparține – *n.a.*) şi dacă, în ceea ce priveşte consecinţele, acest tratament a afectat negativ personalitatea ei, într-un mod incompatibil cu art.3. Chiar şi absenţa unui asemenea scop nu poate exclude categoric o constatare a violării art.3 din CoEDO. Tocmai această ultimă alegație a instanței europene fundamentează opțiunea legiuitorului autohton de a omite stipularea expresă în dispoziția alin.(1) art.166^1 CP RM a vreunui scop special, după cum a trecut sub tăcere și motivul tratamentului inuman sau degradant. Deci, nici scopul și nici motivul tratamentului inuman și degradant nu au relevanță la încadrare, putând influența doar individualizarea pedepsei. În privința motivului pe care-l poate discerne tratamentul inuman sau degradant, acesta poate fi variat: ură, răzbunare, sadism, interes material, carierism, vanitate, perceperea eronată a atribuţiilor de serviciu etc. Nu este exclus ca tratamentul inuman sau degradant să fie impulsionat de un motiv de discriminare, oricare ar fi ea. O putem demonstra făcând referință la jurisprudența CtEDO. Astfel, în cauza *Turan Cakir contra*

Belgiei [179, §79-82] reclamantul a invocat brutalitatea manifestată de poliţie în cursul arestării sale, care i-a provocat răni grave şi de durată şi care a fost însoţită de ameninţări şi insulte cu caracter rasist. Instanța europeană a stabilit că folosirea violenţei a încălcat dreptul reclamantului de a nu fi supus unor tratamente inumane sau degradante (în temeiul art.3 din CoEDO). La fel, CtEDO a stabilit că neinvestigarea corespunzătoare de către stat a plângerilor referitoare la relele tratamente formulate de reclamant a încălcat obligaţiile procedurale pe care statul le are în temeiul aceluiaşi articol. În plus, CtEDO a mai stabilit că neinvestigarea a constituit şi o încălcare a art.3 coroborat cu art.14 din CoEDO – dreptul de a nu fi supus discriminării, întrucât statul avea datoria de a investiga nu doar alegaţiile de rele tratamente, ci şi alegaţiile că acele rele tratamente au fost discriminatorii în sine, fiind motivate de rasism.

În ceea ce privește tortura, reieșind din dispoziția alin.(3) art.166^1 CP RM, desprindem că această faptă prejudiciabilă nu poate fi comisă decât în prezența unui scop sau motiv special. *De lege lata*, infracțiunea de tortură se distinge în acest plan de fostul cadru incriminator (art.309^1 CP RM– abrogat), întrucât în vechea reglementare, reieșind din litera legii, scopul special, dar și motivul infracțiunii de tortură erau descrise exemplificativ [142, p.23-24], ceea ce presupune că nici scopul și nici motivul nu reprezentau semne obligatorii ale laturii subiective a infracțiunii prevăzute la art.309^1 CP RM (abrogat). *Per a contrario,* pentru existența infracțiunii de tortură, în acord cu dispoziția de la alin.(3) art.166^1 CP RM, se cere ca făptuitorul să acționeze cu intenție directă calificată printr-un scop sau un motiv. Considerăm că o asemenea remaniere legislativă se opune jurisprudenței CtEDO. Aceasta deoarece, sintetizând asupra practicii instanței europene, putem constata că tortura poate fi comisă și fără să fie recunoscut unul dintre scopurile enumerate în alin.(3) art.166^1 CP RM. La concret, în cauza *Vladimir Romanov contra Rusiei* [220, §70] Curtea a relevat că violenţa aplicată în mod deliberat de către gardieni deținutului-reclamant după ce el a respectat ordinul de a părăsi celula sa a avut ca scop de a i se cauza sentimente de teamă şi de umilinţă şi de a înfrânge rezistenţa fizică sau psihică a acestuia. Rănile condiționate de loviturile cu bastoane de cauciuc i-au cauzat suferinţe fizice şi morale grave ce au avut ca rezultat vătămarea pe termen lung a sănătăţii sale. Prin urmare, reclamantul a fost supus unor tratamente care puteau fi descrise ca şi tortură. La fel, în cauza *Cestaro contra Italiei* [161, §173, 178, 189-190] instanța europeană și-a fundamentat opțiunea în constatarea torturii exclusiv pe durerile puternice provocate, nu însă pe vreun scop anume, reținându-se un caracter gratuit al violențelor exercitate. Astfel, CtEDO a constatat că atât reclamantul Cestaro, cât și celelalte victime au fost agresate de agenții poliției cu ocazia descinderii în clădirea școlii Diaz-Pertini, în vederea arestării protestatarilor summit-ului G8 suspectați în distrugerile cauzate orașului Genova, și maltratate în special cu bastoane de tip „tonfa”, considerate mortale,

provocând reclamantului multiple fracturi soldate cu sechele fizice, iar sentimentele de teamă și angoasă pe care le-a trăit acesta nu au putut fi neglijate de Curte în constatarea torturii sub aspect substanțial. Prin urmare, este posibil ca prin activitatea infracțională a torționarilor să nu fie urmărit un scop precis, însă, datorită amplitudinii violenței și nivelului durerilor și suferințelor provocate, relele tratamente să poată fi considerate, sub aspect material, acte de tortură. Amintim cu această ocazie că tocmai debutul jurisprudenței instanței europene în materie de tortură este marcat de intensitatea suferinței drept criteriu decisiv care deosebea tortura de alte forme de rele tratamente interzise [197]. Desigur, în evoluția sa, jurisprudența a suportat metamorfoze, în sensul că, de cele mai dese ori, în aprecierea unui tratament ca fiind tortură se iau în considerare ambele criterii:

1) criteriul material (gravitatea suferințelor);

2) criteriul moral (scopul urmărit).

În mod selectiv, prezentăm următoarele exemple:

- „spânzurătoarea palestiniană" în scopul recunoașterii vinovăției și furnizării de informații (cauza *Aksoy contra Turciei* [185, §63-64]);

- privarea de somn și supunerea la „spânzurătoarea palestiniană" cu jeturi de apă, cu lovituri repetate și falaka timp de mai multe zile în scopul mărturisirii apartenenței victimelor la un partid politic (cauza *Bati și alții contra Turciei* [188, §110, §122-124]);

- maltratarea gravă de către mai mulți bărbați deghizați, îmbrăcați în negru, dezbrăcarea și sodomizarea cu un obiect, aplicarea unui scutec pentru adulți, încătușarea și aplicarea unei glugi cu privarea senzorială totală și deplasarea către un avion înconjurat de agenți de securitate macedonieni, transportarea cu un avion la Kabul (Afganistan) prin Bagdad (Irak), administrarea forțată a sedativelor cu scopul de a obține informații, de a pedepsi sau intimida victima (cauza *El-Masri contra Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei* [193, §205-211]).

Nu putem să nu trecem în revistă și cauza *Buzilov contra Moldovei*, context în care, pentru a raționaliza asupra existenței în speță a torturii, CtEDO ia în considerare atât elementul volitiv-intențional, cât și gravitatea și nivelul suferinței produse victimei: *„Faptul că durerea sau suferinţa au fost cauzate intenţionat pentru a obţine o recunoaştere a vinovăţiei este un factor care trebuie luat în considerare atunci când se decide dacă maltratarea a constituit tortură* (sublinierea ne aparține – *n.a.*). *... CtEDO consideră că această formă de maltratare* (electrocutarea prin fire prinse de urechile reclamantului şi muşcarea involuntară de către acesta a vârfului limbii ca efect al durerii acute) *este îndeosebi condamnabilă, deoarece presupune intenţia de obţinere a informaţiei, pedepsire sau intimidare* (sublinierea ne aparține – *n.a.*). *În astfel de circumstanţe, CtEDO consideră că violenţa asupra reclamantului a avut un caracter deosebit de*

grav, de natură să-i provoace durere acută şi suferinţe crude, şi că aceasta urmează a fi apreciată drept acte de tortură. Prin urmare, a avut loc o violare a art.3 din CoEDO" [20, §30, 32].

Dat fiind această sintetizare a jurisprudenței CtEDO, deducem că scopul urmărit – cel de a obține informații sau mărturisiri, de a pedepsi persoana, de a o intimida sau a exercita presiuni asupra acesteia – poate să lipsească în cazul torturii, fiind suplinit de amplitudinea celorlalte elemente, în special de elementul material. Din aceste rațiuni, considerăm că modelul incriminator abrogat (art.309[1] CP RM), în care scopul torturii era descris exemplificativ, era unul reușit, întrucât exista loc și pentru alte potențiale tendințe pe care le poate urmări torționarul. Iată de ce, propunem revenirea la textul incriminator anterior, astfel încât sintagma actuală din dispoziția de la alin.(3) art.166[1] CP RM – *„cu scopul de a"* să fie substituită cu cuvintele *„în special cu scopul"*, fapt care nu exclude însă intenția. Doar astfel norma de incriminare prevăzută la alin.(3) art.166[1] CP RM va fi în unison cu jurisprudența CtEDO, dar și în concordanță cu definiția torturii dată în art.1 din Convenția ONU împotriva Torturii şi altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante [62].

Revenind la cadrul incriminator în vigoare, niciun alt scop sau motiv decât cele stipulate expres în dispoziția de la alin.(3) art.166[1] CP RM nu pot să caracterizeze atitudinea psihică a făptuitorului. În legătură cu aceasta, sub aspect doctrinar, s-a susținut că prezența unui scop sau a unui motiv special în conținutul constitutiv al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.166[1] CP RM ne mărturisește despre caracterul hotărât al faptei, care nu este un scop sau un motiv în sine, ci un mijloc de atingere a rezultatului final [111, p.37], constând într-o durere sau suferință puternică, fizică ori psihică.

Trebuie să recunoaștem că norma incriminatoare de la alin.(3) art.166[1] CP RM este unică în felul său în planul Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova; or, de regulă, doar scopul reprezintă semn obligatoriu al laturii subiective a infracțiunii (de exemplu, art.165, 173, 217[1], 324 CP RM etc.) ori doar motivul îndeplinește această funcție (de exemplu, art.287, 335, 360 alin.(1) CP RM etc.). Natura alternativă a celor două semne ale laturii subiective specifice infracțiunii de tortură contribuie la conturarea culpabilității și la evaluarea imputabilității. În concluzie, fie scopul, fie motivul cerut de lege, reprezintă obiect al probatoriului în cazul infracțiunii de tortură [152, p.58].

În același context, intervenim cu explicația că, spre deosebire de jurisprudența Curții Europene, potrivit instrumentarului juridico-penal național în materie de tortură (alin.(3) art.166[1] CP RM), nu se pune semn de egalitate între scopul şi motivul infracțiunii. Deși ambele constituie semne ale laturii subiective, chintesența motivului infracțiunii exprimă acel stimulent ce

determină luarea hotărârii infracționale pentru realizarea satisfacției personale, în timp ce esența scopului constă în reflectarea rezultatului spre care tinde făptuitorul la săvârșirea faptei prevăzute de legea penală [64, p.172-173]; scopul aparține momentului finalizării actului, pe când motivul este legat de momentul adoptării hotărârii [1, p.189].

În același timp, distincția clară dintre motiv și scop nu presupune o separație rigidă în planul realității psihice care însoțește declanșarea și realizarea acțiunii (inacțiunii) infracționale. Astfel, scopul poate fi imediat sau îndepărtat. El poate fi generat de un motiv sau, dimpotrivă, poate să declanșeze un motiv [12, p.95]. Spre deosebire de latura emoțională a torturii care se bazează, potrivit alin.(3) art.166^1 CP RM, pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, scopul infracțiunii în cauză dispune de o coloratură diversificată, având un caracter tripartit alternativ; or, printre formele scopului special al infracțiunii de tortură se numără:

1) obținerea de la persoana supusă torturii sau de la o terță persoană de informații sau mărturisiri;

2) pedepsirea persoanei supuse torturii pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-ar fi comis;

3) intimidarea sau exercitarea presiunii asupra persoanei supuse torturii sau asupra unei terțe persoane.

În aceeași ordine de idei, din litera legii rezultă că sintagma *„în scop de”* este utilizată în sens de finalitate exterioară infracțiunii (adică, nu se cere ca vreunul dintre scopurile enumerate să fie atins, fiind suficient ca făptuitorul să fi urmărit la momentul executării faptei realizarea uneia dintre cele trei forme ale obiectivului cerut de lege), reprezentând o cerință esențială atașată elementului subiectiv. În cele ce urmează ne propunem să elucidăm conținutul celor trei forme ale scopului special al torturii, obiectiv care va fi realizat prin analiza aspectelor teoretice ce pot prezenta relevanță privitor la problematica tratată, făcându-se trimitere, acolo unde este cazul, la jurisprudența în materie.

Obținerea de la persoana supusă torturii sau de la o terță persoană de informații sau mărturisiri reprezintă cea mai răspândită formă a scopului special al torturii. Nu putem trece sub tăcere faptul că obţinerea declaraţiilor în cadrul unei proceduri penale prin angajarea unei metode care cade sub incidența art.3 din CoEDO, precum şi utilizarea probelor materiale obţinute direct prin acte de tortură, privează în mod automat procedura în ansamblu de echitate şi încalcă art.6 din CoEDO, fapt constatat în cauza *Gäfgen contra Germaniei* [165, §173]. De asemenea, Curtea Europeană aminteşte, în cauza *Saunders contra Regatului Unit* [212, §68], că dreptul de a nu contribui la propria învinovăţire presupune în special că acuzarea urmează să-şi întemeieze

argumentele fără a recurge la elemente de probă obţinute prin constrângere sau presiuni, împotriva voinţei acuzatului.

Din perspectiva legislației naționale, obținerea de la persoana supusă torturii sau de la o terță persoană de informații sau mărturisiri se opune îndeosebi prevederilor art.10 şi art.21 CPP RM. Astfel, potrivit alin.(3) art.10 CPP RM [52]: *„În desfăşurarea procesului penal, nimeni nu poate fi supus la tortură sau la tratamente cu cruzime, inumane ori degradante, nimeni nu poate fi deţinut în condiţii umilitoare, nu poate fi silit să participe la acţiuni procesuale care lezează demnitatea umană."* La fel, art.21 CPP RM ridică la rang de principiu libertatea persoanei de a mărturisi împotriva sa, stipulând la alin.(1) al aceluiași articol: *„Nimeni nu poate fi silit să mărturisească împotriva sa ori împotriva rudelor sale apropiate, a soţului, soţiei, logodnicului, logodnicei sau să-şi recunoască vinovăţia."* Prin urmare, scopul obținerii informațiilor sau mărturisirilor poate fi urmărit de către făptuitor în raport cu oricare participant la procesul penal: bănuit, învinuit, inculpat, parte vătămată, martor etc. În egală măsură, acest scop poate să nu aibă un fundament procesual, întrucât ambianța comiterii infracțiunii de tortură nu are nicio relevanță la încadrare. Spre exemplu, obținerea informațiilor sau mărturisirilor poate constitui obiectivul unor măsuri speciale de investigație efectuate în afara procesului penal. O dovadă în acest sens este și prevederea de la alin.(3) art.18 al Legii privind activitatea specială de investigații, nr.59 din 29.03.2012 [101], potrivit căreia chestionarea, culegerea informațiilor despre persoane și fapte, identificarea persoanei se realizează cu autorizarea conducătorului subdiviziunii specializate, în afara procesului penal. Mai mult ca atât, însuși scopul activității speciale de investigație rezidă, potrivit alin.(1) art.1 al aceluiași act legislativ, în culegerea de informaţii necesare pentru prevenirea şi combaterea criminalităţii, asigurarea securităţii statului, ordinii publice, apărarea drepturilor şi intereselor legitime ale persoanelor, descoperirea şi cercetarea infracţiunilor.

În concluzie, scopul obținerii informațiilor sau mărturisirilor poate fi urmărit în procesul examinării sesizărilor despre infracțiuni, în procesul de acumulare a probelor pe cauze penale, în cadrul realizării măsurilor speciale de investigație efectuate în afara procesului penal etc.

La scopul obținerii de mărturisiri având un fundal procesual penal se referă următorul exemplu din practica judiciară: *La 17 aprilie 2014, aproximativ la ora 23.00, D.S., ofițer interimar de investigații în Biroul de căutare al Serviciului poliției criminale din cadrul Secției investigații infracțiuni a Inspectoratului de Poliție Fălești, fiind în componența grupului operativ care examina cauza penală nr.2014370198 pe faptul furtului comis din magazinul „BASM" din or.Fălești, l-a escortat pe S.D. în incinta Secției urmărire penală a IP Fălești, în biroul său de serviciu, urmărind scopul de a-l determina să facă mărturisiri referitor la participarea sa la*

comiterea furtului respectiv (sublinierea ne aparține – *n.a.*). *Acolo i-a aplicat lui D.S. mai multe lovituri cu pumnii și picioarele peste partea de sus a corpului și l-a amenințat cu arma, cauzându-i vătămări corporale sub formă de contuzie a țesuturilor moi ale cutiei toracice, leziuni superficiale ale țesuturilor moi ale capului și urechii, traumatism craniocerebral cu comoție cerebrală, care, potrivit raportului de expertiză medico-legală, se atribuie la categoria leziunilor corporale ușoare* [131].

De remarcat că incidența scopului obținerii informațiilor sau mărturiilor manifestat în tendința torționarilor de a obține recunoașterea vinovăției a fost constatată de multiple ori și în cauzele examinate de Curtea Europeană împotriva Republicii Moldova. Cu titlu de exemplu, putem menționa: *Corsacov contra Moldovei* [26, §63]; *Pădureț contra Moldovei* [42, §74]; *Ipati contra Moldovei* [35, §34] etc. Recent, la 16 februarie 2016, instanța europeană a pronunțat hotărârea în cauza *Caracet contra Moldovei*, prin care s-a decis existența încălcării art.3 din Convenție, întrucât reclamantul a fost imobilizat într-un apartament alături de alte 5 persoane și supus maltratărilor în scopul obținerii mărturiilor, fiind suspectat de tâlhărie cu pluralitate de făptuitori [160, §6, 43].

Pedepsirea persoanei supuse torturii pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-ar fi comis, ca scop al infracțiunii de tortură, presupune tendința făptuitorului de a condamna arbitrar și ilegal o persoană pentru o anumită conduită a ei ori a unui terț, inclusiv pentru o conduită presupusă. Este o sfidare a procedurii legale de cercetare și/sau de tragere la răspundere a persoanei care a comis un act sau care este bănuită că l-ar fi comis, prin aceasta torționarul arogându-și competența instanței de judecată sau a unui alt exponent al autorității de stat, recurgând la acte de violență abominabile, ca alternativă a unor măsuri de constrângere și reeducare legale și echitabile. Considerăm că nu are nicio importanță dacă actul comis de victima torturii cade sau nu sub incidența legii penale. Este relevant ca făptuitorul să dezaprobe comportamentul victimei sau al unui terț (fie că acest comportament este ilegal sau nu, fiind indezirabil torționarului) și, pe această cale, să aplice pedepse neinstituționalizate, manifestate prin cauzarea de suferințe sau dureri fizice ori psihice puternice. De exemplu, în practica judiciară s-a reținut la încadrare infracțiunea de tortură în următoarele circumstanțe, având ca orientare pedepsirea victimei: *la 10 noiembrie 2007, în jurul orei 09.30, P.D., persoană cu funcţie de răspundere, se afla în piaţa centrală din or. Râşcani, în exercitarea atribuţiilor de serviciu. Acolo a devenit martor ocular al unui conflict verbal iscat între vânzătoarea R.E. şi cumpărătoarea G.N. Considerând că acţiunile ultimei sunt ilegale, în scopul de a o pedepsi pentru acţiunile ei* (sublinierea ne aparține – *n.a.*)*, intenţionat i-a răsucit mâna stângă, apoi i-a aplicat o lovitură puternică cu pumnul în cutia toracică, cauzându-i vătămare medie a*

integrităţii corporale, care i-a provocat o puternică durere fizică cu dereglarea sănătăţii de lungă durată [68].

Intimidarea sau exercitarea presiunii asupra persoanei supuse torturii sau asupra unei terţe persoane, în calitate de scop al infracțiunii de tortură trasat de către torționar, reprezintă năzuința de a-i insufla victimei temere, frică, anxietate, susceptibile a-i influența comportamentul prin exercitarea unor influențe, incitări sau intervenții nelegale,directe sau indirecte. De remarcat că jurisprudența CtEDO cunoaște situații de intimidare urmărită în raport cu alte persoane decât cele supuse efectiv torturii. Astfel, de exemplu, în cauza *Colibaba contra Moldovei,* reclamantul a susţinut că scrisoarea Procurorului General din 26 iunie 2006 adresată Baroului de Avocați din Republica Moldova a avut scopul de a-l intimida pe avocatul său, amenințându-l cu urmărirea penală, astfel încât acesta să nu se adreseze organizaţiilor internaţionale specializate în protecţia drepturilor omului, precum Amnesty International, Curtea Europeană a Drepturilor Omului şi altele. După examinarea scrisorii Procurorului General, CtEDO tinde să fie de acord cu reclamantul că scrisoarea nu pare a fi doar un îndemn adresat avocaţilor de a respecta etica lor profesională, după cum a sugerat Guvernul. Limbajul folosit de Procurorul General, faptul că el, în mod expres, l-a intimidat pe avocatul reclamantului în contextul acestei cauze, avertizându-l că în adresa lui ar putea fi iniţiată o urmărire penală, în cazul în care acesta va înainta plângeri organizaţiilor internaţionale, ar putea fi, în opinia Curţii, uşor percepută ca o presiune exercitată asupra avocatului reclamantului şi asupra tuturor avocaţilor în general. Într-adevăr, se pare că anume așa a fost ea percepută de toți avocații din Republica Moldova și de Amnesty International [24, §49, 57]. În speța dată, CtEDO reiterează că „presiunea" presupune nu doar o constrângere directă şi fapte flagrante de intimidare, dar şi fapte sau contacte indirecte şi nepotrivite destinate să descurajeze sau să împiedice reclamanţii să apeleze la remediul instituit de Convenţie [24, §55, 57].

Totuși, în majoritatea cazurilor, scopul intimidării sau exercitării presiunilor se urmărește în raport cu victima efectiv torturată. Pentru a fi cât se poate de expliciți, prezentăm o speță din practica judiciară națională, care ne convinge despre acest fapt: *B.P., ofiţer de urmărire penală în cadrul Secţiei urmărire penală a CP s.Ciocana, mun. Chişinău, a fost inclus în grupul de urmărire penală în cauza nr.2009030330, pornită la 08.04.2009 de CP s.Buiucani, mun. Chişinău, în privinţa lui M.A., în baza art.187 alin.(2) lit.d) CP RM. La 08 aprilie 2009, între orele 01.00 și 04.00, B.P., aflându-se în biroul nr.63 al CP s.Buiucani, mun. Chişinău, urmărind scopul de a-l intimida pe M.A. pentru faptul că a intervenit în corectarea declaraţiilor pe care el le scria la calculator* (sublinierea ne aparține – *n.a.*), *i-a aplicat acestuia două lovituri cu pumnul în regiunea capului. Tot atunci şi în acelaşi loc, B.P., continuându-şi acţiunile criminale, în timp*

ce în biroul respectiv se aflau şi alţi colaboratori de poliţie (care nu a fost posibil de a fi identificaţi), a acceptat şi şi-a manifestat expres şi tacit consimţământul asupra faptelor de maltratare întreprinse de către mai mulţi poliţişti în privinţa lui M.A. Astfel, B.P. a admis intimidări în adresa acestuia din partea inspectorului din Secţia poliţiei criminale, D.D., care îl ameninţa pe M.A. cu aplicarea forţei fizice în caz dacă nu-şi va recunoaşte vina în comiterea infracţiunii de jaf din apropierea sediului Parlamentului Republicii Moldova săvârşite la 07.04.2009. Totodată, B.P. şi-a exprimat expres şi tacit consimţământul asupra presiunii fizice şi psihice exercitate de D.D., exprimate prin a-l impune pe M.A. să se dezbrace de pantaloni pentru a întreţine cu acesta un act sexual pervers. Inclusiv a admis aplicarea ulterioară față de acesta a multiplelor lovituri cu pumnii şi bastonul de cauciuc peste spate, torace, mâini şi cap [124].

De altfel, în Raportul de activitate al Procuraturii pentru anul 2015 se face următoarea mențiune, care nu poate fi neglijată în prezentul studiu: *„Ca şi în anul 2014, pe locul secund, în plan numeric, se află sesizările din care rezultă că acţiunile ilegale cu aplicarea violenţei sunt aplicate în incinta clădirilor inspectoratelor de poliţie, fiind înregistrate 126 de astfel de sesizări sau 19,9% (152 sau 22,9% în 2014). Totuşi, după o micşorare evidentă a numărului acestor cazuri, subliniem că riscul de intimidare şi de rele tratamente în perioada aflării persoanei în aceste localuri este încă unul accentuat"* [119, p.41] (sublinierea ne aparține – *n.a.*). Considerăm că acest risc există pe fundalul caracterului voalat al intimidării și exercitării de presiuni asupra victimelor supuse actelor de tortură, care de cele mai dese ori au o natură psihologică situațională, greu de probat.

Deși scopul infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.166^1 CP RM are un caracter tripartit alternativ, nu este exclus ca toate cele trei forme ale scopului special al infracțiunii de tortură să se rețină cu ocazia aceloraşi circumstanțe. De exemplu, prin Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 28 octombrie 2014, inculpatul a fost recunoscut vinovat în comiterea infracțiunii de tortură, săvârșită cu bună știință asupra unui minor, cu folosirea unor instrumente speciale de tortură sau a altor obiecte adaptate în acest scop, luând în calcul că: *la 09 aprilie 2009, aproximativ pe la ora 15.30, C.Gh. se afla în exercitarea atribuţiilor de serviciu, în biroul nr.322 al Secţiei urmărire penală a CPs Centru situat pe str.Bulgară, 43, mun. Chişinău. În acest birou urma să fie audiat în calitate de bănuit pe cauza penală nr.2009010444 minorul B.N., născut la 27 octombrie 1992. Acesta era bănuit de comiterea infracţiunilor prevăzute la art.187 alin.(2) lit.b) şi la art.287 alin.(2) lit.b) Cod penal. Urmărind să-i provoace, în mod intenţionat, minorului B.N. dureri şi suferinţe puternice, fizice şi psihice, cu scopul de a obţine de la acesta informaţii şi mărturisiri în vederea recunoaşterii că, la data de 07 aprilie 2009, a participat activ la dezordinile în masă ce au avut loc în faţa Preşedinţiei şi a Parlamentului*

Republicii Moldova şi a sustras din faţa sediului Parlamentului două boxe şi un telefon fix, dar şi cu scopul de a-l pedepsi pentru activismul său şi actul de sustragere, intimidându-l şi exercitând presiuni asupra lui, i-a aplicat lui B.N. cu o curea din piele două lovituri peste spate. Concomitent îl ameninţa că dacă nu va face declaraţii aşa cum îi va spune el, va fi bătut şi mai tare şi riscă să fie pedepsit cu închisoare de la 7 la 14 ani. După care a început să întocmească în privinţa acestuia procesul-verbal de audiere a bănuitului minor din 09 aprilie 2009 [75].

În altă ordine de idei, scopului special al torturii i se pot alătura și anumite scopuri intermediare (de exemplu, atunci când torționarul dorește să săvârșească infracțiunea de tortură cu utilizarea de șocuri electrice, se presupune că țelul pe care-l urmărește este și acela de a găsi instrumente necesare pentru electrocutarea victimei). De asemenea, una dintre cele trei forme ale scopului special al torturii mai poate fi însoțit și de scopuri adiționale, care pot să existe atât înaintea comiterii infracțiunii, cât și după comiterea acesteia. Cu referire la scopul adițional care poate marca atitudinea psihică a făptuitorului, putem consemna că atunci când un ofițer de urmărire penală urmărește scopul special de bază – obținerea de la bănuit a informațiilor sau mărturisirilor ca efect al supunerii la acte de tortură, incontestabil apare și un scop adițional, care poate consta în: descoperirea infracțiunii investigate, identificarea potențialilor participanți la infracțiune etc. Prin această manieră, făptuitorul își ascunde lipsa de profesionalism, apelând la mijloace reprobabile. Nu este exclus ca făptuitorul să urmărească perspective profesionale, ca efect al descoperirii prompte a unor infracțiuni, promptitudine datorată obținerii declaraţiilor în cadrul unei proceduri penale prin angajarea unor metode care cad sub incidența art.3 din CoEDO.

Cu toate că scopurile intermediare și adiționale ce însoțesc una dintre cele trei forme ale scopului special al infracțiunii de tortură nu au nicio relevanță la încadrare, identificarea lor în cadrul proceselor psihice care însoțesc conduita infracțională nu trebuie neglijată, întrucât acestea constituie un barometru în determinarea personalității făptuitorului, care va contribui la individualizarea pedepsei, dar deopotrivă va facilita determinarea mecanismului cauzal al activității infracționale a torționarului [152, p.61].

Ca şi scopul, motivul infracţiunii reprezintă un factor psihic inerent actului de tortură şi, în consecinţă, indispensabil pentru înţelegerea şi explicarea manifestării ferocităţii în comiterea unui act de natură să provoace dureri ori suferinţe fizice sau psihice puternice. Motivul constituie acel factor mobilizator care se manifestă și este orientat spre producerea rezultatului infracțional și constituie o parte a întregului proces volitiv [235, p.164]. Trebuie să remarcăm că până la formarea rezoluției infracționale există o confruntare a imboldurilor care au o natură interschimbabilă. Desigur, făptuitorul poate să-și materializeze rezoluția infracțională având ca impuls intern o multitudine de motive, dintre care unul este predominant. Deoarece mobilul

infracțiunii de tortură reprezintă o condiție pentru existența infracțiunii, caz în care torționarul nu a urmărit una dintre cele trei forme ale scopului special, din dispoziția alin.(3) art.166[1] CP RM rezultă că impulsul intern predominant al trecerii la acte de tortură îl reprezintă *sine qua non* orice motiv, bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea. În legătură cu aceasta, s-a susținut că existența unui alt motiv decât cel discriminator (de exemplu, interesul material, motivul sadic etc.) nu caracterizează profilul infracțiunii de tortură. Astfel, dacă motivul infracțiunii nu este fundamentat pe una dintre formele de discriminare ori nu se acționează în baza unuia dintre cele trei scopuri, se consideră că fapta nu întrunește elementele componenței de infracțiune; or, lipsește latura subiectivă [111, p.37-38].

Deoarece motivul infracțiunii de tortură este un semn obligatoriu al laturii subiective, caz în care nu se atestă scopul special, în cele ce urmează ne propunem să determinăm conținutul și întinderea discriminării specifice infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.166[1] CP RM.

Întâi de toate, nu putem să nu remarcăm că dreptul de a nu fi supus discriminării este unul dintre drepturile fundamentale într-o societate democratică, dreptul la egalitate constituind un drept cu aplicare imediată și nu progresivă, avându-se în vedere că discriminarea în sine este un afront adus demnității umane. Tratamentul discriminatoriu are ca scop sau efect, de cele mai multe ori, umilirea, degradarea și interferența cu demnitatea persoanei discriminate, în mod particular, dacă acest tratament se manifestă în public [2, p.51].

Pentru a decide asupra conținutului motivului actelor de tortură, vom face uz de definiția legală a discriminării, pe care o regăsim în actul extrapenal de referință, la concret – în Legea Republicii Moldova cu privire la asigurarea egalității, nr.121 din 25.05.2012 [102]. Potrivit art.1 al actului legislativ nominalizat, „discriminarea" presupune orice deosebire, excludere, restricţie ori preferinţă în drepturi şi libertăţi a persoanei sau a unui grup de persoane, precum şi susţinerea comportamentului discriminatoriu bazat pe criteriile reale, stipulate de această lege sau pe criterii presupuse. În legătură cu această definiție, în literatura de specialitate se face explicația, potrivit căreia a distinge nu înseamnă a discrimina, pentru că există situații ale căror particularități se impun a fi tratate diferențiat. Egalitatea în drepturi trebuie privită în contextul aceluiași statut social special, în contextul trăsăturilor ce caracterizează o categorie determinată de persoane. Exercitarea drepturilor, stabilite de anumite acte normative, privește persoanele aflate în situații comparabile. În alți termeni, deosebirea în tratament pe baza unuia dintre criteriile ocrotite nu poate reprezenta o discriminare, în cazul în care, de exemplu, datorită naturii activităților ocupaționale particulare sau a contextului în care se manifestă, o asemenea caracteristică constituie o cerință profesională autentică și decisivă, cu condiția ca obiectivul să fie legitim, iar cerința să fie proporțională. În toate celelalte cazuri, oricare diferențiere va însemna o discriminare, deci o ine-

galitate în drepturi [14, p.524-525]. Apelând la cauzele *Willis contra Regatului Unit* [221, §48], *Bekos și Koutropoulos contra Greciei* [189, §63] etc., putem deduce că discriminarea se caracterizează prin juxtapunerea a două elemente:

1) tratamentul diferențiat al unor persoane aflate în situații identice sau comparabile ori, dimpotrivă, tratamentul identic al unor persoane aflate în situații diferite;

2) lipsa unei justificări obiective și rezonabile pentru un asemenea tratament.

De asemenea, pentru a fi considerată discriminare, tratamentul diferențiat trebuie să aibă la bază anumite criterii (trăsături). Aceste criterii sunt reproduse cu titlu exemplificativ, fapt dedus din lista neexhaustivă a acestora, pe care o regăsim în art.14 din CoEDO: sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație. De fapt, art.14 din CoEDO conferă o protecție împotriva tratamentului diferențiat al persoanelor în situații vădit similare, fără o justificare obiectivă și rezonabilă. Referința la art.14 din CoEDO este dictată de faptul că, spre deosebire de dispoziția de la alin.(3) art.166^1 CP RM și de la art.1 din Convenţia ONU împotriva Torturii şi altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante [62], art.3 din CoEDO [63] nu face referință la discriminare. Astfel fiind privite lucrurile, orice constatare a actelor de tortură având la bază un motiv discriminatoriu presupune violarea atât a art.3, cât și a art.14 din CoEDO. În ceea ce privește cadrul incriminator național, legiuitorul nu a prevăzut în alin.(3) art.166^1 CP RM nici măcar exemplificativ criteriile de discriminare, limitându-se la a uza de sintagma *„oricare ar fi ea”*. Considerăm că această manieră de redactare a normei vizate are un raționament logic, întrucât lasă la discreția subiecților oficiali de aplicare în concret a legii penale să stabilească în particular dacă este sau nu incidentă o trăsătură sau un „statut” personal prin care o persoană se deosebește de alta, desigur, apelând la criteriile instituționalizate în plan național ori internațional. În același timp, odată ce există suspiciuni rezonabile de a crede că torționarul ar fi acționat sub impulsul unei discriminări, este cazul ca subiecții oficiali să identifice și criteriul (temeiul) discriminatoriu pe care se grefează actul de tortură; or, existența acestuia este extrem de utilă sub aspectul relevării stării reale a antisociabilității făptuitorului, dar și sub aspectul existenței conținutului infracțiunii. Este regretabil că în practica judiciară națională motivul de discriminare se reține fără a fi stabilit temeiul concret pe care se mulează diferența de tratament. Un exemplu veritabil în acest sens îl regăsim în următoarea speță: *La 15 septembrie 2013, aproximativ la ora 23.30, B.M. împreună cu Ş.V., exercitând funcţiile de supraveghetori în Serviciul regim şi supraveghere, la ordinul superiorului, ofiţerului de serviciu în Penitenciarul nr.11, se aflau în holul din preajma secţiei de serviciu, de la primul etaj al blocului administrativ. Aceştia îl supravegheau pe deţinutul din celula nr.32, G.R., care era*

bănuit de încălcarea regimului de detenție și care manifesta un comportament neadecvat, adresând colaboratorilor prezenți cuvinte necenzurate. Supraveghetorul B.M., persoană publică, acționând, împreună cu Ș.V. cu titlu oficial, în contextul exercitării atribuțiilor lor de serviciu, au hotărât să-l pedepsească pe G.R. În scopul de a-l intimida și de a exercita asupra lui presiune, precum și <u>de a-l discrimina prin a-și demonstra supremația</u> (sublinierea ne aparține – *n.a.*), *aceștia, fără careva temei și necesitate, intenționat au intervenit ilegal în forță, deși aplicarea acesteia nu era necesară, deoarece deținutul G.R. nu opunea rezistență fizică și ținea mâinile la spate. Ambii l-au supus pe numitul deținut la acțiuni de tortură: B.M. i-a aplicat lui G.R. o lovitură puternică cu palma în regiunea mandibulei din stânga, iar Ș.V., în același timp și în aceleași circumstanțe – o altă lovitură puternică cu palma, tot în regiunea mandibulei, însă de această dată din partea dreaptă. Acțiuni în rezultatul cărora i-au cauzat fractura unghiurilor mandibulei bilateral cu deplasarea în plan transversal a fragmentelor, fapt ce i-a provocat lui G.R. dureri. Tot ei, B.M. și Ș.V., urmărind scopul de a-i provoca deținutului G.R. vătămare intenționată medie a integrității corporale, i-au aplicat acestuia, pe rând, câte o lovitură puternică cu pumnii în regiunea mandibulei din ambele părți anatomice (stânga și dreapta), cauzându-i, conform raportului de expertiză medico-legală nr.205/D din 30.06.2014, vătămări corporale medii* [76]. Este cert că în cazul reprodus demonstrarea supremației de către torționari, fără a avea la bază originea națională, socială etc., nu poate constitui o varietate a discriminării, considerent din care credem că în speță lipsește motivul discriminatoriu.

În jurisprudența CtEDO în materie putem remarca că de cele mai dese ori actele violente ce reprezintă rele tratamente sunt motivate de prejudecăți rasiale. Bunăoară, în cauzele *Cobzaru contra României* [23, §88], *Stoica contra României* [44, §117] şi, respectiv, *Sashov şi alţii contra Bulgariei* [175, §77], instanţa europeană a reiterat că violenţa rasială este un afront particular adus demnităţii umane şi, prin prisma efectului său, necesită din partea autorităţilor o vigilenţă specială şi o reacţie viguroasă. De aceea, autorităţile trebuie să utilizeze toate mijloacele disponibile spre a combate violenţa rasială, prin aceasta consolidând viziunea democratică asupra societăţii, în care diversitatea nu constituie un motiv de desconsiderare, ci o sursă de îmbogăţire culturală.

Pentru a fi expliciți în materia relelor tratamente motivate de prejudecăți rasiale, vom trece în revistă circumstanțele de fapt în cauza *Stoica contra României*. Așadar, reclamantul – un minor de 14 ani născut într-un sat în care 80% din populație erau de etnie romă, a fost bătut de către polițiști și gardieni, la ieșirea dintr-un bar, la cererea primarului dintr-o localitate din județul Suceava, pentru a li se da o „lecție tuturor țiganilor”. Deși la incident au fost cel puțin 20 de martori, doar trei dintre ei au fost audiați de către procurorii militari. De asemenea, motivele

rasiale ale incidentului nu au fost investigate în niciun fel, deşi violența rasială este o încălcare a demnității umane, care necesită tocmai din partea autorităților statului mai multă vigilență și reacție puternică, așa cum s-a arătat *supra.* De aceea, CtEDO observă că nu există niciun motiv pentru a aprecia că agresiunea la care a fost supus reclamantul de către poliţişti s-ar fi situat în afara acestui context rasist [44, §129].

Pe lângă discriminarea bazată pe rasă, jurisprudența CtEDO cunoaște și cazuri de discriminare bazată pe orientarea sexuală. De exemplu, în cauza *X. contra Turciei* [222, §45, 51, 57-58] instanța europeană a constatat că orientarea sexuală a reclamantului-deținut a fost principalul motiv de izolare a lui din comunitatea închisorii, care a fost capabilă să-i provoace atât suferințe psihice și fizice, cât și un sentiment de atingere profundă a demnității sale umane. Aceste condiții au fost agravate de lipsa unui recurs efectiv, fiind apreciate de CtEDO ca un „tratament inuman și degradant". Argumentele administrației penitenciarului, potrivit cărora integritatea reclamantului era pusă în pericol dacă acesta ar fi rămas în celula colectivă standard, nu erau total nefondate, însă au fost insuficiente pentru a justifica măsura de excludere totală a acestuia din comunitatea închisorii. Deținutul a contestat în mod constant regimul său de izolare, precizând în special că aceste condiții de detenție i-au fost impuse în baza orientării sale sexuale, sub pretextul protejării integrității sale fizice. La fel, el a cerut în mod expres să fie tratat pe picior de egalitate cu alți deținuți, beneficiind de posibilitatea să iasă la plimbare şi să aibă activități sociale cu alți deținuți, în acest scop urmând a fi luate măsuri care să asigure protejarea integrității sale fizice. În opinia CtEDO, măsura de excludere totală a deținutului din viața socială a închisorii nu putea fi considerată justificată. Astfel, CtEDO nu este convinsă că necesitatea luării măsurilor de securitate pentru protejarea integrității fizice a reclamantului a fost motivul predominant pentru excluderea totală a acestuia din viața socială a închisorii. Orientarea sexuală a fost principalul motiv pentru adoptarea acestei măsuri. Astfel, s-a stabilit că deținutul a suferit o discriminare bazată pe orientarea sa sexuală, iar în speță a avut loc o încălcare a art.14 coroborat cu art.3 din CoEDO.

De asemenea, în cauza *Virabyan contra Armeniei* [219, §201, 203, 205, 210] Curtea a fost chemată pentru a determina dacă actele de violență pe care le-a suportat reclamantul (membru al opoziției politice) atunci când se afla în custodia ofițerilor de poliție în timpul reținerii constituie o discriminare bazată pe raționamente politice. Întâi de toate, CtEDO ia în calcul că motivul inițial pentru arestarea reclamantului a fost indirect legat de participarea lui la mitingul din 12 aprilie 2004. Curtea amintește că, așa după cum s-a constatat recent, în martie și în aprilie 2004, care a fost o perioadă de sensibilitate politică în Armenia, a existat o practică administrativă de a intimida activişti din opoziție sau de a-i împiedica să participe la demonstrații

ori de a-i pedepsi pentru că au făcut acest lucru. O serie de elemente în prezenta cauză au permis Curții să ajungă la concluzia că, în speță, reclamantul a căzut victimă a unor astfel de practici administrative. Totalitatea materialelor puse în fața Curții îi permit să tragă concluzii suficient de clare și concordante, în sensul că reclamantul a căzut victimă a practicii administrative menționate mai sus și că adevăratul motiv pentru arestarea reclamantului a fost să-l descurajeze de a mai participa la demonstrațiile opoziției sau să-l pedepsească pentru activismul său. De aceea, CtEDO a decis în unanimitate că a avut loc o încălcare substanțială a art.3 din CoEDO, prin faptul că reclamantul a fost supus torturii, și o încălcare procedurală a art.14 din CoEDO (nu însă o încălcare de fond), în sensul că autoritățile nu au efectuat o investigație efectivă a acuzațiilor reclamantului că maltratarea sa a fost motivată politic.

Desigur, luarea deciziei de către făptuitor de a adopta un comportament infracţional manifestat prin tortură poate fi condiționată și de alte cauze interioare. De exemplu, aplicarea actelor de tortură poate fi impulsionată de carierism sau vanitate care se alătură motivului discriminatoriu, oricare ar fi el. Cu toate acestea, carierismul și, respectiv, vanitatea nu pot să influenţeze decât individualizarea pedepsei penale. Sub acest aspect, trebuie să se țină seama de *„teoria concurenţei motivelor”,* potrivit căreia aceeaşi activitate infracţională nu poate fi condiţionată de motive care sunt incompatibile între ele, întrucât ele concurează. Pentru a identifica motivele concurente discriminării, vom analiza cauzele apariției tendințelor diferențiate. Este lesne de înțeles că discriminarea apare sub influența unor circumstanțe, având la bază anumite prejudecăți izvorând din condiţiile în care a fost educat făptuitorul, valorile sociale pe care el le mărturisește şi, desigur, modul lui de trai etc., fiind alimentate de denaturarea esenței lucrurilor. Iată de ce, compătimirea ca impuls intern nu poate să constituie un motiv al torturii, deoarece se opune cauzei subiective predominante grefate pe discriminare. Dimpotrivă, ura, oricare ar fi ea, socială, națională, rasială sau religioasă, poate să subziste alături de discriminare, întrucât ambele au la origine ostilitatea [153, p.28]. Odată constatată, ținând cont de prevederile de la lit.d) alin.(1) art.77 CP RM, ura socială, națională, rasială sau religioasă va fi luată în considerare la individualizarea pedepsei în sensul agravării acesteia. De asemenea, motivul de discriminare poate să coexiste și cu motivele sadice; or, de cele mai dese ori, obținerea plăcerii din suferința fizică sau psihică a victimei își are originea în umilire și înjosire, ceea ce este caracteristic relelor tratamente.

2.4. Subiectul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant

Încălcarea de către persoana fizică a obligației de conformare, prin adoptarea unei conduite care contravine, înfrânge preceptul normei juridice penale, atrage cu necesitate, pe de o parte, valorificarea de către stat, prin intermediul organelor sale speciale și potrivit unei proceduri speciale, a dreptului său de a exercita represiunea, iar, pe de altă parte, obligația celui care a săvârșit fapta de a suporta consecințele legale ale săvârșirii acesteia [140, p.116]. Firește, obligația de conformare poate fi nesocotită și de o persoană juridică, context în care această entitate va suporta răspunderea penală, realitate juridică consacrată la alin.(3) art.21 CP RM. Totuși, în raport cu infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant, persoana juridică nu poate evolua ca subiect, fapt dedus din prevederea de la alin.(4) art.21 CP RM în coroborare cu sancțiunea normei de la art.166^1 CP RM. Deoarece persoana juridică, cu excepţia autorităţilor publice, răspunde penal pentru infracţiunile pentru a căror săvârşire este prevăzută sancţiunea pentru persoanele juridice în Partea Specială a Codului penal, și din moment ce în sancţiunea normei de incriminare de la art.166^1 CP RM nu există nicio menţiune cu referire la pedeapsa aplicabilă persoanei juridice, rezultă incontestabil că persoana juridică nu poate să apară ca subiect al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Această poziţie legislativă ni se pare îndreptățită, raționamentul de bază al căreia derivă din calitățile speciale ale persoanei fizice ca subiect al infracțiunilor analizate. Prin extrapolare, recunoscând persoana juridică în calitate de subiect al infracțiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM, ajungem la un nonsens normativ; or, *in abstracto*, tragerea la răspundere penală a persoanei juridice este raportată la cerințe bine determinate, prescrise de alin.(3) art.21 CP RM. Chiar dacă una dintre cerințele prevăzute la lit.a) – lit.c) alin.(3) art.21 CP RM s-ar realiza, în virtutea faptului că autoritățile publice nu sunt pasibile de răspundere penală, recunoașterea persoanei juridice drept subiect al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant ar fi doar o consacrare normativă declarativă. Motivăm această stare de lucruri prin următoarea explicație: fapta de tortură, tratament inuman sau degradant comisă de către persoana publică poate fi săvârșită din cauza lipsei de supraveghere și control din partea persoanei împuternicite cu funcție de conducere (condiție prevăzută la lit.c) alin.(3) art.21 CP RM) și, în acest caz, persoana juridică în care activează persoana publică ce a comis relele tratamente incriminate la art.166^1 CP RM, care teoretic trebuie să fie trasă la răspundere, este o autoritate publică, fiind exceptată de la răspundere penală, fapt expres prevăzut în alin.(3) art.21 CP RM. Și în cazul în care infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant ar fi comise de particulari, persoana juridică tot s-ar identifica cu autoritatea publică, în virtutea consimțământului expres sau tacit al persoanelor care acționează în regim de putere (*de iure* sau *de facto*) ori cu titlu oficial.

După această digresiune, subliniem că pentru a fi recunoscută persoana fizică drept subiect al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, aceasta trebuie să îndeplinească anumite cerințe referitoare la vârstă și responsabilitate. Vârsta de la care începe capacitatea juridico-penală este raportată la nivelul de dezvoltare medie psihomorală a personalităţii, datorită căreia aceasta are nu doar capacitatea psihică de a înţelege conţinutul, semnificaţia şi urmările activităţii sale, dar şi capacitatea de a o dirija în mod liber. Ținând cont de aceste valențe, legiuitorul a stabilit generic că capacitatea juridico-penală începe de la vârsta de 16 ani (care constituie regula), iar pentru unele infracţiuni – de la 14 ani (care constituie excepţia). Bazându-ne pe prevederile de la alin.(2) art.21 CP RM, este lesne de înțeles că răspunderea penală pentru săvârşirea infracţiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM survine doar dacă persoana are vârsta de 16 ani. La stabilirea vârstei minime de tragere la răspundere penală pentru infracţiunile de tortură, tratament inuman sau degradant legiuitorul nu s-a condus de gradul de prejudiciabilitate al faptelor comise și nici de dinamica răspândirii relelor tratamente; or, dacă se baza pe aceste constante, consacra vârsta de tragere la răspundere penală de 14 ani.

Pentru a identifica rațiunile de la care a pornit legiuitorul la stabilirea vârstei răspunderii penale pentru infracțiunile prevăzute la art.166^1 CP RM, vom porni de la ideea că de cele mai dese ori, reieșind din practica judiciară ce constituie baza empirică a acestui studiu, subiect al numitelor infracțiuni apare persoana publică, nu însă persoana privată (particulară, care acționează cu consimțământul expres sau tacit al persoanelor care acționează cu titlu oficial). Prin urmare, această categorie de subiecți trebuie să posede, pe lângă un anumit stadiu de dezvoltare intelectual și volitiv, o anumită maturitate profesională. Pentru anumite categorii de persoane publice legea impune chiar și un cens de vârstă, pentru a obține această calitate. De exemplu, în acord cu lit.a) alin.(1) art.39 al Legii cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, nr.320 din 27.12.2012 [106], poate fi angajat în Poliţie candidatul care, *inter alia*, a atins vârsta de 18 ani. Același cens de vârstă se impune și în raport cu angajații din sistemul penitenciar. Astfel, în conformitate cu alin.(1) art.18 al Legii cu privire la sistemul penitenciar, nr.1036 din 17.12.1996 [93], în sistemul penitenciar pot fi angajaţi, pe bază de contract, cetăţeni ai Republicii Moldova care au împlinit vârsta de 18 ani. La fel, un cens de vârstă se instituie și pentru ofițerii de securitate; or, potrivit lit.a) alin.(1) art.7 al Legii privind statutul ofițerului de informații și securitate, nr.170 din 19.07.2007 [98], în funcția de ofițer de informații poate fi angajată persoana care, printre altele, a atins vârsta de cel puțin 21 de ani. Judecând pe marginea acestor exemple, la prima vedere se creează impresia că posibilitatea tragerii minorilor la răspundere penală pentru tortură, tratament inuman sau degradant este una ipotetică, ireală. Într-adevăr, în raport cu persoana publică, este exclus ca un minor cu vârsta între 16 și 18 ani să comită una dintre infrac-

țiunile prevăzute la art.166[1] CP RM. Dar, când analizăm cealaltă categorie de subiecți – particularii, care acționează cu consimțământul expres sau tacit al persoanelor care acționează cu titlu oficial, pentru care nu există careva condiții normative extrapenale de referință legate de vârstă pentru a fi recunoscuți în atare calitate, găsim justificarea consacrării de către legiuitor a vârstei de tragere la răspundere penală începând cu 16 ani, vârstă de la care minorul este apt să conștientizeze caracterul prejudiciabil al faptei comise în bază de consimțământ provenit de la un terț – persoana care acționează cu titlu oficial.

În ceea ce privește cea de-a doua condiție generală a subiectului infracțiunii – responsabilitatea, subliniem că aceasta este prezumată, deci nu necesită a fi dovedită. Astfel, în conformitate cu art.22 CP RM, prin responsabilitate se subînţelege acea stare psihologică a persoanei care are capacitatea de a înţelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum şi capacitatea de a-şi manifesta voinţa şi de a-şi dirija acţiunile. Deci, responsabilitatea se caracterizează prin incidența a doi factori: unul *intelectiv,* reprezentând capacitatea persoanei de a înţelege semnificaţia faptei de tortură, tratament inuman sau degradant şi a urmărilor ce decurg din acestea, şi altul *volitiv,* ce presupune capacitatea persoanei de a fi stăpână pe faptele sale, pe care le dirijează în mod conştient. Deoarece responsabilitatea este unicul semn obligatoriu invariabil al componenței infracțiunii, cercetarea responsabilității în cazul săvârșirii relelor tratamente incriminate de art.166[1] CP RM nu prezintă interes științific; or, ca și în cazul celorlalte componențe de infracțiune, responsabilitatea implică unul și același factor intelectiv și volitiv.

În alt context, pe lângă condițiile generale de existență a subiectului infracțiunii, în cazul alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM legiuitorul mai cere și condiții speciale. Acestea se referă la calitatea specială a subiectului. Necesitatea instituirii subiectului special al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.166[1] CP RM este direct proporțională cu definiția torturii dată în art.1 din Convenția ONU împotriva torturii [62]. Vorbind din perspectiva tuturor faptelor prejudiciabile incriminate la art.166[1] CP RM, consacrarea subiectului special este de fapt o ajustare a cadrului incriminator legal la standardele și mecanismele europene de prevenire și combatere a relelor tratamente. Dincolo de aceste alegații, cert este că în statele în care tortura este imputabilă unui subiect general, modelul incriminator destinat torturii este supus criticii. Pentru a fi expliciți, relevăm că, potrivit art.117 din Codul penal al Federației Ruse în vigoare [243], tortura apare în calitate de semn calificativ în conținutul variantei agravate a infracțiunii de maltratare, iar nota la acest articol definește tortura fără a reține vreo calitate specială subiectului infracțiunii. Astfel, unii autori ruși evidențiază că însăși natura juridică a torturii denotă incidența unei infracțiuni comise în exercițiul funcției [234, p.13]; subiectul special trebuie să fie unul dintre esențialele semne ale torturii, în baza căruia poate fi delimitată tortura de ale tipuri de violență, motiv din care se

propune reconceptualizarea torturii, prin incriminarea ei distinctă și reținerea unui subiect special – persoană cu funcție de răspundere sau o altă persoană care acționează cu titlu oficial ori persoană care acționează cu acordul expres sau tacit al acestora [236, p.139].

Mai mult, în vederea demonstrării oportunității consacrării subiectului special în cazul infracțiunilor cercetate, ne conducem de ideea, potrivit căreia faptele constitutive de tortură sau de tratament inuman ori degradant trebuie să fie, în principiu, imputabile unei autorități publice. Acest lucru a fost reținut de Comisia Europeană a Drepturilor Omului în cauza greacă: *„Actele interzise de art.3 al CoEDO nu angajează responsabilitatea statelor contractante decât în cazul în care sunt comise de persoane în exercițiul unei funcții publice”*. În așa mod, tortura „privată” nu poate intra în domeniul de aplicare a CoEDO decât atunci când autoritățile publice, deşi au avut cunoştinţă de acest fapt, au manifestat faţă de el o atitudine pasivă [48, p.67]. În ultimii ani, CtEDO a examinat un şir de cauze, care aveau ca obiect aplicarea unui tratament inuman şi degradant unor persoane de către alte persoane particulare şi nu de către un agent al statului. Examinând aceste cauze, instanța europeană a stabilit cât de extins este domeniul de aplicare a art.3 şi la fel a subliniat unul dintre domeniile în care obligaţiile pozitive ale art.3 sunt pe primul plan. Aceste tipuri de situaţii evidenţiază responsabilitatea statului de a institui măsuri şi mecanisme preventive pentru a proteja particularii de tratamente inumane, oricare ar fi sursa lor. Astfel, de exemplu, în cauza *Mudric contra Moldovei* [40, §42, 45-46], care în esență reprezintă o speță de violență domestică, CtEDO a constatat că art.3 din CoEDO este aplicabil prezentei cauze, statuând că această prevedere impune autorităților să conducă o investigație cu privire la pretinsa maltratare, chiar dacă o astfel de tratare este aplicată de persoane private. Frica de agresiunea fizică ulterioară din partea lui A.M., urmare a celor din 19 februarie, 27 martie, 17 iulie și 5 decembrie 2010, a fost suficient de serioasă pentru a cauza reclamantei suferință și anxietate, care au condus la tratament inuman în sensul art.3 din CoEDO. Cu toate acestea, nu putem face abstracție de faptul că domeniul de aplicare a art.3 din CoEDO nu se identifică cu cel de aplicare a art.166^1 CP RM, în sensul că incriminarea torturii, tratamentului inuman sau degradant în legea penală națională nu este o copie fidelă a celei de la art.3 și nici nu poate fi, atât timp cât statele își stabilesc de sine stătător propriile sale incriminări și întinderea lor. Nu este rolul CtEDO de a substitui autoritățile naționale la alegerea măsurilor care puteau fi întreprinse pentru a asigura conformarea cu obligațiile pozitive în temeiul art.3 din CoEDO. În același timp, în temeiul art.19 din CoEDO şi în conformitate cu principiul că Convenția are drept scop să garanteze nu teoretic sau iluzoriu, dar practic și drepturi eficiente, instanța europeană trebuie să asigure că obligația statului de a proteja drepturile celor aflați în jurisdicția sa este exercitată adecvat. Iată de ce, violența ce se ridică la nivelul relelor tratamente comisă de parti-

culari *stricto sensu* este incriminată distinct de art.166[1] CP RM, apărând pe post de circumstanță agravantă a mai multor componențe de infracțiuni, fiind desemnată prin sintagma „cu deosebită cruzime", și anume: lit.j) alin.(2) art.145; lit.e) alin.(2) art.151; lit.f) alin.(2) art.152; lit.f) alin.(2) art.171; lit.g) alin.(2) art.172; lit.g) alin.(2) art.165; lit.d) alin.(3) art.188; lit.d) alin.(3) art.189 CP RM etc. Or, au dreptate S.Brînza și V.Stati când susțin, în raport cu omorul intenționat săvârșit cu deosebită cruzime (lit.j) alin.(2) art.145 CP RM), că „cazuri particulare de manifestare a cruzimii deosebite pot fi considerate chiar și tortura ori tratamentul inuman sau degradant în înțelesul art.166[1] CP RM" [14, p.246]. Deci, reiese că Republica Moldova a îndeplinit integral obligația pozitivă de a reprima tortura, tratamentul inuman sau degradant la nivel legislativ. Reieșind din criteriul subiectului infracțiunii, actele de tortură, tratamentul inuman sau degradant sunt supuse punibilității fie în acord cu art.166[1] CP RM, fie în conformitate cu varianta agravată desemnată prin formula „cu deosebită cruzime" ce este propice mai multor infracțiuni de violență din Codul penal al Republicii Moldova. Astfel, agenții statului vor răspunde pentru infracțiunea de tortură, tratament inuman sau degradant doar în baza art.166[1] CP RM, iar particularii vor răspunde, în dependență de circumstanțe, fie în baza art.166[1] CP RM, fie în baza altor articole care incriminează fapte infracționale ce au semnul calificativ agravant „cu deosebită cruzime". Când spunem în dependență de circumstanțe, avem în vedere tocmai ipoteza existenței sau inexistenței unui consimțământ expres sau tacit al agenților statului ca particularul să adopte comportamente ce sunt definite prin noțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant.

Generalizând, convențional distingem trei categorii de subiecți ai infracțiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM *per ansamblu*:

1) *autorități publice propriu-zise:* persoana publică (alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM); persoana cu funcție de răspundere (lit.e) alin.(2) și lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM); persoana cu funcție de demnitate publică (lit.e) alin.(2) și lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM);

2) *autorități publice asimilate*: persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice (alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM); persoana care acționează cu titlu oficial (alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM);

3) *particularii:* persoane care acționează cu consimțământul expres sau tacit al persoanelor ce acționează în regim de autoritate *de iure* sau *de facto* sau cu titlu oficial [156, p.172].

Deoarece persoana cu funcție de răspundere și persoana cu funcție de demnitate publică se află în sistemul de referință al circumstanțelor agravante de la lit.e) alin.(2) și lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM, ne-am propus să abordăm aceste categorii de subiecți în limitele Capitolului 3 al tezei. În acest perimetru de cercetare ne vom concentra eforturile asupra identificării particularităților subiecților de la variantele-tip ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degra-

dant, respectând ordinea enumerării în textul de lege. Deloc întâmplător, legiuitorul debutează cu persoana publică în calitate de subiect al infracțiunilor de la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM. Aceasta se datorează faptului că, de cele mai dese ori, din toată paleta de subiecți speciali consacrați la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM anume persoana publică este cel mai frecvent întâlnit subiect al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant.

Definiția noțiunii de persoană publică o regăsim în alin.(2) art.123 CP RM, presupunând: funcţionarul public, inclusiv funcţionarul public cu statut special (colaboratorul serviciului diplomatic, al serviciului vamal, al organelor apărării, securităţii naţionale şi ordinii publice, altă persoană care deţine grade speciale sau militare); angajatul autorităţilor publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public; angajatul din cabinetul persoanelor cu funcţii de demnitate publică; persoana autorizată sau învestită de stat să presteze în numele acestuia servicii publice sau să îndeplinească activităţi de interes public. Interpretări oficiale cu referire la conținutul și întinderea noțiunii *„persoană publică”* găsim în pct.6.1 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție”, nr.11 din 22.12.2014 [92]. Chiar dacă interpretarea cazuală în discuție vizează infracțiunile de corupție, nu vedem vreun impediment de a prelua această interpretare în contextul relevării caracteristicilor subiectului infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Aceasta deoarece definiția legală a noțiunii de persoană publică nu apare sub formă de notă la Capitolul XV din Partea Specială a Codului penal, ci este dată în Capitolul XIII din Partea Generală a Codului penal al Republicii Moldova – „Înțelesul unor termeni sau expresii din prezentul Cod”, ceea ce presupune că definiția în cauză este comună tuturor normelor de incriminare ce consacră calitatea specială a subiectului infracțiunii – persoana publică. Și de vreme ce pct.6.1. din Hotărârea Plenului CSJ nr.11/2014 interpretează definiția din alin.(2) art.123 CP RM, redarea oficială în discuție capătă valență și pentru faptele infracționale incriminate la art.166[1] CP RM. Deoarece avem o abordare complexă a conținutului noțiunii de persoană publică în această interpretare oficială, devine irelevantă abordarea detaliată a subiectului respectiv. Rezervăm atenția doar asupra concretizării unui moment pe care-l considerăm esențial relelor tratamente și care, eventual, poate fi reținut în practică. Persoanele autorizate sau învestite de stat să îndeplinească activităţi de interes public, ca varietate a persoanei publice, sunt persoane care desfăşoară genuri de activitate supuse licenţierii. Astfel, în calitate de persoane autorizate sau învestite de stat să îndeplinească activităţi de interes public, ca fiind persoane publice în sensul alin.(2) art.123 CP RM, urmează să recunoaştem (pe lângă avocați, executori judecătorești) și persoanele care desfăşoară activitatea particulară de detectiv sau de pază (de exemplu, din cadrul „Bercut-Grup”

S.R.L., „Allas" S.R.L. ş.a.) etc. Nu pot avea această calitate persoanele care fac parte din personalul auxiliar. Deci, în cazul în care nu sunt persoane publice, aceste persoane pot să se încadreze în cealaltă categorie de subiecți speciali, și anume: „orice altă persoană care acţionează cu titlu oficial". Pentru a fi mai expliciți, prezentăm următoarea speță: *V.A., deţinând în baza ordinului nr.3-ef din 20.01.2011 funcţia de conducător auto al serviciului operativ din cadrul organizaţiei de pază „BERCUT-GRUP" S.R.L., reprezenta această instituţie ce activează în baza licenţei nr. 038806, eliberate la 08.04.2009 de Camera de Licenţiere. Conform respectivei licențe, colaboratorilor acestei instituții li se acordă împuterniciri de a desfăşură activitate particulară de pază, având, conform instrucţiunii postului, dreptul de a aplica forţa fizică în modul stabilit de legislaţia în vigoare, de a acorda ajutor organelor de drept la menţinerea ordinii publice. În virtutea acestor atribuţii, V.A. era <u>persoană care acţionează cu titlu oficial</u>* (sublinierea ne aparţine – *n.a.*). *Însă, prin acțiunile sale el a încălcat prevederile art.3 din CtEDO, art.24 din Constituţia Republicii Moldova, art.2 lit.d), art.28 alin.(4) din Legea privind activitatea particulară de detectiv şi de pază, nr.283-XV din 04.07.2003, pct.2, 3 lit.a) din Atribuţiile conducătorilor şi personalului care practică activitate particulară de pază aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.667 din 08.07.2005 „Cu privire la măsurile de realizare a Legii nr.283-XV din 04.07.2003 privind activitatea particulară de detectiv şi de pază". Astfel, la 25.12.2011, ora 20.30, V.A. se afla în sala de jocuri „Fortuna" amplasată pe str. 31 August din or. Sângera, mun. Chişinău, unde s-a deplasat conform semnalului de alarmă. Aflând că M.V. nu ar fi achitat integral un pretins prejudiciu material, precedând unele acţiuni provocatorii ale părţii vătămate, acţionând în scopul de a-l pedepsi pe M.V. pentru un act pe care acesta se presupune că l-ar fi comis, dar şi în scopul de a-l intimida şi de a face presiuni asupra lui, intenţionat, fără careva temei şi necesitate, dorind să-şi demonstreze supremaţia, l-a lovit pe acesta cu piciorul în regiunea abdomenului, provocându-i leziuni corporale, care, potrivit raportului de expertiză medico-legală nr.480 din 19.12.2012, se califică ca vătămare corporală gravă. Astfel, prin aplicarea violenţei fizice, care nu era necesară, părţii vătămate i-au fost cauzate puternice dureri fizice şi suferinţe psihice, torționarul umilindu-i și demnitatea. Acţiunile lui V.A. au fost precedate de comportamentul lui M.V., considerat de V.A. inadecvat. Însă, comportamentul acestuia nu condiționa astfel de acțiuni violente din partea lui V.A., deoarece M.V. nu opunea rezistență şi nu a comis careva acţiuni ilegale* [69].

În cele ce urmează ne vom concentra eforturile asupra identificării conținutului sintagmei *„persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice"* ce exprimă cel de-al doilea subiect al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Pe bună dreptate, identificarea conținutului acestei sintagme reprezintă un obiectiv complex, dat fiind că nu există o inter-

pretare legală sau cel puțin cazuală în materie. De remarcat că *„persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice”* reprezintă subiect special doar pentru infracțiunile incriminate la art.166[1] CP RM. Regretabil este că nici în Nota informativă la Proiectul de Lege pentru modificarea şi completarea unor acte legislative [114] nu există vreo mențiune referitoare la conținutul sau necesitatea includerii printre subiecții infracțiunilor pe care le analizăm a acestei categorii de persoane. Totuși, din practica CtEDO împotriva Republicii Moldova putem deduce dimensiunea și oportunitatea inserării acestei categorii de subiecți speciali. Este lesne de înțeles că *„persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice”* a apărut printre subiecții speciali ai infracțiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM datorită cauzei *Ilaşcu și alții contra Moldovei și Federației Ruse* [32], necesitatea unei astfel de categorii de subiecți fiind confirmată în cauza *Catan și alții contra Moldovei și Federației Ruse* [21]. Raportarea autorităților autoproclamate transnistrene la categoria persoanelor care, de facto, exercită atribuţiile unei autorităţi publice este confirmată și de alți autori, care înțeleg prin această sintagmă persoana din cadrul unei structuri organizatorice sau din cadrul unui organ, instituite în afara legii (autoproclamate), care își arogă regim de putere publică. De exemplu, autorităţile autoproclamate transnistrene [111, p.34]. Subliniem că noțiunea „persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice” nu se reduce la autoritățile autoproclamate transnistrene. Mai pot exista și alte persoane care își pot aroga împuternicirile unei autorități. În astfel de situații, distingem două ipoteze: 1) persoana care își arogă anumite împuterniciri ale autorității publice este și persoană publică (caz în care vorbim despre un exces de putere); 2) persoana care își arogă anumite împuterniciri ale autorității publice nu este persoană publică. În funcție de aceste ipoteze, încadrarea juridică a faptei va adopta soluții calitativ diferite. Cu această ocazie, se relevă că dacă persoana – care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice – este o persoană publică, atunci urmează a fi trasă la răspundere nu doar conform alin.(1) sau, după caz, alin.(3) art.166[1] CP RM, dar și potrivit art.328 CP RM. În acest caz, răspunderea în baza art.328 CP RM se aplică nu pentru tratamentul inuman sau degradant, după caz pentru tortură, dar pentru exercitarea fără drept a competenței unei persoane publice care, în condițiile legii, a fost abilitată cu exercitarea atribuțiilor unei autorități publice [14, p.526]. În aceeași ordine de idei, se susține că dacă persoana – care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice – nu este o persoană publică, atunci urmează a fi trasă la răspundere nu doar conform alin.(1) sau, după caz, alin.(3) art.166[1] CP RM, dar și potrivit art.351 CP RM – „Uzurparea de calități oficiale” [14, p.526].

A treia categorie de subiecți speciali ai infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant este desemnată prin sintagma *„orice altă persoană care acționează cu titlu oficial”*. În lipsa unei interpretări oficiale, suntem nevoiți să apelăm la interpretări doctrinare. Potrivit unei

optici [111, p.34-35], prin „orice altă persoană care acţionează cu titlu oficial" se înţelege persoana care nu se atribuie nici la categoria persoanei publice, dar nici nu este persoană care, de facto, exercită atribuţiile unei autorităţi publice, însă, datorită modului de instituire a activităţii exercitate, dobândește caracter oficial. La această categorie se atribuie, spre exemplu, membrul gărzii populare. Aceasta deoarece garda populară este creată în baza deciziei autorităţilor administraţiei publice locale (alin.(1) art.3 al Legii cu privire la gărzile populare, nr.1101 din 06.02.1997 [94]). Fiind înfiinţată de către un exponent al autorităţii publice, în activitatea sa de asigurare a securităţii şi apărării intereselor legitime ale cetăţenilor, de susţinere pe toate căile a organelor de drept în acţiunile de menţinere a ordinii publice, de prevenire şi reprimare a infracţiunilor şi contravenţiilor, membrii gărzii populare acţionează cu titlu oficial. La fel, în literatura de specialitate la persoanele care acționează cu titlu oficial se mai atribuie: persoanele publice străine (în sensul prevederii de la alin.(1) art.123^1 CP RM) și funcționarii internaționali (în sensul prevederii de la alin.(2) art.123^1 CP RM) [14, p.526]. Într-adevăr, nu încape îndoială că atât membrii gărzii populare, persoanele publice străine, cât și funcționarii internaționali sunt cei care, în virtutea competenței lor, acționează cu titlu oficial. Și de vreme ce aceștia nu se atribuie la categoria de persoane publice sau alte persoane care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, îi raportăm la cea de-a treia categorie. Din rațiunea lucrurilor rezultă că persoanele publice, dar și persoanele care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice acționează inclusiv cu titlu oficial. Deci, noțiunile „persoană publică" și „orice altă persoană care acționează cu titlu oficial" sunt noțiuni care se intersectează. Datorită acestei intersectări, subiecții oficiali de aplicare în concret a legii penale deseori reține făptuitorului ambele calități – atât de persoană publică, cât și cea de persoană care acționează cu titlu oficial. Dovadă a acesteia servește și următorul caz din practica judiciară: *V.I., director al gimnaziului din s. Plop, r-nul Donduşeni, a fost pus sub învinuire de către organul de urmărire penală pentru faptul că, fiind <u>persoană publică și cu funcție de răspundere, acționând cu titlu oficial</u>* (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), *și-a permis acțiuni ilegale față de elevii gimnaziului. Astfel, la 16 mai 2013, în intervalul orelor 12.30 – 13.00, a intrat în auditoriul gimnaziului unde cu elevii clasei a V-a se desfășura lecția la disciplina „Limba rusă". Urmărind scopul de a-i umili și înjosi pe elevii care în acea zi urcaseră pe acoperișul școlii, l-a scos în fața clasei pe minorul G.V. și, certându-l, l-a apucat strâns cu mâna de bărbie și l-a lovit cu capul de tablă, cauzându-i în acest mod, conform concluziei raportului de examinare medico-legală nr.184/D din 21 mai 2013, vătămare corporală neînsemnată. În ansamblu, acțiunile directorului au fost calificate de organul de urmărire penală în baza art.166^1 alin.(2) lit.a), e) CP RM* [130].

Subliniem că noțiunile *„orice altă persoană care acţionează cu titlu oficial”* și *„persoană publică”* se intersectează, însă nu se identifică. Aceste două categorii de persoane fac parte din sfere de raportare diferite. Uneori, instanțele chiar reţin greșit calitatea de persoană publică persoanelor care acționează cu titlu oficial. Astfel, de exemplu, avem rezerve serioase față de recunoașterea pădurarului în calitate de persoană publică în contextul infracțiunilor de la art.166[1] CP RM: *P.I. a fost recunoscut vinovat în comiterea infracţiunii prevăzute la art.166[1] alin.(2) lit.a), b) CP RM. Deţinând, în baza ordinului Directorului Întreprinderii de Stat Silvicultură Călăraşi nr.13c din 20.01.2009, funcţia de pădurar în Ocolul Silvic Vărzăreşti, în virtutea prevederilor art.123 alin.(2) CP RM fiind persoană publică, angajat al întreprinderii de stat care acţionează cu titlu oficial* (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), *a acţionat contrar prevederilor art.3 din CoEDO, alin.(2) art.24 din Constituţia Republicii Moldova şi atribuţiilor funcţionale stipulate în fişa postului pentru funcţia deţinută, care îl obligau să efectueze lucrul de lămurire în mase referitor la paza şi protecţia pădurii, să reţină conform legislaţiei în vigoare persoanele vinovate de săvârşirea contravenţiilor silvice, să întocmească procese-verbale cu privire la încălcările depistate şi să le prezinte la Ocolul Silvic pentru a fi înaintate în organele judiciare şi să respecte Constituţia şi legile Republicii Moldova, să nu aplice acte de tortură, tratamente sau pedepse inumane sau degradante, în orice circumstanţă s-ar afla, să nu recurgă la forţă, cu excepţia cazurilor de necesitate absolută şi numai în măsura necesară atingerii unui obiectiv legitim. La data de 24.01.2013, în jurul orei 16.00, depistându-i la furat lemne în pădurea din preajma s. Parcani, r-nul Călăraşi, pe minorii C.V. (d.n. 18.05.1996), D.Gh. (d.n. 14.07.1995) şi S.N. (d.n. 25.09.1995), având scopul de a-i pedepsi pentru fapta ilegală comisă de aceştia, i-a ameninţat că-i va împuşca dacă vor fugi. Lui C.V. i-a aplicat o lovitură cu piciorul în spate, apoi l-a chemat la el pe minorul S.N. şi i-a aplicat o lovitură cu palma peste urechea stângă. După care din nou s-a apropiat de minorul C.V. şi i-a mai aplicat câteva lovituri cu pumnii şi picioarele în spate. Ca rezultat, i-a provocat dureri şi suferinţe fizice şi psihice care, conform raportului de expertiză psihiatrică nr.134/D din 10.09.2013, au dezvoltat „tulburare organică de personalitate, confirmată prin modificările caracterului, apariţia fenomenelor cerebrastenice – iritabilitate, irascibilitate, diminuarea memoriei şi atenţiei, cefalee, vertijuri, greţuri, vomă periodică”, însoţite de cauzarea, conform raportului de expertiză medico-legală nr.134/D din 10.09.2013, vătămărilor corporale uşoare, sub formă de comoţie cerebrală. Prin aceleaşi rapoarte s-a constatat că minorului S.N. i-au fost cauzate dureri fizice, iar minorului D.Gh. – suferinţe psihice* [126].

Considerăm inadmisibilă recunoașterea pădurarului în calitate de persoană publică. Aceasta deoarece la pct.6.1 din Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova, nr.11 din 22.12.2014 [92], se relevă: „În sensul dispoziţiei de la alin.(2) art.123 CP RM, angajatul

întreprinderii de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public este salariatul care se asimilează funcţionarilor publici, indiferent de nivelul ierarhic, **cu excepţia salariaţilor care desfăşoară activităţi auxiliare**". Astfel, atribuţiile pădurarului sunt activităţi tehnice ori auxiliare şi nicidecum atribuţii administrative ori organizatorico-economice. Executând obligaţii de natură auxiliară sau tehnică, făptuitorul P.I. din speța reprodusă nu are cum să apără în postura de persoană publică, însă el apare în calitate de persoană ce acționează cu titlu oficial, deci domeniul de incidență este calitativ diferit. Iată de ce, considerăm că acțiunile de violență care ating pragul de gravitate specific tratamentului inuman sau degradant ori cel al torturii comise de către pădurar, însoțitorul de vagon, medic, profesor etc. vor putea fi încadrate în baza art.166^1 CP RM grație calității de persoane care acționează cu titlu oficial, nu însă în virtutea calității de persoane publice.

În altă ordine de idei, cea de-a patra categorie de subiecți speciali ai infracțiunilor prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166^1 CP RM este desemnată prin sintagma *„orice altă persoană care acţionează cu consimţământul expres sau tacit al unei persoane care acţionează cu titlu oficial"*, sintagmă ce presupune că făptuitor al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant este acel particular care acţionează în baza unei iniţiative consimţite, indiferent cui aparţine această iniţiativă – persoanei care dispune de titlu oficial sau particularului.

Consimţământul reprezintă manifestarea liberă de voinţă, care se caracterizează prin voluntarietate şi conştientizarea consecinţelor ce derivă din manifestarea de voinţă. Aceasta deoarece în dreptul penal noţiunea de voinţă coincide cu cea de consimţământ; or, în acord cu alin.(1) art.199 din Codul civil al Republicii Moldova [50], consimţământul este manifestarea, exteriorizată, de voinţă a persoanei de a încheia un act juridic.

Din textul de lege prevăzut la alin.(1) și alin.(3) art.166^1 CP RM deducem că pentru a exista calitatea specială a subiectului infracțiunii în formula analizată este necesar ca consimțământul să îndeplinească următoarele condiții de fond:

– să parvină de la o persoană care acționează cu titlu oficial (implicit de la o persoană publică sau de la o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice);

– să parvină de la acea persoană care acționează cu titlu oficial și care are putere efectivă de a aprecia, de a discerne consecințele actului său, altfel spus – ea trebuie să aibă capacitatea de a consimți;

– consimțământul ce parvine de la persoana care acționează cu titlu oficial trebuie emis în stare de angajament juridic, adică cu intenția de a produce efecte, nu însă în glumă.

Pentru ca particularul să apară în calitate de subiect al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, manifestarea de voinţă a persoanelor care acționează cu titlu oficial poate

fi exprimată verbal, în scris ori prin acte sau fapte concludente. Nu are nicio relevanță, după cum legiuitorul indică în textul de lege, dacă consimțământul este expres sau tacit. Confirmarea existenței consimțământului expres poate fi un înscris (caz în care manifestarea de voință a luat forma scrisă) sau poate fi sub formă de declarații ale martorilor, ale părții vătămate (în cazul verbalizării acordului). În ceea ce privește consimțământul tacit sau, altfel spus, consimțământul formal, acesta se deduce din circumstanțe de ordin obiectiv, cum ar fi comportamentul persoanei care acționează cu titlu oficial. De exemplu, inacțiunea persoanei care acționează cu titlu oficial de a interveni, fiind martor ocular, pentru a aplana un conflict dintre doi particulari care ia amploare și se transformă în acte de violență, creează certitudinea particularului că persoana care acționează cu titlu oficial îi permite, își exprimă acordul de a i se cauza victimei suferințe fizice sau psihice, inclusiv puternice. În definitivă, de vreme ce în conștiința interioară a persoanei care acționează cu titlu oficial s-a format voința, nu prezintă importanță modalitatea sub care acordul la comiterea actelor de tortură, tratament inuman sau degradant a fost exteriorizat (prin fapte pozitive sau negative). Importanță prezintă doar aducerea acordului (consimțământului) la cunoștința făptuitorului, care poate fi și concludentă. Deci, ceea ce interesează este exteriorizarea neechivocă a consimțământului, astfel încât particularul să aibă convingerea că persoana care acționează cu titlu oficial este de acord cu comiterea relelor tratamente descrise la art.166^1 CP RM, nu însă modalitatea de exprimare a acestuia (care poate să difere în funcție de natura relațiilor dintre subiecți ori de alte aspecte). Dacă nu sunt întrunite cerințele consimțământului specificate *supra*, fapta de cauzare a durerii sau suferinței fizice ori psihice, inclusiv puternice, comisă de către un particular, nu va putea fi încadrată în baza alin.(1) sau alin.(3) art.166^1 CP RM. Aceasta deoarece lipsește unul dintre semnele subiectului infracțiunii – subiectul special, și, pe cale de consecință, nu se întrunesc elementele constitutive ale componențelor de infracțiune prevăzute la alin.(1) sau alin.(3) art.166^1 CP RM. Nu este exclus ca particularul să recurgă la acte de violență care se înscriu în latura obiectivă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, fiind în eroare în privința existenței consimțământului persoanei care acționează cu titlu oficial, în sensul că acordul acestei persoane nu a existat, situație care este propice consimțământului tacit, perceput eronat de către particular. În acest caz, considerăm că eroarea va influența calificarea, astfel încât fapta particularului va constitui o tentativă la acte de tortură sau la tratamente inumane sau degradante (alin.(1) sau alin.(3) art.166^1 raportate la art.27 CP RM). Această soluție de încadrare își are explicația în definiția tentativei în legea penală națională, care ia următoarea formulă: din cauze independente de voința particularului (deoarece în fond nu a existat un consimțământ al persoanei care acționează cu titlu oficial), acesta nu și-a realizat intenția de a comite infracțiunea de tortură, fie infracțiunea de tratament inuman sau degradant.

2.5. Concluzii la Capitolul 2

Generalizând asupra cercetării elementelor constitutive ale infracţiunilor prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM, formulăm următoarele ***concluzii***:

1) În cazul infracțiunilor prevăzute la alin.(1) şi alin.(3) art.166[1] CP RM, lezarea relaţiilor sociale care constituie obiectul juridic principal al infracţiunii – demnitatea persoanei – nu este posibilă decât prin încălcarea relaţiilor sociale care constituie obiectul ei juridic secundar, reprezentat de integritatea fizică sau psihică a persoanei.

2) Ocazional, prin comiterea torturii, tratamentului inuman sau degradant se poate aduce atingere în plan secund și altor valori sociale, precum: încrederea publică în activitatea organelor de drept, exercitarea corectă, fără abuzuri sau excese, a atribuțiilor de serviciu (caz în care conduita infracțională are la bază exercițiul autorității); cinstea (onoarea) persoanei; libertatea psihică (caz în care relele tratamente se comit prin amenințare); inviolabilitatea și libertatea sexuală a persoanei (caz în care tortura se realizează prin comiterea violului) etc.

3) Victimă a infracțiunilor prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM poate fi oricare persoană (indiferent dacă împotriva ei a fost inițiată sau nu o procedură oficială ori dacă aceasta este penală sau are altă natură juridică), aflată în dominația făptuitorului, care nu este doar o autoritate publică veritabilă, dar și una asimilată.

4) Pentru ca o terță persoană să fie considerată victimă a infracțiunilor prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM, trebuie să existe o persoană care este supusă efectiv la tortură, tratament inuman sau degradant, astfel încât terțul să suporte o constrângere psihică, o intimidare ori presiuni morale, condiționate de existența factorilor speciali care amplifică suferința într-o măsură și într-un mod distinct de o tulburare emoțională ce poate fi considerată inevitabilă pentru persoana care asistă la aplicarea relelor tratamente, mai ales atunci când între acestea există legături de rudenie, de afinitate sau de prietenie.

5) Prin dispozițiile incriminatoare de la alin.(1) şi alin.(3) art.166[1] CP RM nu se încalcă principiul legalității incriminării; or, omisiunea de a opera cu o descriere amplă a faptelor prejudiciabile de tortură, tratament inuman sau degradant în instrumentarul incriminator național comportă avantajul de a nu limita subiecții de aplicare în concret a legii penale în aprecierea unui tip de tratament ca inuman ori degradant, sau chiar ca tortură, fiind interpretat prin raportare la actualitate și, îndeosebi, la jurisprudența CtEDO.

6) „Pragul minim de gravitate”, grație căruia tortura poate fi delimitată de tratamentul inuman, respectiv degradant, nu este o ficțiune juridică și nici un concept teoretic fără aplicabilitate practică; or, reieșind din baza empirică a studiului, la soluționarea cauzelor penale referitoare la relele tratamente instanțele naționale se conduc de criteriul nominalizat.

7) Tortura, tratamentul inuman ori degradant pot fi comise atât prin violență fizică, cât și prin violență psihică, deoarece natura relelor tratamente acoperă atât durerea fizică, cât și suferința psihică, ca urmări prejudiciabile specifice infracțiunilor investigate.

8) Din modalitățile faptice specifice infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.166[1] CP RM rezultă că tortura este în toate cazurile o infracțiune violentală. *Per a contrario*, tratamentele inumane sau degradante pot fi și nonviolentale; or, nealimentarea, neacordarea asistenței medicale de bază, în fond, nu implică violență, însă, datorită repercusiunilor asupra organismului victimei, aceste omisiuni pot genera durere și suferințe fizice sau psihice.

9) Deși anumiți factori de ordin obiectiv pot să ne furnizeze informații utile în planul distingerii sau constatării relelor tratamente incriminate la art.166[1] CP RM, modul, locul, timpul, ambianța, circumstanțele comiterii infracțiunii etc. reprezintă semne facultative ale laturii obiective a infracțiunilor de tortură, tratament inuman ori degradant.

10) Nu orice act de violență care provoacă dureri sau suferințe fizice ori psihice, inclusiv puternice, cade sub incidența alin.(1) sau alin.(3) art.166[1] CP RM; distincția dintre relele tratamente incriminate la art.166[1] CP RM și influența coercitivă legală comisă de către persoana abilitată (acțiuni impuse de circumstanțele cauzei, având forță juridică legală, precum: reprimarea comiterii unei infracțiuni; reținerea persoanei; aplicarea măsurilor de influență disciplinară asupra condamnatului etc.) este raportată la principiul proporționalității cu toată exactitatea: nimic nu trebuie utilizat ce nu este justificat de scopul vizat.

11) Între constrângerea de a face declarații (art.309 CP RM) și infracțiunile prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM există o concurență dintre o normă parte și o normă întreg, în sensul art.118 CP RM.

12) Deși jurisprudența CtEDO admite caracterul imprudent al tratamentului inuman sau degradant, în contextul preceptului incriminator consacrat în alin.(1) art.166[1] CP RM), legiuitorul autohton nu admite decât forma intenționată în raport cu urmările prejudiciabile.

13) Nici scopul și nici motivul infracțiunii de la alin.(1) art.166[1] CP RM nu au relevanță la încadrare, putând influența doar individualizarea pedepsei. În contrast, în acord cu dispoziția de la alin.(3) art.166[1] CP RM, se cere ca făptuitorul să acționeze cu intenție directă calificată printr-un scop sau un motiv, fapt ce se opune jurisprudenței CtEDO în materie.

14) Distingem trei categorii de subiecți speciali ai infracțiunilor prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM: a) *autorități publice propriu-zise* – persoana publică; b) *autorități publice asimilate* – persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice; persoana care acționează cu titlu oficial; c) *particularii* – persoana care acționează cu consimțământul expres sau tacit al persoanelor ce acționează cu titlu oficial.

3. ELEMENETE CIRCUMSTANŢIALE AGRAVANTE ALE INFRACŢIUNILOR DE TORTURĂ, TRATAMENT INUMAN SAU DEGRADANT

Deși infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant denotă aceleași particularități, și anume: existența unei acțiuni sau inacțiuni prejudiciabile cauzatoare de dureri sau suferințe fizice ori psihice (în cazul tratamentului inuman sau degradant) ori de dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice (în cazul torturii), în realizarea lor concretă acestea pot prezenta anumite note distinctive, fără a le schimba însă substanța. Deoarece aceste note distinctive prezintă un grad de pericol social sporit, legiuitorul pe bună dreptate a diferențiat răspunderea penală pentru atare situații, grupându-le ca elemente circumstanțiale în conținutul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, reprezentând o modalitate normativă agravată, urmând faptelor tipice, în limitele aceluiași articol. Elementele circumstanțiale agravante ale infracțiunilor cercetate prezintă o identitate fără excepții, însă, fiind o derivație a variantelor tipice ale faptelor prejudiciabile, care se disting prin gradul de pericol social, legiuitorul a hotărât să le separe în alineate diferite, pentru a putea diferenția răspunderea penală. Până a trece nemijlocit la cercetarea în parte a variantelor agravate, reiterăm că fiecare dintre acestea se alătură fie laturii obiective, fie laturii subiective; alteori, împrejurările agravante privesc subiectul infracțiunii ori victima infracțiunii sau relația ce există între subiectul și victima infracțiunii. În funcție de obiectul la care se referă, putem împărți convențional elementele circumstanțiale agravante prevăzute la alin.(2) și alin.(4) art.166^1 CP RM în circumstanțe de ordin obiectiv și circumstanțe de ordin subiectiv. Circumstanţele de ordin obiectiv reprezintă împrejurări ce circumscriu condiţii concrete în care se săvârşeşte infracţiunea, pe când circumstanțele de ordin subiectiv constituie stări, situaţii, calităţi, însuşiri etc. care se referă la făptuitor, la persoana acestuia, privesc legătura dintre făptuitor şi atitudinea sa psihică față de efectuarea actelor contributive la săvârşirea infracțiunii. Majoritatea elementelor circumstanțiale agravante ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant sunt de natură obiectivă, de exemplu:

- ***circumstanțe agravante referitoare la calitatea ori starea persoanei împotriva căreia se comite fapta prejudiciabilă*** (lit.a) alin.(2) şi lit.a) alin.(4) art.166^1 CP RM, adică tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite cu bună știință asupra unui minor sau asupra unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor);

- ***circumstanțe agravante vizând pluralitatea de victime*** (lit.b) alin.(2) şi lit.b) alin.(4) art.166^1 CP RM, adică tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite asupra a două sau a mai multor persoane);

- ***circumstanțe agravante vizând pluralitatea de făptuitori*** (lit.c) alin.(2) şi lit.c) alin.(4) art.166[1] CP RM, adică tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite de două sau de mai multe persoane);

- ***circumstanțe agravante privitoare la instrumentele de săvârșire a infracțiunii*** (lit.d) alin.(2) şi lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM, adică tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop);

La variantele agravate de ordin subiectiv se atribuie ***circumstanțele referitoare la calitatea specială a făptuitorului*** (lit.e) alin.(2) şi lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM, adică tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite de o persoană cu funcție de răspundere sau de o persoană cu funcție de demnitate publică).

Considerăm că elementele circumstanțiale prevăzute la lit.f) alin.(2) şi la lit.f) alin.(4) art.166[1] CP RM, adică tortura, tratamentul inuman sau degradant care din imprudență au cauzat o vătămare gravă sau medie integrității corporale sau sănătății, precum şi cele prevăzute la lit.g) alin.(2) şi la lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM, adică tortura, tratamentul inuman sau degradant care din imprudență au cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia, au o natură mixtă. Aceasta deoarece, din punct de vedere obiectiv, caracteristica acestor circumstanțe este dată de existența unei urmări prejudiciabile adiacente ce constă într-un rezultat mai grav (presupunând vătămarea gravă sau medie a integrității corporale sau sănătății, decesul sau sinuciderea persoanei) decât cel urmărit, respectiv, acceptat de făptuitor. Din punct de vedere subiectiv, caracteristica circumstanțelor agravante este dată de forma de vinovăție cu care se comit faptele prejudiciabile descrise, fiind vorba despre dubla formă de vinovăție. Iată de ce, ne rezervăm dreptul de a cataloga variantele agravate de la lit.f) şi g) alin.(2), precum şi de la lit.f) şi g) alin.(4) art.166[1] CP RM drept elemente circumstanțiale mixte.

În raport cu poziția elementului circumstanțial agravant față de desfășurarea actelor de tortură, tratament inuman sau degradant, distingem circumstanțe ***preexistente*** (lit.a), e) alin.(2) şi lit.a), e) alin.(4) art.166[1] CP RM), ***concomitente*** (lit.b), c), d) alin.(2) şi lit.b), c), d) alin.(4) art.166[1] CP RM) şi ***subsecvente*** (lit.f), g) alin.(2) şi lit.f), g) alin.(4) art.166[1] CP RM).

Clasificarea elementelor circumstanțiale agravante dată *supra* este decisivă în planul calificării infracțiunii; or, raportarea lor la una dintre categoriile nominalizate contribuie esențial la determinarea antecedenței temporale şi a naturii juridice, datorită cărora se poate ajunge la soluționarea aspectelor legate de eroarea făptuitorului, după cum aceasta este sau nu esențială.

Pornind de la faptul că variantele normative agravate ale infracțiunilor cercetate prezintă identitate, pledăm pentru o analiză comună a lor, urmând consecutivitatea enumerării în textele de lege, cu invocarea diferențelor de rigoare legate de elementul material.

3.1. Tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite cu bună știință asupra unui minor sau asupra unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor

Elementul circumstanțial înscris în prevederile de la lit.a) alin.(2) şi lit.a) alin.(4) art.166^1 CP RM reunește trei ipoteze normative alternative de agravare a răspunderii penale:

1) tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite cu bună știință asupra unui minor;

2) tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite cu bună știință asupra unei femei gravide;

3) tortura, tratamentul inuman sau degradant profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor.

Rațiunea pentru ca astfel de circumstanțe să fie sancționate mai aspru este explicată prin degradarea morală a făptuitorului, care sfidează și exploatează inferioritatea victimei. În această ordine de idei, se susține că neputința victimelor trebuie considerată drept un alt semn caracteristic torturii, contribuind la calitatea deosebit de odioasă și dezumanizantă a suferinței, deoarece aceasta este cauzată într-o situație de dezechilibru de putere, unde victima este pe deplin subordonată făptuitorului [111, p.20]. Oportunitatea agravării răspunderii penale pentru tortură, tratament inuman sau degradant săvârșită cu bună știință asupra unui minor o deducem și din jurisprudența CtEDO în materie, în special în cauzele examinate împotriva Republicii Moldova. Astfel, de exemplu, pe lângă intensitatea loviturilor aplicate în urma cărora victima a suferit leziuni corporale foarte serioase, CtEDO acordă o mare importanţă, în cauza *Corsacov contra Moldovei* [26, §64], vârstei fragede a reclamantului (şaptesprezece ani în ziua evenimentelor), fapt care l-a făcut deosebit de vulnerabil în faţa agresorilor săi. De asemenea, nu putem trece cu vederea nici cauzele examinate de instanța europeană în care s-a reținut relele tratamente aplicate față de femei însărcinate. Bunăoară, în cauza *Korneykova şi Korneykov contra Ucrainei* [201, §161-166] prima reclamantă fusese ţinută într-o cuşcă de fier pe durata tuturor celor şase şedinţe ale cazului. În timpul primelor două şedinţe, aceasta se găsea într-un stadiu avansat al sarcinii sale, pe când în celelalte patru şedinţe fusese o mamă care alăptează, separată de copilul ei de nişte bare de metal, în sala de judecată. Nu a fost luat în vedere caracterul justificat sau nejustificat al unei asemenea măsuri restrictive, de vreme ce judecătorul naţional considerase că simpla plasare a primei reclamante în afara cuştii ar fi echivalat cu eliberarea ei, contrar măsurii preventive privative de libertate aplicate. CtEDO amintește că, potrivit jurisprudenţei sale, închiderea unei persoane într-o cuşcă de fier pe durata unui proces constituie în sine un afront la

adresa demnităţii umane, cu încălcarea art.3 din CoEDO. Aceasta a reamintit că încătuşarea unui bolnav sau a unei persoane slăbite este disproporţionată raportat la cerinţele securităţii şi presupune provocarea unei umilinţe nejustificate, fie ea din intenţie sau nu. În prezenta cauză, prima reclamantă fusese legată şi de un scaun de examen ginecologic din spitalul în care fusese adusă în aceeaşi zi pentru a naşte. Date fiind aceste condiţii, existenţa riscului unui comportament violent din partea acesteia sau al unei evadări erau greu imaginabile. De fapt, nu s-a susţinut în niciun moment că aceasta s-ar fi comportat agresiv cu personalul medical sau cu poliţia, că ar fi încercat să evadeze ori că ar fi prezentat un pericol pentru propria ei siguranţă. În consecinţă, măsura contestată a echivalat cu un tratament inuman şi degradant.

După justificarea agravării răspunderii penale în acord cu ipotezele expuse, ne vom axa pe identificarea condițiilor de operare a răspunderii penale în acord cu lit.a) alin.(2) şi lit.a) alin.(4) art.166[1] CP RM. Din textul de lege rezultă că pentru a se reține în sarcina făptuitorului elementul circumstanțial agravant analizat, urmează să se realizeze cumulativ două cerințe: una de ordin obiectiv și una de ordin subiectiv.

În raport cu primele două ipoteze normative înscrise la lit.a) alin.(2) şi la lit.a) alin.(4) art.166[1] CP RM, se impun următoarele condiții cumulative:

1) victima să fie un minor, respectiv femeie gravidă (condiție obiectivă);

2) făptuitorul să manifeste bună știință în privința calității de minor sau de femeie gravidă a victimei (condiție subiectivă).

În raport cu cea de-a treia ipoteză normativă a agravantei, distingem, următoarele cerințe cumulative:

1) victima să se afle într-o stare de neputință (condiție obiectivă);

2) făptuitorul să profite de această stare pentru a săvârşi tortura, tratamentul inuman sau degradant (condiție subiectivă).

Comun pentru toate ipotezele normative cuprinse în elementul circumstanțial cercetat în raport cu cerința de ordin obiectiv este calitatea specială a victimei: de minor, de femeie gravidă și de persoană aflată în stare de neputință. Așa se face că în unele cazuri minoritatea victimei este prin ea însăși o stare de neputință; or, vârsta fragedă constituie o stare de neputință a victimei de a se apăra. Tot astfel, femeia însărcinată de asemenea poate fi, în dependență de termenul de gestație, de particularitățile individuale ale organismului, de derularea cursului sarcinii etc., în stare de neputință de a se apăra. Pentru a ne întemeia alegația, facem referință la Dicţionarul explicativ ilustrat al limbii române, care subînţelege prin stare de neputinţă faptul de a nu avea forţă, posibilitate, capacitate, libertate de a realiza ceva, de a acţiona; incapacitate; imposibilitate [83, p.1253]. Prin urmare, dacă orice faptă prejudiciabilă de cauzare de dureri sau suferințe fizice

ori psihice îndreptată asupra unei persoane concrete are ca efect reacţionarea victimei, în cazul persoanei care se află în stare de neputinţă această reacţie lipseşte, deoarece ea nu dispune de capacitate suficientă de a se opune activității infracționale, adică torturii, tratamentului inuman sau degradant, din cauza nefuncţionării totale sau parţiale a conştiinţei ori a stării sale fizice sau psihice precare. Deoarece nu orice minor și femeie însărcinată poate fi în stare de neputință, reținerea distinctă a minorității și graviditățiivictimei de starea de neputință se prezintă a fi mai mult decât necesară.

Per ansamblu, circumstanța agravantă de la lit.a) alin.(2) sau, după caz, lit.a) alin.(4) art.166[1] CP RM implică o situație-premisă, fără de care respectiva agravantă nu poate fi reținută la încadrare, adică acea stare de minoritate, de existență a unei sarcini aflate în curs ori a unei stări de neputință a victimei, pe care se și grefează comiterea faptei prevăzute de elementul circumstanțial analizat.

Minoritatea victimei reprezintă o stare care începe din momentul nașterii și finalizează odată cu împlinirea vârstei de 18 ani, fără a se lua în calcul, bunăoară, obținerea capacității depline de exercițiu la vârsta de 16 ani datorită emancipării sau încheierii căsătoriei. La rândul său, graviditatea victimei este o stare fiziologică care începe din momentul conceperii și finalizează odată cu întreruperea sarcinii prin naștere sau prin avortare (expulzarea fructului concepției ori suprimarea vieții intrauterine a fructului de concepere, fără a fi expulzat), stare care se stabilește medical sau prin alte mijloace, indiferent de stadiul de evoluție a sarcinii, fapt dedus din litera legii. Or, sintagma „femeie gravidă” nu indică asupra unei limitări. Nu are nicio relevanță stadiul de evoluţie a sarcinii (termenul de gestaţie); gradul de dezvoltare a produsului concepţiei; modul în care evoluează cursul sarcinii (normal (sarcină intrauterină) sau anormal (sarcină extrauterină)); verosimilitatea neajungerii acesteia la termen etc. Toate aceste împrejurări pot fi luate în considerare doar la individualizarea pedepsei. Excepție de la această regulă face împrejurarea referitoare la rezultatul ce poate deriva din comportamentul infracțional comis asupra femeii însărcinate. Astfel, dacă în rezultatul torturii, tratamentului inuman sau degradant aplicat asupra femeii gravide a fost distrus din imprudență produsul concepției, pe lângă reținerea la încadrare a elementului circumstanțial de la lit.a) alin.(2) sau, după caz, lit.a) alin.(4) art.166[1] CP RM, se va mai reține și elementul circumstanțial agravant de la lit.f) alin.(2) sau, după caz, lit.f) alin.(4) art.166[1] CP RM. Aceasta deoarece printre indicatorii vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății se numără întreruperea sarcinii. Dacă, însă, în rezultatul torturii, tratamentului inuman sau degradant aplicat asupra femeii gravide a fost distrus din intenție produsul concepției, atunci cele comise sunt susceptibile de calificare prin concurs, și anume: lit.a) alin.(2) sau, după caz, lit.a) alin.(4) art.166[1] și alin.(1) sau alin.(2) (cu excepția lit.e)) art.151 CP RM.

Referitor la condiția de ordin subiectiv, relevăm că în momentul săvârșirii torturii, tratamentului inuman sau degradant făptuitorul trebuie să cunoască cu certitudine starea de minoritate, respectiv, graviditate a victimei. Sub acest aspect, recurgem la următoarea explicație: sintagma „cu bună ştiinţă" presupune că făptuitorul cunoaşte cu certitudine calitatea specială a victimei. Dacă făptuitorul prezumă calitatea specială a victimei (nu cunoştea cu certitudine despre minoritatea sau graviditatea victimei), cerinţa subiectivă nu va fi întrunită şi, în virtutea principiului incriminării subiective, agravanta dată nu-i poate fi imputată făptuitorului. Dacă făptuitorul se află în eroare în privinţa minorităţii sau graviditătţii victimei, adică are certitudinea că victima este minor sau femeie gravidă, dar *de facto* aceasta nu corespunde realităţii, soluţia de încadrare este: art.27 şi lit.a) alin.(2) art.166^1 CP RM sau art.27 şi lit.a) alin.(4) art.166^1 CP RM. Justificarea soluţiei tentativei la circumstanţa agravantă rezidă în caracterul cumulativ al celor două cerinţe înaintate de legiuitor: cerinţa de ordin obiectiv şi cerinţa de ordin subiectiv. Deoarece condiţia obiectivă este neglijată, adică nu se atestă, în pofida existenţei condiţiei subiective, agravanta fapt consumat nu va putea fi reţinută. Aceasta este soluţia cea mai optimală, deoarece tentativa la circumstanţa agravantă este mai periculoasă decât la varianta-tip a infracţiunii de tortură, tratamente inumane ori degradante în forma ei consumată [111, p.39].

Nu este relevant ca făptuitorul să aibă la dispoziție o constatare de ordin medical privind existența unei sarcini aflate în curs; este suficientă certitudinea ca atare, indiferent de sursa cunoașterii. Tot astfel, în cazul minoratului, nu este necesar ca făptuitorul să fi dispus de acte de identitate ale victimei minore, fiind suficient ca el să-și fi dat seama despre faptul că victima nu a atins vârsta de 18 ani. În cazul minorității și gravidității victimei, un factor care atribuie ponderitate certitudinii asupra stării victimei este exteriorul, altfel spus, aspectul fizic al acesteia. Iată un exemplu din practica judiciară națională care ne convinge despre acest fapt: C.I a fost recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii prevăzute la art.166^1 alin.(2) lit.a), b) CP RM, adică tratament inuman și degradant săvârșit cu bună știință asupra unui minor, asupra a două sau a mai multor persoane. Întru confirmarea reținerii la încadrare a circumstanței agravante de la lit.a) alin.(2) art.166^1 CP RM, instanța de apel a conchis următoarele: *Materialele cauzei demonstrează și faptul că inculpatul cunoștea și trebuia să cunoască despre vârsta minorului-părții vătămate, reieșind din faptul că la momentul comiterii tratamentului inuman și degradant (07.06.2013 – n.a.) ultimul (născut la 09.06.1988) nu avea nici 15 ani, elev în clasa a IX-a, iar dezvoltarea fizică, aspectul exterior corespund vârstei cronologice* [71].

În altă ordine de idei, în raport cu cea de-a treia ipoteză normativă a elementului circumstanțial agravant, din textul de lege prevăzut la lit.a) alin.(2) art.166^1 şi la lit.a) alin.(4)

art.166[1] CP RM desprindem factorii cauzali ai stării de neputință enumerați neexhaustiv: vârsta înaintată, boala, handicapul fizic sau psihic, alt factor.

La alți factori putem atribui: vârsta fragedă, somnul (obișnuit sau letargic), starea de comă, starea de epuizare fizică totală, starea de ebrietate narcotică sau alcoolică, hipnoza, stări care anihilează capacitatea victimei de a se apăra, de a riposta împotriva făptuitorului. Totuși, vârsta înaintată, boala fiziologică sau mintală etc. nu atrag automat reținerea stării de neputință, atât timp cât situația reală a victimei denotă contrariul. De aceea, trebuie să fie examinată în concret fiecare situație sau stare a victimei în parte, pentru a decide asupra existenței neputinței sau vulnerabilității acesteia.

Pentru a reține în sarcina făptuitorului circumstanța agravantă de la lit.a) alin.(2) şi de la lit.a) alin.(4) art.166[1] CP RM, este irelevant cine a condiționat starea de neputinţă: făptuitorul, victima sau o terță persoană. Dacă starea de neputință este rezultatul activității unui terț, care a cooperat cu intenție cu autorul, pentru ca ultimul să profite de starea de neputință, terțul va răspunde pentru complicitate la circumstanța agravantă analizată, adică pentru fapta incriminată la lit.a) alin.(2) art.166[1] sau la lit.a) alin.(4) art.166[1] raportat la alin.(5) art.42 CP RM.

În contextul aducerii victimei în stare de neputință, intervenim cu concretizarea: dacă făptuitorul planifică din timp torturarea, supunerea la tratament inuman sau degradant, aducând victima în stare de neputinţă (pe calea privării de aport hidric sau nutritiv, imobilizării prin legare, aplicării cătuşelor, loviturilor, îmbătării etc.), respectiva activitate infracțională de aducere în stare de neputinţă reprezintă procedeul/metodă de săvârșire a infracţiunilor specificate la alin.(1) și (3) art.166[1] CP RM, motiv din care o astfel de aducere în stare de neputință se dispersează în elementul material al infracțiunii de la varianta-tip, fără a constitui temei de agravare a răspunderii penale. Aceasta deoarece punerea victimei în imposibilitate de a se apăra are semnificația săvârșirii actelor preparatorii sau actelor de executare de tortură, tratament inuman sau degradant care sunt absorbite în variantele-tip ale infracțiunilor fapt consumat. Deci, în ultima ipoteză, chiar dacă făptuitorul comite tortura, tratamentul inuman sau degradant în raport cu o persoană în stare de neputință, el nu profită de această stare creată de el însuși, deoarece acesta este procedeul de realizare a laturii obiective a infracțiunii tipice. Excepție face ipoteza în care făptuitorul droghează victima, caz în care latura obiectivă a infracțiunilor prevăzute la alin.(1) şi (3) art.166[1] CP RM este depășită. În acest caz, pe lângă alin.(1) şi (3) art.166[1] CP RM se va reține la încadrare şi art.217[6] CP RM, adică introducerea ilegală intenționată în organismul altei persoane, împotriva voinței acesteia, a drogurilor, etnobotanicelor sau a analogilor acestora.

În ceea ce privește condiția de ordin subiectiv – profitarea de starea de neputinţă, aceasta presupune cunoaşterea de către făptuitor a condiţiei precare a victimei şi hotărârea acestuia de a se folosi de starea victimei, în vederea comiterii infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Deci, spre deosebire de primele două modalităţi prevăzute la lit.a) alin.(2) şi de la lit.a) alin.(4) art.166[1] CP RM, caz în care făptuitorul trebuie să cunoască cu certitudine calitatea specială a victimei, în cazul profitării de starea de neputință este suficient ca acesta doar să cunoască și, desigur, să se folosească de această stare. Uneori, o astfel de stare de neputință este evidentă, alteori nu, fiind fără relevanță acest aspect; important este ca făptuitorul să fi luat act de cunoștință despre starea de vulnerabilitate. Or, însuși legiuitorul concretizează acest lucru prin sintagma „stare de neputință cunoscută sau evidentă”.

De remarcat că cunoașterea de către făptuitor despre starea de neputință nu neapărat poate să presupună şi o profitare de această stare. Cu alte cuvinte, este posibil ca făptuitorul să fi cunoscut starea de neputinţă a victimei, dar, datorită modului de operare concret la care recurge pentru a comite infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant, nu se folosește de această stare. De aceea, dacă victima doarme la momentul în care făptuitorul intenționează să pună în executare deliberarea sa privind comiterea relelor tratamente (deci, există stare de neputință a victimei, dat fiind nefuncționalitatea integrală sau parțială a conștiinței victimei) și astfel torturează sau supune victima tratamentului inuman sau degradant, fiindu-i indiferentă starea în care se află, deci nu profită de această stare, circumstanța agravantă în discuție nu va fi reținută. Or, ar fi cu totul exagerat ca într-o astfel de situație, pentru a nu-i reține la încadrare lit.a) alin.(2) sau lit.a) alin.(4) art.166[1] CP RM, să pretindem făptuitorului să-și suspende activitatea infracțională până la trezirea victimei. Dimpotrivă, dacă, de exemplu, supraveghind celula deținutului gardianul penitenciarului așteaptă până ce acesta va adormi, ocazie cu care îi cauzează dureri sau suferințe fizice ori psihice, inclusiv puternice, la încadrare se va reține lit.a) alin.(2) sau lit.a) alin.(4) art.166[1] CP RM, de vreme ce se folosește de nefuncţionarea totală sau parţială a conştiinţei victimei, facilitându-și astfel realizarea intenției infracționale.

Eroarea făptuitorului cu privire la lipsa stării de neputință a victimei înlătură aplicarea agravantei. Dimpotrivă, dacă făptuitorul crede eronat că victima se află în stare de neputință și cu această ocazie profită de starea de vulnerabilitate, dar *de facto* victima nu se afla în stare de neputință, încadrarea va adopta următoarea formulă: art.27 şi lit.a) alin.(2) art.166[1] CP RM sau art.27 şi lit.a) alin.(4) art.166[1] CP RM. Ca și în cazul erorii la ipotezele anterioare, justificarea soluţiei tentativei la circumstanţa agravantă rezidă în caracterul cumulativ al celor două cerinţe înaintate de legiuitor: de ordin obiectiv şi de ordin subiectiv. Deoarece condiţia obiectivă decade, în pofida existenţei condiţiei subiective, agravanta fapt consumat nu va putea fi reţinută.

3.2. Tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite asupra a două sau a mai multor persoane

Elementul circumstanțial agravant reținut în cazul normelor prevăzute la lit.b) alin.(2), respectiv, lit.b) alin.(4) art.166[1] CP RM vizează o pluralitate de victime, ceea ce-i conferă atât faptei, cât și făptuitorului caracter deosebit de periculos. Această circumstanță va exista ori de câte ori activitatea infracțională va avea ca rezultat – urmărit sau acceptat conștient – dureri sau suferințe fizice ori psihice cauzate cel puțin la două persoane (în cazul tratamentului inuman sau degradant), respectiv ori de câte ori activitatea infracțională va avea ca rezultat – urmărit conștient – dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice cauzate cel puțin la două persoane (în cazul torturii). Astfel, reținerea la calificare a elementului circumstanțial agravant analizat este condiționată de întrunirea unor cerințe cumulative, cum ar fi:

- *cerința de ordin obiectiv* – să existe o pluralitate de victime;

- *cerința de ordin subiectiv* – făptuitorul să manifeste intenție unică (dublată de un scop unic) în raport cu torturarea, supunerea la tratament inuman sau degradant a cel puțin două persoane.

Deci, momentul de consumare a circumstanțelor agravante prevăzute la lit.b) alin.(2), respectiv, lit.b) alin.(4) art.166[1] CP RM este cel al producerii efective a durerilor sau suferințelor fizice ori psihice la cel puțin două persoane (în cazul tratamentului inuman sau degradant) sau, după caz, cel al producerii efective a durerilor sau suferințelor fizice ori psihice puternice la cel puțin două persoane (în cazul torturii).

Dacă activitatea infracțională de a tortura, de a supune la tratament inuman sau degradant îndreptată asupra a două sau a mai multor persoane rămâne fără rezultatul cerut de lege, condiția de ordin obiectiv decade și, din cauza caracterului cumulativ al cerințelor de imputare a agravantei, nu se va reține elementul circumstanțial agravant fapt consumat. În legătură cu aceasta, se susține că aplicarea răspunderii penale în conformitate cu circumstanţa agravantă de la lit.b) alin.(2) şi lit.b) alin.(4) art.166[1] CP RM ţine de realizarea integrală a intenţiei de a tortura, de a supune la tratament inuman sau degradant două sau mai multe persoane. În cazul realizării parţiale a intenţiei, se va aplica răspunderea în conformitate cu art.27 şi lit.b) alin.(2) art.166[1] CP RM sau art.27 şi lit.b) alin.(4) art.166[1] CP RM: făptuitorul a încercat să tortureze sau să supună tratamentului inuman sau degradant două sau mai multe persoane, însă, din cauze independente de voinţa lui, nu a fost torturată, supusă tratamentului inuman sau degradant niciuna din ele; făptuitorul a încercat să tortureze sau să supună tratamentului inuman sau degradant două sau mai multe persoane, însă, din cauze independente de voinţa lui, a fost torturată, supusă tratamentului inuman sau degradant numai una dintre acestea etc. [111, p.40]. Soluția tentativei

la circumstanța agravantă prevăzută la lit.b) alin.(2) şi la lit.b) alin.(4) art.166[1] CP RM este dictată de principiul incriminării subiective consacrat în art.6 CP RM, astfel că, ignorând orientarea făptuitorului, în coroborare cu art.27 CP RM, riscăm să încălcăm principiul legalității. Or, calificarea faptei având la bază o intenție determinată simplă se face nu după rezultatul infracțional real survenit, dar în funcție de voința făptuitorului. Doar în ipoteza unei intenții nedeterminate, atunci când făptuitorul nu-și proiectează în plan mental numărul potențial de victime, dorind să supună la tortură, tratament inuman sau degradant mai multe dintre acestea, precum și în ipoteza unei intenții determinate alternative, când făptuitorul prevede posibilitatea torturării, supunerii la tratament inuman sau degradant a unei persoane sau a mai multor persoane, calificarea se va face în funcție de rezultatul real survenit.

În altă ordine de idei, considerăm că nu are nicio relevanță dacă torturarea sau supunerea la tratament inuman sau degradant a două sau a mai multor persoane au fost realizate printr-o singură activitate infracțională sau prin activități infracționale diferite. De exemplu, privarea deținuților de aportul alimentar și hidric reprezintă un tratament degradant comis asupra unei pluralități de victime, realizat printr-o singură inacțiune infracțională. Dimpotrivă, maltratarea deținuților ca varietate a tratamentului inuman, din punct de vedere tehnic, nu poate fi realizată printr-o singură activitate infracțională, necesitând acte succesive, diferite. În ultima situație, tortura, tratamentul inuman sau degradant presupune mai multe episoade infracționale cuprinse de intenţia unică a făptuitorului (de exemplu, în contextul aceleiaşi infracţiuni prelungite de tortură, tratament inuman sau degradant una din victime este lovită în regiunea craniocerebrală, iar altă victimă este lovită în regiunea abdomenului, în ambele cazuri cu un baston de cauciuc, de exemplu). Astfel, activitatea infracțională de torturare sau supunere la tratament inuman sau degradant a unei pluralități de victime poate să se caracterizeze prin modalități faptice calitativ și cantitativ diferite în raport cu fiecare victimă în parte, fiind important ca din punct de vedere juridico-penal relele tratamente aplicate asupra mai multor victime să constituie una și aceeași infracțiune, adică fie tratament inuman sau degradant, fie tortură. Totuși, este important ca în cazul unor activități infracționale diferite torturarea sau supunerea la tratament inuman sau degradant a două sau a mai multor persoane să se realizeze în aceeași împrejurare sau cu aceeași ocazie. Pentru a fi expliciți, facem referire la următoarele circumstanțe constatate de Colegiul penal al Curții de Apel Chișinău: *G.Ig., subofiţer de poliţie al Regimentului de patrulă şi santinelă „SCUT" al CGP mun. Chişinău, la 31.12.2011, între orele 21.00 şi 23.00, fiind înştiinţat despre un presupus atac violent comis în privinţa surorii sale G.Iu. şi a prietenului acesteia N.N. de către persoane necunoscute, după ce a apelat telefonic Serviciul de patrulă mobilă al MAI, s-a deplasat pe str. Buiucani din comuna Dumbrava, mun. Chişinău.*

Considerând că una dintre persoanele implicate în conflict – M.I. – nu se supune cerinţelor legale ale colaboratorilor de poliţie (membrii echipajului „902”), în mod intenţionat i-a aplicat acestuia o lovitură cu pumnul în regiunea ochiului stâng, cauzându-i, conform raportului de expertiză medico-legală nr.334/D din 14.02.2012, o plagă contuză în regiunea sprâncenei stângi. În continuarea acţiunilor sale ilegale, C.Ig. s-a deplasat, samavolnic, în incinta CPS Buiucani, mun. Chişinău, unde M.I. împreună cu G.V. şi B.A. au fost escortaţi pentru a fi investigaţi pe marginea acţiunilor ilegale comise față de N.N. și G.Iu. În incinta Comisariatului de Poliție, C.Ig., neîntemeiat, fără a avea careva tangenţă la caz, în mod intenţionat, cu scopul de a-l pedepsi pe M.I., i-a aplicat acestuia o lovitură în regiunea cutiei toracice. Apoi a vrut să-l mai lovească o dată, însă lovitura nu şi-a produs efectul din motive independente de voinţa făptuitorului, deoarece M.I., întru a evita lovitura, a făcut o mişcare bruscă şi, ca rezultat, s-a lovit cu mâna dreaptă de mânerul uşii. Tot el, G.Ig., aflându-se în incinta aceluiaşi Comisariat de Poliţie, urmărind acelaşi scop şi pentru aceleaşi motive (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), *s-a apropiat de G.V., l-a îmbrâncit în perete şi i-a aplicat două lovituri cu pumnul în regiunea cutiei toracice şi cu piciorul în regiunea articulaţiei genunchiului stâng, iar după ce acesta a căzut la podea i-a mai aplicat două lovituri cu piciorul peste corp, cauzându-i, conform raportului de expertiză medico-legală nr.335/D din 14.02.2012, vătămări corporale uşoare manifestate prin: plagă contuză pe cap, excoriaţii pe faţă, edem al ţesuturilor moi cu excoriaţie pe articulaţia genunchiului stâng. Lui B.A. i-a aplicat două lovituri cu pumnul în regiunea cutiei toracice şi în spate, cauzându-i, conform raportului de expertiză medico-legală nr.336/D din 14.02.2012, vătămări corporale neînsemnate* [73].

Deși în speța reprodusă fapta comisă ține de încadrarea potrivit fostului cadru incriminator în materie, adică potrivit art.309[1] CP RM, care, remarcăm, nu agrava răspunderea penală pentru pluralitatea de victime, circumstanțele din speță sunt utile pentru a demonstra unitatea de împrejurări în care se realizează în mod succesiv acte de tortură asupra mai multor victime. Remarcăm că intenția făptuitorului G.Ig. de a comite infracțiunea de tortură asupra a trei victime – M.I., G.V. şi B.A. – se realizează consecutiv, nu simultan. Unitatea infracțională a activităților infracționale succesive vizând victime diferite se mulează pe intenția unică a făptuitorului, dublată de un scop unic în raport cu torturarea a trei victime – scopul de a-i pedepsi pe M.I., G.V. şi B.A. pentru un act constând într-un atac violent, pe care G.Ig. presupune că aceștia l-ar fi comis față de N.N. și G.Iu. Este foarte important, așa cum rezultă din prevederea art.30 CP RM, ca făptuitorul să manifeste intenție unică, dublată de un singur scop; în caz contrar, pluralitatea de victime ar genera pluralitatea de infracțiuni, constând într-un concurs de infracțiuni. De aceea, dacă în eventualitatea în care făptuitorul realizează activitatea infracțională succesiv, manifestată,

de exemplu, în torturarea mai multor victime, însă în raport cu prima victimă urmărește scopul de a obține de la aceasta mărturisiri, iar în raport cu a doua victimă urmărește scopul de a o pedepsi pentru un act pe care l-a comis, nu mai putem reține circumstanța agravantă de la lit.b) alin.(4) art.166[1] CP RM, deoarece decade unitatea de intenție în raport cu pluralitatea de victime. De aceea, torturarea fiecărei victime având la baza intenții infracționale comise cu scopuri diferite va genera un concurs de infracțiuni, în măsura în care vom avea atâtea infracțiuni de tortură aflate în concurs câte victime vor fi.

În speța de care am uzat însă, acțiunile infracționale au la bază un singur scop infracțional și, mai mult, un singur motiv, așa cum se indică în actul procedural la care am făcut referință. De altfel, reieșind din prevederea de la art.30 CP RM, nici nu se cere ca motivul infracțional să fie identic. De aceea, motivul în raport cu o victimă poate fi discriminarea pe criteriu de sex, iar în privința altei victime – discriminarea pe criterii de naționalitate, rasă, vârstă, origine socială, etnică etc.

De asemenea, pentru a reține la încadrare lit.b) alin.(2), respectiv, lit.b) alin.(4) art.166[1] CP RM, este necesar şi obligatoriu ca intenţia de a cauza daune sau suferinţe, fizice ori psihice (inclusiv puternice), săvârșită asupra a două sau a mai multor persoane, să apară la făptuitor până la torturarea sau supunerea la tratament inuman sau degradant a primei victime ori în procesul de torturare sau supunere la tratament inuman sau degradant a primei victime. Dacă fapta este săvârșită după ce a fost consumată infracțiunea de tortură, tratament inuman sau degradant în raport cu prima victimă, făptuitorul continuându-și acțiunile infracționale asupra celei de-a doua victime, deci în baza unei intenții supravenite care nu se poate asocia cu intenția inițială, cele săvârșite vor constitui concurs de infracţiuni.

Nu este exclus ca acțiunile infracționale de torturare, respectiv de supunere la tratament inuman sau degradant să se realizeze, cu aceeaşi ocazie şi întru realizarea aceleiași hotărâri infracționale, printr-o cooperare intenționată de către doi făptuitori, astfel încât fiecare dintre făptuitori aplicând lovituri numai asupra uneia din cele două victime cauzează doar acesteia dureri sau suferințe fizice ori psihice, inclusiv puternice. Considerăm că, în situația descrisă, circumstanța agravantă prevăzută la lit.b) alin.(2), respectiv, la lit.b) alin.(4) art.166[1] CP RM se va reține la încadrare alături de circumstanța vizând pluralitatea de făptuitori (lit.c) alin.(2), respectiv, lit.c) alin.(4) art.166[1] CP RM), circumstanță pe care o vom examina *infra*, fiind irelevant faptul că, împărţindu-şi rolurile, fiecare dintre cei doi făptuitori a cauzat dureri sau suferințe fizice ori psihice, inclusiv puternice, doar uneia dintre cele două victime.

3.3. Tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite de două sau de mai multe persoane

Agravarea răspunderii penale în acord cu lit.c) alin.(2), respectiv, lit.c) alin.(4) art.166^1 CP RM se justifică prin împrejurarea referitoare la pluralitatea constituită de făptuitori, care își reunesc eforturile întru realizarea actelor de tortură, tratament inuman sau degradant, împrejurare care reduce din capacitatea victimei de a se opune și asigură șansele de atingere a intențiilor infracționale pe care le nutresc făptuitorii.

În raport cu circumstanța agravantă presupunând infracțiunea comisă *„de două sau de mai multe persoane”*, există interpretări oficiale date infracțiunilor comise prin omor, șantaj etc., făcând obiectul unor hotărâri explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție. Cu titlu exemplificativ, vom face referință la pct.5.8 din Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art.145-148 CP al RM)”, nr.11 din 24.12.2012 [91], în care găsim următoarea explicație: „Săvârşirea omorului de două sau mai multe persoane presupune trei ipoteze alternative: 1) săvârşirea omorului de doi sau mai mulţi coautori; 2) săvârşirea omorului de către o persoană, care întruneşte semnele subiectului infracţiunii, în comun cu una sau cu mai multe persoane, care nu întrunesc aceste semne (de exemplu, nu au atins vârsta răspunderii penale, sunt iresponsabile etc.); 3) săvârşirea omorului de către o persoană, care întruneşte semnele subiectului infracţiunii, prin intermediul unei persoane, care nu întruneşte aceste semne (de exemplu, nu a atins vârsta răspunderii penale, este iresponsabilă etc.)”. Deși circumstanța agravantă prevăzută la lit.i) alin.(2) art.145 CP RM are un conținut identic cu elementele circumstanțiale agravante de la lit.c) alin.(2), respectiv, lit.c) alin.(4) art.166^1 CP RM, interpretarea cauzală la care am făcut referire nu este operabilă în cazul torturii, tratamentului inuman sau degradant săvârșite de două sau de mai multe persoane. Aceasta deoarece, spre deosebire de omorul intenționat, tortura, tratamentul inuman sau degradant este o infracțiune cu subiect calificat. Explicația excluderii autoratului unei persoane „particulare” în cazul infracțiunilor cu subiect special o regăsim în literatura de specialitate rusă. Astfel, de exemplu, T.G. Makarova relevă că autoratul unei persoane „particulare” în cazul infracțiunilor cu subiect special este cu neputință, deoarece există un anumit specific al activității infracționale realizate de subiectul special, care se explică prin aceea că sub nicio condiție latura obiectivă nu poate fi realizată de subiectul general [240, p.8]. Dezvoltând ideea, A.M. Kiseliova concretizează că săvârșirea infracțiunii din punct de vedere juridic este posibilă, dacă latura obiectivă constă în îndeplinirea activităților, care pot fi realizate doar dispunând de calități sau împuterniciri determinate, unde autorul infracțiunii poate fi doar subiect special. Așa se face că o parte din latura obiectivă a infracțiunii de luare de mită

(art.290 Cod penal al Federației Ruse), manifestată în primirea remunerației ilicite, poate fi îndeplinită de orice persoană, însă această oricare persoană nu poate săvârși acțiuni care intră în competența persoanei cu funcție de răspundere. De aceea, autorul și coautorul luării de mită pot fi doar subiecți speciali – persoane cu funcție de răspundere [237]. Parafrazând și raportând respectiva explicație la infracțiunile prevăzute la alin.(1) și (3) art.166[1] CP RM, relevăm că, în principiu, din punct de vedere tehnic, latura obiectivă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, manifestată prin cauzarea durerilor sau suferințelor fizice ori psihice, inclusiv puternice, pot fi comise de către orice persoană, însă, din punct de vedere juridic, nu orice persoană este subiect al acestor infracțiuni. Or, persoanele „particulare" pot fi subiecți doar în măsura în care au acționat în baza unui acord parvenit de la o persoană ce acționează cu titlu oficial. Din rațiunile prezentate, este valabilă următoarea alegație, de la care nu putem face abstracție: „Deoarece infracţiunea de tratament inuman sau degradant (alin.(1) art.166[1] CP RM) şi infracţiunea de tortură (alin.(3) art.166[1] CP RM) constituie infracţiuni cu componenţă specială, circumstanţa agravantă *„săvârşite de două sau de mai multe persoane"* va opera doar în cazul în care pluralitatea de făptuitori va întruni cerinţele subiectului special al infracţiunii" [111, p.40]. De aici rezultă că elementul circumstanțial agravant stipulat la lit.c) alin.(2), respectiv, lit.c) alin.(4) art.166[1] CP RM se va reține la încadrare doar în cazul participației simple, adică în cazul săvârşirii torturii, tratamentului inuman sau degradant de doi sau de mai mulţi coautori. Astfel, în calitate de coautori la executarea laturii obiective a infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant pot participa doar cei care au calitatea de: persoană publică; persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice; persoană care acționează cu titlu oficial; persoană care acționează cu consimțământul expres sau tacit al persoanelor ce acționează cu titlu oficial; persoană cu funcție de răspundere și persoană cu funcție de demnitate publică. Celelalte două ipoteze pe care le-am reprodus din pct.5.8 al Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr.11 din 24.12.2012 [91] nu sunt propice agravantelor de la lit.c) alin.(2), respectiv, lit.c) alin.(4) art.166[1] CP RM:

a) infracțiunile de la alin.(1) sau alin.(3) art.166[1] CP RM sunt comise de către o persoană publică, persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice; persoană care acționează cu titlu oficial; persoană care acționează cu consimțământul expres sau tacit al persoanelor ce acționează cu titlu oficial, persoană cu funcție de răspundere și persoană cu funcție de demnitate publică, împreună cu o persoană care nu are una dintre calitățile enumerate;

b) infracțiunile de la alin.(1) sau alin.(3) art.166[1] CP RM sunt comise de către o persoană publică, persoană care, *de facto*, exercită atribuțiile unei autorități publice; persoană care acționează cu titlu oficial; persoană care acționează cu consimțământul expres sau tacit al

persoanelor ce acționează cu titlu oficial, persoană cu funcție de răspundere și persoană cu funcție de demnitate publică, prin intermediul unei persoane care nu are vreuna dintre calitățile enumerate.

Intervenim cu concretizarea că particularii sunt subiecți speciali doar în virtutea consimțământului parvenit de la o persoană ce acționează cu titlu oficial. Prin aceasta se și explică inoperabilitatea celor două ipoteze nominalizate *supra*. Pentru a fi expliciți, subliniem că comiterea infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant prin intermediul sau împreună cu un particular iresponsabil, de exemplu, face ca consimțământul dat de o persoană ce acționează cu titlu oficial să rămână fără valență. Or, putem oare vorbi despre înlăturarea obstacolelor în comiterea infracțiunii printr-un consimțământ care nu este asimilat, perceput de către un iresponsabil? Desigur că nu.

Iată de ce, într-un demers metodologic, la care ne alăturăm, se disting următoarele configuraţii de ipoteze incidente pentru lit.c) alin.(2), respectiv, lit.c) alin.(4) art.166^1 CP RM, în dependență de calitatea coautorilor:

- realizarea laturii obiective a infracţiunii de către cel puţin două persoane, ambele dintre care sunt agenţi ai statului (persoane ce ţin de autorităţile publice ale statului): persoană publică; persoană care, *de facto*, exercită atribuţiile unei autorităţi publice; orice altă persoană care acţionează cu titlu oficial (de exemplu, realizarea laturii obiective de către un ofiţer de urmărire penală împreună cu un procuror);
- realizarea laturii obiective a infracţiunii de către cel puţin două persoane, dintre care una este agent al statului (persoană care ţine de autorităţile publice ale statului): persoană publică; persoană care, de facto, exercită atribuţiile unei autorităţi publice; orice altă persoană care acţionează cu titlu oficial, împreună cu un particular ce acţionează cu consimțământul expres sau tacit al unor persoane care acţionează cu titlu oficial (de exemplu, realizarea laturii obiective de către un ofiţer de urmărire penală împreună cu un particular având calitatea procesuală de parte vătămată);
- realizarea laturii obiective a infracţiunii de către cel puţin două persoane, ambele dintre care nu se atribuie la persoane ce ţin de autorităţile publice ale statului, deci sunt particulari care acţionează cu consimțământul expres sau tacit al unor persoane ce acţionează cu titlu oficial (de exemplu, realizarea laturii obiective de către doi deţinuţi care acţionează cu consimțământul expres sau tacit al persoanei din efectivul de trupă şi corpul de comandă al sistemului penitenciar) [111, p.41].

Ultima ipoteză este valabilă doar în cazul în care cel puțin doi particulari au acționat în baza unui acord exprimat de o persoană ce acționează cu titlu oficial. Considerăm că rolul juridic

al persoanei ce acționează cu titlu oficial, care exprimă consimțământul la realizarea laturii obiective a torturii, tratamentului inuman sau degradant de către un particular, este cel de complice la infracțiune. Aceasta deoarece, prin manifestarea acordului față de particulari ca aceștia să cauzeze victimei dureri sau suferințe fizice ori psihice, inclusiv puternice, persoana ce acționează cu titlu oficial înlătură obstacolele pentru a comite propriu-zis infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant, ceea ce este în spiritul art.42 alin.(5) CP RM. Deci, exprimându-și consimțământul, expres sau tacit, la realizarea laturii obiective a torturii, tratamentului inuman sau degradant de către un particular, persoana ce acționează cu titlu oficial va răspunde în conformitate cu alin.(1), respectiv, alin.(2) art.166^1 raportat la art.42 alin.(5) CP RM. Este posibil ca complicitatea să se realizeze în raport și cu circumstanțele agravante ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, inclusiv în raport cu circumstanța agravantă analizată. Pentru a califica fapta potrivit lit.c) alin.(2), respectiv, lit.c) alin.(4) art.166^1 raportat la art.42 alin.(5) CP RM, este necesar ca consimțământul expres sau tacit la realizarea laturii obiective a torturii, tratamentului inuman sau degradant să fi fost dat de persoana care acționează cu titlu oficial la cel puțin doi particulari, care cooperează în comun pentru a săvârși infracțiunea sub imperiul agravantei „de două sau de mai multe persoane". De asemenea, activitatea contributivă în calitate de organizator și instigator nu poate cădea sub incidența elementului circumstanțial agravant „de două sau de mai multe persoane". Această activitate va constitui participaţie la infracţiunea de tortură, tratament inuman sau degradant, cu referire la art.42 alin.(3) sau (4) CP RM.

În definitivă, pentru reținerea la încadrare a lit.c) alin.(2), respectiv, lit.c) alin.(4) art.166^1 CP RM, tortura, tratamentul inuman sau degradant trebuie săvârșite în comun de cel puțin două persoane, ambele având calitatea de coautori, fiecare realizând latura obiectivă a infracțiunii. Altfel spus, dispoziția de la lit.c) alin.(2), respectiv, lit.c) alin.(4) art.166^1 CP RM se rezumă doar la participația simplă.

După soluționarea problemei privind forma participației specifică infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant comise de două sau de mai multe persoane, importanță pentru studiul nostru prezintă varietățile coautoratului, și anume:

1) coautoratul la infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant în prezența înțelegerii prealabile între cel puțin doi făptuitori;

2) coautoratul la infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant în lipsa înțelegerii prealabile între cel puțin doi făptuitori.

Ab initio, explicăm că ambele aceste varietăți ale coautoratului pot să se regăsească în cazul infracțiunilor investigate; or, incidența sau lipsa înțelegerii prealabile între făptuitori nu are

nicio relevanță la încadrare. Pentru a ilustra acest lucru, facem referință la următoarea speță: *La 22 iulie 2013, în jurul orei 05.00, A.P., inspector de patrulare rutieră, se afla în afara orelor de serviciu pe teritoriul SAC nr.38 Țareuca a S.R.L. „Lukoil-Moldova". A.P. și colegul său de serviciu N.Al. au intrat în magazinul de pe teritoriul SAC nr.38, unde N.Al. a inițiat un conflict cu N.A. Ieșind din magazin ultimul i-a făcut observație lui N.Al., spunându-i că nu-i frumos să procedezi așa cum a procedat el în magazin (i-a aplicat lui N.A. o lovitură în regiunea capului). Conștientizând că colegul său de serviciu a intrat în conflict cu N.A., imediat ce N.Al. s-a repezit spre N.A. aplicându-i lovituri cu pumnii, A.P., acționând cu titlu oficial, urmărind scopul de a-l ajuta pe N.Al. să-l pedepsească pe N.A. pentru acțiunile acestuia pretinse ilegale* (sublinierea ne aparţine – *n.a.*)*, fără temei și necesitate, intenționat, în mod ilegal, pentru a-și demonstra supremația, l-a supus pe N.A. unui tratament inuman și degradant, manifestat prin aplicarea, împreună cu N.Al., a loviturilor cu pumnii și picioarele în regiunea capului. Însă, aplicarea forței fizice față de N.A. nu a fost una legală, nefiind determinată de comportamentul inadecvat al acestuia. Astfel, lui N.A. i-au fost provocate dureri și suferințe fizice sub formă de traumă craniocerebrală închisă, comoție cerebrală, echimoză a ochiului stâng, edem al țesuturilor moi ale capului, care, conform raportului de expertiză medico-legală nr.155/D din 19.04.2014, se referă la vătămări ușoare care duc la o dereglare de scurtă durată a sănătății* [78].

După cum putem remarca, în speță avem ipoteza coautoratului manifestat în realizarea laturii obiective a infracţiunii de tratament inuman sau degradant de către două persoane, ambele fiind agenţi ai statului, fără înțelegere prealabilă. Lipsa înțelegerii prealabile se deduce din inexistența unui acord între A.P. și N.Al. înainte de începerea activității infracționale. Or, interacțiunea făptuitorilor respectivi a început la etapa executării laturii obiective, inițiate de A.P. În fond, avem o alăturare a aportului infracțional al lui N.Al. la aportul infracțional al lui A.P., cel ce a inițiat, fără știrea lui N.Al., activitatea infracțională manifestată prin aplicarea față de N.A. a unei lovituri în regiunea capului. Un argument important în favoarea lipsei înțelegerii prealabile este și caracterul activității infracționale. Astfel, de vreme ce în speță activitatea infracțională este una situațională, realizată în baza unei intenții spontane, o înțelegere prealabilă între A.P. și N.Al. este cu neputință. Deoarece N.Al. a intervenit prin executarea actelor specifice laturii obiective a tratamentului inuman și degradant până la consumarea infracțiunii propriu-zise, atât în sarcina lui A.P., cât și în sarcina lui N.Al. se va reține circumstanța agravantă prevăzută la lit.c) alin.(2) art.166^1 CP RM.

Cât privește ipoteza coautoratului la infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant în prezența înțelegerii prealabile între cel puțin doi făptuitori, aceasta se reduce la coordonarea prealabilă a eforturilor (înainte de începerea executării laturii obiective a

infracțiunii, adică la etapa de pregătire) dintre cel puțin două persoane care dispun de semnele subiectului special. Nu are nicio importanță forma coordonării – scrisă, verbală ori concludentă, dintre doi făptuitori în juxtapunerea eforturilor de a comite infracțiunea de tortură, tratament inuman sau degradant. Este important însă ca cooperarea prealabilă să aibă o conotație determinată. Dacă înțelegerea prealabilă dintre două persoane care dispun de semnele subiectului special de a comite infracțiunea de tortură sau, după caz, infracțiunea de tratament inuman sau degradant nu este transpusă în realitate, în sensul în care una dintre cele două persoane refuză să treacă la acte de executare, ele fiind realizate în exclusivitate de către cea de-a doua persoană în mod singular, cele comise nu sunt apte de a agrava răspunderea penală a făptuitorului singular în acord cu lit.c) alin.(2), respectiv, lit.c) alin.(4) art.166^1 CP RM.

Într-un final, urmează să distingem tortura, tratamentul inuman sau degradant comise de două sau de mai multe persoane de ipoteza săvârșirii acestor infracțiuni de către două sau de mai multe persoane în mod independent. Atât timp cât lipsește voința și conștiința de cooperare, de conjugare a eforturilor de a comite relele tratamente incriminate la art.166^1 CP RM, nu putem vorbi despre o pluralitate de făptuitori în sensul elementelor circumstanțiale agravante de la lit.c) alin.(2) sau lit.c) alin.(4) art.166^1 CP RM. Or, raționamentul agravării răspunderii penale rezidă nu doar în pluralitatea de făptuitori, dar și în cooperarea lor pentru realizarea efectivă a elementului material, cooperare care, în egală măsură, poate fi atât simultană, cât și succesivă, dat fiind lipsa condiției legale ca pluralitatea de făptuitori să execute simultan latura obiectivă.

3.4. Tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop

La lit.d) alin.(2) şi la lit.d) alin.(4) art.166^1 CP RM este instituită răspunderea penală pentru tratamentul inuman sau degradant, respectiv tortură, săvârşite prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop. Diferenţierea răspunderii penale pentru aceste fapte este condiţionată de calitatea agravantă a instrumentelor şi mijloacelor utilizate la comiterea infracţiunilor, folosirea cărora îi incubă făptuitorului încredere în atingerea finalităţii pe care o urmăreşte, fapt ce denotă gradul înalt de ferocitate de care dispune acesta: 1) arma; 2) instrumente speciale; 3) alte obiecte adaptate acestui scop.

Ab initio, consemnăm că varianta agravată comună infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant care constituie obiectul demersului nostru ştiinţific are corespondent în fosta incriminare a faptei de tortură (lit.e) alin.(3) art.309^1 CP RM), abrogată prin Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012 [105], impunându-se singura deosebire, potrivit căreia noua incriminare extinde sfera de aplicare şi asupra armelor.

Sintetizând asupra celor trei entități folosite la comiterea infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant ce agravează răspunderea penală, deducem că în speță legiuitorul a punctat asupra instrumentelor şi obiectelor, nu însă asupra mijloacelor de comitere a infracțiunii. Sub acest aspect, amintim că între instrumentele (varietate a obiectelor/entităților) de comitere a infracțiunii și mijloacele de comitere a infracțiunii există diferențe de substanță. Din rațiunile reproduse, achiesăm la opinia autorilor S.Brînza și V.Stati, potrivit cărora folosirea substanțelor narcotice, a substanțelor psihotrope sau a analoagelor acestora nu intră sub incidența prevederii de la lit.d) alin.(2) şi lit.d) alin.(4) art.166^1 CP RM. Răspunderea se va aplica în baza alin.(1) art.166^1 și art.217^6 CP RM [14, p.527] sau, după caz, în baza alin.(3) art.166^1 și art.217^6 CP RM. Deci, deoarece substanțele narcotice, psihotrope și analoagele reprezintă mijloace de comitere a infracțiunii, reieșind din litera legii, utilizarea lor nu poate să incube în sarcina făptuitorului agravarea răspunderii în baza agravantelor analizate. Însă, datorită depășirii laturii obiective a variantelor-tip ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, cele comise pot forma un concurs de infracțiuni, care poate fi și ideal, caz în care administrarea acestor substanțe cauzează consecințele infracțiunilor prevăzute la alin.(1) sau, după caz, alin.(3) art.166^1 CP RM. La fel, nici folosirea substanțelor nocive sau radioactive, a preparatelor medicamentoase sau a altor preparate chimico-farmacologice nu intră sub incidența prevederilor de la lit.d) alin.(2) şi lit.d) alin.(4) art.166^1 CP RM. În cazul folosirii împotriva victimei a unor asemenea substanțe sau preparate, la stabilirea pedepsei urmează a fi luată în considerare circumstanța agravantă specificată la lit.k) alin.(1) art.77 CP RM [14, p.527] – „săvârșirea infracțiunii cu folosirea substanțelor explozive ori a dispozitivelor ce le imită, a substanțelor nocive sau radioactive, a preparatelor medicamentoase și a altor preparate chimico-farmacologice.”

După această concretizare absolut necesară, referindu-ne la prima categorie de entități care sunt folosite la comiterea infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, remarcăm că noţiunea de armă are o încărcătură semantică precisă, a cărei definiţie este consacrată în alin.(1) art.129 CP RM, prin aceasta subînţelegându-se: „instrumentele, piesele sau dispozitivele astfel declarate prin dispoziţii legale”. Urmând cele consemnate, relevăm că actul extrapenal de referinţă în materie este tocmai Legea privind regimul armelor şi al muniţiilor cu destinaţie civilă, nr.130 din 08.06.2012 [103], care, în conformitate cu art.2, atribuie noţiunii „armă” următorul înţeles: „obiectul sau dispozitivul, conceput sau adaptat, prin care un plumb, un glonţ ori un alt proiectil sau o substanţă nocivă gazoasă, lichidă ori în altă stare, pot fi descărcate cu ajutorul unei presiuni explozive, gazoase sau atmosferice ori prin intermediul unor alţi agenţi propulsori, în măsura în care se regăseşte în una dintre categoriile prevăzute la Anexa nr.1 a Legii”. Din conţinutul acestei definiţii deducem că tipul de armă nu are importanţă la reţinerea agravantelor de la

lit.d) alin.(2) ori lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM, motiv din care oricare dintre tipurile de arme (categoria A (arme de foc şi muniţii interzise), B (arme de foc supuse autorizării), C (arme care fac obiectul declarării) sau D (alte arme nesupuse autorizării)), enumerate în Anexa nr.1 a Legii privind regimul armelor şi al muniţiilor cu destinaţie civilă, pot constitui instrumente aplicate în contextul infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. În acelaşi timp, dacă în procesul comiterii infracţiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM a fost aplicată o armă de foc, cu excepţia armei de vânătoare cu ţeavă lisă, pentru care făptuitorul nu dispunea de autorizaţie, cele comise trebuie încadrate suplimentar conform art.290 CP RM, întrucât conţinutul lit.d) alin.(2) şi al lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM nu absoarbe aşa acţiuni, precum: purtarea, păstrarea, fabricarea etc. armei de foc fără autorizaţie corespunzătoare.

O cerinţă esenţială ce se impune în raport cu prima categorie de entităţi care sunt folosite la comiterea infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant este funcţionabilitatea armei. Astfel, aplicarea unei arme inutilizabile (fără încărcător, fără cartuşe etc.) sau defectate, fapt cunoscut făptuitorului, ori a unei imitaţii de armă sau a unui obiect care doar în aparenţă se aseamănă cu arma veridică, nu formează circumstanţa agravantă analizată, întrucât percepţia subiectivă a victimei, de una singură, fără a fi luate în calcul proprietăţile obiective ale instrumentului şi intenţia făptuitorului, nu este suficientă pentru a încadra fapta în conformitate cu lit.d) alin.(2) sau cu lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM. Prin aplicarea unei arme defectate ori a unei machete de armă sau a unui obiect asemănător cu arma, aplicare manifestată în demonstrarea sau sprijinirea entităţilor enumerate de anumite părţi ale corpului victimei (tâmplă, gât etc.), făptuitorul îşi proiectează în cadrul atitudinii sale psihice finalitatea exercitării unui efect psihologic asupra victimei, ceea ce, de exemplu, pentru varianta-tip a infracţiunii de tratament inuman sau degradant este suficient (alin.(1) art.166[1] CP RM); or, utilizarea obiectelor de acest gen reprezintă în fapt o ameninţare aptă de a genera suferinţe psihice. Totuşi, situaţia se schimbă atunci când calităţile vulnerante ale armelor inutilizabile sau defectate ori ale machetelor de armă sunt folosite de făptuitor pentru a-i aplica cu acestea lovituri, de exemplu, în tâmpla capului cu patul de oţel al unui revolver defectat sau cu macheta de plumb a unui pistol etc. Considerăm că, în atare ipoteză, lit.d) alin.(2) sau lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM se va reţine la încadrare, deoarece obiectele enunţate, deşi nu sunt arme, întrucât nu îndeplinesc rigorile pentru a fi astfel considerate, ele se contopesc în cea de-a treia categorie de entităţi utilizate în varianta agravată analizată, fiind desemnată prin noţiunea „alte obiecte adaptate acestui scop” [147, p.346]. Amintim cu această ocazie că în cauza *İlhan contra Turciei* [196] victima a fost grav bătută în timpul arestării sale, inclusiv în cap, loviturile fiind efectuate, *inter alia*, cu patul armei G3 (sublinierea ne aparţine – *n.a.*) atunci când forţele de securitate au „capturat” victima, ceea ce a condus la

apariția de sângerări severe și a două leziuni la nivelul capului, provocând leziuni ale creierului și afectând pe termen lung funcțiile acestuia, considerent din care CtEDO constată că Abdullatif İlhan a fost victima unor tratamente foarte grave și crude, care pot fi caracterizate ca tortură.

Spre deosebire de noţiunea „arme", noţiunea „instrumente speciale sau alte obiecte adaptate acestui scop" nu este legalmente definită. Or, ar fi cu totul lipsit de judecată să afirmăm că sintagma dată este echipolentă cu noţiunea „arme asimilate", definită la alin.(2) art.129 CP RM; altminteri, am aplica legea penală prin analogie şi, ca efect, am încălca principiul legalităţii (alin.(2) art.3 CP RM). Mai mult ca atât, nu există o interpretare dată întru-un instrumentar special explicativ, adresată tuturor instanţelor de judecată naţionale, în vederea perceperii unitare a sintagmei analizate, fapt ce generează dificultăţi la identificarea conţinutului exact al entităţilor care pot evolua drept instrumente speciale sau alte obiecte adaptate acestui scop. Amintim cu această ocazie că în Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova sunt utilizate noţiuni asemănătoare, care de asemenea sunt lipsite de claritate. Bunăoară, în alin.(3) art.287 CP RM, pentru a agrava răspunderea penală pentru huliganism legiuitorul uzează de sintagma „*alte obiecte pentru vătămarea integrităţii corporale sau sănătăţii"*. Tot astfel, într-o serie de norme se utilizează sintagma *„alte obiecte folosite în calitate de arme"* (lit.g) alin.(2) art.164, lit.f) alin.(2) art.166, lit.e) alin.(2) art.188, lit.b) alin.(3) art.189 CP RM etc.).

Detaşându-ne de critica finalităţii activităţii legislative, dar şi de critica omisiunii interpretării judiciare a legii penale, ceea ce ne interesează prin prezentul demers este tocmai determinarea conţinutului exact al ultimelor două noţiuni ale construcţiei terminologice prevăzute la lit.d) alin.(2) şi la lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM, obiectiv care nu poate fi realizat fără o analiză a doctrinei pertinente în materie. Astfel, de exemplu, în literatura de specialitate se susţine că noţiunea „instrumente speciale sau alte obiecte adaptate acestui scop" desemnează uneltele, dispozitivele sau aparatele special confecţionate sau adaptate pentru a provoca victimei durere sau suferinţă puternică, fizică ori psihică (de exemplu, butelia de plastic umplută cu apă; cablul cu un mâner la extremitate; scaunul de interogare prevăzut cu ace menite să străpungă pielea fără a produce, însă, răni letale; cătuşele cu şocuri electrice etc.) [13, p.772]. În alte surse, pe bună dreptate se face distincţie între noţiunile „instrumente speciale" şi „alte obiecte adaptate acestui scop". *In concreto*, prin instrumente speciale destinate torturării sau tratamentului inuman sau degradant se înţelege obiectele speciale (uneltele, dispozitivele sau aparatele) care prin natura lor dispun de calităţi vulnerante constructive, de exemplu: dispozitive pentru şocuri electrice (baston electric, cătuşe cu şocuri electrice); cătuşe şi spray-uri cu substanţe chimice; scaunul metalic înzestrat cu ace menite să străpungă pielea fără a produce, însă, răni letale; cuşca de metal, dotată pe interior cu un sistem complicat de ace care, odată cu închiderea uşii, pătrund în corpul victimei pene-

trând membrele, abdomenul, pieptul fără a-i provoca decesul etc. [111, p.42]. La rândul lor, drept obiecte adaptate pentru comiterea torturii, tratamentului inuman sau degradant se consideră obiectele (uneltele, dispozitivele sau aparatele) care prin natura lor nu dispun de calităţi vulnerante, însă, suportând o transformare şi ajustare din timp sau nemijlocit în timpul comiterii faptei prejudiciabile, obţin atare calităţi, devenind periculoase pentru integritatea fizică sau psihică a persoanei. La această categorie pot fi menţionate: un segment al unui furtun de cauciuc, în interiorul căruia a fost turnat plumb sau fier; o butelie de plastic umplută cu apă; cablu la care a fost ataşat un mâner etc. [111, p.42]. Într-adevăr, odată ce legiuitorul a utilizat distinct noţiunile „instrumente speciale" şi „alte obiecte adaptate acestui scop", ele nu pot fi echipolente. Iată de ce, în actul procedural trebuie să se indice cu cea mai mare precizie la care categorie se atribuie entitatea utilizată pentru provocarea urmărilor prejudiciabile ale infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Este regretabil că în practica judiciară unul şi acelaşi obiect utilizat la comiterea infracţiunii de tortură este catalogat diferit. De exemplu, aşa cum rezultă din Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Chişinău din 15 septembrie 2014 [74], bastonul de cauciuc este catalogat ca fiind alt obiect adaptat provocării durerilor ori suferinţelor fizice sau psihice puternice, iar, aşa cum deducem din Decizia Colegiului penal lărgit al Curţii Supreme de Justiţie din 10 iunie 2014 [66], bastonului de cauciuc i se atribuie calitatea de instrument special de tortură. Unii ar putea reproşa alegaţiei respective, argumentând că, în fond, nu există pericolul de aplicare eronată a legii penale, întrucât „instrumentele speciale" şi „alte obiecte adaptate acestui scop" se regăsesc sub egida unei şi aceleiaşi variante agravate. Anticipând acestei riposte, relevăm că, deşi este fără tăgadă că identificarea incorectă a categoriei legislative a entităţii folosite la comiterea infracţiunii nu are, în acest caz, nicio relevanţă la încadrare, este incontestabil că un tratament incorect va avea un impact negativ asupra procesului de individualizare a pedepsei penale. Or, trebuie să recunoaştem că aplicarea instrumentelor speciale în cadrul infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant comportă un grad de pericol mai mare decât aplicarea altor obiecte adaptate acestui scop, motiv din care folosirea instrumentelor speciale va influenţa asupra individualizării pedepsei în sensul agravării acesteia.

Reieşind din interpretările date *supra* sintagmelor analizate, deducem că linia de demarcaţie între noţiunile „instrumente speciale" şi „alte obiecte adaptate acestui scop" rezidă în destinaţia constructivă a entităţii. Astfel, considerăm că nu sunt destinate după construcţie pentru provocarea durerilor ori suferinţelor fizice sau psihice, inclusiv puternice, însă prezintă un pericol pentru integritatea fizică sau psihică a victimei, graţie proprietăţilor de care dispun în anumite circumstanţe: un ciob de sticlă, o bucată de grilaj din fier demontată de la fereastră, traversele spătarului unui scaun sfărâmat etc. În practica judiciară s-a considerat că o creangă groasă de

copac de asemenea poate fi considerată obiect adaptat pentru a provoca dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice. La concret, prin Sentința Judecătoriei Telenești din 23 ianuarie 2013, B.V.G. a fost condamnat în baza art.166[1] alin.(4) lit.d) CP RM, luându-se în calcul următoarele împrejurări faptice: *La 15 septembrie 2010, aproximativ la ora 09.30, B.V.G., activând în calitate de şef de post, ofiţer operativ superior de sector al Postului de Poliţie Căzăneşti al CRP Teleneşti, cu gradul special de locotenent major de poliţie, a intrat în ograda gospodăriei lui B.V. din s. Vadul-Leca, r-nul Teleneşti, pe care îl bănuia că a comis furt de păsări din gospodăria cet. S.T. Cu scopul de a obţine de la B.V. informaţii şi depoziţii referitor la sustragerea bunurilor altei persoane şi cu scopul de a-l pedepsi pentru contravenţia în a cărei comitere îl bănuia, de a-l intimida şi de a face presiuni asupra lui, bazate pe discriminare, B.V.G. i-a aplicat lui B.V. două lovituri cu pumnul în faţă, apoi forţat l-a urcat în automobilul său, cu care l-a dus la Primăria comunei Căzăneşti, r-nul Teleneşti. În aceeaşi zi, aproximativ la ora 11.30, inculpatul a urcat cu forţa partea vătămată în automobilul său, cu care s-au deplasat spre fâşia de pădure de la marginea satului Vadul-Leca, r-nul Teleneşti. După ce a coborât din automobil, B.V.G. a rupt dintr-un copac o creangă groasă cu care i-a aplicat lui B.V. mai multe lovituri peste diferite părţi ale corpului* (sublinierea ne aparţine – *n.a.*)*, urmărind acelaşi scop – de a obţine informaţii referitor la furtul de păsări din gospodăria cet. S.T.* [139]. Dimpotrivă, bastoanele speciale de cauciuc şi plastic, cătuşele, dispozitivele electroşoc (cu excepţia poziţiei tarifare NM RM 9304 00 000, deoarece constituie armă de categoria D în sensul Anexei nr.1 la Legea privind regimul armelor şi al muniţiilor cu destinaţie civilă, nr.130 din 08.06.2012 [103]) etc. trebuie considerate instrumente speciale destinate torturării, tratamentului inuman sau degradant. Ne fundamentăm opinia apelând la procedeul extrapolării. Avem în vedere lista entităţilor din categoria mijloacelor speciale enumerate în Nomenclatorul mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc şi al muniţiilor aferente (Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului nr.474 din 19.06.2014 [89]), entităţi care sunt folosite contrar prevederilor pct.9-11, 13 din Regulile de aplicare a mijloacelor speciale şi armelor de foc (Anexa nr.2 la acelaşi act normativ). Totuşi, ţinem să remarcăm că noţiunea „instrumente speciale" utilizată în conţinutul lit.d) alin.(2) şi lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM nu se reduce la lista mijloacelor speciale consacrate în Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului nr.474 din 19.06.2014, întrucât actul normativ respectiv nu constituie un act complementar al agravantei analizate. Iată de ce, scaunul metalic înzestrat cu ace menite să străpungă pielea fără a produce răni letale; cuşca de metal, dotată pe interior cu un sistem complicat de ace care, odată cu închiderea uşii, pătrund în corpul victimei penetrând membrele, abdomenul, pieptul fără a-i provoca decesul, deşi nu sunt enumerate în lista mijloacelor speciale din Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului nr.474 din 19.06.2014, acestea constituie instrumente

speciale veritabile aplicate pentru provocarea durerilor ori suferinţelor fizice sau psihice, inclusiv puternice.

În altă ordine de idei, condiţia *sine qua non* pe care o impune legiuitorul prin lit.d) alin.(2) şi lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM vizează aplicarea efectivă a obiectelor sau instrumentelor subzistente; or, simpla deţinere asupra persoanei la momentul comiterii respectivelor infracţiuni nu este în stare să angajeze răspunderea ei penală în baza variantelor agravate nominalizate. Aceasta se explică prin faptul că legiuitorul nu agravează răspunderea penală pentru comiterea torturii, tratamentului inuman sau degradant de către o persoană înarmată sau dotată cu anumite instrumente, ci cel puțin pentru o afișare a armei, a instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop, făptuitorul urmărind intimidarea victimei, paralizarea reacției ei, provocarea temerii sau a stării de angoasă. Considerăm că folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop în contextul torturii, tratamentului inuman sau degradant se poate concretiza în: tragerea ţintită a focurilor de armă, aplicarea loviturilor, sprijinirea armei de gâtul victimei, agitarea pumnului cu boxul îmbrăcat, demonstrarea armei (cu condiția să fie funcțională), a instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate scopului de a intimida victima etc. Astfel, spre exemplu, exprimarea verbală, însoțită de gestul de atingere a corpului victimei cu arma (cu condiția să fie funcțională), reprezintă o circumstanță care pune în evidență intenția făptuitorului de a-i produce suferințe psihice, conduita sa fiind de natură a inspira victimei o stare de temere.

În altă ordine de idei, săvârșirea torturii, tratamentului inuman sau degradant prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop este o varietate a excesului de putere sau a depășirii atribuțiilor de serviciu, înscriindu-se în tipajul modalităţii faptice a infracțiunii prevăzute la art.328 CP RM, manifestate prin comiterea unei acţiuni de către persoana publică, respectiv persoana cu funcţie de demnitate publică cu încălcarea unor cerinţe sau circumstanţe speciale ori excepţionale indicate în lege. Fără îndoială, într-o asemenea situație va opera o concurență de norme în sensul art.116 CP RM, astfel încât infracţiunile de tortură, tratament inuman sau degradant comise prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop constituie norme speciale în raport cu excesul de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu, considerent din care la încadrare se va reține numai lit.d) alin.(2) art.166[1] sau, după caz, lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM. Totuși, infracțiunea de exces de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu se agravează dacă este însoțită de aplicarea armei (lit.b) alin.(2) art.328 CP RM). O primă concluzie care se deduce este că norma de la lit.b) alin.(2) art.328 CP RM este inaplicabilă în principiu în practică, întrucât ori de câte ori o persoană publică sau o persoană cu funcție de demnitate publică aplică arma, în virtutea regulii de calificare consfințită în alin.(2) art.116 CP RM, se va aplica, în dependență de circumstanțe, fie lit.d) alin.(2) art.166[1],

fie lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM. Dacă această concluzie este adevărată, atunci putem concepe atare situație ca o neglijență a legiuitorului, întrucât a edictat o dublare a normelor incriminatoare, inadvertență care este prea evidentă pentru a constitui o realitate obiectivă. În realitate însă, prevederea de la lit.b) alin.(2) art.328 CP RM nu este de prisos, întrucât există anumite nuanțe de ordin obiectiv care determină menținerea în continuare a răspunderii penale pentru excesul de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu însoţită de aplicarea armei. Argumentul *forte* rezidă în intenţia pe care o urmăreşte făptuitorul în raport cu aplicarea armei. Astfel, în cazul infracţiunilor prevăzute la lit.d) alin.(2) şi la lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM făptuitorul recurge la folosirea efectivă a armei pentru a cauza intenţionat dureri sau suferinţe fizice ori psihice (în ipoteza tratamentului inuman sau degradant) ori pentru a provoca intenţionat victimei dureri sau suferinţe fizice ori psihice puternice (în ipoteza torturii). *Per a contrario,* în cazul variantei agravate de la lit.b) alin.(2) art.328 CP RM, făptuitorul nu intenţionează să cauzeze careva dureri sau suferinţe fizice ori psihice. Prin aplicarea armei persoana publică, respectiv persoana cu funcție de demnitate publică încalcă regulile de aplicare a armei stipulate, bunăoară, în Legea privind modul de aplicare a forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc, nr.218 din 19.10.2012, ceea ce presupune comiterea acţiunilor care sunt în competenţa funcţională a acestor persoane, însă cu nerespectarea unor condiţii (reguli) impuse de lege pentru adoptarea unui astfel de comportament. De exemplu, aplicarea armei de foc de către personalul care deține grade şi statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, în timpul acţiunilor de restabilire a ordinii publice în cazul dezordinilor în masă, va întruni elementele componenței de infracțiune cu circumstanțe agravante prevăzute la lit.b) alin.(2) art.328 CP RM, dacă se va realiza în lipsa uneia dintre următoarele circumstanţe catalogate ca măsuri extreme: 1) pentru autoapărare ori pentru apărarea oamenilor împotriva unor atacuri ce prezintă un pericol real pentru viaţa şi sănătatea acestora; 2) împotriva persoanelor sau a grupurilor de persoane care încearcă să pătrundă forţat în clădirile, în încăperile sau în perimetrele instituţiilor, în unităţile de transport aflate sub pază sau care devastează ori distrug clădiri şi alte bunuri de interes public sau privat, punând în pericol viaţa şi sănătatea oamenilor. Astfel, vom fi în prezenţa depăşirii vădite a limitelor prerogativelor acordate prin lege, întrucât, potrivit prevederilor art.12 lit.c) al Legii privind modul de aplicare a forţei fizice, a mijloacelor speciale şi a armelor de foc, nr.218 din 19.10.2012, se interzice aplicarea armelor de foc în timpul acţiunilor de restabilire a ordinii publice în cazul dezordinilor în masă, cu excepţia cazurilor indicate în art.10 alin.(1) lit.a) şi h) din legea nominalizată.

3.5. Tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite de o persoană cu funcție de răspundere sau de o persoană cu funcție de demnitate publică

Gravitatea sporită pe care calitatea deținută de făptuitor o transferă faptei incriminate penal este validată de încrederea pe care i-a oferit-o statul odată cu învestirea în funcție – de răspundere, respectiv de demnitate publică, funcții care impun un comportament corect, decent și cuviincios al oricărei persoane în îndeplinirea atribuțiilor de serviciu, în raport cu persoanele cu care vine în contact în exercițiul acestor atribuții, mai ales atunci când acestea sunt de rang înalt. Remarcăm că, în contextul circumstanțelor agravante vizând subiecții infracțiunii de tortură, tratament inuman sau degradant, doar autoritățile publice propriu-zise au fost luate în calcul pentru a diferenția răspunderea penală; or, nici particularii și nici autoritățile publice asimilate nu-și găsesc reflectare în conținutul lit.e) alin.(2), respectiv, lit.e) alin.(4) art.166^1 CP RM.

Respectând consecutivitatea enumerării în textul de lege, vom demara cercetarea cu ***persoana cu funcție de răspundere*** – în calitate de subiect cu calități speciale al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Noțiunea de persoană cu funcţie de răspundere are o încărcătură semantică precisă, găsindu-și sediul în prevederile de la alin.(1) art.123 CP RM, potrivit cărora prin „persoană cu funcţie de răspundere” se înţelege persoana căreia, într-o întreprindere, instituţie, organizaţie de stat sau a administraţiei publice locale ori într-o subdiviziune a lor, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin stipularea legii, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi şi obligaţii în vederea exercitării funcţiilor autorităţii publice sau a acţiunilor administrative de dispoziţie ori organizatorico-economice.

Cu toate că prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.245 din 02.12.2011 [104], legiuitorul a substituit sintagma „persoană cu funcţie de răspundere” cu sintagma „persoană publică”, în special în cazul infracțiunilor de corupție și al infracțiunilor care aduc atingere activității de serviciu în sfera publică, termenul „persoană cu funcţie de răspundere” s-a păstrat în mai multe componențe de infracțiune, fie caracterizând conținutul constitutiv de bază (de exemplu, art.176, art.180, art.183, art.265 CP RM etc.), fie cel agravat (art.158 alin.(3) lit.f), art.165 alin.(2) lit.e), art.168 alin.(2) lit.d) CP RM etc.). După cum este lesne de înțeles, în cazul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant persoana cu funcție de răspundere caracterizează conținutul agravat al incriminării. Spre deosebire de celelalte norme pentru care se agravează răspunderea penală în baza calității subiectului de persoană cu funcție de răspundere, bunăoară art.158 alin.(3) lit.f), art.165 alin.(2) lit.e), art.168 alin.(2) lit.d) CP RM, în cazul art.166^1 alin.(2) lit.e) și art.166^1 alin.(4) lit.e) CP RM legiuitorul dispersează „persoana publică” de „persoana cu funcţie de răspundere”, în sensul agravării răspunderii ultimei. Firește, această situație normativă ridică semne de întrebare referitoare la

oportunitatea diferenţierii răspunderii penale, în contextul în care între noţiunile „persoană cu funcţie de răspundere” şi „persoană publică” există o relaţie de tip parte-întreg. Or, sub acest aspect în literatura de specialitate au fost aduse argumente pertinente, care să ne convingă de existenţa unui asemenea coraport: „Aşa cum este concepută în alin.(2) art.123 CP RM, noţiunea de „persoană publică” este într-atât de cuprinzătoare, încât nu considerăm că există vreun exemplu când persoana are statut de persoană cu funcţie de răspundere, dar nu are statutul de persoană publică” [118, p.275-276]. În continuarea acestei idei, se susţine că orice persoană cu funcţie de răspundere este, implicit, o persoană publică, însă nu orice persoană publică este neapărat o persoană cu funcţie de răspundere. Datorită paralelismului existent, afirmă A.Eşanu, prioritate va avea întregul (persoana publică). Deci, atunci când făptuitorul este o persoană publică, fiind în acelaşi timp persoană cu funcţie de răspundere, fapta va fi calificată în baza variantei-tip (alin.(1) art.166[1] CP RM sau alin.(3) art.166[1] CP RM) [111, p.42], soluţie de încadrare care de altfel este oglindită, ca excepţie, şi în practica judiciară. Regretabil este că nu există o practică de urmărire penală, dar nici o practică judiciară uniformă în această materie. De exemplu, în contextul relelor tratamente incriminate la art.166[1] CP RM, poliţistul este apreciat de către unii subiecţii de aplicare în concret a legii penale ca fiind o persoană cu funcţie de răspundere, motiv din care reţin circumstanţa agravantă, în dependenţă de faptă, prevăzută fie la lit.e) alin.(2), fie la lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM, iar de alţii ca fiind persoană publică, reţinând la încadrare doar varianta-tip a infracţiunii comise. De exemplu, prin Sentinţa Judecătoriei Dondușeni din 28 martie 2013, N.E. a fost recunoscut vinovat în săvârşirea infracţiunii prevăzute la lit.e) alin.(2) art.166[1] CP RM (adică, tratament inuman şi degradant), săvârşite *de o persoană cu funcţie de răspundere* (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), întrucât: *N.E., caporal de poliţie, exercita funcţia de poliţist-şofer în cadrul Serviciului poliţiei judecătoreşti al CPR Dondușeni. Astfel, în conformitate cu art.123 alin.(1), (2) CP RM, N.E. era persoană publică şi persoană cu funcţie de răspundere, căreia prin numire i-au fost acordate drepturi şi obligaţii în vederea exercitării funcţiilor autorităţilor publice. La 01 noiembrie 2012, aproximativ la ora 02.00, N.E. se afla, în stare de ebrietate alcoolică, la staţia de alimentare cu petrol „Bemol”, situată la periferia or.Dondușeni, în apropiere de traseul republican Drochia-Edineţ. Acolo, fără careva motiv, a intrat în conflict cu P.V., taximetrist la S.R.L. „Lux Galaxia” din or.Dondușeni. Intenţionat, în mod ilegal, pentru a-şi demonstra supremaţia, N.E. l-a supus pe P.V. unui tratament inuman şi degradant manifestat prin bruscare şi aplicarea unei lovituri cu scrumiera în cap, apoi a câtorva lovituri cu pumnul în faţă. În rezultat, i-a cauzat acestuia leziuni corporale sub formă de plagă contuză suturată a regiunii parietale stânga, plagă saturată a nasului pe dreapta, edem şi echimoză pe buza superioară, comoţie cerebrală, care, conform raportului de*

expertiză medico-legală nr.190/D din 16.12.2012, se califică ca vătămare corporală ușoară în baza criteriului dereglării sănătății de scurtă durată [129].

La fel, prin sentința Judecătoriei Bălți din 02 aprilie 2015, C.S. a fost recunoscut vinovat de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.166[1] alin.(2) lit.a), e), f) CP RM (adică, cauzarea intenționată a unei dureri sau a suferinței fizice, săvârșite cu bună știință asupra unui minor *de către o persoană cu funcție de răspundere* (sublinierea ne aparţine – *n.a.*)), prin care a cauzat din imprudență o vătămare medie a integrității corporale, care reprezintă tratament inuman și degradant, întrucât: *C.S., sergent major de poliție, exercită funcția de polițist-șofer în Batalionul de Patrulă şi Santinelă al Comisariatului de poliție mun. Bălți. Astfel, conform art.123 alin.(1) şi (2) CP RM, C.S. era persoană publică şi persoană cu funcție de răspundere, învestită cu drepturi şi obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice. Fiind în serviciul de menținere a ordinii publice, având obligațiunea de a patrula sectorul ,,Centru", mun. Bălți, la 11 ianuarie 2013, aproximativ la ora 02.30, C.S. s-a apropiat cu automobilul de serviciu de stația centrală de autobuze din mun. Bălți, în preajma căreia se aflau minorul G.V. şi prietenii acestuia: S.N. şi Z.I. Având suspiciuni că aceştia au comis careva acte de huliganism, urmărind scopul de a-l pedepsi pe G.V. pentru actul pe care acesta l-ar fi săvârşit, C.S., fără temei şi necesitate, intenționat, în mod ilegal, pentru a-şi demonstra supremația, l-a supus pe C.V. unui tratament inuman şi degradant manifestat prin bruscare şi lovire cu bărbia de capota din față a automobilului său de serviciu, apoi l-a urcat forțat în această unitate de transport. În salonul automobilului C.S. s-a urcat cu genunchiul deasupra lui G.V., care era întins cu fața în jos pe bancheta din spate a automobilului, şi l-a lovit de câteva ori pe minor cu genunchiul în regiunea cutiei toracice, încătușându-i mâinile. În scurt timp, G.V. a fost transportat la Comisariatul de Poliție Bălți, situat pe str. Ştefan cel Mare, 50, unde a fost constatată identitatea şi vârsta acestuia. În incinta acestei instituții C.S. l-a urmat pe G.V. la veceu, unde ultimul a fost descătușat. După ce G.V. şi-a satisfăcut necesitățile fiziologice, din nou a fost doborât la pământ de către C.S. Conştientizând că acționează cu bună știință asupra unui minor, C.S. i-a mai aplicat multiple lovituri cu genunchiul în regiunea cutiei toracice, răsucindu-i şi încătușându-i mâinile la spate. Prin aceste acțiuni ilegale C.S. i-a cauzat victimei G.V. leziuni corporale şi suferințe fizice, provocându-i, conform raportului de expertiză medico-legală nr.131/D din 20 mai 2013, leziuni corporale medii, exprimate prin fractură de cap-os V metacarpian pe dreapta, precum şi prin multiple echimoze pe suprafețele anterolaterale ale gâtului în treimea superioară, cu extindere pe cea medie şi inferioară. Astfel, minorului i-au fost cauzate dureri fizice şi suferințe psihice, fiindu-i umilită demnitatea. Violența fizică aplicată asupra lui nu era necesară,*

nefiind determinată de comportamentul inadecvat al minorului, deoarece acesta nu opunea rezistenţă şi nu a comis careva acţiuni ilegale [123].

Dimpotrivă, prin Sentința Judecătoriei Fălești din 23 martie 2015 faptele inculpatului-polițist R.A. au fost încadrate în baza art.166[1] alin.(1) CP RM, așa cum a și invocat în rechizitoriu acuzatorul de stat, în legătură cu următoarele circumstanțe: *R.A., polițist, activa în funcția de inspector de patrulare rutieră, fiind astfel persoană publică* (sublinierea ne aparţine – *n.a.*). *La 28 decembrie 2013, aproximativ la ora 02.00, aflându-se în exercițiul funcțiunii, în procesul examinării unei încălcări rutiere comise de B.Gh., taximetrist, intenționat, în mod ilegal, în scopul de a-l pedepsi pe pasagerul taxiului pentru că a intervenit în discuție, i-a aplicat acestuia două lovituri în față cu lanterna pe care o ținea în mână. Ca urmare, i-a cauzat vătămări corporale sub formă de tumefiere, contuzie a țesuturilor moi ale nasului, care, potrivit raportului de expertiză medico-legală nr.10/D din 13 ianuarie 2014, se atribuie la categoria leziunilor corporale neînsemnate. După ce l-a agresat fizic, l-a urcat în automobilul de serviciu și l-a transportat la Inspectoratul de Poliție* [132].

De asemenea, prin Sentința Judecătoriei Cantemir din 12 ianuarie 2016 M.Gh. a fost recunoscut vinovat de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.166[1] alin.(1) CP RM (încadrare reținută și în rechizitoriu, fără trimitere la lit.e) alin.(2) art.166[1] CP RM), dat fiind următorul substrat factologic constatat: *M.Gh. activa în calitate de polițist în Serviciul Patrulare al SSP a IP Cantemir, fiind, conform dispozițiilor art.123 alin.(2) CP RM, persoană publică (sublinierea ne aparţine – n.a.). La data de 18 iulie 2014, aproximativ la ora 21.00, se deplasa la domiciliul locuitorului s.Cociulia, r-nul Cantemir, H.V., pentru a examina un caz sesizat pe fonul unui scandal în familie. Aflându-se în ograda lui H.V., l-a imobilizat pe acesta la pământ și i-a aplicat cătușe. În scopul de a-i cauza dureri fizice și de a-i înjosi demnitatea, i-a aplicat lui H.V. o lovitură cu palma peste urechea stângă. Conform raportului de expertiză medico-legală nr.148/D din 13 noiembrie 2014, lui H.V. i-au fost cauzate leziuni sub formă de traumă craniocerebrală închisă, manifestată prin comoție cerebrală, ruptura timpanului urechii stângi, care se califică ca vătămări ușoare, precum și excoriații pe ambele antebrațe 1/3 medii și inferioare, echimoze pe brațul și genunchiul stâng, care se califică ca vătămări corporale neînsemnate. Motiv pentru care acțiunile inculpatului în ansamblu au fost calificate în baza art.166[1] alin.(1) CP RM, cu indicii „cauzarea intenționată a unei dureri și a suferinței fizice, care reprezintă tratament inuman sau degradant, de către o persoană publică”* [127].

Relevantă este și alegația reținută prin Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 07 decembrie 2015, prin care s-a admis apelul procurorului, casată sentința (prin care C.V. a fost achitat pe faptul comiterii infracțiunii prevăzute la art.328 alin.(2) lit.a) CP RM) și

pronunțată o nouă hotărâre, potrivit modului stabilit pentru prima instanță, prin care C.V. a fost recunoscut vinovat și condamnat în baza art.166[1] alin.(1) CP RM. În legătură cu această soluție de încadrare, instanța a motivat, *inter alia,* că fapta de exces de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu de către un polițist nu a fost decriminalizată, deoarece în continuare faptele prejudiciabile comise de către un colaborator de poliție sunt pasibile de pedeapsă în baza art.166[1] CP RM. Prin urmare, conducându-se de prevederile art.10 alin.(1) CP RM, instanța de apel a concluzionat că fapta inculpatului C.V. urmează a fi încadrată în baza art.166[1] alin.(1) CP RM (în redacția Legii nr.252 din 08.11.2012 [105]), sancțiunea pentru care este mai blândă [77].

Sintetizând asupra practicii judiciare, relevăm că, în principiu, polițistul este, potrivit literei legii (art.123 alin.(1) și alin.(2) CP RM), atât persoană publică, cât și persoană cu funcție de răspundere. Deci, calificarea actelor de tortură, tratament inuman sau degradant comise de către polițist reprezintă o polemică practică acerbă. Deoarece în doctrină unanim se susține că între noțiunile „persoană cu funcţie de răspundere” și „persoană publică” există o relație de tip parte-întreg, logic, acțiunile polițistului, ca, de altfel, ale oricărei alte persoane cu funcție de răspundere, care este totodată și persoană publică, urmează a fi încadrate în temeiul conținutului constitutiv de bază al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, adică în conformitate cu alin.(1) sau, după caz, alin.(3) art.166[1] CP RM. Or, tocmai persoana publică reprezintă întregul în raport cu partea desemnată de noțiunea „persoană cu funcţie de răspundere”. Dacă ne-am conduce de spiritul de care este animată incriminarea (*mens legis*) torturii, tratamentului inuman sau degradant *per ansamblu*, reținând la încadrare circumstanțele agravante de la lit.e) alin.(2) şi de la lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM, am încălca principiului *in dubio mitius*, potrivit căruia în cazul unei norme penale cu un conţinut îndoielnic operează interpretarea cea mai favorabilă făptuitorului şi, implicit, am încălca principiul legalităţii (alin.(2) art.3 CP RM) [155, p.247]. Pentru a evita încălcarea acestor principii de către subiecții oficiali de aplicare în concret a legii penale, propunem excluderea sintagmei *„de o persoană cu funcţie de răspundere”* din lit.e) alin.(2) şi din lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM. O astfel de remaniere legislativă va presupune că circumstanţele agravante de la lit.e) alin.(2) şi de la lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM îşi vor găsi aplicabilitate doar atunci când făptuitorul este persoană cu funcţie de demnitate publică. Însă, până la o eventuală implementare a acestei modificări în plan legislativ, pentru a respecta litera legii, vom opera cel puțin formal cu categoria de persoană cu funcție de răspundere.

În ceea ce privește celălalt subiect cu calități speciale tipic circumstanțelor agravante analizate, remarcăm că, analogic persoanei cu funcție de răspundere, și ***persoana cu funcție de demnitate publică*** are o încărcătură semantică precisă în legea penală. Astfel, potrivit alin.(3) art.123 CP RM în vigoare, prin „persoană cu funcţie de demnitate publică” se înţelege: persoana

al cărei mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituţia Republicii Moldova sau care este învestită în funcţie, prin numire sau prin alegere, de către Parlament, Preşedintele Republicii Moldova sau Guvern; altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege; persoana căreia persoana cu funcţie de demnitate publică i-a delegat împuternicirile sale. Atragem atenția că până la intervenția Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.152 din 01.07.2016 [110], printre persoanele cu funcție de demnitate publică nu se numărau alte persoane cu funcție de demnitate publică stabilite prin lege, adică în actele legislative extrapenale de referință. În primul rând se are în vedere Anexa la Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţie de demnitate publică, nr.199 din 16.07.2010 [100], care conține lista persoanelor cu funcţie de demnitate publică.

O asemenea remaniere legislativă are ca efect lărgirea spectrului de persoane care pot să dețină această calitate cu impact asupra încadrării juridice a faptelor de tortură, tratament inuman sau degradant. Pentru a demonstra acest lucru, aducem aleatoriu exemple concrete care vin să ne convingă despre justețea lucrurilor. Astfel, de exemplu, până la intrarea în vigoare a Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.152 din 01.07.2016, nu puteau fi trase la răspundere penală pentru acte de tortură, tratament inuman sau degradant în conformitate cu circumstanțele agravante prevăzute la lit.e) alin.(2) sau, după caz, la lit.e) alin.(4) art.166^1 CP RM următoarele persoane: primarii; preşedintele, vicepreşedintele raionului; preşedintele, prim-vicepreşedintele, vicepreşedintele, secretarul ştiinţific general al Academiei de Ştiinţe a Moldovei etc. După modificările operate în alin.(3) art.123 CP RM, numitele autorități sunt considerate persoane cu funcție de demnitate publică în sensul legii penale. Aceasta este concluzia pe care o deducem din coroborarea legii penale cu actele extrapenale de referință și cu interpretarea oficială dată în pct.6.4 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție”, nr.11 din 22.12.2014. Astfel, până la intervenția Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.152 din 01.07.2016 [110], între alin.(3) art.123 CP RM şi Anexa la Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţie de demnitate publică se atesta o inconsecvență legislativă, care era soluționată în favoarea accepţiunii de persoană cu funcţie de demnitate publică din alin.(3) art.123 CP RM. Aceasta întrucât, potrivit alin.(2) art.4 al Legii privind actele legislative, nr.780 din 27.12.2001 [96], actul legislativ trebuie să fie în concordanţă cu sistemul de codificare şi unificare a legislaţiei. Un alt argument în favoarea accepţiunii de persoană cu funcţie de demnitate publică, consacrată în alin.(3) art.123 CP RM, consistă în regula, potrivit căreia în cazul în care între două acte legislative cu aceeaşi forţă juridică apare un conflict de norme ce promovează soluţii diferite asupra aceluiaşi obiect al reglementării, se aplică preve-

derile actului posterior. În concluzie, prin substituirea cuvintelor „în condiţiile legii” cu cuvintele „altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege” în dispoziția de la alin.(3) art.123 CP RM a fost înlăturată confuzia ce caracteriza persoana cu funcție de demnitate publică în sensul legii penale și al legilor extrapenale de referință. De aceea, la calificarea faptei se va verifica întâi de toate dacă făptuitorul actelor de tortură, tratament inuman sau degradant se regăsește sau nu în Anexa la Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţie de demnitate publică, nr.199 din 16.07.2010. Un răspuns afirmativ ar genera agravarea răspunderii penale în acord cu lit.e) alin.(2) sau, după caz, cu lit.e) alin.(4) art.166^1 CP RM. Totuși, dacă făptuitorul actelor de tortură, tratament inuman sau degradant nu se regăsește în lista din respectiva Anexă, aceasta nu exclude definitiv calificarea faptelor în conformitate cu lit.e) alin.(2) sau, după caz, cu lit.e) alin.(4) art.166^1 CP RM. Aceasta deoarece, chiar dacă făptuitorul nu este enumerat în lista Anexei la Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţie de demnitate publică, nr.199 din 16.07.2010 [100], el poate să apară în calitate de persoană cu funcție de demnitate publică în virtutea învestirii lui în funcție prin numire sau prin alegere, de către Parlament, Preşedintele Republicii Moldova sau Guvern, fapt dedus din prevederea de la alin.(3) art.123 CP RM. Bunăoară, membrii Consiliului Superior al Procurorilor, reprezentanți ai societății civile, sunt considerați persoane cu funcție de demnitate publică. Chiar dacă în Anexa la Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţie de demnitate publică, nr.199 din 16.07.2010, nu există menţiunea că membrul Consiliului Superior al Procurorilor este o funcţie de demnitate publică, această calitate o deducem din prevederile de la alin.(4) art.69 al Legii cu privire la Procuratură, nr.3 din 25.02.2016 [109], în coroborare cu alin.(3) art.123 CP RM. Astfel, în acord cu alin.(4) art.69 al actului legislativ menționat, trei membri ai Consiliului Superior al Procurorilor sunt aleși prin concurs din rândul societății civile, după cum urmează: unul de către Președintele Republicii, unul de către Parlament și unul de către Academia de Științe a Moldovei. Deci, sunt persoane cu funcţie de demnitate publică în sensul alin.(3) art.123 CP RM doar doi dintre cei trei membri ai Consiliului Superior al Procurorilor, care sunt aleși prin concurs din rândul societății civile, și anume: cel care este ales de către Președintele Republicii și cel care este ales de către Parlament. Din prevederile de la alin.(3) art.123 CP RM rezultă că cel de-al treilea membru al Consiliului Superior al Procurorilor, ales prin concurs din rândul societății civile de către Academia de Științe a Moldovei, nu este persoană cu funcție de demnitate publică. Incontestabil, această situație juridică este banală, inechitabilă și lipsită de logică, presupunând o gravă incoerență legislativă. Nu ne opunem ca unul dintre membrii Consiliului Superior al Procurorilor, din rândul societății civile, să fie ales de către Academia de Științe a Moldovei, dorim doar să scoatem în evidență disensiunea care va avea impact negativ asupra încadrării juridice a faptelor care au în

calitate de subiect special persoana cu funcție de demnitate publică. Pentru a evita o asemenea incoerență, cel mai potrivit mod de redresare a situației este, probabil, suplimentarea listei din Anexa la Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţie de demnitate publică, nr.199 din 16.07.2010, cu următoarele categorii de funcții de demnitate publică: preşedinte, membru al Consiliului Superior al Procurorilor.

În același context, ne interesează dacă consilierul local poate să evolueze sau nu în calitate de subiect special al infracțiunilor prevăzute la lit.e) alin.(2) sau, după caz, la lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM. Interesul față de acest subiect derivă din Legea pentru modificarea articolului 123 din Codul penal al Republicii Moldova, nr.318 din 20.12.2013 [108], prin care consilierul local a fost exclus din categoria persoanelor cu funcţie de demnitate publică (alin.(3) art.123 CP RM). Oare prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.152 din 01.07.2016, i s-a restabilit acest statut în spiritul legii penale? Conducându-ne de Anexa la Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţie de demnitate publică, nr.199 din 16.07.2010, observăm că consilierul local nu este o funcție de demnitate publică. Mai mult ca atât, nici din celelalte modalități ale alin.(3) art.123 CP RM nu-i putem atribui această calitate. Și atunci, cum vom încadra relele tratamente comise de consilierul local? Întrebarea ridicată derivă din lipsa unei prevederi exprese care i-ar incuba cel puțin calitatea de persoană publică. Însă, o interpretare sistemică ne permite să pledăm în favoarea acestei calități; or, în acord cu prevederile de la alin.(1) art.112 din Constituţia Republicii Moldova, autorităţile administraţiei publice, prin care se exercită autonomia locală în sate şi oraşe, sunt, printre altele, consiliile locale alese. De aici deducem că consilierii locali acţionează în regim de putere publică, iar, potrivit alin.(1) art.5 din Legea privind statutul alesului local, nr.768 din 02.02.2000 [95], mandatul consilierului începe efectiv din momentul validării. Remarcăm astfel că învestirea în funcţie a consilierului local se face prin modalitatea alegerii, ca urmare a votului exprimat de fiecare cetăţean ce are exerciţiul drepturilor electorale, urmată de o procedură ce implică validarea mandatului, adică confirmarea acestuia. Odată confirmat mandatul, consilierul local va îndeplini activităţi în interesul unei unităţi administrativ-teritoriale. În acest sens, consilierii locali sunt cei care soluţionează şi gestionează, în numele şi în interesul colectivităţii pe care o reprezintă, treburile publice, motiv din care, în sensul alin.(2) art.123 CP RM, consilierul local este persoana învestită de stat (prin efectul validării) să îndeplinească activităţi de interes public. Prin urmare, actele de violență comise de către consilierul local, care presupun tratament inuman sau degradant ori chiar tortură, urmează a fi încadrate în baza alin.(1) sau, după caz, alin.(3) art.166[1] CP RM.

În altă ordine de idei, pentru existenţa infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant în formă agravată (lit.e) alin.(2) şi lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM), este absolut necesară

existența prealabilă a unui serviciu în care persoana cu funcție de răspundere, respectiv persoana cu funcţie de demnitate publică, îşi desfăşoară activitatea, indiferent de natura actelor care ocazionează săvârşirea relelor tratamente [155, p.243]. De asemenea, violența aplicabilă trebuie să se regăsească într-o legătură directă cu funcția sa, nu însă să acționeze ca un particular, adică la momentul comiterii relelor tratamente incriminate la art.166[1] CP RM să se afle în exercițiul funcțiunii sau să acționeze în regim de putere. Astfel, chiar dacă făptuitorul deține o funcție de răspundere sau o funcție de demnitate publică, dar la momentul cauzării durerilor sau suferințelor fizice ori psihice a acționat ca un particular, din considerente private legate de relațiile de ostilitate apărute între el ca cetățean și victimă, elementul circumstanțial agravant în discuție nu se va reține la încadrare. Nu va fi aplicabilă și niciuna dintre variantele-tip ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, deoarece suntem în lipsa subiectului infracțiunii. Pentru ilustrarea acestei soluții, facem referire la două cauze penale din practica judiciară care reflectă plenar cele susținute. Așadar, prin Sentința Judecătoriei Cantemir din 27 ianuarie 2016 M.V. a fost recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii prevăzute la art.166[1] alin.(2) lit.e) CP RM (în dezacord cu acuzarea care a încadrat acțiunile inculpatului în baza art.166[1] alin.(4) lit.e) CP RM), avându-se în vedere următoarele circumstanțe: *M.V., șef al Direcției Agenției Ecologice Cahul a Inspectoratului Ecologic de Stat, la data de 25 mai 2015, în jurul orei 19.00, s-a deplasat la domiciliul cet. I.D., unde în urma relațiilor ostile i-a aplicat lui I.D. mai multe lovituri cu pumnul și picioarele peste diferite părți ale corpului, cauzându-i leziuni corporale neînsemnate sub formă de echimoze în regiunea temporală pe stânga, brațul stâng, coapsa dreaptă, hemitorace stâng și abdomen, excoriație în regiunea bărbiei, provocându-i dureri, suferințe fizice și psihice* [128]. Pentru a adopta această soluție, instanța de fond a menționat că, deși incidentul s-a produs în afara orelor de program al inculpatului, chiar dacă acesta nu s-a deplasat la domiciliul lui I.D. cu automobilul de serviciu și nu era în uniformă de serviciu, însă, având în vedere că la acel moment M.V. era o persoană cu funcție de răspundere, el a acționat în raport cu I.D. ca un reprezentant al entității publice pe care o conduce [128]. Însă, instanța de apel a obiectat față de această motivație, din lipsa calității speciale a subiectului infracțiunii, raționament din care procesul penal în privința inculpatului a încetat din motive că fapta sa constituie o contravenție (art.78 alin.(2) Cod contravențional), relevând următoarele: *Din circumstanțele cauzei rezultă că acțiunile inculpatului M.V. privind cauzarea leziunilor corporale victimei I.D. <u>nu au fost comise în legătură cu atribuțiile și funcțiile inculpatului</u>* (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), *care avea funcția de șef al Direcției Agenției Ecologice Cahul a Inspectoratului Ecologic de Stat. Anume: nu exercita funcțiile prevăzute de fișa de post privind protecția mediului (nu deținea careva funcție într-un serviciu similar al statului, de exemplu de colaborator al poliției sau de*

colaborator al penitenciarului), iar victima nu se afla în custodia autorității conduse de inculpat (victima nu avea statut de reținut, arestat, condamnat, internat forțat în spital). Conflictul iscat între inculpat și partea vătămată este un rezultat al relațiilor de conflict între doi consăteni, și nicidecum între o persoană publică sau funcționar și o persoană fizică. Astfel, M.V. nu este subiect al infracțiunii, întrucât nu se încadrează în limitele calității speciale, deoarece se afla în afara orelor de serviciu și, conform fișei de post, contractului individual de muncă, M.V. nu îndeplinea careva obligațiuni sau atribuții de serviciu [72].

Nu putem să nu fim de acord cu motivația instanței de apel relevată *supra*; or, dacă la momentul realizării actelor de violență făptuitorul a acționat ca un particular, fapt dedus din circumstanțe obiective: lipsa automobilului de serviciu, a uniformei, existența relațiilor ostile între făptuitor și victimă, a califica faptele în baza normei de incriminare prevăzute la art.166[1] CP RM ar însemna a neglija lipsa elementelor componenței de infracțiune, și anume: lipsa subiectului infracțiunii. Din partea motivatorie a deciziei instanței de apel mai desprindem și alte alegații care sunt decisive în planul soluționării lipsei sau prezenței subiectului infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant: există anumite categorii de persoane care, în virtutea competenței și atribuțiilor cu care sunt învestite, chiar și în afara orelor de serviciu, nefiind în exercițiul funcțiunii, pot să evolueze ca subiecți speciali ai infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, deoarece acționează în regim de putere. Ne referim în primul rând la polițiști; or, în acord cu prevederile alin.(4) art.24 al Legii cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, nr.320 din 27.12.2012, fiecare poliţist, pe tot teritoriul ţării, indiferent de funcţia pe care o deţine, de locul în care se află în timpul sau în afara orelor de program, în cazul în care sesizează existenţa unor circumstanţe sau fapte care periclitează ordinea de drept, viaţa sau sănătatea persoanelor ori alte valori sociale, este obligat să comunice despre aceasta celei mai apropiate subdiviziuni de poliţie şi să întreprindă măsurile posibile pentru prevenirea şi curmarea infracţiunii sau contravenţiei, acordarea primului ajutor persoanelor aflate în pericol, reţinerea şi identificarea făptuitorilor, depistarea martorilor oculari şi pentru paza locului în care s-a produs evenimentul. Pe fundalul faptului că polițiștii sunt învestiți să acționeze în regim de putere, comiterea de către aceștia în afara orelor de program a actelor de violență care se ridică la nivelul pragului de gravitate al torturii, tratamentului inuman sau degradant urmează a fi încadrate în baza art.166[1] CP RM, cu condiția ca victima să perceapă că făptuitorul nu este o oarecare persoană, ci una învestită cu regim de putere, fapt dedus din circumstanțe obiective concrete: făptuitorul era în uniformă de polițist sau avea în dotare mijloc de transport special al poliției etc. Chiar dacă nu există aceste circumstanțe obiective, este suficient ca polițistul îmbrăcat în civil să-i comunice victimei că el deține calitatea de polițist. Pentru a ilustra această situație, facem

referire la următorul caz din practica judiciară: *În fapt, L.E., ofițer operativ de sector al Postului de Poliție Sârcova al CPR Rezina, la 12 februarie 2013, în jurul orei 17.00, în s.Sârcova, r-nul Rezina, se afla la hotarul terenurilor ce aparțineau cet. O.A. și, respectiv, R.S. De pe lotul cet. O.A., care se află la hotar cu lotul cet. R.S., niște persoane încărcau într-o căruță ciocleji pentru necesitățile lor personale. O.A. s-a apropiat de persoanele care încărcau cioclejii, cerându-le explicații, reproșându-le că au intrat fără permisiune cu căruța pe terenul său, prin ce a inițiat cu ele un conflict verbal. La acest conflict a reacționat L.E. Deși nu realiza acțiuni ce țin de atribuțiile lui de serviciu* (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), *totuși a acționat în baza obligațiilor ce decurg din art.22 al Legii cu privire la poliție, nr.416 din 18.12.1990* (actualmente abrogată – *n.a.*), *care vizează fiecare colaborator al poliției de pe întreg teritoriul Republicii Moldova, indiferent de funcția pe care o deține, de locul în care se află în timpul sau în afara orelor de program. Astfel, L.E., folosindu-se de situația sa de serviciu, fiind persoană care acționează cu titlu oficial, s-a apropiat de ei şi s-a prezentat ca polițist ce deține funcția de șef de post al localității* (sublinierea ne aparţine – *n.a.*). *Urmărind în mod ilicit scopul de a se răzbuna pe O.A. şi de a-l pedepsi pentru acțiunile acestuia pe care le considera ilegale, fără temei şi necesitate, intenționat, pentru a-şi demonstra supremația, l-a supus unui tratament inuman şi degradant, manifestat prin răsucirea mâinii stângi la spate, aplicarea cu genunchiul a două lovituri în regiunea abdomenului. După ce O.A. a căzut la pământ, i-a mai aplicat două lovituri cu piciorul în regiunea toracelui, provocându-i vătămări corporale medii sub formă de fractură a coastei VIII pe dreapta pe linia axilară posterioară, prin care i-a cauzat dureri fizice şi suferințe psihice, umilindu-i demnitatea. Violența fizică aplicată față de O.A. nu era necesară, deoarece nu a fost determinată de comportamentul inadecvat al acestuia. Conform raportului de expertiză medico-legală nr.688/D din 09.04.2013, fractura coastei VIII pe dreapta pe linia axilară posterioară se atribuie la vătămări corporale medii ce condiționează dereglarea sănătății de lungă durată. Ținând cont de aceste circumstanțe, instanța de fond a încadrat acțiunile lui L.E. în baza art.166[1] alin.(1) în concurs cu art.152 alin.(1) CP RM* [137]. În concluzie, reținerea în sarcina polițistului a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, nefiind în exercițiul funcției, se justifică prin regimul de putere cu care legalmente sunt învestiți polițiștii pentru menținerea ordinii publice.

3.6. Tortura, tratamentul inuman sau degradant care din imprudență au cauzat o vătămare gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății

Elementele circumstanțiale agravante de la lit.f) alin.(2) și lit.f) alin.(4) art.166^1 CP RM se referă la o pluralitate de urmări prejudiciabile, ceea ce, neîndoielnic, îi conferă un grad de pericol social mai ridicat decât în cazul survenirii unor dureri sau suferințe fizice ori psihice (în cazul tratamentului inuman sau degradant), respectiv dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice (în cazul torturii).

În literatura de specialitate, pluralitatea de urmări prejudiciabile avute în vedere de varianta agravată analizată, se divizează în: *urmări prejudiciabile primare* și *urmări prejudiciabile secundare*. Urmările primare sunt acele consecinţe efective care caracterizează tortura (dureri sau suferinţe fizice ori psihice puternice) ori tratamentul inuman sau degradant (dureri sau suferinţe fizice ori psihice), pe când urmările secundare se manifestă prin vătămare gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii [111, p.43]. Tocmai aceste consecințe subsecvente fac ca pe lângă integritatea fizică sau psihică să fie lezată efectiv și sănătatea victimei.

Urmarea prejudiciabilă subsecventă reprezentând una dintre formele de vătămare – gravă sau medie – a integrităţii corporale sau a sănătăţii, urmează să fie interpretată în strictă conformitate cu criteriile prevăzute în norma de la art.151, respectiv, de la art.152 CP RM. Astfel, în conformitate cu alin.(1) art.151 CP RM, criteriile vătămării grave a integrităţii corporale sau a sănătăţii sunt: pericolul pentru viaţă, pierderea vederii, auzului, graiului sau a unui alt organ ori încetarea funcţionării acestuia, boala psihică, o altă vătămare a sănătăţii, însoţită de pierderea stabilă a cel puţin o treime din capacitatea de muncă, întreruperea sarcinii, desfigurarea iremediabilă a feţei şi/sau a regiunilor adiacente. La rândul său, vătămarea corporală medie a integrității corporale sau a sănătății ca urmare prejudiciabilă subsecventă a variantelor agravante de la lit.f) alin.(2) și lit.f) alin.(4) art.166^1 CP RM se va reține dacă sunt întrunite criteriile înscrise la art.152 CP RM: a) lipsa pericolului pentru viaţă; b) lipsa urmărilor prevăzute la art.151 CP RM; c) dereglarea îndelungată a sănătăţii ori pierderea considerabilă şi stabilă a mai puţin de o treime din capacitatea de muncă. În conformitate cu pct.69 al Regulamentului Ministerului Sănătăţii al Republicii Moldova de apreciere medico-legală a gravităţii vătămării corporale, nr.199 din 27.06.2003 [120], dereglarea sănătăţii de lungă durată constă în survenirea unor consecinţe determinate nemijlocit de vătămare (maladii, dereglări de funcţii etc.), care au o durată de peste 3 săptămâni (mai mult de 21 de zile), iar, potrivit pct.70 al aceluiaşi act normativ, prin incapacitate permanentă şi însemnată de muncă trebuie de înţeles o incapacitate generală de muncă în volum mai mare de 10%, dar până la 33% inclusiv.

Suplimentar, din litera legii deducem o altă caracteristică, care se referă la latura subiectivă. Astfel, pentru activitatea infracțională ce se înscrie în conceptul torturii, tratamentului inuman sau degradat urmat de o vătămare gravă sau medie a integrității corporale, în care se întâlnește forma mixtă a vinovăției sau forma „hibridă" de vinovăție, este caracteristic că făptuitorul, prevăzând și urmărind sau acceptând cauzarea unei dureri sau suferințe fizice ori psihice (în cazul tratamentului inuman sau degradant), respectiv prevăzând și urmărind provocarea unei dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice (în cazul torturii), săvârșește o faptă ce constituie elementul material al unei infracțiuni, dar produce un rezultat mai grav, fiind evident că într-o conjunctură de exercitare a presiunilor fizice și/sau psihice se aduce atingere și sănătății victimei. Această formă mixtă a vinovăției se stabilește în funcție de anumite aspecte de ordin obiectiv, precum: instrumentele sau mijloacele utilizate, zona vizată, intensitatea și numărul loviturilor, starea de sănătate a victimei. Deci, în cazul tratamentului inuman sau degradant, față de urmările prejudiciabile primare făptuitorul manifestă intenţie directă sau indirectă, iar față de urmările secundare acesta manifestă imprudenţă, exprimată în neglijenţă sau în încredere exagerată. În ipoteza torturii, față de urmările primare făptuitorul manifestă doar intenţie directă (situație distinctă de tratamentul inuman sau degradant), iar față de urmările secundare manifestă imprudenţă, exprimată în neglijenţă sau în încredere exagerată.

Dat fiind constatările făcute, reținem că în spiritul în care sunt animate elementele circumstanțiale agravante prevăzute la lit.f) alin.(2) și la lit.f) alin.(4) art.166^1 CP RM, acestea constituie infracţiuni unice complexe, în care vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii victimei reprezintă o amplificare progresivă a urmării iniţiale, reprezentate de dureri sau suferinţe fizice ori psihice (în ipoteza tratamentului inuman sau degradant) și, respectiv, dureri sau suferinţe fizice ori psihice puternice (în ipoteza torturii), consecințe care se regăsesc la variantele-tip (alin.(1) și alin.(3) art.166^1 CP RM). Astfel, din spiritul legii deducem că lit.f) alin.(2) și lit.f) alin.(4) art.166^1 CP RM reprezintă un amalgam dintre două infracţiuni distincte ce adoptă următoarea configurație normativă:

- alin.(1) art.166^1 şi art.157 CP RM sau, după caz,
- alin.(3) art.166^1 şi art.157 CP RM.

Printr-o astfel de tehnică legislativă s-a încercat să se evite aplicarea regulilor concursului de infracţiuni, motiv din care în esență avem de-a face cu o concurență de norme în sensul art.118 CP RM, adică concurența dintre o parte și un întreg, unde lit.f) alin.(2) și lit.f) alin.(4) art.166^1 CP RM reprezintă norma întreg, ceea ce exclude de la încadrare, în cazul survenirii din imprudență a vătămării grave sau medii a integrității corporale sau a sănătății, aplicarea art.157 CP RM.

Datorită faptului că infracțiunile prevăzute la lit.f) alin.(2) şi la lit.f) alin.(4) art.166[1] CP RM constituie infracțiuni unice complexe, pe lângă prezența a două forme de vinovăţie, precum şi a două urmări prejudiciabile, avem de-a face cu un obiect juridic complex. Astfel privite lucrurile, în ipoteza variantelor agravate de la lit.f) alin.(2) şi lit.f) alin.(4) art.166[1] CP RM, obiectul juridic principal va coincide cu obiectul juridic principal al variantelor-tip ale acestor infracțiuni, fiind reprezentat de relațiile sociale referitoare la demnitatea umană, iar obiectul juridic secundar va consta din relațiile sociale cu privire la integritatea fizică sau psihică și sănătatea persoanei.

Tot din natura infracțiunii unice complexe, așa cum ni se prezintă lit.f) alin.(2) și lit.f) alin.(4) art.166[1] CP RM, deducem incidența *sine qua non* a unei duble legături de cauzalitate, şi anume:

- în cazul tratamentului inuman sau degradant – o legătură între acţiunea sau inacțiunea de cauzare a unei dureri sau suferințe fizice ori psihice şi urmarea prejudiciabilă a acesteia şi a doua legătură cauzală între tratamentul inuman sau degradant şi urmările subsecvente presupunând vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii victimei;

- în cazul torturii – o legătură între acţiunea sau inacțiunea de cauzare a unei dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice şi urmarea prejudiciabilă a acesteia şi a doua legătură cauzală între tortură şi urmările subsecvente presupunând vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii victimei.

În ambele cazuri, este relevant ca vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii să reprezinte o dezvoltare progresivă a torturii, tratamentului inuman sau degradant, absorbind în acest proces de amplificare progresivă ceea ce constituie *primum delictum*, înscriindu-se în acelaşi proces cauzal.

În concluzie, pentru a reține la încadrare elementele circumstanțiale agravante de la lit.f) alin.(2) sau lit.f) alin.(4) art.166[1] CP RM, urmează să se stabilească incidența cumulativă a două condiții:

1) *condiția de ordin obiectiv* (pluralitatea de urmări prejudiciabile, adică urmările primare succedate de urmările secundare, implicit pluralitatea obiectului juridic secundar și pluralitatea legăturii de cauzalitate dintre urmările primare și urmările subsecvente);

2) *condiția de ordin subiectiv* (față de urmările primare făptuitorul manifestă intenție, iar față de urmările secundare acesta manifestă imprudență).

Tocmai prezența acestor două cerințe conferă justificare alegației noastre de a atribui varianta agravată analizată la categoria celor mixte.

Dacă făptuitorul a conştientizat probabilitatea producerii rezultatului mai grav (a vătămării grave sau medii a integrității corporale), dar a preferat să comită fapta prejudiciabilă care atinge

pragul de gravitate al tratamentului inuman sau degradant sau, după caz, al torturii cu orice risc, fără ca această probabilitate să fie înlăturată ca efect al unor măsuri de precauţie, atunci rezultatul mai grav produs îi este imputabil făptuitorului pe bază de intenţie indirectă, întrucât urmările subsecvente le-a admis în mod conştient. Într-o asemenea ipoteză, decade aplicarea uneia dintre circumstanțele agravante prevăzute la lit.f) alin.(2) sau lit.f) alin.(4) art.166[1] CP RM. Aceasta deoarece infracţiunea cu două forme de vinovăţie, așa cum este definită de legiuitor în art.19 CP RM, este imputabilă doar dacă faţă de rezultatul mai grav făptuitorul manifestă imprudenţă. Deci, în cazul admiterii conştiente (intenție indirectă) a unor urmări mai grave decât cauzarea unor dureri sau suferințe fizice ori psihice (în cazul tratamentului inuman sau degradant) ori în cazul admiterii conştiente a unor urmări mai grave decât cauzarea unor dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice (în cazul torturii) ne vom afla în prezenţa a două infracţiuni distincte aflate în concurs: cea iniţială (alin.(1) sau, după caz, alin.(3) art.166[1] CP RM) şi cea care a produs rezultatul mai grav intenţionat (art.151 sau art.152 CP RM). Cu atât mai mult, această soluție este aplicabilă în cazul în care făptuitorul a dorit survenirea unor urmări mai grave decât cauzarea unor dureri sau suferințe fizice ori psihice (în cazul tratamentului inuman sau degradant) ori a dorit survenirea unor urmări mai grave decât cauzarea unor dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice (în cazul torturii). O asemenea soluție de calificare este împărtășită atât în doctrină [111, p.44], cât și în practica judiciară. Am văzut *supra* (concret, analizând Sentința Judecătoriei Rezina din 24 aprilie 2014) că în cazul tratamentului inuman sau degradant însoțit de dereglarea sănătății de lungă durată comisă intenționat în sarcina făptuitorului s-a reținut un concurs de infracțiuni, și anume: art.166[1] alin.(1) și art.152 alin.(1) CP RM [137].

Explicăm că, deși infracțiunile de vătămare gravă și medie a integrității corporale sau a sănătății conțin variante agravate ce reprezintă conceptual cazuri particulare de manifestare a torturii, tratamentului inuman sau degradant în înțelesul art.166[1] CP RM (în partea ce ține de latura obiectivă), desemnate prin formula „cu deosebită cruzime” (lit.e) alin.(2) art.151 și lit.f) alin.(2) art.152 CP RM), aceste variante agravate sunt destinate particularilor, care nu sunt subiecți ai infracțiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM, adică acei particulari care comit acte de violență ce se caracterizează prin cel puțin un indicator prevăzut la art.151 sau, după caz, la art.152 CP RM, fără a exista un consimțământ expres sau tacit al agenților statului ca particularul să adopte comportamente ce se definesc prin noțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant. În celelalte cazuri, atunci când vătămarea intenționată gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății este însoțită de tortură, tratament inuman sau degradant comisă de unul dintre subiecții speciali menționați la art.166[1] CP RM, considerăm că soluția de calificare referitoare la ipoteza examinată va fi următoarea:

a) în cazul tratamentului inuman sau degradant:

- alin.(1) art.166[1] CP RM sau în baza alin.(2) art.166[1] CP RM (cu excepția lit.f)) în concurs cu alin.(1) art.151 sau cu alin.(2) art.151 CP RM (cu excepția lit.e));

- alin.(1) art.166[1] CP RM sau în baza alin.(2) art.166[1] CP RM (cu excepția lit.f)) în concurs cu alin.(1) art.152 sau cu alin.(2) art.152 CP RM (cu excepția lit.f));

a) în cazul torturii:

- alin.(3) art.166[1] CP RM sau în baza alin.(4) art.166[1] CP RM (cu excepția lit.f)) în concurs cu alin.(1) art.151 sau cu alin.(2) art.151 CP RM (cu excepția lit.e));

- alin.(3) art.166[1] CP RM sau în baza alin.(4) art.166[1] CP RM (cu excepția lit.f)) în concurs cu alin.(1) art.152 sau cu alin.(2) art.152 CP RM (cu excepția lit.f)).

Raționamentul algoritmului de calificare prezentat își găsește originea în calitățile speciale ale subiectului infracțiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM. Or, reținând la încadrare pentru vătămarea intenționată gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății însoțită de tortură, tratament inuman sau degradant comisă de unul dintre subiecții speciali specificați la art.166[1] CP RM infracțiunea prevăzută la lit.e) alin.(2) art.151 sau, după caz, cea de la lit.f) alin.(2) art.152 CP RM, respectiva încadrare ar presupune o neglijare a regulii de calificare prevăzute la art.116 CP RM, și anume: concurența dintre o normă generală și una specială. Pentru a demonstra această concurență, vom analiza în paralelă asemănările dintre cele două opțiuni de soluții de calificare. Pentru a facilita înțelegerea, vom lua ca punct de reper tortura comisă de o persoană publică însoțită de vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății. Astfel, comune pentru lit.f) alin.(2) art.152 CP RM, pe de o parte, și alin.(3) sau, după caz, alin.(4) art.166[1] CP RM (cu excepția lit.f)) în concurs cu alin.(1) sau cu alin.(2) art.152 CP RM (cu excepția lit.f)), pe de altă parte, sunt aspectele ce țin de latura obiectivă. Or, în ambele variante de calificare avem o vătămare intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății manifestată prin cruzimi deosebite, *alias* puternice.

Ceea ce deosebește cele două soluții este subiectul infracțiunii. Sub acest aspect, varianta de încadrare presupunând alin.(3) sau, după caz, alin.(4) art.166[1] CP RM (cu excepția lit.f)) în concurs cu alin.(1) sau alin.(2) art.152 CP RM (cu excepția lit.f)) este preferabilă, deoarece ea reflectă situația unei norme speciale, fundamentată de subiectul special al infracțiunii, atât timp cât această variantă este un caz particular, special al normei de la lit.f) alin.(2) art.152 CP RM.

3.7. Tortura, tratamentul inuman sau degradant care din imprudență au cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia

Ca şi în cazul agravantei precedente, infracțiunile consacrate la lit.g) alin.(2) și la lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM ni se prezintă drept infracțiuni complexe, formă agravată a faptelor incriminate. Astfel, elementul material al infracțiunilor prevăzute la lit.g) alin.(2), respectiv, la lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM constă într-o acţiune sau inacţiune specifică formei tipice a unei infracţiuni simple (alin.(1) sau, după caz, alin.(3) art.166[1] CP RM), în al cărei conţinut se absoarbe, cu semnificaţia unei circumstanţe agravante, o faptă prevăzută de legea penală ca infracţiune de sine stătătoare (art.149 CP RM), făcând ca întreaga activitate infracţională să se caracterizeze ca o infracţiune complexă. Dacă, în acest caz, s-ar elimina acţiunea absorbită (art.149 CP RM), ceea ce ar urma să dispară va fi numai caracterul agravat al infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, nu şi infracţiunile de bază (alin.(1) sau, după caz, alin.(3) art.166[1] CP RM).

Rezultatul infracţiunilor complexe prevăzute la lit.g) alin.(2) și la lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM, indiferent de forma acestora, constă în producerea a două urmări specifice valorilor sociale ocrotite prin incriminarea faptelor respective. Ca și în cazul variantei agravate de la lit.f) alin.(2), respectiv, lit.f) alin.(4) art.166[1] CP RM, urmările prejudiciabile sunt primare și secundare sau subsecvente. Deși au aceeași natură, la acestea diferă conținutul urmării secundare. Astfel, în cazul agravantelor prevăzute la lit.g) alin.(2), respectiv, la lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM, urmările primare sunt acele consecinţe efective care caracterizează tortura (dureri sau suferinţe fizice ori psihice puternice) sau tratamentul inuman sau degradant (dureri sau suferinţe fizice ori psihice), pe când urmările secundare se manifestă prin deces sub formă de moarte cerebrală. De remarcat că existenţa a două rezultate nu distruge unitatea infracţiunii complexe, deoarece ele sunt produsul a două acţiuni sau inacţiuni care s-au contopit, prin absorbţie, în conţinutul unei fapte penale unice. Așa se face că specificul laturii obiective a variantelor agravate analizate se răsfrânge și asupra obiectului juridic al acestor infracţiuni, în sensul că acesta este complex, fiind format din două valori şi relaţii sociale de natură diferită. La concret, în cazul infracțiunilor prevăzute la lit.g) alin.(2) și la lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM obiectul juridic principal va coincide cu obiectul juridic principal al variantelor-tip ale acestor infracțiuni, fiind reprezentat de relațiile sociale referitoare la demnitatea umană, iar obiectul juridic secundar va consta în relațiile sociale cu privire la integritatea fizică sau psihică și viața persoanei, cea din urmă nefiind caracteristică variantelor-tip ale acestor infracțiuni. Deci, prin amplificarea rezultatului obiectul juridic special al numitelor infracțiuni nu este deplasat în sfera altor valori şi relaţii sociale, acestea doar îl complinesc.

Deoarece în perimetrul laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM am identificat conținutul și întinderea urmărilor prejudiciabile primare ale

infracțiunilor investigate, la această etapă de cercetare vom analiza urmarea prejudiciabilă secundară (subsecventă). *Ab initio*, relevăm că relele tratamente incriminate la lit.g) alin.(2), respectiv, la lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM devin relevante sub aspectul infracțiunii consumate, în momentul în care se produce rezultatul mai grav, constând în moartea victimei sau, altfel spus, deces sub formă de moarte cerebrală, presupunând încetarea ireversibilă a activităţii cerebrale cu suportul funcţiilor vitale ale organismului. Împrejurarea dacă moartea se produce imediat sau mai târziu nu are nicio relevanță pentru existența circumstanțelor agravante în discuție, cu condiția ca între tortură, tratament inuman sau degradant și moartea victimei să existe raport de cauzalitate. Legătura de cauzalitate între cauzarea de dureri sau suferințe fizice ori psihice în cazul tratamentului inuman sau degradant și între cauzarea de dureri sau suferințe fizice ori psihice puternice în cazul torturii, pe de o parte, și decesul sub formă de moarte cerebrală, pe de altă parte, trebuie să fie dovedită. În fiecare caz avem o activitate infracțională care se soldează cu moartea victimei, iar coreația dintre cauză și efect se impune cu evidență. Uneori este dificil a stabili acest raport, dat fiind intervenția în lanțul cauzal a unor circumstanțe sau factori preexistenți, concomitenți sau antecedenți, provocând o complexitate a legăturii cauzale. Astfel, stările patologice preexistente ale victimei pot, *inter alia*, să influențeze decisiv evoluția decesului, chiar dacă violențele exercitate cu ocazia comiterii relelor tratamente au fost de mică intensitate. În legătură cu aceasta, în doctrină s-a conturat optica, potrivit căreia, dacă decesul victimei sau sinuciderea acesteia au fost cauzate în mare parte de starea de sănătate a victimei, caz în care este suficientă orice influențare din afară pentru a fi posibil respectivul rezultat, atunci cele comise nu pot fi calificate potrivit lit.g) alin.(2) art.166[1] CP RM [14, p.528], respectiv, lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM.

De asemenea, considerăm că nu vor fi aplicabile agravantele de la lit.g) alin.(2), respectiv, lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM, dacă urmările prejudiciabile manifestate prin moartea victimei se află în legătură cauzală cu alte fapte decât tortura, tratamentul inuman sau degradant (de exemplu, cu abandonarea victimei după realizarea actelor de violență asupra ei și suprimarea vieții victimei de către un maidanez). Or, pentru a se reţine legătura de cauzalitate, ne vom axa investigația asupra legăturii concrete, luând în considerare criteriul *sine qua non*, izolându-se fiecare factor extern sau contribuţie umană posibilă, spre a vedea dacă, în lipsa ei, rezultatul s-ar fi produs în acelaşi mod şi în aceleaşi proporţii. Dimpotrivă, se va reține la încadrare lit.g) alin.(2) sau lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM, dacă decesul este rezultatul lipsei suportului hidric și nutritiv, la care a fost supusă victima deținută în custodia statului, făptuitorul fiind obligat, în virtutea funcției, să-i asigure hrană și apă. Subliniem că decesul este rezultatul a două ipoteze normative stipulate la lit.g) alin.(2) sau la lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM: 1) tratamentul inuman sau degradant,

respectiv tortura, care din imprudență au cauzat decesul persoanei; 2) tratamentul inuman sau degradant, respectiv tortura, care din imprudență au cauzat sinuciderea persoanei.

Dat fiind incidența a două ipoteze de agravare reunite sub egida unei singure circumstanțe agravante, ne punem întrebarea privind oportunitatea agravării răspunderii penale pentru tratamentul inuman sau degradant, respectiv pentru tortură, care din imprudență au cauzat sinuciderea persoanei. Preocuparea noastră se orientează anume în raport cu această ipoteză, avându-se în vedere că în majoritatea componențelor de infracțiune din legea penală națională, care se atribuie la categoria celor comise prin violență, în calitate de circumstanță agravantă apare singular survenirea decesului din imprudență. Sunt reduse normele de incriminare care au în conținutul variantelor agravate consecința presupunând cauzarea din imprudență a sinuciderii victimei. Iată de ce, suntem nevoiți să găsim argumentele de rigoare care ar prezenta plenar logica urmărită de legiuitor consacrând ipoteza în discuție. Pornim de la ideea, potrivit căreia, pentru a diferenția răspunderea penală în cazul unei infracțiuni, există anumiți factori, de la care nu putem face abstracție. Ne referim la pericolul social care emană de la urmarea prejudiciabilă consacrată cu titlu de agravantă, de la dinamica incidenței agravantei etc. Incontestabil, în acest caz nu se pune în discuție pericolul social extrem de ridicat al agravantei, deoarece este lesne de înțeles că, întrucât în plan facultativ sunt lezate relațiile sociale cu privire la viața persoanei, raționamentul pericolului nu mai trebuie dovedit. Urmează să stabilim incidența celuilalt factor propice diferențierii răspunderii penale: dinamica situației circumstanțiale înscrise în norma de incriminare, dinamică pe care o căutăm în principal în jurisprudența CtEDO; or, premisa incriminării și diferențierii răspunderii penale pentru relele tratamente este parte integrantă a obligației pozitive a statului în materia art.3 din CoEDO. Abordând din această perspectivă lucrurile, ne pronunțăm în favoarea consacrării în legea penală a ipotezei din cadrul variantelor agravate de la lit.g) alin.(2), respectiv, lit.g) alin.(4) art.166^1 CP RM, adică tratamentul inuman sau degradant, respectiv, tortura, care din imprudență au cauzat sinuciderea persoanei, atât timp cât există mai multe cauze tipice examinate de către CtEDO, în care s-au constatat rele tratamente ce au condus la sinuciderea victimei. Evitând o listă exhaustivă a acestor cauze, vom lua în atenție speța *Renolde contra Franței* [172], caz în care instanța europeană a constatat o încălcare a art.2 și 3 din CoEDO, având în vedere următoarele circumstanțe: În 2000, pe când se afla în stare de arest preventiv în cursul urmăririi penale pentru lovirea şi alte violenţe exercitate intenţionat asupra fostei sale partenere şi asupra fiicei lor, Joselito Renolde s-a sinucis. Cu câteva săptămâni înainte, mai încercase să-şi pună capăt zilelor. Deoarece avea antecedente psihiatrice şi ulterior a fost diagnosticat cu bufeu delirant acut, i s-a prescris un tratament antipsihotic şi, de două ori pe săptămână, i se acordau medicamente pentru mai multe zile, fără însă a se verifica dacă acesta le lua efectiv. La câteva

zile după tentativa de sinucidere, după ce a agresat un gardian, comisia de disciplină a dispus izolarea acestuia timp de 45 de zile în celula disciplinară. În pofida tentativei de sinucidere a lui Renolde şi a diagnosticului privind starea lui psihică, nu s-a discutat niciodată oportunitatea internării acestuia într-o instituţie psihiatrică. Mai mult, potrivit specialiştilor, nerespectarea cu stricteţe a tratamentului ar fi putut favoriza recurgerea lui Renolde la suicid, într-un context psihotic. CtEDO a conchis că nesupravegherea aplicării zilnice a tratamentului a jucat un rol în decesul acestuia, fiind totodată bulversată de faptul că Renolde primise sancţiunea disciplinară maximă, interzicându-i-se orice vizită şi orice contact cu ceilalţi deţinuţi, şi asta fără să se ţină seama de starea sa psihică, reamintind că starea unui deţinut în cazul căruia au fost atestate probleme psihice grave şi prezintă risc de suicid impune măsuri speciale adaptate acestei stări.

Și în cauzele examinate de instanța europeană împotriva Republicii Moldova întâlnim rele tratamente cărora le sunt caracteristice aspecte suicidare. Astfel, de exemplu, în cauza *Colibaba contra Moldovei* [24] reclamantul susţine că la 25 şi 27 aprilie 2006, pe perioada aflării sale în custodia poliţiei, el a fost torturat de către trei poliţişti, fiind obligat să-şi recunoască vina. Potrivit reclamantului, mâinile şi picioarele sale erau legate împreună la spate şi o bară de metal era plasată sub braţele lui şi pusă pe două scaune, fiind suspendat astfel timp de 40 de minute. Având corpul suspendat şi capul acoperit cu un mantou, el era bătut cu un scaun în partea posterioară a craniului. Mâinile lui erau acoperite cu haine pentru ca funia să nu lase urme, iar muzica cânta tare, pentru a acoperi ţipetele sale. Aceste acţiuni erau însoţite de agresiuni verbale şi psihologice. Mai târziu, în aceeaşi zi, reclamantul şi-a tăiat venele, încercând să se sinucidă (sublinierea ne aparţine – *n.a.*). La 27 aprilie 2006, pentru prima dată i-a fost permisă o întrevedere cu avocatul său, dar numai în prezenţa poliţiştilor. Reclamantul s-a plâns avocatului că a fost torturat. Potrivit reclamantului, ulterior, ca pedeapsă pentru aceasta, el a fost torturat din nou: a fost lovit în cap cu o sticlă de plastic de 2 litri umplută cu apă şi bătut cu pumnii şi picioarele. La fel, în cauza *Bulgaru contra Moldovei* [18, §20] reclamantul a fost supus unor acte de violenţă în timpul executării pedepsei cu închisoarea, fiind lovit şi pălmuit peste tot corpul, ţinut într-o celulă rece pentru a recunoaște comiterea unui omor produs în unitatea de detenție. Ulterior, el a încercat să se sinucidă, tăindu-şi venele de la mână (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), după care a fost transportat la spital. Potrivit documentelor din dosar, el a fost consultat de un medic şi i s-au cusut şi bandajat rănile. Maltratarea a continuat după întoarcerea lui din spital şi s-a intensificat. Potrivit reclamantului, braţele şi picioarele i-au fost legate împreună la spate şi a fost suspendat de o bară metalică fixată pe două scaune. El a fost ţinut în această poziţie până când a leşinat. Mâna dreaptă i-a amorţit şi nu a mai putut-o mişca. La fel, el a fost bătut în partea de jos a spatelui cu o sticlă de plastic umplută cu apă şi din această cauză a avut dureri de rinichi şi sânge în

urină. CtEDO consideră că această formă de maltratare este deosebit de condamnabilă, întrucât ea presupune intenţia de a obţine informaţii, de a aplica o pedeapsă şi de a intimida. În asemenea circumstanţe, CtEDO consideră că violenţa aplicată reclamantului poartă un caracter deosebit de sever, de natură să provoace dureri severe şi suferinţă chinuitoare, şi trebuie tratată ca acte de tortură. Prin urmare, a avut loc încălcarea art.3 din CoEDO sub aspect material. În concluzie, spre deosebire de circumstanțele pe care le-am remarcat în cauza *Renolde contra Franței* [172], în cauzele *Colibaba contra Moldovei* [24] și *Bulgaru contra Moldovei* [18] sesizăm că relele tratamente se pot solda și cu o tentativă de suicid. Deoarece această consecință a fost sesizată tocmai în contextul cauzelor examinate împotriva Republicii Moldova, există premise serioase de a insera în legea penală națională numita urmare infracțională printre urmările subsecvente ale torturii, tratamentului inuman sau degradant. În această ordine de idei, cu titlu *de lege ferenda*, propunem completarea lit.g) alin.(2), respectiv, a lit.g) alin.(4) art.166^1 CP RM, astfel încât după cuvântul *„sinuciderea”* să urmeze *„ori tentativa de sinucidere a”*.

În alt context, activității infracționale înscrise la lit.g) alin.(2) și la lit.g) alin.(4) art.166^1 CP RM îi este caracteristică forma mixtă a vinovăției, ceea ce semnifică că făptuitorul manifestă față de urmările prejudiciabile primare intenţie directă (în cazul tratamentului inuman sau degradant, inclusiv indirectă), iar față de urmările secundare acesta manifestă imprudenţă, exprimată în neglijenţă sau în încredere exagerată. Dacă, săvârșind tortura, tratament inuman sau degradant, făptuitorul a lipsit intenţionat victima de viaţă, cele comise trebuie calificate prin concurs: alin.(1) art.166^1 sau alin.(3) art.166^1 şi alin.(1) sau alin.(2) art.145 CP RM (cu excepția lit.j)).

Întrucât sinuciderea victimei reprezintă urmare prejudiciabilă secundară a infracțiunilor prevăzute la lit.g) alin.(2) și la lit.g) alin.(4) art.166^1 CP RM, se face simțită nevoia de a delimita respectivele fapte de determinarea la sinucidere (art.150 CP RM); or, punctul de convergență între aceste infracțiuni îl constituie înjosirea demnității victimei, precum și comportarea plină de cruzime. *Ab initio*, sesizăm că înjosirea demnității victimei îndeplinește funcții diferite: în cazul art.166^1 CP RM – reprezintă scopul activității infracționale, iar în cazul art.150 CP RM – metodă de comitere a elementului material. În plus, în cazul art.150 CP RM, înjosirea demnității victimei are un caracter sistematic, ceea ce nu-i este caracteristic torturii, tratamentului inuman sau degradant. Cât privește comportarea plină de cruzime, în cazul tuturor infracțiunilor analizate aceasta definește elementul material, diferențe impunându-se în raport cu atitudinea psihică. Astfel, dacă făptuitorul (având calitățile speciale ale subiectului infracțiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM) va manifesta intenție față de sinuciderea victimei ca efect al comportamentului plin de cruzime, cele comise vor fi încadrate prin concurs: alin.(1) sau alin.(2) art.166^1 (cu excepția lit.g) alin.(2)) ori, după caz, alin.(3) alin.(4) art.166^1 (cu excepția lit.g) alin.(4)) și lit.d) alin.(2) art.150 CP RM.

3.8. Concluzii la Capitolul 3

1) Circumstanța agravantă de la lit.a) alin.(2) sau, după caz, lit.a) alin.(4) art.166[1] CP RM implică o situație-premisă, fără de care respectiva agravantă nu poate fi reținută la încadrare, adică acea stare de minoritate, de existență a unei sarcini aflate în curs ori a unei stări de neputință a victimei, pe care se și grefează comiterea faptei prevăzute de elementul circumstanțial agravant.

2) Dacă în rezultatul torturii, tratamentului inuman sau degradant aplicat asupra femeii gravide a fost distrus din imprudență produsul concepției, pe lângă agravanta de la lit.a) alin.(2) sau, după caz, lit.a) alin.(4) art.166[1] CP RM, se va mai reține și elementul circumstanțial prevăzut la lit.f) alin.(2) sau, după caz, la lit.f) alin.(4) art.166[1] CP RM.

3) Pentru a reținere la calificare agravanta prevăzută la lit.b) alin.(2) sau la lit.b) alin.(4) art.166[1] CP RM, trebuie să fie întrunite următoarele cerințe cumulative: să existe o pluralitate de victime, iar făptuitorul să manifeste intenţie unică (dublată de un scop unic) în raport cu torturarea, supunerea la tratament inuman sau degradant a cel puţin două persoane.

4) Nu are nicio relevanță dacă torturarea sau supunerea la tratament inuman sau degradant a două sau a mai multor persoane au fost realizate printr-o singură activitate infracțională sau prin activități infracționale diferite; însă, pentru a-i imputa făptuitorului lit.b) alin.(2) sau lit.b) alin.(4) art.166[1] CP RM, este important ca în cazul unor activități infracționale diferite episoadele infracționale să se realizeze în aceeași împrejurare sau cu aceeași ocazie.

5) Întrucât normele prevăzute la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM constituie infracţiuni cu subiect calificat, lit.c) alin.(2) şi lit.c) alin.(4) art.166[1] CP RM vor fi reținute doar în cazul în care pluralitatea de făptuitori va întruni cerinţele subiectului special al infracţiunii, iar persoanele care numai au contribuit la săvârșirea infracţiunilor în calitate de organizatori, instigatori sau complici vor răspunde pentru participaţie la infracţiunea de tortură, tratament inuman sau degradant, cu referire la art.42 alin.(3), (4) sau (5) CP RM.

6) Lipsa sau incidența înțelegerii prealabile în cazul coautoratului la infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant nu reprezintă o condiție *sine qua non* pentru operarea elementului circumstanțial agravant de la lit.c) alin.(2), respectiv, lit.c) alin.(4) art.166[1] CP RM.

7) Disocierea infracțiunilor prevăzute la lit.d) alin.(2) şi la lit.d) alin.(4) art.166[1] CP RM de excesul de putere sau depășirea atribuţiilor de serviciu însoţită de aplicarea armei (lit.b) alin.(2) art.328 CP RM) se realizează în funcție de intenția pe care o urmăreşte făptuitorul în raport cu aplicarea armei. Dacă în primul caz făptuitorul recurge la folosirea efectivă a armei pentru a cauza intenţionat dureri sau suferinţe fizice ori psihice, atunci în al doilea caz prin aplicarea

armei persoana publică, respectiv persoana cu funcție de demnitate publică, încalcă doar regulile de aplicare a armei, neavând intenţia să cauzeze careva dureri sau suferinţe fizice ori psihice.

8) Deoarece poliţistul este, potrivit literei legii (art.123 alin.(1) şi alin.(2) CP RM), atât persoană publică, cât şi persoană cu funcție de răspundere, în contextul relelor tratamente incriminate la art.166[1] CP RM, unii subiecți de aplicare în concret a legii penale recunosc poliţistului calitatea de persoană cu funcție de răspundere, motiv din care reţin circumstanța agravantă, în dependență de faptă, prevăzută fie la lit.e) alin.(2), fie la lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM, iar alţii îi reţin calitatea de persoană publică, încadrându-i faptele în acord cu variantele-tip.

9) Elementele circumstanțiale consacrate la lit.f), g) alin.(2), respectiv, la lit.f), g) alin.(4) art.166[1] CP RM ni se prezintă drept infracţiuni complexe, formă agravată a faptelor incriminate, astfel că elementul material al acestora constă într-o acţiune sau inacţiune specifică formei tipice a unei infracţiuni simple (alin.(1) sau, după caz, alin.(3) art.166[1] CP RM), în al cărei conţinut se absoarbe, cu semnificaţia unei circumstanţe agravante, o faptă prevăzută de legea penală ca infracţiune de sine stătătoare (art.149 şi art.157 CP RM), făcând ca întreaga activitate infracţională să se caracterizeze ca o infracţiune complexă.

10) Pentru a reține în sarcina făptuitorului elementele circumstanțiale agravante de la lit.f), g) alin.(2) sau lit.f), g) alin.(4) art.166[1] CP RM, urmează să se stabilească incidența cumulativă a două condiții: *condiția de ordin obiectiv* (pluralitatea de urmări prejudiciabile, adică urmările primare succedate de urmările secundare, implicit pluralitatea obiectului juridic secundar și pluralitatea legăturii de cauzalitate dintre urmările primare și urmările subsecvente) și *condiția de ordin subiectiv* (față de urmările primare făptuitorul manifestă intenție, iar față de urmările secundare acesta manifestă imprudență).

11) Infracțiunile de vătămare intenționată gravă și medie a integrității corporale sau a sănătății conțin variante agravate ce reprezintă conceptual cazuri particulare de manifestare a torturii, tratamentului inuman sau degradant în înțelesul art.166[1] CP RM (în partea ce ține de latura obiectivă), desemnate prin formula „cu deosebită cruzime” (lit.e) alin.(2) art.151 și lit.f) alin.(2) art.152 CP RM). Aceste variante agravate sunt destinate particularilor, care nu sunt subiecți ai infracțiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM, adică acei particulari care comit acte de violență ce se caracterizează prin cel puțin un indicator prevăzut la art.151 sau, după caz, la art.152 CP RM, fără a exista un consimțământ expres sau tacit al agenților statului ca particularul să adopte comportamente ce sunt definite prin noțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant.

12) Dacă, săvârșind tortura, tratamentul inuman sau degradant, făptuitorul lipsește intenţionat victima de viaţă în baza intenției supravenite, cele comise trebuie calificate prin concurs: alin.(1) art.166[1] sau alin.(3) art.166[1] şi alin.(1) sau alin.(2) art.145 CP RM (cu excepția lit.j)).

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele obţinute în cadrul cercetărilor întreprinse referitoare la răspunderea penală pentru tortură, tratament inuman sau degradant constau în:

1. Valorificarea doctrinei, a practicii judiciare naționale, a instrumentelor internaționale și regionale în materie de rele tratamente și a mecanismelor care le pun în acțiune.

2. **Soluționarea problemei științifice în domeniul de cercetare**, constând în fundamentarea reconceptualizării incriminării torturii, tratamentului inuman sau degradant prin Legea nr.252 din 08.11.2012, fapt ce a determinat perceperea naturii juridice și a sferei de incidență a faptelor prevăzute la art.166^1 CP RM, în vederea creării premiselor teoretice de calificare corectă a respectivelor infracțiuni de către subiecții de aplicare în concret a legii penale.

3. Circumstanțierea gradului de compatibilizare între art.166^1 CP RM şi mecanismele internaționale și regionale pentru apărarea drepturilor omului.

4. Elaborarea algoritmului de încadrare juridică a faptelor în acord cu art.166^1 CP RM, și anume: creionarea soluțiilor de calificare în raport cu anumite situații atipice presupunând erorile de fapt, participația penală, etapele activității infracționale neconsumate, intenția depășită etc.

5. Demonstrarea, în baza studiului empiric, că „pragul minim de gravitate" presupunând criteriul de disociere între relele tratamente incriminate la art.166^1 CP RM nu este o ficțiune juridică; or, instanțele naționale uzează de acesta la soluționarea cauzelor penale în materie.

6. Interpretarea proceselor psihice declanşate în cadrul mecanismului infracţional al relelor tratamente și verificarea coerenței dintre vinovăția consacrată pentru preceptele incriminatoare de la alin.(1) și alin.(3) art.166^1 CP RM, pe de o parte, și jurisprudența CtEDO, pe de altă parte.

7. Raționalizarea extinderii cercului de subiecți ai infracțiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM prin Legea nr.252 din 08.11.2012 și desemnarea sferei de extindere în raport cu aceștia, în special prin reliefarea conţinutului exact al sintagmei *„persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice"*.

8. Justificarea diferențierii răspunderii penale pentru tortură, tratament inuman sau degradant în raport cu fiecare dintre elementele circumstanțiale agravante prevăzute la alin.(2) și alin.(4) art.166^1 CP RM și etalarea condițiilor în care devin operabile numitele circumstanțe.

9. Elucidarea criteriilor de delimitare a infracţiunilor prevăzute la art.166^1 CP RM de unele infracţiuni conexe, dar și disocierea acestora de influența coercitivă legală.

10. Soluţionarea problemelor referitoare la concurenţa de norme penale şi concursul de infracţiuni, privite în raport cu calificarea faptei conform art.166^1 CP RM.

11. Etalarea propunerilor *de lege ferenda* în raport cu cadrul incriminator al art.166^1 CP RM, orientate spre înlăturarea deficienţelor tehnico-juridice de care suferă norma în cauză.

Sintetizând asupra aspectelor de drept penal material abordate în studiul destinat răspunderii penale pentru tortură, tratament inuman sau degradant, relevăm următoarele ***concluzii:***

1) Incriminarea torturii, tratamentului inuman sau degradant în Capitolul III din Partea Specială a legii penale a Republicii Moldova constituie cea mai optimă soluţie legislativă; or, reieşind din instrumentele şi mecanismele internaţionale şi europene, dar şi din natura preceptului incriminator prevăzut la art.166[1] CP RM, precum şi din câmpul de aplicare a acestora, numitele conduite acoperă varii modalităţi prin care se lezează grav demnitatea umană [150, p.202].

2) Prin dispozițiile de la alin.(1) și alin.(3) art.166[1] CP RM nu se încalcă principiul legalității incriminării; or, omisiunea de a opera cu o descriere amplă a faptelor prejudiciabile reprimate comportă avantajul de a nu limita subiecții de aplicare a legii penale în aprecierea unui tip de tratament ca inuman ori degradant, sau chiar ca tortură, fiind interpretat prin raportare la actualitate și, îndeosebi, la jurisprudența CtEDO în evoluție [156, p.91, 92].

3) Pentru existenţa infracţiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM comise de autorități publice propriu-zise sau asimilate acestora, este absolut necesară existența prealabilă a unui serviciu în care numitele persoane îşi desfăşoară activitatea, indiferent de natura actelor care ocazionează săvârşirea relelor tratamente, iar elementul material trebuie să se regăsească într-o legătură directă cu funcția exercitată, nu însă să acționeze ca particulari; adică, la momentul comiterii infracțiunii ele trebuie să se afle în exercițiul funcțiunii sau să acționeze în regim de putere [155, p.243].

4) Consacrarea în exclusivitate a caracterului intenționat al relelor tratamente incriminate la alin.(1) art.166[1] CP RM se opune instrumentelor intenaționale în materie și jurisprudenţei CtEDO, care admite și caracterul imprudent al tratamentului inuman sau degradant [149, p.178].

5) Există o concurenţă între o parte şi un întreg, în sensul art.118 CP RM, în cazul: art.155 CP RM şi alin.(1), respectiv, alin.(3) art.166[1] CP RM; art.157 CP RM și lit.f) alin.(2), respectiv, lit.f) alin.(4) art.166[1] CP RM; art.149 CP RM și lit.g) alin.(2), respectiv, lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM; art.309 CP RM şi alin.(1), alin.(3) art.166[1] CP RM [148, p.91; 156, p.99, 130, 247].

6) Atestăm o concurenţă între o normă generală şi una specială, în sensul art.116 CP RM, în cazul: alin.(1), respectiv, alin.(3) art.166[1] CP RM și lit.b) alin.(3) art.137 CP RM; art.328 CP RM și alin.(1), respectiv, alin.(3) art.166[1] CP RM [151, p.103; 156, p.87, 226].

7) Infracțiunile ce conțin agravante desemnate prin sintagma *„cu deosebită cruzime”* (lit.j) alin.(2) art.145, lit.e) alin.(2) art.151, lit.f) alin.(2) art.171 CP RM etc.) reprezintă conceptual cazuri particulare de realizare a torturii, tratamentului inuman sau degradant în înțelesul art.166[1] CP RM (sub aspect obiectiv), putând fi reținute doar particularilor care nu sunt subiecți ai infracțiunilor prevăzute la art.166[1] CP RM. Astfel, comiterea omorului, a vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății ori a violului cu deosebită cruzime de către subiecții speciali

inserați în art.166[1] CP RM va adopta soluția concursului de infracțiuni dintre art.166[1] și art.145 sau, după caz, art.151 ori art.171 CP RM, fără ca pentru cele din urmă infracțiuni să se rețină agravanta *„cu deosebită cruzime”*, întru respectarea principiului *non bis in idem* [156, p.102, 250-251].

8) Reținerea la încadrare a lit.e) alin.(2) art.166[1] CP RM sau, după caz, a lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM în ipoteza comiterii torturii, tratamentului inuman sau degradant de către un polițist se opune principiului *in dubio mitius*, potrivit căruia în cazul unei norme penale cu un conţinut îndoielnic operează interpretarea cea mai favorabilă făptuitorului [155, p.248].

În scopul perfecţionării legii penale, urmărindu-se şi cel de a contribui la interpretarea corectă şi la aplicarea uniformă a art.166[1] CP RM, au fost formulate următoarele ***recomandări***: 1) completarea alin.(1) art.166[1] CP RM cu cuvintele *„sau din imprudenţă”*, care să urmeze după sintagma *„cauzarea intenţionată”*; 2) înlocuirea, în prevederea de la alin.(3) art.166[1] CP RM, a cuvintelor *„cu scopul de a”* prin *„în special cu scopul de a”*; 3) excluderea sintagmei *„de o persoană cu funcţie de răspundere”* din lit.e) alin.(2) şi din lit.e) alin.(4) art.166[1] CP RM; 4) completarea lit.g) alin.(2), respectiv, a lit.g) alin.(4) art.166[1] CP RM, astfel încât după cuvântul *„sinuciderea”* să urmeze *„ori tentativa de sinucidere a”*.

Avantajele acestor recomandări se evidenţiază în următoarele domenii:

• **Domeniul legislativ:** Prin implementarea recomandărilor propuse s-ar asigura unitatea sistemului juridic, precum şi consecvenţa normelor juridico-penale, dar, deopotrivă, s-ar contribui esenţial la realizarea obligaţiei pozitive a statului nostru de a aduce legislaţia internă în corespundere cu normele dreptului internaţional pozitiv şi cu jurisprudenţa CtEDO.

• **Domeniul jurisprudenţial:** S-ar asigura aplicarea corectă şi unitară de către instanţele de judecată a normei prevăzute la art.166[1] CP RM.

• **Domeniul economic:** Se vor reduce cheltuielile generate de eventualele condamnări ale Republicii Moldova la CtEDO în legătură cu încălcarea art.3 din CoEDO.

Planul cercetărilor de perspectivă în investigarea temei este direcţionat spre:

• Desfăşurarea cercetărilor referitoare la erorile judiciare admise la încadrarea juridică a infracțiunilor în conformitate cu art.166[1] CP RM.

• Elaborarea unui proiect de Hotărâre a Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant (art.166[1] CP RM).

• Evaluarea impactului amendamentelor propuse incriminării de la art.166[1] CP RM asupra calităţii aplicării legii penale.

BIBLIOGRAFIE

I. Bibliografie în limba română:

1. Antoniu G. Vinovăția penală. București: Editura Academiei Române, 1995. 340 p.

2. Asztalos C.F. Discriminarea în jurisprudența instanțelor judecătorești din România. București: Pro Universitaria, 2013. 236 p.

3. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. ș.a. Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu (Legea nr.985-XVI din 18.04.2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-79/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudenţa CEDO şi a instanţelor naţionale). Chişinău: Sarmis, 2009. 860 p.

4. Bârsan C. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Vol.I. - Drepturi și libertăți. București: All Beck, 2005. 1273 p.

5. Bârsan C. Convenţia Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Ediţia a II-a. Bucureşti: C.H. Beck, 2010. 1920 p.

6. Basarab M., Pașca V., Mateuț Gh. ș.a. Codul penal comentat. Vol.I: Partea Generală. Bucureşti: Hamangiu, 2007. 721 p.

7. Basarab M., Pașca V., Mateuț Gh. ș.a. Codul penal comentat. Vol.II: Partea Specială. București: Hamangiu, 2008. 1144 p.

8. Beccaria C. Despre infracțiuni și pedepse / Ediție îngrijită și adnotată de S.Bogdan, trad. D.Scarlat. București: Rosetti, 2001. 149 p.

9. Bolocan A. Aspecte juridice naţionale şi internaţionale privind tortura, tratamentul inuman şi tratamentul degradant: Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2011. 30 p.

10. Bolocan-Holban A., Moloșag N., Doronceanu O. ș.a. Apărarea victimelor torturii, relelor tratamente sau ale tratamentului degradant: Îndrumar pentru avocaţi. Chișinău: Tipografia Sirius, 2013. 84 p.

11. Boroi A. Drept penal: Partea Specială conform Noului Cod penal. București: C.H. Beck, 2011. 734 p.

12. Brînza S. Rolul scopului în procesul de stabilire a gradului prejudiciabil al faptei. În: Studia Universitatis, 2007, nr.3, p.94-98.

13. Brînza S., Stati V. Drept penal: Partea Specială. Vol.II. Chişinău: Tipografia Centrală, 2011. 1324 p.

14. Brînza S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.

15. Brînza S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.

16. Buza N. Tratamente inumane: aspecte teoretice și practice: Monografie. Chișinău: CEP USM, 2013. 270 p.

17. *Cauza Boicenco contra Moldovei.* CtEDO, 11 iulie 2006, definitivă la 11.10.2006. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112613 (Vizitat 12.08.2015)

18. *Cauza Bulgaru contra Moldovei.* CtEDO, 30 septembrie 2014. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154898 (Vizitat 12.08.2016)

19. *Cauza Bursuc contra României.* CtEDO, 12 octombrie 2004, definitivă la 12.01.2005. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122549 (Vizitat 22.10.2015)

20. *Cauza Buzilov contra Moldovei.* CtEDO, 23 iunie 2009, definitivă la 23.09.2009. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127788 (Vizitat 11.05.2016)

21. *Cauza Catan și alții contra Moldovei și Federației Ruse.* CEDO, 19 octombrie 2012. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124596 (Vizitat 19.08.2016)

22. *Cauza Ciorap contra Moldovei*. CtEDO, 19 iunie 2007, definitivă la 19.09.2009. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112844 (Vizitat 12.05.2015)

23. *Cauza Cobzaru contra României*. CtEDO, 26 iulie 2007, definitivă la 26.10.2007. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123823 (Vizitat 11.05.2016)

24. *Cauza Colibaba contra Moldovei.* CtEDO, 23 octombrie 2007, definitivă la 23.01.2008. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112774 (Vizitat 12.01.2016)

25. *Cauza Constantin Modârcă contra Moldovei.* CtEDO, 13 noiembrie 2012. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124599 (Vizitat 22.06.2016)

26. *Cauza Corsacov contra Moldovei.* CtEDO, 04 aprilie 2006, definitivă la 04.07.2006. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127758 (Vizitat 11.05.2016)

27. *Cauza Đorđević contra Croației*. CtEDO, 24 iulie 2012, definitivă la 24.10.2012. http://hudoc.echr.coe.int/ eng?i=001-126288 (Vizitat 03.08.2016)

28. *Cauza Dragotoniu şi Militaru-Pidhorni contra României*. CtEDO, 24.05.2007, definitivă la 24.08.2007. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122714 (Vizitat 14.07.2015).

29. *Cauza Fiodorov contra Moldovei.* CtEDO, 29 octombrie 2013, definitivă la 29.01.2014. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142851 (Vizitat 12.01.2016)

30. *Cauza Gurgurov contra Moldovei.* CtEDO, 16 iunie 2009, definitivă la 16.09.2009. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127846 (Vizitat 26.02.2016)

31. *Cauza Haritonov contra Moldovei.* CtEDO, 05 iulie 2011. http://hudoc.echr.coe.int/ eng?i=001-124101 (Vizitat 14.07.2016)

32. *Cauza Holomiov contra Moldovei.* CtEDO, 07 noiembrie 2006, definitivă la 07.02.2007. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112629 (Vizitat 12.08.2015)

33. *Cauza I.G. contra Republicii Moldova*. CtEDO, 15 mai 2012. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144480 (Vizitat 22.05.2016)

34. *Cauza Ilaşcu şi alţii contra Moldovei şi Federaţiei Ruse.* CtEDO, 08 iulie 2004. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127836 (Vizitat 19.08.2016)

35. *Cauza Ipati contra Moldovei*. CtEDO, 05 februarie 2013. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145946 (Vizitat 11.05.2016)

36. *Cauza Istratii şi alţii contra Moldovei.* CtEDO, 27 martie 2007, definitivă la 27.06.2007. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112795 (Vizitat 25.07.2016)

37. *Cauza Ivanţoc şi alţii contra Moldovei şi Rusiei.* CtEDO, 15 noiembrie 2011. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124088 (Vizitat 18.11.2015)

38. *Cauza Kalaşnikov contra Rusiei.* CtEDO, 15 iulie 2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94288 (Vizitat 12.06.2015)

39. *Cauza Levinţa contra Moldovei.* CtEDO, 16 decembrie 2008, definitivă la 16.03.2009. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112868 (Vizitat 19.10.2015)

40. *Cauza Mudric contra Moldovei*. CtEDO, 16 iulie 2013, definitivă la 16.10.2016. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-139804 (Vizitat 12.07.2016)

41. *Cauza Ostrovar contra Moldovei.* CtEDO, 13 septembrie 2005, definitivă la 15.02.2006. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112621 (Vizitat 14.07.2016)

42. *Cauza Pădureţ contra Moldovei*. CtEDO, 05 ianuarie 2010, definitivă la 05.04.2010. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144499 (Vizitat 11.05.2016)

43. *Cauza Petru Roşca contra Moldovei.* CtEDO, 06 octombrie 2009, definitivă la 06.01.2010. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144503

44. *Cauza Stoica contra României*. CtEDO, 04 martie 2008. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123949 (Vizitat 11.05.2016)

45. *Cauza Şarban contra Moldovei.* CtEDO, 04 octombrie 2005, definitivă la 04.01.2006. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127979 (Vizitat 25.07.2016)

46. *Cauza Şişanov contra Moldovei.* CtEDO, 15 decembrie 2015. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163333 (Vizitat 28.07.2016)

47. *Cauza Veretco contra Moldovei.* CtEDO, 07 aprilie 2015, definitivă la 07.07.2015. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157609 (Vizitat 11.08.2016)

48. Charrier J.-L., Chiriac A. Codul Convenţiei Europene a Drepturilor Omului. Chişinău: Balacron, 2008. 724 p.

49. Clements L., Mole N., Simmons A. Drepturile europene ale omului: înaintarea unei cauze pe baza Convenţiei. Chişinău: Cartier, 2005. 544 p.

50. Codul civil al Republicii Moldova. Nr.1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86. În vigoare din 12 iunie 2003.

51. Codul de executare al Republicii Moldova. Nr.443 din 24.12.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.34-35 (3 martie). În vigoare din 01.07.2005.

52. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr.122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 1206.2003.

53. Codul penal al Republicii Moldova în redacţia din 1961. În: Veştile, 1961, nr.010, abrogat prin Legea nr.1160 din 21.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128.

54. Codul penal al Republicii Moldova. Nr.985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129. În vigoare din 12.06.2003.

55. Codul penal al României. Nr.286 din 17.07.2009. În: Monitorul Oficial al României, 2009, nr.510. În vigoare din 01.02.2014.

56. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1. În vigoare din 27.08.1994.

57. Convenţia de la Geneva (I) pentru îmbunătăţirea sorţii răniţilor şi bolnavilor din forţele armate în campanie. Încheiată la Geneva la 12.08.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 26.11.1993. În: Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol.5. Chişinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.7-32.

58. Convenţia de la Geneva (II) pentru îmbunătăţirea sorţii răniţilor, bolnavilor şi naufragiaţilor din forţele armate maritime. Încheiată la Geneva la 12.08.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 26.11.1993. În: Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol.5. Chişinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.33-54.

59. Convenţia de la Geneva (III) cu privire la tratamentul prizonierilor de război. Încheiată la Geneva la 12.08.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 26.11.1993. În: Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol.5. Chişinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.55-125.

60. Convenţia de la Geneva (IV) cu privire la protecţia persoanelor civile în timp de război. Încheiată la Geneva la 12.08.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 26.11.1993. În: Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol.5. Chişinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.126-188.

61. Convenţia Europeană pentru Prevenirea Torturii şi a Pedepselor ori Tratamentelor Inumane sau Degradante, adoptată la Strasbourg la 26 noiembrie 1987, în vigoare din

01.02.1989. Ratificată de Republica Moldova la 02.11.1997, în vigoare din 01.02.1998. http://www.cpt.coe.int/lang/rom/rom-convention.pdf (Vizitat 31.08.2015)

62. Convenţia ONU împotriva Torturii şi altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante. Adoptată la 10 decembrie 1984, în vigoare din 26.06.1987, pentru Republica Moldova în vigoare din 28.12.1995. În: Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol.I. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.129.

63. Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950 şi ratificată de Republica Moldova la 24.07.1997. În: Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol.1. Chişinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.341-358.

64. Copeţchi S., Hadîrca Ig. Calificarea infracţiunilor: Note de curs. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 352 p.

65. Crijanovschi S. Aspecte teoretice și practice ale infracțiunii de șantaj. Chișinău: CEP USM, 2012. 275 p.

66. Decizia Colegiului penal lărgit al Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova din 10.06.2014. Dosarul nr.1ra-1022/2014. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2393 (Vizitat 22.12.2014)

67. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții de Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 29.03.2016. Dosarul nr.1ra-72/2016. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=6221 (Vizitat 13.06.2016)

68. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 30.09.2010. Dosarul nr.4-1re-1059/2010. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_old.php?id=20694 (Vizitat 10.06.2016)

69. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 09.03.2016. Dosarul nr.1ra-624/2016. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=5956 (Vizitat 12.06.2016)

70. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți din 08.04.2015. Dosarul nr.1a-202/15. http://instante.justice.md/apps/hotariri_ judecata/inst/cab/cab.php (Vizitat 13.06.2016)

71. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Cahul din 12.04.2016. Dosarul nr.05-1a-164/2016. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cach/cach.php (Vizitat 12.06.2016)

72. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Cahul din 31.05.2016. Dosarul nr.05-1a-220/2016. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cach/cach.php (Vizitat 07.07.2016)

73. Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Chişinău din 24.03.2014. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cac/cac.php (Vizitat 15.12.2014)

74. Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Chişinău din 15.09.2014. Dosarul nr.1a-135/2014. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cac/cac.php (Vizitat 22.12.2014)

75. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 28.10.2014. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cac/cac.php (Vizitat 12.03.2015)

76. Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Chişinău din 02.12.2015. Dosarul nr.1a-1535/2015. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cac/cac.php (Vizitat 10.06.2016)

77. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 07.12.2015. Dosarul nr.1a-1753/14. http://instante.justice.md/apps/hotariri_ judecata/inst/cac/cac.php (Vizitat 12.08.2016)

78. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 12.04.2016. Dosarul nr.1a-12 77/2015. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cac/cac.php (Vizitat 12.06. 2016)

79. Decizia Plenului Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 30.06.2014. Dosarul nr.4-1ril-3/2014. http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php ?id=430 (Vizitat 16.03.2016)

80. Declaraţia Naţiunilor Unite privind protecţia tuturor persoanelor contra torturii şi altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, adoptată de Adunarea Generală la 9 decembrie 1975. http://www.memoria.md/ro/faq_cadru_legal (Vizitat 01.09.2015)

81. Declaraţia Naţiunilor Unite privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, din 20.11.1963, adoptată prin Rezoluţia 1904 (XVIII) a Adunării Generale din 20.11.1963.

82. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată la New-York la 10.12.1948. Ratificată de Republica Moldova la 28.07.1990. În: Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol.1. Chişinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.11-17.

83. Dicţionar explicativ ilustrat al limbii române/ Coord. Eugenia Dima. Chişinău: ARC, 2007. 2280 p.

84. Dicţionar explicativ uzual al limbii române/ Sub red. lui Silviu Berejan. Chişinău: Litera, 1999. 638 p.

85. Dolea Ig. Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat. Chișinău: Carte juridică, 2009. 416 p.

86. Eșanu A. Infracțiuni legate de prelevarea organelor sau țesuturilor umane în reglementarea legislației penale contemporane. Chișinău: CEP USM, 2009. 251 p.

87. Executarea Hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului de către Republica Moldova, 1997-2012 / Resp. ed. V.Gribincea. Chișinău: Imprint-Plus, 2012. 196 p.

88. Fenomenul torturii în cifre: Comunicat de presă al Procuraturii Generale a Republicii Moldova http://procuratura.md/md/newslst/1211/1/6722/ (Vizitat 29.06.2016)

89. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc şi al muniţiilor aferente, precum şi a regulilor de aplicare a acestora, nr.474 din 19.06.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.167-168.

90. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislaţiei despre apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale a persoanei fizice şi juridice", nr.8 din 09.10.2006. În: Buletinul Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova, 2007, nr.3, p.16-18.

91. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracţiunile săvârşite prin omor (art.145-148 CP al RM)", nr.11 din 24.12.2012. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=44 (Vizitat 12.06.2016)

92. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție", nr.11 din 22.12.2014. http://jurisprudenta.csj.md/ search_hot_expl.php?id=195 (Vizitat 23.03.2016)

93. Legea cu privire la sistemul penitenciar, nr.1036 din 17.12.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.15, republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.183-185.

94. Legea cu privire la gărzile populare, nr.1101 din 06.02.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.22-23.

95. Legea privind statutul alesului local, nr.768 din 02.02.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.34.

96. Legea privind actele legislative, nr.780 din 27.12.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.36-38.

97. Legea pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr.139 din 30.06.2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.98-100.

98. Legea privind statutul ofițerului de informații și securitate, nr.170 din 19.07.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.171-174.

99. Legea privind funcţia publică şi statutul funcţionarului public, nr.158 din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.230-232.

100. Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţie de demnitate publică, nr.199 din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.194-196.

101. Legea privind activitatea specială de investigații, nr.59 din 29.03.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.113-118.

102. Legea cu privire la asigurarea egalității, nr.121 din 25.05.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.103.

103. Legea privind regimul armelor şi al muniţiilor cu destinaţie civilă, nr.130 din 08.06.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.222-227.

104. Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.245 din 02.12.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.25-28.

105. Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.252 din 08.11.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.263-269.

106. Legea cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, nr.320 din 27.12.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.42-47.

107. Legea pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002, nr.64 din 04.04.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.115.

108. Legea pentru modificarea articolului 123 din Codul penal al Republicii Moldova, nr.318 din 20.12.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.17-23.

109. Legea cu privire la Procuratură, nr.3 din 25.02.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.69-77.

110. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.152 din 01.07.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.245-246.

111. Lober J., Stippel J., Eșanu A. ș.a. Recomandări metodologice pentru investigarea eficientă a infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant: (de uz intern). Chişinău: Imprint Star, 2014. 150 p.

112. Mărgineanu I., Iarmaliuc P. Caracteristica juridico-penală a infracțiunii de tortură, tratament inuman sau degradant prin prisma legislației Republicii Moldova și a Uniunii Europene. În: Studii juridice universitare, 2012, nr.3-4, Anul V, p.128-140.

113. Notă informativă la Proiectul de Lege pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova. http://www.justice.gov.md/public/files/file/Proiecte%20de%20acte%20normative%20remise%20spre%20coordonare/popa%20ludmila/Nota_informativa_statutul_de_la_Roma. doc (Vizitat 27.07.2015)

114. Notă informativă la Proiectul de Lege pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.1506-343 la 04.09.2012. http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeacte%20legislative/tabid/61/LegislativId/1344/language/ro-RO/Default.aspx (Vizitat 26.08.2015)

115. Pactul Internaţional cu privire la Drepturile Civile şi Politice, adoptat la New-York la 16.12.1966 şi ratificat de Republica Moldova la 28.07.1990. În: Tratate internaţionale la care

Republica Moldova este parte. Vol.1. Chişinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.32-49.

116. Pascu I., Gorunescu M. Drept penal: Partea Specială. Bucureşti: Hamangiu, 2009. 776 p.

117. Păvăleanu V. Drept penal special: Curs universitar. Bucureşti: Universul Juridic, 2014. 620 p.

118. Popov R. Subiectul infracțiunilor prevăzute în capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal: Material metodico-didactic. Chișinău: CEP USM, 2012. 315 p.

119. Raportul de activitate al Procuraturii pentru anul 2015. http://procuratura.md/file/2016-04-25_Raport_PG_Formatat_15.04.2016_Final%202.pdf (Vizitat 10.06.2016)

120. Regulamentul Ministerului Sănătăţii al Republicii Moldova de apreciere medico-legală a gravităţii vătămării corporale, nr.199 din 27.06.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.170-172.

121. Reidy A. Interzicerea torturii. Ghid privind punerea în aplicare a articolului 3 al Convenţiei Europene pentru Drepturile Omului. Chişinău, 2003. 48 p.

122. Savva V. Soluții practice controversate în raport cu infracțiunea de exces de putere sau depășire a atribuțiilor de serviciu: interpretări doctrinare privind corectitudinea/ incorectitudinea acestora. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr.4, p.73-76.

123. Sentința Judecătoriei Bălți din 02.04.2015. http://www.jbl.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=&nr_dosar=&denumire_dosar=166&tip_dosar=penal (Vizitat 06.06.2016)

124. Sentința Judecătoriei Buiucani, mun.Chișinău, din 19.05.2015. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jbu/jbu.php (Vizitat 13.08.2015)

125. Sentința Judecătoriei Călărași din 03.11.2014. Dosarul nr.1-50/2014. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jcl/jcl.php (Vizitat 14.07.2015)

126. Sentința Judecătoriei Călărași din 29.09.2015. http://www.jcl.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=29-09-2015&nr_dosar=&denumire_dosar=&tip_dosar=Penal (Vizitat 12.06.2016)

127. Sentința Judecătoriei Cantemir din 12.01.2016. Dosarul nr.1-100/2015. http://www.jcnt.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=12-012016&nr_dosar=&denumire_dosar=&tip_dosar=Penal (Vizitat 07.07.2016)

128. Sentința Judecătoriei Cantemir din 27.01.2016. Dosarul nr.1-143/2015. http://www.jcnt.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=27-01-2016&nr_dosar=&denumire_dosar=&tip_dosar=Penal (Vizitat 07.07. 2016)

129. Sentința Judecătoriei Dondușeni din 28.03.2013. Dosarul nr.1-76/2013. http://www.jdn.instante.justice.md/ (Vizitat 12.06.2016)

130. Sentința Judecătoriei Dondușeni din 27.03.2015. Dosarul nr.1-3/2015. http://www.jdn.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=27-03-2015&nr_dosar=&denumire_dosar=&tip_dosar=Penal (Vizitat 12.06.2016)

131. Sentința Judecătoriei Fălești din 27.02.2015. http://www.jfl.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=&nr_dosar=&denumire_dosar=166&tip_dosar=penal (Vizitat 30.05.2016)

132. Sentința Judecătoriei Fălești din 23.03.2015. http://www.jfl.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=&nr_dosar=&denumire_dosar=166&tip_dosar=penal (Vizitat 30.05.2016)

133. Sentința Judecătoriei Fălești din 04.02.2016. http://www.jfl.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=&nr_dosar=&denumire_dosar=166&tip_dosar=penal (Vizitat 30.05.2016)

134. Sentința Judecătoriei Hâncești din 11.09.2012. Dosarul nr.1-186/2012. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jhn/jhn.php (Vizitat 14.07.2016)

135. Sentința Judecătoriei Nisporeni din 08.08.2013. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jnd/jnd.php (Vizitat 23.02.2015)

136. Sentința Judecătoriei Ocnița din 24.06.2014. Dosarul nr.1-2/14. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/joc/joc.php (Vizitat 13.06.2016)

137. Sentința Judecătoriei Rezina din 24.04.2014. Dosar nr.1-105/2013. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jrz/jrz.php (Vizitat 07.07.2016)

138. Sentința Judecătoriei Râșcani din 26.11.2015. Dosarul nr.1-58/15. http://www.jrsr.instante.justice.md (Vizitat 12.06.2016)

139. Sentința Judecătoriei Telenești din 23.01.2013. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jtl /jtl.php (Vizitat 22.09.2015)

140. Stănilă L. Răspunderea penală a persoanei fizice. București: Hamangiu, 2012. 649 p.

141. Stati V. Răspunderea penală pentru infracţiunea de tortură şi infracţiunea de organizare sau instigare a acţiunilor de tortură (art.309^1 C. pen. RM): Partea I. În: Revista Naţională de Drept, 2008, nr.2, p.18-24.

142. Stati V. Răspunderea penală pentru infracţiunea de tortură şi infracţiunea de organizare sau instigare a acţiunilor de tortură (art.309^1 C. pen. RM): Partea II. În: Revista Naţională de Drept, 2008, nr.3, p.20-26.

143. Stati V., Brînza L. Reperele conceptuale ale unor remanieri recente operate în capitolele I și XVIII ale Părții Speciale a Codului penal. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2013, nr.8(68), p.138-157.

144. Statutul Curții Penale Internaționale de la Roma, adoptat la 17 iulie 1998, semnat de Republica Moldova la 8 septembrie 2000. Ratificat prin Legea Republicii Moldova nr.212 din 09.09.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.190/624.

145. Streteanu F. Tratat de drept penal. Partea Generală. Vol.I. București: C.H. Beck, 2008. 720 p.

146. Toader T. Drept penal român: Partea Specială. Ed. a 4-a, rev. și actualizată. București: Hamangiu, 2009. 539 p.

147. Ursu D. Tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârșite prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop. În: Materialele Conferinţei ştiinţifice internaţionale cu genericul „Rolul ştiinţei şi educaţiei în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană", eveniment dedicat aniversării a 60 de ani ai academicianului Valeriu Canţer: Chişinău, 5 februarie 2015. Iaşi: Vasiliana '98, 2015, p.345-348.

148. Ursu D. Delimitarea infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant (art.166[1] CP RM) de constrângerea de a face declarații (art.309 CP RM). În: Materialele Conferinţei ştiinţifice internaţionale cu genericul „Perspectivele şi problemele integrării în spaţiul european al cercetării şi educaţiei" (Cahul, 5 iunie 2015). Vol.I. Cahul: US Cahul, Tipografia „Centrografic", 2015, p.87-91.

149. Ursu D. Conotații juridico-penale privind tratamentul inuman sau degradant comis din imprudență. În: Rezumatele comunicărilor prezentate la Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare" (Chişinău, 10-11 noiembrie 2015). Seria „Ştiinţe socioumanistice". Vol.II. Chişinău: CEP USM, 2015, p.177-180.

150. Ursu D. Fundamentarea criminalizării torturii, tratamentului inuman sau degradant drept infracțiuni contra demnității umane. În: Rezumatele comunicărilor prezentate la Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare" (Chişinău, 28-29 septembrie 2016). Seria „Ştiinţe socioumanistice". Chișinău: CEP USM, 2016, p.198-202.

151. Ursu D. Reconceptualizarea incriminării torturii, tratamentului inuman sau degradant prin Legea nr.252 din 08.11.2012. În: Revista ştiinţifică a Universităţii de Stat din Moldova „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Ştiinţe sociale", 2016, nr.3, p.102-108.

152. Ursu D. Aspecte teoretice și practice privind scopul infracțiunii de tortură (art.166[1] alin.(3) CP RM). În: Revista Națională de Drept, 2016, nr.6, p.58-62.

153. Ursu D. Motivul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. În: Revista Națională de Drept, 2016, nr.7, p.25-29.

154. Ursu D. Conținutul obiectului juridic al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. În: Revista Națională de Drept, 2016, nr.8, p.26-30.

155. Ursu D. Dilema diferențierii răspunderii penale pentru relele tratamente comise de o persoană cu funcție de răspundere. În: Revista ştiinţifică a Universităţii de Stat din Moldova „Studia Universitatis Moldaviae”. Seria „Ştiinţe sociale”, 2016, nr.8(98), p.243-248.

156. Ursu D. Tortura, tratamentul inuman sau degradant: aspecte de drept penal material: Monografie. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 292 p.

II. Bibliografie în limba franceză:

157. *Affaire Assenov et autres contre Bulgarie*. CEDH, 28 Octobre 1998. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62813 (Vizitat 24.08.2015)

158. *Affaire Buhaniuc contre République de Moldova.* CEDH, 28 Janvier 2014. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145043 (Vizitat 28.08.2015)

159. *Affaire Caloc contre France*. CEDH, 20 Juillet 2000. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63321 (Vizitat 22.10.2015)

160. *Affaire Caracet contre République de Moldova.* CEDH, 16 Février 2016, definitif 16 mai 2016. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160624 (Vizitat 15.06.2016)

161. *Affaire Cestaro contre Italie.* CEDH, 7 Avril 2015, définitif 07.07.2015. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153473 (Vizitat 03.08.2016)

162. *Affaire Chahal contre Royaume-Uni*. CEDH, 15 Novembre 1996. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62564 (Vizitat 06.09.2015)

163. *Affaire Duval contre France*. CEDH, 26 Mai 2011, définitif 26.08.2011. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104896 (Vizitat 12.08.2016)

164. *Affaire Feodorov contre République de Moldova.* CEDH, 29 Octobre 2013. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142851 (Vizitat 28.08.2015)

165. *Affaire Gäfgen contre Allemagne*. CEDH, 1 Juin 2010. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99040 (Vizitat 03.09.2015)

166. *Affaire Gorobet contre République de Moldova.* CEDH, 11 Octobre 2011. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124036 (Vizitat 28.08.2015)

167. *Affaire Gorodnitchev contre Russie.* CEDH, 24 Mai 2007. http://hudoc.echr.coe.int/sites/ eng/pages/ search.aspx?i=001-80611(Vizitat 13.06.2015)

168. *Affaire Labita contre Italie.* CEDH, 6 Avril 2000. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63300 (Vizitat 24.08.2015)

169. *Affaire Lolayev contre Russie.* CEDH, 15 Janvier 2015. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150313 (Vizitat 28.08.2015)

170. *Affaire Moldovan et autres contre Roumanie (n°2)*. CEDH, 12 Juillet 2005. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69671 (Vizitat 26.08.2015)

171. *Affaire Pantea contre Roumanie*. CEDH, 3 Juin 2003. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122720 (Vizitat 28.08.2015)

172. *Affaire Renolde contre France*. CEDH, 16 Octobre 2008. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88960 (Vizitat 22.10.2015)

173. *Affaire Ribitsch contre Autriche.* CEDH, 4 Décember 1995. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62521 (Vizitat 24.08.2015)

174. *Affaire Rupa contre Roumanie (nr.1)*. CEDH, 16 Décembre 2008. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122834 (Vizitat 28.08.2015)

175. *Affaire Sashov et autres contre Bulgarie*. CEDH, 7 Janvier 2010, définitif 07.04.2010. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96601 (Vizitat 11.05.2016)

176. *Affaire Selmouni contre France*. CEDH, 04 Juillet 1999. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62842 (Vizitat 03.09.2015)

177. *Affaire Taştan contre Turquie.* CEDO, 04 Mars 2008, définitif 04.06.2008. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85316 (Vizitat 12.09.2015)

178. *Affaire Tekin contre Turquie.* CEDH, 9 Juin 1998. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62756 (Vizitat 24.08.2015)

179. *Affaire Turan Cakir contre Belgique*. CEDH, 10 Mars 2009, définitif 10.06.2009. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91697 (Vizitat 11.05.2016)

180. *Affaire Tyrer contre Royaume-Uni*. CEDH, 25 Avril 1978. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62143 (Vizitat 06.09.2015)

181. *Affaire Victor Savitchi contre République de Moldova.* CEDH, 17 Juin 2008. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127978 (Vizitat 03.09.2015)

182. *Affaire Zontul contre Grèce.* CEDH, 17 Janvier 2012, définitif 17.04.2012. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108586 (Vizitat 03.08.2016)

183. Carbonnier J. Droit civil. Vol.I: Introduction. Les personnes. La famille, l'enfant, le couple. Paris: Presses universitaires de France, 2004. 1496 p.

III. Bibliografie în limba engleză:

184. *Case of Akkoç vs. Turkey.* ECHR, 10 October 2000. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58905 (Vizitat 23.12.2015)

185. *Case of Aksoy vs. Turkey.* ECHR, 18 December 1996. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003 (Vizitat (Vizitat 08.05.2015)

186. *Case of Ateşoglu vs. Turkey.* ECHR, 20 January 2015, final 20.04.2015. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-151047 (Vizitat 03.08.2016)

187. *Case of Aydin vs. Turkey*. ECHR, 25 September 1997. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58371 (Vizitat 03.09.2015)

188. *Case of Bati and others vs. Turkey*. ECHR, 3 June 2004, final 03.09.2004. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61805 (Vizitat 08.05.2015)

189. *Case of Bekos și Koutropoulos vs. Greece.* ECHR, 13 December 2005. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71594 (Vizitat 02.07.2016)

190. *Case of Bilgin vs. Turkey*. ECHR, 16 November 2000. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58987 (Vizitat 15.09.2015)

191. *Case of Campbell și Cosans vs. United Kingdom.* ECHR, 25 February 1982. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57455 (Vizitat 15.09.2015)

192. *Case of Dikme vs. Turkey.* ECHR, 11 July 2000. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58751 (Vizitat 23.11.2015)

193. *Case of El-Masri vs. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, ECHR, 13 December 2012. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115621 (Vizitat 08.05.2015)

194. *Case of Gisayev vs. Russia.* ECHR, 20 January 2011, final 20.06.2011. http://hudoc.echr.coe.int/ eng?i=001-102896 (Vizitat 15.09.2015)

195. *Case of Herczegfalvy vs. Austria.* ECHR, 24 September 1992. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57781 (Vizitat 12.08.2015)

196. *Case of Ilhan vs. Turkey*. ECHR, 27 June 2000. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58734 (Vizitat 15.08.2016)

197. *Case of Ireland vs. the United Kingdom.* ECHR, 18 January 1978. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506 (Vizitat 11.05.2016)

198. *Case of Ivan Vasilev vs. Bulgaria*. ECHR, 12 April 2007, final 12.07.2007. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i =001-80077 (Vizitat 11.11.2015)

199. *Case of Jalloh vs. Germany*. ECHR, 11 July 2006. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76307 (Vizitat 12.08.2016)

200. *Case of Kokkinakis vs. Greece*. ECHR, 25.05.1993. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57827 (Vizitat 14.07.2015)

201. *Case of Korneykova and Korneykov vs. Ukraine*. ECHR, 24 March 2016, final 24.06.2016. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161543 (Vizitat 07.09.2016)

202. *Case of Kudła vs. Poland.* ECHR, 26 October 2000. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920 (Vizitat 12.08.2016)

203. *Case of Kurnaz and others vs. Turkey.* ECHR, 24 July 2007, final 24.10.2007. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81829 (Vizitat 11.11.2015)

204. *Case of Kurt vs. Turkey*. ECHR, 25 May 1998. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58198 (Vizitat 28.08.2015)

205. *Case of Lenev vs. Bulgaria*. ECHR, 04 December 2012, final 04.03.2013. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115007 (Vizitat 19.02.2016)

206. *Case of Mamedova vs. Russia*. ECHR, 01 June 2006, final 23.10.2006. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75646 (Vizitat 13.08.2016)

207. *Case of Maslova and Nalbandov vs. Rusia*. ECHR, 24 January 2008, final 07.07.2008. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84670 (Vizitat 23.05.2016)

208. *Case of Mirosław Garlicki vs. Poland*. ECHR, 14 June 2011, final 14.09.2011. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105121 (Vizitat 02.08.2016)

209. *Case of Peers vs. Greece*. ECHR, 19 April 2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59413(Vizitat 12.06.2015)

210. *Case of Raninen vs. Finland*. ECHR, 16 December 1997. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58123 (Vizitat 22.03.2016)

211. *Case of Razzakov vs. Russia*. ECHR, 05 February 2015, final 05.05.2015. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150790 (Vizitat 03.08.2016)

212. *Case of Saunders vs. The United Kingdom*. ECHR, 17 December 1996. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58009 (Vizitat 03.09.2015)

213. *Case of Savca vs. Moldova*. ECHR, 15 March 2016, final 15.06.2016. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161374 (Vizitat 13.08.2016)

214. *Case of S.W. vs. The United Kungdom*. ECHR, 22 November 1995. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57965 (Vizitat 10.12.2016)

215. *Case of Tolstoy Miloslavsky vs. The United Kingdom*. ECHR, 13.07.1995. http://hudoc.echr.coe.int/ eng?i=001-57947 (Vizitat 14.07.2015).

216. *Case of V. vs. The United Kingdom*. ECHR, 16.12.1999. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58594 (Vizitat 12.06.2015)

217. *Case of Valašinas vs. Lithuania*. ECHR, 24.07.2001, final 24.10.2001.http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59608 (Vizitat 12.06.2015)

218. *Case of Victor Savițchi vs. Moldova*. ECHR, 17 June 2008, final 17.09.2008. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86978 (Vizitat 28.11.2015)

219. *Case of Virabyan vs. Armenia*. ECHR, 2 October 2012, final 02.01.2013. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113302 (Vizitat 02.07.2016)

220. *Case of Vladimir Romanov vs. Russia*. ECHR, 24 July 2008, final 26.01.2009. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87836 (Vizitat 11.11.2015)

221. *Case of Willis vs. The United Kingdom.* ECHR, 11 June 2002, final 11.09.2002. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60499 (Vizitat 03.09.2015)

222. *Case of X vs. Turkey*. ECHR, 9 October 2012, final 27.05.2013. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113876 (Vizitat 02.07.2016)

223. *Case of Zhyzitskyy vs. Ukraine*. ECHR, 19 February 2015, final 19.05.2015. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152255 (Vizitat 03.08.2016)

224. Civil and Political Rights, Including The Questions of Torture And Detention Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment. Report of the Special Rapporteur on the question of torture, Manfred Nowak, 23 December 2005. http://www.refworld.org/docid/441181ed6.html (Vizitat 14.06.2015)

225. Comm. EDH, 6 mars 1978, req. n°4715/70, 4783/71, *Asiatiques d'Afrique Orientale contre Royaume-Uni*. Citat de: Clements L., Mole N., Simmons A. Drepturile europene ale omului: înaintarea unei cauze pe baza Convenţiei. Chişinău: Cartier, 2005. 544 p.

226. Communication No.74/1980. In: Selected Decisions of the Human Rights Committee under Optional Protocol, vol.II, (October 1982-April 1988). New-York, 1990, p.93-98. http://www.ohchr.org/Documents/Publications/ SelDec_2_en.pdf (Vizitat 22.04.2015)

227. Criminal Code of the Kingdom of Spain, Organic Act 10/1995, dated 23rd November. In: Official State Gazette nr.281 on 24th November 1995. http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes (Vizitat 31.08.2015)

228. Greer S. Is the prohibition against torture, cruel, inhumane and degrading treatment really absolute in International Human Rights Law? In: Human Rights Law Review, 2015, nr.15, p.101-137.

229. Nowak M., McArthur E. The United Nations Convention Against Torture. A Commentary. New York City: Oxford University Press, 2008. 600 p.

230. The 6th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1995. 1996. http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-06.htm (Vizitat 12.05.2016)

231. The 9th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1998. http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-09.htm (Vizitat 12.05.2016)

IV. Bibliografie în limba rusă:

232. Гладких Г.Ю. Уголовная ответственность за пытки в Российской Федерации: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов-на-Дону, 2004. 26 с.

233. Дворянсков И. Уголовная ответственность за пытку и иное бесчеловечное или унижающее достоинство обращение с заключенными. В: Уголовное право, 2003, №4, с.19-21.

234. Дворянсков И. Наказание или пытка: парадокс уголовного закона. В: Уголовное право, 2005, №1, с.13-15.

235. Здравомыслов Б.В. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть. Москва: Юрист, 1999. 283 с.

236. Логунова О.С. Квалификация истязания с применением пытки. В: Бизнес в законе, 2008, №1, с.138-140.

237. Киселёва А.М. Квалификация преступлений, совершенных в соучастии специальным субъектом. В: Право: современные тенденции: Материалы III междунар. науч. конф. (г. Краснодар, февраль 2016 г.). Краснодар: Новация, 2016, с.140-143.

238. Кривошеин П. Пытка: понятие, признаки. В: Уголовное право, 2005, №5, с.40-43.

239. Курс уголовного права. Часть Общая. Том I / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало, 1999. 592 р.

240. Макарова Т.Г. Соучастие в преступлении со специальным субъектом: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2000. 23 с.

241. Панкратов И. Ответственность за пытку в уголовном законодательстве Российской Федерации. В: Уголовное право, 2005, №4, с.38-40.

242. Уголовное право России. Особенная часть: учебник для студентов вузов / Под ред: А.И. Рарога. Москва: Триада ЛТД, 1997. 474 с.

243. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г., введен в силу с 1 января 1997. В: Собрание Законодательства Российской Федерации, 1996, № 25.

244. Уголовный кодекс Франции / Под ред. Н.Е. Крыловой, Ю.Н. Головко. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2002. 650 с.

245. Чобанян Р.С. Пытка – есть ли основание для ее реализации? В: Уголовное право: Стратегия развития в XXI веке. Материалы 4-й Международной научно-практической конференции 25-26 января 2007 г. Москва: МГЮА, 2007, с.330-332.

246. Чобанян Р.С. Пытка: уголовно-правовое и криминологическое иследование: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2007. 30 с.

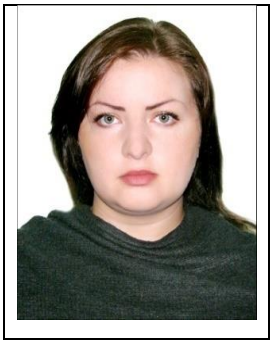
247. Эрделевский А.М. Компенсация морального вреда. Москва: Юрист, 1996. 96 с.

DECLARAŢIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata Ursu Daniela, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat constituie rezultatul propriilor cercetări şi realizări ştiinţifice. Conştientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Ursu Daniela
19 aprilie 2017

CV AL AUTORULUI

Date personale: ***URSU Daniela***

Data şi locul naşterii: 07.08.1989, or.Chișinău, Republica Moldova

Studii:

2002 – 2008 – Liceul Teoretic „Spiru Haret”, or.Chișinău;

2008 – 2012 – Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept (licenţiat în drept);

2012– 2014 – Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept (master în drept);

2014 – prezent – Universitatea de Stat din Moldova, Specialitatea *554.01 – Drept penal şi execuţional penal* (studii de doctorat).

Activitate profesională:

2010 – 2013 – jurisconsult la Asociaţia Băncilor din Republica Moldova;

2015 – 2016 – jurisconsult la Interprinderea Mixtă Organizaţia de Microfinanţare MOLDCREDIT S.R.L.;

2016 – prezent – jurisconsult la Compania de Audit „Total Finance Service” S.R.L.

Domeniile de activitate ştiinţifică: Drept penal.

Participări la foruri ştiinţifice:

1. Ursu D. *Tortura, tratamentul inuman sau degradant săvârşite prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop*. În: Materialele Conferinţei ştiinţifice internaţionale cu genericul „Rolul ştiinţei şi educaţiei în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană”, eveniment dedicat aniversării a 60 de ani ai academicianului Valeriu Canţer: Chişinău, 5 februarie 2015. Iaşi: Vasiliana '98, 2015, p.345-348.

2. Ursu D. *Delimitarea infracţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant (art.166[1] CP RM) de constrângerea de a face declaraţii (art.309 CP RM)*. În: Materialele Conferinţei ştiinţifice internaţionale cu genericul „Perspectivele şi problemele integrării în spaţiul european al cercetării şi educaţiei” (Cahul, 5 iunie 2015). Vol.I. Cahul: US Cahul, Tipografia „Centro-grafic”, 2015, p.87-91.

3. Ursu D. *Conotaţii juridico-penale privind tratamentul inuman sau degradant comis din imprudenţă*. În: Rezumatele comunicărilor prezentate la Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare” (Chişinău, 10-11 noiembrie 2015). Seria „Ştiinţe socioumanistice”. Vol.II. Chişinău: CEP USM, 2015, p.177-180.

4. Ursu D. *Fundamentarea criminalizării torturii, tratamentului inuman sau degradant drept infracţiuni contra demnităţii umane*. În: Rezumatele comunicărilor prezentate la Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare” (Chişinău, 28-29 septembrie 2016). Seria „Ştiinţe socioumanistice”. Chişinău: CEP USM, 2016, p.198-202.

Lucrări ştiinţifice publicate: 9 articole ştiinţifice, o monografie.

Date de contact: Telefon: (+373) 791 93 006; E-mail: sobnium@yahoo.com